

აკაკი რამიშვილი

AKAKI RAMISHVILI

AKAKI RAMICHVILI

ჩვენი

შეცდომები

OUR MISTAKES

NOS ERREURS

1918
1921

აკაკი რამიშვილი

AKAKI RAMISHVILI

AKAKI RAMICHVILI

**ჩვენი
შეცდომები**

**OUR MISTAKES
NOS ERREURS**

1918
1921

ქალწახა ღელაჩვიშ მარო გოგიაშვილი-რამიშვილის ხსოვნას
 IN MEMORY OF MY MOTHER MARO GOGIASHVILI-RAMISHVILI
 CE LIVRE EST DÉDIÉ À MA MÈRE MARIE GOGUIACHVILI-RAMICHVILI

წიგნი ინგლისურ ენაზე თარგმნა მაია კიფშიძემ
 სარედაქციო კოლეგია: ნინო კაციტაძე (ქართული ტექსტი)
 ხათუნა-ნატალი გვაბერიძე-ბაგრატიონი (ფრანგული ტექსტი)
 კრისტოფერ ჯარვისი (ინგლისური ტექსტი)
 მხატვარი - გურამ კლიბაძე
 კომპიუტერული დიზაინი - ქეთევან გოგავა
 შემდგენელი - მარიამ დავითაშვილი

Translated from the georgian by Maia Kipshidze
 Editors: Nino Katsitadze (*Georgian text*)
 Khatuna-Natalie Gvaberidze-Bagratiioni (*French text*)
 Christopher Jarvis (*English text*)
 Designer - Guram Klibadze
 Computer design - Ketevan Gogava
 Compilation by Mariam Davitashvili

Ce livre est traduit en anglais par Maïa Kkhip'hchidzé
 Conseil de rédaction : Nino Katsitadzé (texte en géorgien)
 Khathouna-Nathalie Gvabéridzé-Bagratiioni (texte en français)
 Christofer Jarvis (texte en anglais)
 Peintre – Gouram Qlibadzé
 Designer dessinatrice – Qethévane Gogava
 Editrice – Mariam Davithachvili

K 257.925

ქართულ-აგვისტოსური საზოგადოება
 და კულტურის საზოგადოების ასოციაცია

L'ASSOCIATION INTERNATIONALE DE
 CULTURE ET D'ART ANGLO-GÉORGIEN

საქართველოს
 პარლამენტის
 ბიბლიოთეკა

ISBN 99940-58-64-9

მკითხველის ყურადღებას ყოველთვის იმყრობს ხოლმე უბედობის გამო უცხოეთში გადასვლაში მამულიშვილის დაწერილი ნაშრომი. ამგვარი ნაშრომებისადმი განსაკუთრებული ინტერესი იყო საბჭოთა პერიოდში, მაგრამ იგი დღესაც არ შენელებულა. მათ რიცხვს განუკუთვნება მენშევიკური მთავრობის პირველი თავმჯდომარის, საფრანგეთში გადასვლაში და იქვე, 1930 წელს, ისევ ქართველის ხელით მოკლული ნოე რამიშვილის უმცროსი ვაჟის აკაკი რამიშვილის „ჩვენი შეცდომები“.

რა არ გადახდა თურმე თავს საშვედრო ექიმს აკაკი რამიშვილის საზღვარგარეთ ცხოვრებისას – მკორე მსოფლიო ომშიც მონაწილეობდა, საკონცენტრაციო ბანაკებშიც იტანჯებოდა და საშობლოის მონატრებით გამოწვეული სევდაც უღრღნიდა გულს. ოუმცა, როგორც თვითონ წერს, ოთხი წლისა წაუყვანიათ მშობლებს ემიგრაციაში და მანაც სედმიწეგნით ახსოვდა ყველაფერი, რაც იმხანად ხდებოდა. იგი იგონებს: „ოჯახში მუდამ ქართულად ვლაპარაკობდით, დედ-მამა წერა-კითხვას დედაქნით ვეასწავლიდნენ“.

იმის მიუხედავად, რომ მს წელი უცხოეთში გაატარა, ბატონმა აკაკიმ შესანიშნავად იცოდა ქართული, რისი დასტურიც ეს წიგნი ვახლავთ. ჩვენ განზრახ მოვერიდეთ მის რედაქტირებას, რათა შევგვანარჩუნებინა ავტორისეული სტილი.

ბავშვობა, აკაკი რამიშვილმა საფრანგეთში, ქართველ ემიგრანტთა წრეში გაატარა. პოლონეთის ჯარში იგი შეხვდა სხვა ქართველ ოფიცრებს, რომლებმაც, როგორც თავად ბრძანებს, თავიანთი თავდაქერილობით და სიღარბისილით ქართველები შეაყვარეს პოლონელებს. აი რას წერს იგი „ვერ წარმოიდგენთ ჩემსთანა 20 წლის ყმაწვილისათვის რა ბატონი იყო ტაბანქელის გმირთა შორის ტრიალი. ესენი იყვნენ ნამდვილი რაინდები და ვაჟკაცები. გეგონებოდათ დავით აღმაშენებლის და თამარ მეფის მხედრები ხელახლი დაბრუნდნენ ქვეყანაზე“.

მკორე მსოფლიო ომის შემდეგ აკაკი რამიშვილი ინგლისში ცხოვრობდა და მუშაობდა. იქ მან შექმნა ანტისაბჭოთა ორგანიზაცია სახელწოდებით „ვერობასთან დამაკავშირებელი ჯგუფი“ და აქტიურად თანამშრომლობდა სხვადასხვა ერის წარმომადგენლებთან. ამ ჯგუფმა 20 წელი იარსება და იგი ოფიციალურად ცნო ინგლისის საგარეო საქმეთა სამინისტრომ. ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ბატონი აკაკი სიკვდილამდე დიდი ბრიტანეთისა და ჩრდილოეთ არღანდიის შეერთებული სამეფოს ქვეშევდომი იყო.

1992 წელს, როცა უფროსი ძმა ვარდაცევალია, ბატონი აკაკი ინგლისიდან საფრანგეთში ბრუნდება, სადაც თავის დახთან ნუცისთან ერთად ცდილობდა ხელი შეეწყო ლევილის ქართული მამულის მოვლა-პატრო-

ნობისათვის, რათა მას სარგებლობა მოეტანა, როგორც ბატონი აკაკი ამბობს „გაქარგებული ქართველი ერისათვის“. თუმცა, აქაც უამრავ წინააღმდეგობებს აწყდებოდა.

უცხოეთში, სამშობლოდან მოშორებით გატარებული ცხოვრების მიუხედავად, ბატონ აკაკის გული სამშობლოს საყვარულით უბკერდა, მასზე დარდით და ფიქრით ათენ-ალამებდა, მისი სატკივარი სტკიოდა და მისი სიხარულით ხარობდა. ეს წიგნიც სწორედ ამის დასტურია. მასში ვაუცნობით აკაკი რამიშვილის იმ სტატიებს, რომლებიც 1918-1921 წლების დამოუკიდებელი საქართველოს მთავრობის შეცდომებს ეხება. მათი რადიობრუნებაცია 1999 წლის 26 მაისს დაიწყო „რადიო-2, ქართული რადიოთი“, მას თავად ბატონი აკაკი უძღვებოდა და დიდი დაინტერესება და გამოხმაურება გამოიწვია რადიომსმენელებში.

აკაკი რამიშვილი 1999 წლის დეკემბერში გარდაიცვალა ბარბისში და თან წაიღო ერთიან, ძლიერ, აყვავებულ საქართველოზე ოცნება და სამშობლოს ხილვის აუხდენელი ნატვრა.

ამ წიგნის სამ ენაზე გამოცემას გუძღვნით ბატონი აკაკი რამიშვილის დაბადებიდან 90 წლისთავს და ამით ვასრულებთ მის უკანასკნელ სურვილს, საფლავში არ წაქეო თავისი მოგონებები და ვაგზიარებინა ისინი თანამემამულეთათვის.

როგორც ბატონი აკაკის დედა მარო რამიშვილი იხსენებდა, მისი მეუღლე ნოე რამიშვილი მუშაობისას უცვებ წამოხტებოდა, ოთახში ბოლოთის ცკმას მოპყვებოდა და ქართული პოეზიის რომელიმე ნიმუშიდან პატრიოტულ სტრიქონს წამოიძახებდა. მერე კი განახლებული ენერგიით და შემართებით შეუდგებოდა მუშაობას. აღბათ, სწორედ ეს ჩარჩა მესხიერებაში ჯერ კიდევ ყმაწვილობისას აკაკი რამიშვილს და ამიტომაც ყოველ თავს შესაფერისი სტრიქონი წაუშმღვარა.

აკაკი რამიშვილის წიგნი ქართულ ენაზე 2000 წლის მაისში გამოიცა და მკითხველის დიდი ინტერესი გამოიწვია. ამიტომაც გადაწყდა მისი ხელმოწერად გამოცემა, ამჯერად უკვე სამ ენაზე - ქართულ, ფრანგულ და ინგლისურ ენებზე, რაც ბატონი აკაკის დიდი სურვილი იყო. აქვე დაუძენთ, რომ ქართული და ფრანგული ვარიანტები თავად აკაკი რამიშვილის ეკუთვნის. გამოცემაში ჩართულია საქართველოს იმ რუკებს ნიმუშები, რომლებსაც საკუთარი ხელით ადგენდა და რომლებიც ქვეყნის ისტორიის სხვადასხვა პერიოდს ასახავს. ეს კიდევ ერთხელ მოწმობს იმას, თუ რაოდენ ღრმა ფესვები და უსაზღვრო სიყვარული აკავშირებდა ისტორიულ სამშობლოსთან, საიდანაც 4 წლისა წაიყვანეს. გარდა ამისა, ის როგორც ქართველებს, ისე საქართველოში მცხოვრები სხვადასხვა ერის დემოგრაფიულ მონაცემებსაც იკვლევდა.

დასასრულ მკითხველს გაცნობებთ, რომ ბატონი აკაკის ოცნება იყო საქართველოში დაბრუნებულიყო და ისეთი სკოლა დაეარსებინა, სადაც თავად შეასწავლიდა ყმაწვილებს ინგლისურ და ფრანგულ ენებს, როგორც ამ ქვეყნების, ასევე სხვა ევროპული ქვეყნების ისტორიასა და კულტურას, ხოლო მისი და ნუცა კი, პროფესიით დიზაინერი, ბავშვებს ქცევის კულტურასა და მშვენიერების შეგრძნებას ჩაუნერგავდა.

ღვაწლმოსილი, მრავლისმომსწრე და მარად საქართველოს კითილდელობაზე მოფიქრალი სულმნათი ბატონი აკაკის აუხდენელი სურვილის განხორციელების მიზნით 2005 წლის სექტემბერში თბილისში შეიქმნა „აკაკი რამიშვილის ფონდი - ტრადიცია და ინოვაცია“, რომლის ერთ-ერთი დამფუძნებელია ბარისში მცხოვრები ქართველი ემიგრანტი, ბატონი აკაკის და ქალბატონი ნინო (ნუცა) რამიშვილი. მან თავისი ოჯახის მდიდარი არქივი ბატონი აკაკის ვარდაცვალების შემდეგ ილია ჭავჭავაძის სახელობის ეროვნულ ბიბლიოთეკას საჩუქრად გადასცა.

ფფიქრობთ, აკაკი რამიშვილის წიგნი „ჩვენი შეცდომები“ კარგ სამსახურს ვაუწყებს ყველას, ვისაც აინტერესებს უცხოეთში გადახვეწილი და სამშობლოს საყვარულით ვულანთებული კაცის თვალით დანახული თავისი ქვეყნის ისტორიის ეს საკმაოდ რთული პერიოდი.

ნინო კაციტაძე

მე ვახლავართ ნოე რამიშვილის უმცროსი ვაჟი, 1916 წელს დაბადებული თბილისში და 4 წლიდან მახსოვს ყველაფერი, როგორ ვტოვებდით თბილისს და როგორ ჩავსვენდით გემში ბათუმში. ჩემი შშობლები, ნოე რამიშვილი და მარო ვოვაშვილი-რამიშვილისა ვლევხის შვილები იყვნენ.

1922 წელს პარიზიდან საცხოვრებლად ლევილიმ გადავედით, საქართველოს ემიგრირებული მთაწარმისა და პარლამენტის წევრთა ბინადრობაში. სასწავლებლად ლევილის დაწვევით სკოლაში მიმავარეს. ოჯახში მუდამ ქართულად ვლაპარაკობდით და დედ-მამა წერა-კითხვას დედნით ვვასწავლდნენ. ოთხი და-ძმა ვიყავით, ძალიან პარმონიული ოჯახი ვგქონდა. მამა ბავშვებს ვვასწავლიდა ხოლმე ქართულ პატრიოტულ ლექსებს. თვითონაც, როცა რაიმე დოკუმენტებზე მუშაობდა, ერთბაშად წამოხტებოდა და ასე გულიანად წამოიძახებდა ორიოდვე პატრიოტულ სტრიქონს ჩვენი მგონებისა, რომ ტანში ურუანტელი გვივლიდა, მერე დაჯდებოდა და განსაკუთრებული ენერგიით განაგრძობდა მუშაობას.

1926 წელს დავათავურე ლევილის სკოლა და შშობლებმა ღვაწლანაღის ლიცეუმში მიმავარეს. იქ ბევრი ქართველი ემიგრანტის შვილი სწავლობდა, შაბათ-კვირას ოჯახში ვბრუნდებოდით.

1923 წელს პარიზის ახლოს ერთ-ერთ უბანში გადავედით საცხოვრებლად, მაგრამ მალე ტრაგედია დატრიალდა: 1930 წელს ემიგრაციის კრებაზე მიმავალი ჯან-ღონით სახეე შამაჩეში ქკუდიან შეშლილი ქართველის ხელით გამოხსნა სიცოცხლეს. ამის შემდეგ დედა ქართველებს აღარ უშვებდა სახლში, ვლასა შეკლამისა და კოწია კანდელაკის ვარდა.

ლიცეუმის დამთავრების შემდეგ დავიწყე სწავლა ქიმიის ინსტიტუტში, მაგრამ 1936 წლის იანვარში პოლონეთის მთავრობამ დედას შესთავაზა ჩემი მიღება პოლონეთის სამხედრო სკოლაში და შემდეგ კონტრაქტის ოფიცრად პოლონეთის ჯარში შესახრობა.

1939 წელს, როცა გერმანია პოლონეთის თავს დაესხა, ყველა ქართველმა მეომარმა მოხალისედ მიიღო ომში მონაწილეობა. 1940 წელს აღმოსავლეთ საფრანკეთიდან გერმანელების შეტევამ გააძულა შვეიცარიაში გადასვლილყავით, სადაც ლავურში დაგვამწვევდიეს. ორი წლის შემდეგ გამოვიქცევი და როცა მოკავშირეებმა პარიზი გაანთავისუფლეს, პოლონელებმა შეაფრთვეს თავიანთი ხალხი და გადაგვიყვანეს ინგლისში მყოფ პოლონეთის ჯართან შესაერთებლად. ინგლისელებმა პოლონეთის ყველა მეომარს სამხატური ან სტიპენდია მისცეს. ასე დავათავურე საექიმო სწავლა ინგლისში და ჩავაბარე უმაღლესი კონკურსი. მაშინ ინგლისელებმა განმაცხადეს, თუ ინგლისში სპეციალისტად დარჩენა ვინდათ ჩვენი ქვეყნად მოსვლა უნდა მიდგოთ. სწავლის დამთავრების შემდეგ ექიმრადილოვად ვმუშაობდი ერთ-ერთ საავადმყოფოში.

როცა 1992 წელს ჩემი უფროსი ძმა ბენო გარდაიცვალა, პარიზში დავბრუნდი, რომ ჩემი და ნუცა მარტო არ ყოფილიყო.

მამაჩემი ყველაზე მეტად თავის მეუღლეს ენდობოდა. დედაჩემი, რაც ხანში შედიოდა, უფრო სწორად მიაშობდა ხოლმე მამისგან წარსულში განდობილ საიდუმლოებებს. როცა კვდებოდა, დედამ დაჰაფიცა, რომ ოდესმე დავეწვრდი სინამდვილეს მამაზე და საერთოდ მთელ ამ ხანაზე; ერმა უნდა გათვოს, ასე ჩქარა და სამარცხვინოდ რატომ დაგვარგეთ ჩვენი დამოუკიდებლობა.

ამის შემდეგ 30 წელზე მეტი ხანი გავიდა. მთელ ჩემს თავისუფალ დროს ვანდობებდი სიმართლის ძიებას ინგლისის საგარეო საქმეთა სამინისტროს არქივში, ლონდონში ჩამოტანილ გერმანიის არქივის ნაწილში, შეერთებული შტატების ვაშინგტონის არქივში და პარიზში საქართველოს ყოფილი მთავრობის არქივში. აგრეთვე გადავკითხე ქართველ ემიგრანტთა ნაწიერები თუ ჟურნალები. დაბოლოს, შევეცადე თავი მომეყარა ყველაფრისათვის და ისტორიულ-დოკუმენტურ მასალებზე დაყრდნობით დამეწერა ნაშრომი „ჩვენი შეცდომები“, როგორც დედაჩემმა მთხოვა, რომელიც ჩემსავით არაფითარ პარტიას არ ეკუთვნოდა და მუდამ ეროვნული მიდრეკილების უბრალო ქალი იყო.

ქართული ემიგრაციის მთავარი საზრუნავი იმთავითვე სამშობლო იყო. ემიგრანტთა ყოველ თავყრილობაზე სჯა-ბაასი უხებოდა საქართველოს წარსულს, აწმყოსა თუ მომავალს. ყოველი ჩვენგანის უდიდესი ტკივილი იყო მოპოვებული დამოუკიდებლობის დაკარგვა, რის შესახებაც გამუდმებით იმართებოდა კამათი, მიმდინარეობდა ფაქტების ანალიზი, რისი მოწმენიც ჩვენი მშობლები იყვნენ. გადიოდა წლები, მაგრამ ეს პრობლემა არაფის ავისწყებოდა.

ჩემთვის დიდი პატივი იქნება, თუ დღეს ქართველი მეთხველი ვაცნობა ჩემს მოკრძალებულ ნაშრომს, რომლითაც ალბათ პირველად შეიტყობს მისთვის საინტერესო სოვიერთ ფაქტსა თუ მოვლენას.

პარიზი

1999 წლის მაისი

ნოე რამიშვილი დაიბადა 1881 წელს ვურიის მთავორიან სოფელ სურეზში. მშობლებმა იგი მიიბარეს სოფლის სკოლაში, სადაც მასწავლებლად იმხანად იყო ცნობილი პედაგოგი და საზოგადო მოღვაწე მდიდორე რამიშვილი. პატარა ნოეს, ამ კეთილმა მასწავლებელმა ბავშვობიდანვე ჩაუნერგა დიპლომატიის სიყვარული, მაშვერალთა მოსარჩლეობა და სამშობლოს საკეთილდღეო საქმიანობა.

სოფლის სკოლის დამთავრების შემდეგ იგი ჯერ ოზურგეთის სასულიერო სასწავლებელში სწავლობდა, შემდეგ კი ქუთაისის სემინარიაში. სემინარიის დამთავრების შემდეგ 1901 წელს უმაღლესი განათლების მისაღებად იგი შედის დონოპეტის უნივერსიტეტში იურიდიულ ფაკულტეტზე. იმ დროს საერთოდ რუსეთის ყველა უნივერსიტეტის სტუდენტთა შორის დიდი რევოლუციური მოძრაობა დაიწყო და ნოე ერთ-ერთი თვალსაჩინო მონაწილეობის იყო. ამის გამო მას უნივერსიტეტის დამთავრება არ დაცალდა და 1902 წელს იგი საქართველოში გადაასახლეს.

საქართველოში მას აწვდომილი დახვედრა მუშათა მოძრაობა. ამ დროს ადგილობრივი ხელისუფლება მუშათა მოძრაობის ხელმძღვანელებსა და მონაწილეებს მრავლად ასახლებს ციმბირს. 1902 წლის ზაფხულის მიწურულს ნოე რამიშვილი ქ. ბათუმში მუშათა მოძრაობას ჩაუდგა სათავეში, როგორც კომიტეტის წევრი, და შეუდგა გურიაში სოციალ-დემოკრატიული ორგანიზაციების შექმნას.

ბათუმის და ვურიის სოციალ-დემოკრატიულ ორგანიზაციებში მისი აქტიურობა უანდარმებს არ გამოეპარათ და ნოე რამიშვილი იძულებული შეიქნა ბათუმიდან ტფილისში გადასულიყო, სადაც მუშებმა კომიტეტის წევრად აირჩიეს.

1904 წლის შემოდგომაზე ნოეს კვალს უანდარმებმა მიაგნეს. იგი დააპატიმრეს და ეტაბით გააფხანეს ბათუმში, სადაც მას ადგილობრივი კომიტეტის საქმიანობაში ედებოდა ბრალი. ვსაში ნოე მატარებლიდან გადახტა, გაიქცა და არალეგალურად იწყო ცხოვრება დონოსტოვოში, სადაც სოციალ-დემოკრატიული ორგანიზაციის თვალსაჩინო წევრი იყო. 1905 წლის მარტში, ნოე არალეგალურად დაბრუნდა ტფილისში და სხვათა ერთად შეუბრალელები და სასტიკი ბრძოლა გამოუცხადა ბოლშევიკებს. იმავე ხანებში იგი ნოე უორდანიასთან ერთად ხელმძღვანელობდა არალეგალურ ჟურნალ „სოციალ-დემოკრატს“ და ბოლშევიკთა დაპარცების შემდეგ, როგორც მენშევიკთა ბიუროს წევრი, ბირველი რევოლუციის (1905 წ.) ერთ-ერთი ხელმძღვანელი იყო. რეაქციის ხანებში მტკიცედ აკავშირებს მუშათა ორგანიზაციებს, მუშათა მოძრაობას და სოციალ-დემოკრატიულ განუთებს ხელმძღვანელობს, თანაც უბადლო პროპაგანდისტი და ორგანიზატორია.

1908-1909 წლებში ნოე რამიშვილი სწავლობდა ლაიფციგის უნივერსიტეტში. პირველი მსოფლიო ომის დროს იგი არის ბარტიის ხელმძღვანელი, 1917 წლის რევოლუციის დაწყებისთანავე აირჩიეს ტფილისის მუშათა და ჯარისკაცთა ცენტრის წევრად, ბარტიის საოლქო კომიტეტის თავმჯდომარის ამხანაგად, არჩეული იყო რუსეთის დამფუძნებელი კრების წევრად, შემდეგ ამიერკავკასიის სეპის, ერთიანი საბჭოს, ბარლაშენტიისა და დამფუძნებელი კრების წევრად, დამოუკიდებელი საქართველოს პირველი მთავრობის თავმჯდომარედ, ამის შემდეგ შინაგან საქმეთა, განათლების და სამხედრო საქმეთა მინისტრი იყო. მისი განათლების მინისტრად ყოფნის დროს საქართველოში დაბრუნდა უნივერსიტეტი, ხოლო შინაგან საქმეთა მინისტრად ყოფნის დროს, კი საქართველოს ყველა კუთხესა და მიუარდნილ სოფლებში გაიყვანეს ფოსტა-ტელეგრაფ-ტელეფონები.

1918 წლის 26 მაისს ნოე რამიშვილის შეთაურობით შეიქმნა საქართველოს დროებითი შენეფიკური მთავრობა, მაგრამ ერთ თვეში, მთავრობაში დაპირისპირების თავიდან აცილების მიზნით იგი იძულებული გახდა გადაშდვარიყო და მთავრობის თავმჯდომარის პოსტი ნოე ჟორდანიასთვის დაეთმო.

გარეშე ძალის - რუსეთის ბარბაროსი კომუნისტების მიერ 1921 წლის საქართველოს ოკუპაციის შემდეგ დამფუძნებელი კრების დადგენილებით ნოე რამიშვილი, როგორც მთავრობის წევრი, საქართველოს მთავრობასთან ერთად ევროპაში გაიხიზნა. ევროპაში იგი დაუყოვნებლივ შეუდგა საქართველოს განთავისუფლების საქმეს და ჩვეული ვატაკებით, იმედიანად და გაბატონებული ენერგიით იღწვოდა სამშობლოს განთავისუფლებისათვის. იყო ბარტიის სახლგარეგნეთის ბიუროს წევრი და ხელმძღვანელი, სახლგარეგნეთის ბარტიული განუყოფელი ერთ-ერთი რედაქტორი.

საქართველოში 1924 წლის აჯანყების ყველაზე აქტიური მომხრე ქართულ ემიგრაციაში ნოე რამიშვილი იყო. იგი გენერალ ანდრონიკაშვილთან ერთად ყველას უმტკიცებდა, ინგლისი და საფრანგეთი მზად არიან დახმარებისთვის. ეს, რა თქმა უნდა სიმართლეს არ შეესაბამებოდა, მაგრამ ამით მათ სურდათ მორალური სტიმული მიეცათ აჯანყებულთათვის.

მისი ცხოვრება განუყრელად დაკავშირებულია საქართველოს სოციალ-დემოკრატიულ და ქართველი ერის განმათავისუფლებელ მოძრაობასთან. იგი იყო შეუდარებელი, თავდადებული მებრძოლი სამშობლოს განთავისუფლებისათვის და დამოუკიდებელი რესპუბლიკის აღდგენისათვის. ამას ცხადყოფს აკაკი რამიშვილისადმი სამივე კარგარეთელის წერილში მოყვანილი ქაქუცა ჩოლოყაშვილის სიტყვები: „ნოე ჟორდანიას ადგილზე რამიშვილი რომ ყოფილიყო, 1921 წლის ჩვენ რუსებს დავამარცხებდით. ეს კაცი ისეთი ძლიერი იყო, რომ საქართველოს დამოუკიდებლობისათვის თავსაც შესწირავდა და თავის შვილებსაც“.

1930 წლის 7 დეკემბერს დღის სამ საათზე, როცა ნოე მიინქაროდ ბარტის კრებაზე, ბარინში, იტალიის მოედანზე, ჯუბინის ამოფარებულმა მოსყიდულმა ბორცტმა ხელმა იგი სიცოცხლეს გამოთავალმა და საქართველოს განმათავისუფლებელ რაზმს უადრესად თავდადებული და შეუდრეკელი შემთარი ხელიდან გამოაცალა.

ნოე რამიშვილის ბროფენების დასახასიათებლად გვინდა ვაგვანოთ აკაკი რამიშვილისადმი 1982 წელს მიწერილი საშვიო კარგარეთელის წერილი: „სალამი ძვირფასო აკაკი! იმედია კარგად ხარ. ერთი ამბავი ვამასყენდა, მომესურვა რომ გაცნობო. იქნებ გამოგადგეს შენ მოფთვებებში.

ქალაქ ბათუმის გუბერნატორი იყო გენერალი მდივანი. მისი თანაშემწე - ქაქუცა ჩოლოყაშვილი. ერთხელ ბათუმში ჩავიდა შინაგან საქმეთა მინისტრი ბატონი ნოე რამიშვილი. ვახშობის შემდეგ გენერალმა უთხრა ქაქუცას, აბა, შენ იცი, როგორ მოასვენებ ამაღამ ბატონ მინისტრსო. ქაქუცამ წაიყვანა თავის ბინაში და თავისი საწოლი შესთავაზა. მაშინ ნოემ პეითხა, შენ სად დაწვებიო. მე ამ დივანზე მოვისვენებო, უთქვამს ქაქუცას. ნოემ უბასუხა: როგორ შენ, თავადიშვილი, მე საწოლს მიითბობ, შენ კი დივანზე უნდა მოისვენო? ქაქუცამ უბასუხა: მე მხედარი ვარ და ყველგან შემიძლია მოვისვენო. თქვენ კი მინისტრი ბრძანდებითო. ეს ნაამბობი მომავონდა და ამიტომ მინდოდა შეცნობებინა შენთვის. ბედნიერად, შენი საშვიო“.

ნოე რამიშვილის უახლოესი მეგობარი და თანაშემროშელი იყო აკაკი ჩხენკელი. ის და მისი შეუდღე შაკრინე სავსებით აწიარებდნენ მის შეხედულებებს. აკაკი ჩხენკელი 1946 წელს ნოე რამიშვილის შეუდღისადმი მიწერილ წერილში წერს: მთელი ჩემი კარიერის მანძილზე არასოდეს არ მომსგლია ჩხუბი თუ გუგუბრობა ნოესთან. მთელი სიმძიმე ბარტის და მთავრობის ნოეს კისერზე იყო.

ნოე რამიშვილის მუხანათურმა მკვლევლობამ დიდად დაამწუხრა უამრავი მამულიშვილი როგორც ემიგრაციაში, ისე საქართველოშიც. ვითორე ყიფიანი მის სიკვდილს გამოეხმაურა ლექსით ძვირფას მასწავლე-ბელს:

წმიდა ვულის შეწყდა ცემა
 უცხო მიწა, გლოვის ზარი
 შავ ფარდებად ვადმოქშევა
 ხმა სიკვდილის შემზარავი!

I

არ გავცვლი საღვთო კლდეებსა უკვდავებაზე
ხეზედა, არ გავცვლი მე ჩემს სამშობლოს სხვა ქვეყნის სამთონზედა

რაფიელ ერისთავი

ფეიქრობ, რაფიელ ერისთავის ეს სტრიქონები სავსებით მიესადაგება ამ თავს, რომელიც მინდა დაფიქრო დედაჩემის, მართ რამიშვილის მოვლენებით, რომელსაც საფუძვლად უდევს მამაჩემის ნოე რამიშვილის 1928 წელს ნაპობობა: საქართველოს დამოუკიდებლობა 1916 წლის დეკემბრიდან 1918 წლის იანვრამდე უნდა გამოგვეცხადებინა, სანამ რუსულ ჯარს ეკავა ფრონტის ხაზი ტრაპეზუნტიდან ვანის ტბამდე. ამით თურქეთის მიერ დაპყრობილ ჩვენს ტერიტორიას დაეიბრუნებდით. საუკეთესო მომენტი დადგა 1917 წლის რევოლუციის დროს, ორი დღის შემდეგ, კავკასიის გენერალ-გუბერნატორმა ორივე ნოე (ე.ი. მამაჩემი ნოე რამიშვილი და ნოე ჟორდანიანი) სისახლეში მიგვიწვია. ჩვენგან რუსი მოსახლეობის ხელშეუხებლობის პირობა რომ მიიღო, გვითხრა, წადით და თქვენს ქართველ ერს მოუარეთო. ეს კი ხელისუფლების დროებით გადაცემას ნიშნავდა.

არ შეიძლება არ აღინიშნოს, რომ დამოუკიდებლობის გამოცხადების გადაწყვეტილება მენშევიურმა პარტიამ 1917 წლის იანვარში მიიღო ჯონჯუათის კონფერენციაზე, ხოლო ეროვნულ-დემოკრატიულმა პარტიამ კი - თებერვლის რევოლუციის დაწყებისას.

საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოსაცხადებლად საეპარსი იყო ქართული პარტიებისა და საზოგადოებების წარმომადგენელთა ყრილობის მოწვევა. ამავე დროს, პირობა უნდა მიგვეცა რუსეთის კავკასიის ჯარის უფროსისთვის, რომ ჩვენი ჯარი თურქეთთან ომში მას მხარში ამოუდგებოდა. ამაზე რუსები დაგვითანხმდებოდნენ, ისევე როგორც საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენაზე დაგვითანხმდნენ 1917 წლის 11 თებერვალს. ყოველივე ამას საში კვირა სჭირდებოდა, მაგრამ ჟორდანიანი ყველას დაასწრო.

ჟორდანიანი თავის მოგონებებში ჩემი წარსული წერს პირველი საკითხი იყო ისეთი რევოლუციონური ორგანიზაციის შექმნა, რომელიც ძალაუფლებას დაუბატრონებოდა. ასეთი ძალა მხოლოდ მუშათა კლასს შეუძლო მოეცა, მაშასადამე 5000 თბილისელ მუშას (ნ. ჟორდანიანი, ჩემი წარსული გვ. 108).

ეროვნული-დემოკრატიული პარტიის სახელით, დავით ვანანაძემ ნოე

ფორდანიათა ჰკითხა: „საჭიროთა თუ არა ერთგნული საბჭოს მოწვევა დამოუკიდებლობის გამოსაცხადებლად“? რაზეც პასუხად მიიღო, რომ ამისათვის საჭირო იქნება დიდი კონცესია, კერძოდ, თავად-აზნაურობამ საქართველოს უნდა გადასცეს მთელი თავისი ქონებათ (დ. ვანნაძე, „რუსულ ჩანგზე დაკრული“).

შამაჩიში აღნიშნავდა, რომ მენშევიკურ პარტიაში ფორდანიათა უმრავლესობა ემხრობოდა. ამიტომაც, დამოუკიდებლობის გამოცხადების ნაცვლად მან პარტიას მიაღებინა დადგენილება <თბილისში ქართველ მუშათა საბჭოს შექმნის შესახებ>.

ორ კვირაში, ფორდანიათა თამჯდომარეობით, არჩეული იყო თბილისის მუშათა საბჭო, ხოლო შემდეგ კი, ამიერკავკასიის საბჭოების რეგიონალური ცენტრი. ამასთან ერთად, ის მენშევიკური პარტიის თავმჯდომარეც გახლდათ. ესე იგი ფორდანიათა, ნაცვლად იმისა, რომ დაეცვა ერთგნული ინტერესები, საქართველოში ფაქტობრივად ხელში ჩაიგდო ძალაუფლება.

ასე დაბრუნებინა ნ. ფორდანიათა ქართველ ერს დამოუკიდებლობის უნიკალური შანსი. როგორც შამაჩიში ამბობდა, ასეთ სასწვრებში ვერც რუსეთი და ვერც ოსმალეთი ვეღარ დაიბყრობდნენ დამოუკიდებელ საქართველოსთ.

საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადების მეთრე შანსი მოგვეცა, როცა ლენინმა და სტალინმა 1917 წლის 16 ნოემბერს გადაკეთეს განცხადება ერების თვითგამორკვევის შესახებ. საოცარია, რომ ამიერკავკასიის ერებმა მაშინვე არ გამოაცხადეს დამოუკიდებლობა. მათ შეეძლოთ თურქეთთან ხელშეკრულების დადება, ხოლო შემდეგ, გერმანიაც არ დააყოფნებდა და აღიარებდა მათ დამოუკიდებლობას (კაზეშაძე, „ბრძოლა ამიერკავკასიისათვის“ გვ. 56, ინგლისურ ენაზე).

როგორც დავით ვანნაძე იტყობს, 1917 წლის 19 ნოემბერს შეიკრიბა „ქართული ერთგნული ყრილობა“ აკაკი ჩხენკელის თავმჯდომარეობით. ყრილობამ, რომელსაც სამასი დელეგატი ესწრებოდა, ყველა დაჯგუფებისგან მიიღო შემდეგი ვადაწყვეტილება: 1) კოტე აბხაზისა და დავით ნიჟარაძის მიერ ქართველი ერისადმი გადაცემული ჩვენი თავად-აზნაურობის ქონება, რომელიც 40 მილიონ რუბლს შეადგენდა, ქართულ ეროვნულ ბანკს გადაეცეს; 2) ვინაიდან რუსეთმა გააუქმა 1783 წლის ხელშეკრულება, დამოუკიდებლობის მოსამზადებლად მოწვეულ იქნეს 120-წევრიანი „ქართული ეროვნული საბჭო“; დაბოლოს, 3) დაინიშნოს სამხედრო კომისია ჯარის შესაქმნელად.

ყველა კმაყოფილი იყო ასეთი ეროვნული ერთიანობით (დ. ვანნაძე „რუსულ ჩანგზე დაკრული“ გვ. 41).

1917 წლის 22 ნოემბერს ერთგნულმა ყრილობამ აირჩია „ქართული ეროვნული საბჭო“ აკაკი ჩხენკელის თავმჯდომარეობით. მაგრამ ამ ხაზის

საწინააღმდეგოდ, უორდანიამ, როგორც ამიერკავკასიის რევოიონალური საბჭოებისა და თბილისის მუშათა და ჯარისკაცთა საბჭოს თავმჯდომარემ, 1917 წლის 24 ნოემბერს მოიწვია ამიერკავკასიის ყველა რევოლუციური ორგანიზაციისა და პოლიტიკური პარტიის ხელძმა, რომელსაც, რუსეთის დამფუძნებელი კრების მოწვევამდე, მიადებინა დადგენილება ამიერკავკასიის დროებითი კომისარიატის შექმნის შესახებ („დოკუმენტი ი მატერიალი ზაკავკაზია ი ვრუხია“ გვ. 3-8).

უორდანია, თავის 1919 წლის ბროშურაში ზა დვა გოდა (1919წ.) სინანულს გამოთქვამდა, რომ „რუსეთთან კავშირი გაწყდა და მარტონი დაფრით“ (გვ. 51).

ამიერკავკასიის კომისარიატის შემადგენლობაში, რომლის თავმჯდომარეც ევგენი გეგეჭკორი იყო, შედიოდნენ 3 ერის წარმომადგენლები, რაც მას ასუსტებდა.

ნოე უორდანიას მოთენებებში ნათქვამია, რომ ყველა ძირითადი პოლიტიკური საკითხი წყდებოდა მენშევიკური პარტიის ბუროში (ნ. უორდანია, „ჩემი წარსული“ გვ. 112). არანაკლებ ძალას წარმოადგენდა თბილისის მუშათა და ჯარისკაცთა საბჭო. ამით ნათელი ხდება, რომ, ფაქტობრივად, ამიერკავკასიის კომისარიატის მეთაური უორდანია იყო და არა ევგენი გეგეჭკორი.

1917 წლის 11 დეკემბერს წითელმა გვარდიამ ხელში ჩაიგდო თბილისის არსენალი, რომლის უზარმაზარი საწყობები მის ხელში გადავიდა. არსენალი ებარა ვალიკო ჯუღელს, რომელიც მხოლოდ უორდანიას პირად ბრძანებებს ემორჩილებოდა.

1918 წლის 16 თებერვალს კავკასიის ფრონტის უფროსმა გენერალმა ოდიშელიძემ ვეპიბ ფაშასაგან დაგვიანებით მიიღო ტელეგრაფმა, რომელშიც აღნიშნული იყო, რომ „თურქეთი ამიერკავკასიას იწვევდა ბრესტ-ლიტოვსკის საზავო მოლაპარაკებაში მონაწილეობისათვის“.

მუხნედავად უპარტიო აზერბაიჯანელი პაპაჯანოვისა და ნოე რამიშვილის რჩევისა, მიუღოთ ბრესტ-ლიტოვსკის მოლაპარაკებაზე მიწვევა, ამიერკავკასიის კომისარიატი ვერა და ვერ შეთანხმდა, და საკითხი განსახილველად გადაეცა ამიერკავკასიის საბჭოების რევოიონალ ცენტრს, ე. ი. ნოე უორდანიას. მისი პასუხი კი შემდგენიანი იყო: „ჩვენ რუსეთის ნაწილი ვართ და ამას ვერ ვადავწყვეტთ რუსეთის დამფუძნებელი კრების გარეშე, რომელიც ახლანახ იქნა მოწვეული“ („დოკუმენტი ი მატერიალი...“ N16, გვ. 25-26).

ნოე უორდანიას ავისწყდებოდა, რომ ბოლშევიკებმა დამფუძნებელი კრება 19 იანვარს დაითხოვეს. ეს პასუხი ვეპიბ ფაშას დაგვიანებით გაეგზავნა. ამასობაში თურქეთის ჯარი წინ მოიწვედა, მათი შესაჩერებელი ჯარი კი საქართველოს აღარ ჰყავდა (კაზემშადეკ, გვ. 88).

1918 წლის 24 თებერვალს ვიორგი გეგზავამ ბრესტ-ლიტოვსკის მო-

ლაბარაკების ბასუხად სეიმში ამიერკავკასიის დამოუკიდებლობის გამოცხადება მოითხოვა. მაშინდელ პოლიტიკოსებს მისთვის რომ დაეჯერებინათ, ქვეყანა ბევრ უბედურებას გადაურჩებოდა. სამწუხაროდ, ესეც მათი დიდი შეცდომა იყო (კაზეშადეძე, გვ. 103).

1918 წლის 1 მარტს სეიმმა და ამიერკავკასიის კომისარიატმა თურქეთთან ზავის დადება გადაწყვიტეს. დელეგაცია მზად იყო წასასვლელად, როცა კარახანის ტელეგრაფმა მოვიდა. მასში ნათქვამი იყო, რომ ბრესტ-ლიტოვსკის ხელშეკრულებით რუსეთმა თურქეთს ყარსი, არდაზანი და ბათუმი გადასცა (დოკუმენტი ი მატერიალი... N47, გვ. 85).

1918 წლის 8 მარტს ტრაპეზუნტის მოლაპარაკებაზე ჩავიდა ჩვენი დელეგაცია აკაკი ჩხენკელის მეთაურობით. ვეპობ ფაშამ მოითხოვა, ამიერკავკასიის დაეცალა თურქეთის მიერ ბრესტ-ლიტოვსკში მიღებული ტერიტორია. ამასობაში, კი თურქეთის ჯარები წინსვლას განაგრძობდნენ. (კაზეშადეძე, გვ. 93).

ამავე პერიოდში კარლო ჩხეიძემ სეიმში განაცხადა, რომ „ამიერკავკასია არ ცნობდა საბჭოთა რუსეთს და მის ხელშეკრულებას ბრესტ-ლიტოვსკში. აზერბაიჯანელი ხან-ხოსივი აღნიშნავდა „ამიერკავკასია ირჯება როგორც რუსეთის ნაწილი, თუმცა, არ ემორჩილება რუსეთის მიერ დადებულ ხელშეკრულებას“ („დოკუმენტი ი მატერიალი...“ N53, გვ. 89-106).

შველევარი რიზანოვსკი თავის ინგლისურენოვან ნაშრომში „რუსეთის ისტორია“ წერს (გვ.529), რომ ბრესტ-ლიტოვსკის საზავო მოლაპარაკებაზე ჩვენი დაუსწრებლობა ერთ-ერთი უდიდესი შეცდომა იყო. გერმანიამ წაართვა საბჭოთა რუსეთს უკრაინა, პოლონეთი, ფინეთი, ესტონეთი, ლატვია და ლიტვა, ანუ 60 მილიონი მისი მოსახლეობისა, რომლებმაც მიიღეს დამოუკიდებლობა.

1928 წელს ნოე რამიშვილი აღნიშნავდა: ჟორდანია ალბათ „დაავიწყდა“, რომ 1914 წლიდან ქართველ ნაციონალისტებს ვიორჯი მანაბლის მეთაურობით კავშირი ჰქონდათ გერმანიასთან. საკმარისი იყო მოლაპარაკებაზე ამიერკავკასიის დასწრება და გერმანია მაშინვე ჩვენს მხარს დაიჭერდაო.

სხვა საქართველო სად არი, რომელი კუთხე ქვეყნისა
ერი ვულაჲდი, პურაჲდი, მებრძოლი შავის ბუღისა

ვროლოლ ორბულიანი

1918 წლის 11 მაისს გაიხსნა თურქეთისა და ამიერკავკასიის მომრიგებელი ბათუმის საზავო მოლაპარაკება. ახლა გერმანელი ობსერვანტი იყო გენერალი ფონ ლოსოვი. მაშინ ამიერკავკასიის საკმარისი ჯარი არ ჰყავდა, ამიტომაც ისევ თურქეთის ხელში იყო ყარსი, არდაჰანი და ბათუმი.

თურქებმა, ვინაიდან ომი გამოგვიცხადეთო, მოითხოვეს ზედმეტი ტერიტორია - ახალციხე-ახალქალაქი და თითქმის მთელი სომხეთი. თურქეთის ჯარი განაგრძობდა წინსვლის და ოსურგეთი დაიკავა.

მათ პქონდათ ხელშეკრულების გეგმა, მაგრამ არ გამოაჩინეს. დელეგაციის უფროსმა აკაკი ჩხენკელმა პროტესტი განაცხადა და მოითხოვა, რომ ამ ხელშეკრულებაზე ოთხივე მოკავშირეს მოეწერა ხელი (კახუშხაძე, გვ. 110-112).

როგორც 1991 წლის 25 ივნისის „ახალგაზრდა ივრეიელში“ ნინო გულაგას წერილშია აღნიშნული, აზერბაიჯანელები, რომლებიც ამიერკავკასიის დელეგაციის შემადგენლობაში იყვნენ, თურქეთის მხარეზე გადავიდნენ, ხოლო სომხებს კვლავაც ომი სურდათ. ჩხენკელი ნოე რამიმვილისადმი საიდუმლოდ მიწერილ წერილში აღნიშნავდა: „ტრაპეზუნტის ამბავი აღარ უნდა განჰქორდეს, რადგან უკვე დავთანხმდი ბრუსტ-ლიტოვსკის ხელშეკრულებაზე. სეიმშია ომი გამოუცხადა თურქეთს. ომი კი ჩვენთვის დამოუკიდებელია. გადაგვარჩენს მხოლოდ საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადება, რისთვისაც მზად უნდა ვიყოთ. შეძლება გერმანია დაგვემაროს და თურქებიც დავითანხმით ხელშეკრულების მიღებაზე. საქართა, ჟორდანი ბათუმში ჩავიდეს და გავლენა მოახდინოს სომხებზე“.

ვინ შეუღებურგი და ფონ კრესი 19 მაისს ჩავიდნენ თბილისში. მათ გერმანელ ტყვეებს და კოლონისტებს გადააცვეს გერმანული ფორმა, შეაიარაღეს და დაიწყეს მათი განლაგება 20-50 კაციან ჯგუფებად ფოთი-თბილისი-ჯუღთას რკინიგზაზე თურქების შესაჩერებლად (კახუშხაძე, გვ. 115).

როგორც მაკრინე ჩხენკელმა მიაზხო, ჟორდანი საბოლოოდ მაინც დაარწმუნეს დამოუკიდებლობის გამოცხადების აუცილებლობაში. 22 მაისს ის ჩავიდა ბათუმში, სადაც გიორგი გვაზავას თავმჯდომარეობით კომისია აშხადებდა „დამოუკიდებლობის აქტს“. მასში, ჟორდანის ინიციატივით, ჩაამატეს „საქართველოს ნეიტრალიობა“, მაგრამ მას არ უფიქრია, რომ ამისათვის საქართ იქნებოდა გარანტია დიდი ქვეყნების მხრიდან.

26 მაისს დამოუკიდებლობის გამოცხადებას უნდა ვუმაძღვროდეთ აჯაკი ჩხენკელსა და ნოე რამიშვილს. ეროვნულმა საბჭომ იმ დღეს, ერთხმად, გარდა ირაკლი წერეთლისა, დამოუკიდებლობა გამოაცხადა. დამოუკიდებლობის აქტი წაიკითხა საბჭოს თავმჯდომარემ. ნოე ჟორდანიას ეროვნულმა საბჭომ პირველი მთავრობის თავმჯდომარედ აირჩია ნოე რამიშვილი.

ამ თარიღიდან განვლილი ათეული წლების შემდეგ, 1965 წლის 20 დეკემბერს, პარამში ბინაზე გვეწვია გენერალი კვინიტაძე, რომელმაც გვითხრა: „ერთადერთ ქართველ პოლიტიკურ მოღვაწეს, ნოე რამიშვილს შეეძლო გაეწია საქართველოსთვის იგივე სამსახური, როგორც ბილხუდსკიმ გაუწია პოლონეთსო. რამიშვილი მაშინვე უნდა გამოსულიყო მენშევიკური პარტიიდან, გამოეცნოდა ყველა პარტიას და აერჩია წმინდა ეროვნული ხაზი. მაშინ მთელი ქართველი ერი, ჯარი და ჩვენი ოფიცრებიც მის არგულივ დაირაზმებოდნენ. იგი ასე არ მოიქცა, რაც მის დიდ დანაშაულად მიმაჩნია ერის წინაშე!“

ამავე პერიოდში აკაკი ჩხენკელი და ნოე რამიშვილი ცდილობდნენ, შეექმნათ „ცენტრისტული კოალიციური მთავრობა“. ამიტომაც უნდა ილიას ნამდვილი მიმდევრებს - ნიკო ნიკოლაძის, ვიორგი გვაზავასა და ივანე ზურაბაშვილის მთავრობაში შეყვანა. სწორედ მათ შეეძლოთ საქართველოში ლიბერალური ეკონომიკის შექმნა. მაგრამ ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის ექსტრემისტმა წევრებმა არ დაუჭირეს მხარი ილიას მიმდევართა მთავრობაში შეყვანას, რაც ანტიქართული მოქმედების ტოლფასი იყო.

პირველ მთავრობაში საბოლოო მთავარი პირი იყო: ნოე რამიშვილი, ბრწყინვალე მსჯედართმავარი გენერალი კვინიტაძე და ჩვენი უდიდესი დიპლომატი აკაკი ჩხენკელი. მხოლოდ აკაკის შექმლო აუხსნა ნოე რამიშვილისთვის, რომ გენერალი სავსებით სანდო კაცი იყო, იმის მიუხედავად, რომ მას ქართული დავისწებული პქონდა. მათ, რომ დაუმყარებინათ „სამთა კავშირი“, მაშინ მთავრობას ველარავინ ვადაატრიალებდა.

ჩემი აზრით, 1918 წლის 28 მაისს გერმანიაში ეკონომიკური მისიის გაგზავნა და ვიორგი მაჩაბლის ელჩად დანიშვნა სავსებით საკმარისი იქნებოდა. დიდ შეცდომად მიმაჩნია გერმანიაში აკაკი ჩხენკელის რამდენიმე თვით წასვლა. ის რომ საქართველოში დარჩენილიყო, მისი დიპლომატიური ნიჭის წყალობით ჟორდანიას-ჯუღელი ვადატრიალებას ვერ მოახდენდნენ.

28 მაისს ფოთში აკაკი ჩხენკელმა და ნოე რამიშვილმა გენერალ ფონ ლოსოვთან ხელი მოაწერეს შეთანხმებას იმის შესახებ, რომ საქართველო ცნობდა ბრესტ-ლიტოვსკის ხელშეკრულებას და ნებას რთავდა გერმანიას ესარგებლა რეინფნით ჯარის ვადაყვანისა და ტვითიზიდვის მიზნით. შემდეგ იქნებოდა ეკონომიკური შეთანხმება სესხისა და მანვანუშის შესახებ.

კვლავ დაგუბრუნდეთ გენერალ კვინიტაძის მოვლებას: „ნოე რამში ვილის პირველ მთავრობაში, როგორც მთავარსარდალი, ვასრულებდი სამხედრო ვიცე-მინისტრის მოვალეობას. უნდა განაცხადო, რომ ის იყო საუკეთესო პრემიერ-მინისტრი, რომელიც შესანიშნავად უძღვებოდა მთავრობის სხდომებს, იღებდა სწრაფ და მჭიდრო დადგენილებებს ეროვნული ინტერესების გათვალისწინებით. მოსახლეობა პირველი მთავრობით ზედმწევნით კმაყოფილი იყო“.

მაგრამ როგორც დედაჩემი იტყობს, მეშარცხენე მენშევიკები, ნოე ჟორდანიასა და ვალიკო ჯუღელი მეთაურობით, არ იყვნენ ამით კმაყოფილნი. ისინი სულ იმას გაიძახოდნენ, მთავრობა სუსტი და დროებითია და გარკვეული გეზიც არა აქვსო. ამას იმიტომ აკუთხებდნენ, რომ თვითონ უნდოდით ძალაუფლების ხელში ჩაგდება. მათ სურდათ დაენერგათ მარქსიზმი, კლასთა ბრძოლა, ინტერნაციონალიზმი და შენარჩუნებინათ „რევოლუციის“ მიღწევები. ისინი რუსოფილები იყვნენ და მოსკოვს შესცქეროდნენ თვალბში.

გენერალი კვინიტაძე იტყობს: „ვალიკო ჯუღელი რამდენჯერმე შემოვარდა მთავრობის სხდომებზე ყვირილით, გვარდია არავითარ მთავრობას არ დაუმორჩილება, თუ მისი თავმჯდომარე ნოე ჟორდანიას არ იქნებაო. არადა, საკმარისი იყო ნოე რამშივილის ჩემთვის ეთხოვა და მეორე დღითვე მივართმევდით გვარდიის გაბაწრულ გენერალურ შტაბს.“

გვარდია ამით დაამტკიცებდა. სულ იმას ვფიქრობ, რატომ არ მთხოვა ეს ნოე რამშივილი. ესეც მის დიდ დანაშაულად მიმაჩნია ქართველი ერის წინაშე. მთავრობის გადატრიალებას შამინ ვეღარავინ შეძლებდა“.

დედაჩემის ნაამბობიდან ეიცო, რომ 1918 წლის ივნისში მთავრობაში რამდენიმე მუქარის წერილი მისულა თბილისის მუშათა და ჯარისკაცთა საბჭოდან, რომელსაც ჟორდანიას ხელმძღვანელობდა.

თბილისის საბჭოს არქივიდან მოპოვებულ საბუთებში გვითხულობთ: 1918 წლის 8 ივნისს შედგა თბილისის მუშათა და ჯარისკაცთა საბჭოს აღმასრულებელი კომიტეტის, საბჭოებებს რევოლუციური ცენტრისა და წითელი გვარდიის გენერალური შტაბის ყრილობა, სადაც ჟორდანიამ რევოლუციური ორგანიზაციებს შესთავაზა თავიანთი შედარადკებული ჯარი მთავრობის განკარგულებაში გადაეცათ. ვალიკო ჯუღელმა მხარი დაუჭირა ამ წინადადებას. მან განაცხადა, წითელი გვარდია მხოლოდ ისეთ მთავრობას გადასცემს ძალაუფლებას, რომლის გვემაც მისთვის ცნობილი იქნება და ნოე ჟორდანიას აუცილებლად მთავრობის წევრი უნდა იყოსო. ეს წინადადება მიღებულ იქნა. მეორე დღეს ჯუღელმა ახალი რევოლუცია დაამატა: „ჟორდანიას მთავრობის თავმჯდომარედ დანიშნის შესახებ“. ასე შევიდნენ წითელი გვარდიის გენერალური შტაბში ნოე ჟორდანიას, ირაკლი წერეთელი და ვლადიმერ ვოიტიჩიკი.

K 254.925
3

საქართველოს
პარლამენტი
ეროვნული

დედაჩემი მართო რამიშვილი სმირად იგონებდა 1918 წლის 23 ივნისს პირველი მთავრობის ვადატრიალებს დღეს და თვლიდა, რომ მთავრობის ვადატრიალება დაგვექმნილი იყო ჟორდანიას-ჯუღელის მიერ ირაკლი წერეთლის დახმარებით. დედა ამბობდა, ეს დღემდე მენშევიკების ერთ-ერთი საიდუმლოა და ქართველმა ერმა რომ გაიგოს, ჟორდანიას პრესტიჟიც დაეკვება და მენშევიკური პარტიც დაიშლება. ამიტომაც, ურჩევნიათ, ეს საიდუმლო კიდევ 50 წელი შეინახონო.

1961 წლის ოქტომბერში ბარისში გამოცემულ ჟურნალ „ბრძოლის ხმაში“ (N36) დაიბეჭდა რაჟდენ არსენიძის სტატია, სადაც ის იხსენებს, თუ როგორ მოიწვია ირაკლი წერეთელი, 1918 წლის 23 ივნისს, მენშევიკური საპარლამენტო ფრაქციის სხდომა, რომელსაც ნოე რამიშვილიც ესწრებოდა. „ირაკლიმ, მოულოდნელად, მთავრობის თავმჯდომარედ, ნაცვლად ნოე რამიშვილისა, ნოე ჟორდანიას კანდიდატურა წამოაყენა. ბევრი ჯოტობდა: სხვა თავმჯდომარეს, თუ შეცდომას ჩაიდენს, ადვილად ვამოვცვლით, ნოე ჟორდანიას კი ვერაო“.

ვფიქრობ, ბაკი ჩხენკელი რომ დარწმუნდიყო საქართველოში, ბუნებრივია, მას აინტერესებდა ნოე რამიშვილის მხარდაჭერით.

მთავრობა ხელუხლებელი დარჩებოდა, ხოლო ჟორდანიას-ჯუღელი კი - ხანაშირალი.

თუ რა მონდა სინამდვილეში ამ სხდომაზე, დედაჩემმა და მე ვერ დავადგინეთ. სიძართლე, უთუოდ, ლევილში იქნებოდა დატყული ყოფილი მთავრობის არქივს იმ ნაწილში, რომელიც მაშინ ბერძნულმა 1997 წლის დეკემბერში ჩაიტანა თბილისში. მას წამოსცდენია: „ჩვენ გვაქვს იმის საბუთი, რომ პარტიამ მთავრობას ბრძანება მისცაო“.

მხოლოდ იმ არქივში იყო ერთადერთი დიდი კრებული ნოე რამიშვილის წარსულის შესახებ. ამ კრებულის ფოტოასლის მოცემას მე და დედაჩემი 40 წლის მანძილზე ვევედრებოდით მაშინ ბერძნულს, მაგრამ ის უარზე იყო.

უთუოდ რაღაც საშინელება მოხდა 23 ივნისს, მაგრამ არ ვიცით, რა. ვფიქრობთ, ნოე რამიშვილი დაშინდა, ამით სამთქალაქო ომი არ დაიწყო და დათანხმდა ვადატრიალზე. რაღაც მიზეზის გამო ვერ შეძლო ეთქვა, სვალამდე მოეცადო და პასუხს მოეცემო. მაშინ იგი, ჯარის დახმარებით შეძლებდა ჟორდანიას, ჯუღელის, წერეთლისა და გვარდიის შტაბის დაპატიმრებას.

სინამ მკვლევარები სიძართლეს არ დაადგენენ, მანამდე ნოე რამიშვილს დაედება ბრალი იმაზე, თუ ასე ადვილად რატომ ვადანსა მთავრობის თავმჯდომარეობა ჟორდანიას, რითაც საშინელი ზიანი მიაყენა ქართველ ერს!

კაცი ის არის, ვინც შამშულს გამოადგება შევლად, ვისაც ხაშშობლო ტაძრად აქვს, თავი - ხაშშობლოს წილად

რადიფელ ერისთავი

1999 წლის წამთარში, პარიზში შეხვედრისას, ჩემს მეგობარს ნიკოლ ჟორდანაის ვუხსნიდი, რომ ჩემს ნაშრომში ყოველგვარი კრიტიკა თბილ-ქტიურია, რომ პირადად მე არაფის ვეშტერები და მამაჩემის ყველა შეცდომასაც ვეხები.

ამჯერად, ვაკვირდებით საქართველოს რესპუბლიკის მეორე მთავრობის მოღვაწეობას ნოე ჟორდანაის თავმჯდომარეობით, რომელმაც მოიცვა პერიოდი 1918 წლის 24 ივნისიდან 1919 წლის 15 მარტამდე, ე.ი. დამფუძნებელი კრების გახსნამდე.

ნოე ჟორდანაიამ, როგორც კი ხელისუფლება ჩაიბარა, მთავრობის სასახლიდან ჩამოახსნევინა ეროვნული დროშა და რევოლუციის წითელი დროშა ააფრიალებინა. ეს ვალიკო ჯუღელის საგანგებო მითხოვნა იყო. ერთი წლის მანძილზე ეს დროშა აღელვებდა ქართველობას და უარყოფით შთაბეჭდილებას ახდენდა უცხო ქვეყნების წარმომადგენლებზე. ბევრი ამას ბოლშევიკობის ნიშნად მიიჩნევდა. მაგალითად, თბილისში მყოფმა ერთმა ამერიკელმა პროფესორმა, რომელსაც უნდა ვაერკვია, შეიძლება თუ არა ჩვენი აღიარება, როგორც კი წითელი დროშები დაინახა, შესაბამისი შენიშვნა გაგზავნა ამერიკაში.

ეს იყო შემარცხენე მენშევიკური ინტერნაციონალიზმის, მარქსიზმის, კლასთა ბრძოლისა და რუსოფილობის გამოვლინება. მათ ჩვენი ქვეყნის დამცველები - ჩვენი თავად-ახნაურობა და მხედრობა რევოლუციის მტრებად და მოღალატეებად მიაჩნდათ, ხოლო რუსი, სომეხი თუ სხვა ეროვნების მუშები კი - სანდო ძმებად. ეს იყო შემარცხენე-მენშევიკების შეხედულება, რომლებიც პარტიაში უმრავლესობას წარმოადგენდნენ.

რაც შეეხება მემარჯვენე მენშევიკებს, ისინი ეროვნული ორიენტაციისა და ძლიერი ჯარის მომხრენი იყვნენ. მათ, როგორც საქმის მოყვარულსა და საქმის გამკეთებელ ხალხს, მარქსიზმი ერთ ყურში შესდიოდათ და მეორედან გამოსდიოდათ. ყველა მთავარ საკითხს ისინი ჯერ პარტიაში არკვევდნენ, და როცა გარკვეულ აზრს გამოიტანდნენ, არჩევდნენ ჯერ მთავრობაში, ხოლო შემდეგ - პარლამენტში. თათბარს ატარებდნენ ყოველთვის კენჭისყრის წინ. ამიტომ თბილისია ხედავდა, რომ მათ შენშეგნებს ანგარიშს არაფერ უწევდა.

უნდა აღინიშნოს, რომ 1902-1903 წლებში ახალგაზრდა ნოე რაშიშვილმა და ნოე ხომერეკმა დიდი შეცდომა დაუშვეს, როდესაც პარტიის

ქველში აბამდენენ შიველ საქართველოს. მათ შექმოიღეს წესი, რომ ბარტიანი თაგისუფალი თათბირი ყოფილიყო. მაგრამ როდესაც ამა თუ იმ საკითხზე პარტიის უმრავლესობა თაგის აზრს ვატიანდა, სხდომის დამთავრების შემდეგ ყველა იძულებული იყო უმრავლესობის ხაზი დაეცვა. ამას „დემოკრატიული ცენტრალიზმი“ ეწოდება, რაც შემდეგ ლენინმა ქართველი მენშევიკებისათვის გადაიღო. ეს ვახლდათ მენშევიკური პარტიის დიქტატურა, რასაც ფილიპე მახარაძე, ზურაბ ავალოშვილი და დავით ვაჩნაძე ასე ხსენებდნენ: „მამასადაძე, ვამოდის, რომ ნიუ ყორდანიი დიქტატორი ყოფილა, რომელიც ამქარად ლმობიერი იყო. უსამართლობა რომ არ მოხდეს, ყველამ უნდა იცოდეს: იგი დიდ ვაჭირებაში ცხოვრობდა, როგორც დამოუკიდებლობის დროს, ასევე ემიგრაციაში“.

მეორე მთავრობის შექმნის მეორე დღესვე, ნიუ ყორდანიამ გვარდიას 50 მილიონი რუბლი გადაურიცხა, ხოლო ჯარს კი არაფერი არ არგუნა. ჯობდა, რომ მას ეს თანხა გვარდიისა და ჯარისთვის გაენაწილებინა. ამით უკეთესად გაუწევდა კონტროლს გვარდიას და, ამავე დროს, რესპუბლიკას ზურავს ვაუმაგრებდა, ვაზრდიდა მტრის წინააღმდეგ თმის მოგების შანსს.

ორი დღის შემდეგ ვაიმართა კრება გვარდიის წესდების თათბარზე. გენერალი კვინიტაძემ განუცხადა ყორდანიას: „მესმის, რომ თქვენ ვსურთ ახალი წეს-წყობილების დაცვა. კარგი, იყოს გვარდიაც და ჯარიც. მაგრამ თმანობის დროს, გვარდიელები ჯარში საერთო მობილიზაციის წესით უნდა იყვნენ ვაწვეულნი“. ამან ყორდანიი სასტიკად ვანარისხა და გენერალი დაითხოვა როგორც მთავრობიდან, ისე მთავარსარდლობიდანაც. ყორდანიი ვერ მოხვდა, თუ რამდენად ლოიალური იყო გენერალი რესპუბლიკის მიმართ, იმისდა მიუხედავად, თუ რა პარტია იდგა სათავეში. ყორდანიი რომ გენერალს ასე არ მოქცეოდა და პირიქით, იგი სამხედრო მინისტრად დაენიშნა, ამით ჯარიც ვაძლიერდებოდა, მეორე მთავრობაც და რესპუბლიკაც.

რუსი ბოლშევიკები, ტროცკის მეთაურობით, ენდნენ ცარისტულ მხედრობას ჯარის შექმნაში, მაგრამ ამავე დროს ბოლიტხელები დაუწყენს. რამდენიმე თვეში მათ უკვე ჰყავდათ ძლიერი წითელი არმია, რომელიც ყოველთვის დიდი თავგანწირვით იბრძოდა...

ქართველი მენშევიკები კი ბირიქით მოიქცნენ. ისინი არ ენდნენ ჩვენს გამოჩენილ მხედრობას (სამოციოდე გენერალს და 5.000 თფიცერს) და ჯარის შექმნას თვითონვე შეეცადნენ მოქალაქე მენშევიკების საშუალებით, რომლებსაც არაერთარი სამხედრო ვამოცდილება არ ჰქონდათ. 1917 წლიდან 1921 წლამდე ვერ მოხერხდა ჯარის შექმნა. უნდა ვამოგიტყდეთ, რომ მემარცხენე-მენშევიკები, თავიანთი თეორიებით, ანტიმილიტარისტები იყვნენ: „ჩვენ არა ვართ იმპერიალისტურად ვანწყობილნი და ნეიტრალიობა ვამოვაცხადეთ. ე.ი. ამიერიდან, თავს არავინ დაგვეხმება და ჯარიც არ არის საჭირო, გვარდია საქმარისია“.

1918 წლის სექტემბერში საქართველოს სამხედრო სამინისტროს გერმანელმა მრჩეველმა ბერლინში გაგზავნა შექმნილი რაპორტი: „პრემიერ-მინისტრის სახალხო გვარდია პირადად თავისი და რეჟიმის დამცველ ძალებად მიაჩნია, ხოლო ჯარის მოწყობა კი ვერ ხერხდება“. ამასთან, გერმანელმა ფონ კრესმა ბერლინში დამატებითი ტელეგრაფმა გაგზავნა: სანამ ქართული ჯარის შექმნა არ მოხერხდება, მანამდე, გერმანიამ საქართველო არ უნდა ცნოსო.

1918 წლის სექტემბერში, როცა გერმანელები ჯერ კიდევ საქართველოში იყვნენ, თეთრი არმიის მეთაურმა, გენერალმა ალექსეევმა, საქართველოს დელეგაცია ეკატერინოღორში მიიწვია სათათბიროდ. ჩვენგან წარგზავნილ დელეგაციას, ეგვიპე ვევეჭკორისა და გენერალ მანნიამვილის შემადგენლობით, დახვდა ნ გენერალი და ყუბანის მთავრობის ორი დელეგატი. გენერალმა ალექსეევმა ურუხურვოდ ცნო საქართველოს დამოუკიდებლობა და განაცხადა, რომ გენერალ თაყაიშვილის ყუბანიდან უკვე გადაურიცხა 250.000 რუბლი დაკლებული ფასით პურის საყიდლად. გენერალი დენიგინი თავის წიგნში წერს, რომ გენერალ ალექსეევის მიზანი იყო ქართველებთან კავშირის გაბმა ბოლშევიკების წინააღმდეგ, როგორც ჩვენს ბუნებრივ მოკავშირეებთან. ვახაგებია, რომ ამ ფაქტს გენერალი მანნიამვილი არ ენება საბჭოთა საქართველოს პერიოდში დაწერილ თავის შოგონებებში. თეთრი არმია მოითხოვდა ტუფსკადან ვაგრაძე დაგვეცალა საზღვაო ნაპირი, ყუბანის ნაწილი და სხვა. ვევეჭკორი ტელეფონით დაუკავშირდა ჟორდანაის და შორეუ დღესვე ალექსეევს უარი ვანუცხადა. ამას ჩვენთვის საშინელი შედეგები მოჰყვა. დენიგინმა, ერთი წლის მანძილზე, არა მარტო საზღვაო ბლოკადა გამოგვიცხადა და დაამშია საქართველო, არამედ ომიც დაიწყო საქართველოს, ჩრდილოეთ კავკასიისა და ასერბაიჯანის წინააღმდეგ.

ინგლისელებს ბათუმი ეკავათ დენიგინის სახარგებლოდ და ჩვენდამი ცუდად იყვნენ განწყობილნი. მაგრამ ყველაზე ცუდი შედეგი საზავო კონფერენციასვე გველოდა: დენიგინთან ჩვენმა ომმა დაამშინა იტალია, რომელსაც საქართველოში ინტერესი ჰქონდა ქვანახშირთან დაკავშირებით. ამისათვის იგი მზად იყო მანდატი აეღო საქართველოზე და ჯარი შემოეყვანა ჩვენს დასაცავად.

აქ სულ უბრალო შეცდომა ვახლავთ, რომელსაც პირველი მთავრობა გაუშკლაუდებოდა. კერძოდ, საჭირო იყო აკაკი ჩხენკელის დიპლომატია და ნოე რამიშვილისა და გენერალ კვინიტაძის ეროვნული მიდგომა. ამოცანა ძალზე უბრალო იყო: დელეგატებად უნდა ვაგვეგზავნა მხოლოდ ათი ქართველი გენერალი, რომლებიც მშვენივრად იცნობდნენ რუს გენერლებს და მათთან პირადი შეგობრობაც აკავშირებდათ. ისინი მაშინვე დათანხმდებოდნენ ბოლშევიკების წინააღმდეგ კავშირს, ვადმოგვიცმდნენ ვაგრაძისა და

სოქს და სხვა. ამის შემდეგ, 1918 წლის დეკემბერში ინგლისელები რომ შემოვიდოდნენ, ისინიც ყოველმხრივ დახმარებას გაგვიწვედნენ.

გენერალი დენიკინი თავის წიგნში აღნიშნავს, რომ „შესაძლებელი იყო თეთრ არმიას ბოლშევიკებზე გაემარჯვა“, და ჩვენც თავისუფალნი დავრჩებოდით.

ამაზე დაწვრილებით იმიტომ შევჩერდით, რომ მომავალში ქართველი ისტორიკოსები აუცილებლად უნდა დაუკვირდნენ თითოეულ ფაქტს, რათა მიაკვლიონ სინამდვილეს საქართველოს მომავლის საკეთილდღეოდ.

დაბოლოს, რაც შეეხება ქართველთა და სომხთა ომს, რომელიც 1918 წლის დეკემბერში მომდინარეობდა, სომხები მოულოდნელად დაესხნენ თავს საქართველოს ბორჩალოს მხარას და დამარცხდნენ შულავერთან. ქართული ჯარი წინ მიიწვედა. ამ დროს ნოე ჟორდანიამ ინგლისელი ბოლკოვნიკის ჩარევით შეაჩერა ომი და ზავი დადო იმ ხაზზე, რომელზეც ქართველებიც იდგნენ და სომხებიც. ამით, მან სადავო ვახადა ჩვენი ძველი ბროვინცია - ბორჩალო, როდესაც ხატისიანი დაბრუნდა საზღვარგარეთიდან, დანახვით აღნიშნა, აქ რომ ვყოფილიყავი, ეს ომი არ დაიწყებოდაო. ამის შესახებ საქართველოს შთაფრობამ 1919 წელს გამოსცა ბროშურა „ის ისტორიი არმიანო-გრუნინსკის ოტნიშენი“. მასში აღნიშნულია, რომ სომხები მოითხოვდნენ ბორჩალოს, ახალქალაქსა და ახალციხეს, რომლებსაც შენშევიკები 1917-1918 წელს ჰპირდებოდნენ, „ვინაიდან იქ უმრავლესობა მოსახლეობისა სომხები იყვნენ“. სანამ ამეურკავაკისა არსებობდა, ამას მნიშვნელობა არ ჰქონდა, მაგრამ შემდეგ მოითხოვდნენ დაპირების შესრულებას.

დავით ვანნაძე ადასტურებს, რომ ემოგრაციაში შესვდა სომხებსა და ოსებს: „წლების მანძილზე შენშევიკებმა გამოგვაყრუეს, რომ იბრძოდნენ არა საქართველოს ძველი საზღვრების შესარჩუნებლად, არამედ სოციალისტურ-ეროვნული მახრების შესაქმნელად თანამედროვე ეთნოგრაფიული პრინციპის მიხედვით. ყველანი მიიღებენ დამოუკიდებლობას და მიექედლებიან ვიხაც უნდათო“.

ასეთი იყო შემარცხნე შენშევიკების თეორია.

IV

თავისუფლებაჲ. შენ ხარ კაცთა ნავსაყუდარი,
 შენ ხარ ჩაურულის, წვალებულის წმინდა საყდარი,
 შენ ხარ მშვიდობა და სიძარბოლე ამა ქვეყნისა,
 შენ ხარ აღმზრდელი ღვთაებაჲდჳ კაცთბუნებისა...

ილია ჭავჭავაძე

შესამე მთავრობამ, შედარებით დიდხანს, ირი წველი იარსება.

რას წარმოადგენდა „საქართველოს დამოუკიდებელი რესპუბლიკა“

1918-21 წლებში.

მთავრობის შიგნით არსებობდა დაბნობისპირება. იყო მენშევიკური ბარტის დიქტატურა, რომლის პროგრამა, ნოე ჟორდანიას იდეოლოგიის მიხედვით, ვერდნობოდა კლასთა ბრძოლასა და ინტერნაციონალიზმის სოციალისტურ თეორიებს.

მაგრამ, მთავრობაში არსებობდა მეორე ხაზიც, რომელსაც სათავეში ედგა ნოე რამიშვილი. მეორე მთავრობაში მისი შესვლის მიზანი იყო შეე-ნარჩუნებინა მთავრობისთვის, ესე იგი საქართველოს რესპუბლიკისათვის, „რაიმე ეროვნული ხასიათი“, მთავრობაში ეროვნულად გაწყობილი სნება მინისტრების დახმარებით. მამასადაჲ, ნოე რამიშვილის როლი მეორე და შესამე მთავრობაში იყო ჟორდანიას ხაზის შეზღუდება.

დედაჩემის ნააზობით, მამას მუდმივი უთანხმოება ჰქონდა ჟორდანიასთან და ამიტომაც, ჟორდანიას-რამიშვილის ტანდემის ლეგენდა მენშევიკების მიერ მოგონილი ტყუილი იყო. სინამდვილეში საქართველოში არსებობდა ჟორდანიას-ჯუღელის დუეტის გვარდიის დახმარებით. 1924 წლის ვაზაფხულზე, როდესაც ვალიკო ჯუღელი აჯანყების მოსაწყობად მიდიოდა, მამასთან გამოსამშვიდებლად ლევილიში ამოვიდა და დედაჩემს უთხრა: „მთელი დამოუკიდებლობის მანძილზე, ნოე რამიშვილს ვებრძოდი და ახლა კი ვნაობო“.

1918 წლის 30 ივლისს, პარლამენტის სხდომაზე, იასონ ლორთქიფანიძემ (ე-დ.) განაცხადა, ფინანსთა მინისტრის მიერ დანიშნული კომისარი დღემდე ვერ შესულა იმ შენობაში, სადაც ფული იბეჭდებოდა.

იმავე სხდომაზე გრიგოლ ვეშაპელი (ე-დ.) თავისი ფრაქციის ხანკლით აგრიტიკებდა შრომის სამინისტროს, რომელიც იცავდა მხოლოდ მუშათა კლასის ინტერესებს, „ჭაითურის მანვანუშის ექსპლუატაციის თაობაზე შეწყდა მოლაპარაკება მრეწველებსა და მუშებს შორის, ვინაიდან შრომის სამინისტროს ადგილობრივი კომისრები, სახელმწიფო ინტერესის დაცვის ნაცვლად, მხოლოდ მუშების ინტერესებს იცავდნენ“.

საქართველოს რესპუბლიკა გარეგნულად დემოკრატიული, უპრეზიდენტო რესპუბლიკა იყო. ჩვენი კონსტიტუცია წინ უსწრებდა იმდროინდელი დასავლეთი ევროპის კონსტიტუციებს. მაგალითად, ქალებს თანაბარი სწა ჰქონდათ არჩევნებში, საკვდილით დასჯა გაუქმებული იყო, ყოველი მოქალაქის ბინა ხელშეუვალი იყო, პოლიტიკური დევნილი სნება სახელ-

მწიფოს არ გადაეცემა, დადგინდა რეასიათიანი საბუშო დღე, მუშებს სახელმწიფო დაზღვევა პქონდათ ავადმყოფობის შემთხვევაში, უმუშევარს ეძლეოდა დახმარება, ქალებისა და მწ წლამდე ახალგაზრდების ღამით მუშაობა აკრძალული იყო, ეროვნულ უმცირესობებს პქონდათ კულტურული აუტონომია და თვითმმართველობა, რისთვისაც დახმარება ეძლეოდათ. მაგრამ ჩვენს კვლევის რაც შეეხება, სამწუხაროდ, მის წინააღმდეგ ყოფილად მიუღებელი კანონმდებლობა არსებობდა. ეს ნიშნავდა, რომ მუშარცხენე მენშევიკები შეეცადნენ, ქართველი ერის სულში, სარწმუნეობის ნაცვლად, ჩაენერგათ მათი ჯანდაბური მარქსისტ-ლენინისტური იდეოლოგია. მიუხედავად ამისა, რომ მათი ძალაუფლება დამყარებული იყო მხოლოდ მუშებსა და გვარდიანზე, ამავე დროს, როდესაც ვლენების მხარდაჭერის ვარუშე, ვერავითარი წყობილება ჩვენში ფეხს ვერ მოიკიდებდა. ვლენები მათ მხოლოდ იმიტომ აძლევდნენ ხმას, რომ მიწების დართვებს პირდებოდნენ, აგრარული რეფორმის განხორციელების საფუძველზე.

მემარცხენე მენშევიკებს განზრახული პქონდათ, ქართველი ერისათვის დაევიწყებინათ ისტორიული წარსული და მათი რწმენა შეეცვლათ მარქსისტული იდეოლოგიის მიხედვით, ასევე ამბობდნენ, რეალური მოსახლეობის პრინციპის მიხედვით, საქართველოს ტერიტორიის ნაწილის გადაცემა ერონული უმცირესობისათვის.

აგრარული რეფორმა იყო ერთ-ერთი უმთავრესი რეფორმა, რომლის გატარებაც მენშევიკებმა თავიდანვე დაიწყეს და 1921 წელს დაამთავრეს. ვლენი მიწას უსაყიდოდ მოელოდა და ამ აზრს იყო შენეული. ყველა ქართველი პოლიტიკური მოღვაწე თანახმა იყო აგრარული რეფორმის აუცილებლობაზე. ამირეჯავასის კომისარიატმა მიაღი დადგენილება დიდი შესაკუთრებისაგან მიწების უკომპენსაციოდ ჩამორთმევისა და მათი ნაციონალიზაციის შესახებ.

კოწია კანდელაკი თავის წიგნში წერს, რომ საქართველო იყო ნორმის ვამონგარნიშება მიწის ყოველი კატეგორიისათვის. ადამიანს ნება ეძლეოდა ხელი მოეკრდა მებაღეობის, მევენახეობისა და მეთამბაქოეობისათვის, პქონდა 7 დესიატანი, მებორბლეობისათვის - 14 დესიატანი, მესაქონლეობისათვის 40 - დესიატანი. ზედმეტი მიწა გადადიოდა სახელმწიფო მიწის ფონდში. თუმცა, ვლენებს, მათი მოთხოვნის შემდეგ, ნება დაერთოთ ზედმეტი მიწის ნაკვეთის ქარაობის ნაცვლად, შეესყიდათ მიწა.

აგრარული რეფორმის ჩატარება ძნელი იყო. ამას შემოსავლის დაცემა მოჰყვებოდა. ქართველი ნაციონალისტების აზრით, ახალ შესაკუთრებს არ პქონდათ სათანადო ვაპოცილობა. პრადუქციის წარმოება დაეცა, რაც კატასტროფა იყო ქვეყნისათვის. მართალია, ამ რეფორმამ აშკარად ვაპო-მხოებესა ვლენების მდგომარეობა, მაგრამ იგი სრულყოფილი მათც არ იყო. რეფორმამ შეარყია თავად-აზნაურობის მიწის მფლობელობა და დიდი შესაკუთრეები თავიანთ ბედს შეურთდნენ. შეიქმნა სოფლის ძლიერი ბურჟუაზია, რამაც ხელი შეუწყო კამიტალიზმის განვითარებას სოფლის მეურნეობაში.

აგრარული რეფორმის გამტარებელი იყო მიწადმოქმედების მინისტრი, მემარჯვენე მენშევიკი ნოე ხომერავი. იგი ძლიერი ერონული მიდრეკი-

ვლენისა და ნამდვილად პატიოსანი ადამიანი იყო. მას, როგორც ვლენის შვილს, ვული სტკიოდა ვლენების ბედზე, მაგრამ შემარცხენე მენშევიკებმა, თანდათანობით შეცვალეს ნოე ხომერიკის გვემა, რამაც ორი წლის შემდეგ განაპირობა მისი მთავრობიდან გადადგომა. ნოე ხომერიკს მიაჩნდა, რომ შემარცხენე მენშევიკებისეული აგრარული რეფორმა იყო მისეუნი მთავრობის წინააღმდეგ ვლენთა აჯანყებისა.

რეკავს ვაბაშვილი თავის წიგნში აღნიშნავს, თუ როგორ დაარსდა მიწადმოქმედ თავად-აზნაურთა ჯგუფი, ილიას მიმდევართა რიცხვიდან. მათ მუშაობა წამოიწყეს ბირველი მსოფლიო ომის წინ. ისინი თვითონ იყვნენ მიწის მესაკუთრენი და იცოდნენ მისი დამუშავება, მოქმედებდნენ სათავად-აზნაურთ ბანკისა და მათ მიერ დაარსებული კოოპერატივების საშუალებით. ხელს უწყობდნენ ქართველ ვლენებს, ასწავლიდნენ მათ მიწის დამუშავების ახალ მეთოდებს, ესმარებოდნენ თავად-აზნაურებისაგან მიწების შექენაში, ხელს უწყობდნენ კოოპერატივებსა და ასწავლიდნენ ბანკის სესხის შეღავათებს. კოოპერატივები მოედო მთელ საქართველოს. ამ შრომას აწარმოებდნენ თავიანთი ფულით. ეს იყო მშვენიერი წამოწყება აგრარული რეფორმისა, რომელიც შედეგს გამოიღებდა ხუთიოდე წელიწადში. მაგრამ, როდესაც საქართველომ დამოუკიდებლობას მიაღწია, წამოწყობილი რეფორმის მხარდაჭერის ნაცვლად, შემარცხენე მენშევიკებმა საქმე თანდათანობით ჩაშალეს, განსაკუთრებით კი - კოოპერატივებზე: „ეს თქვენ კი არა, სახელმწიფომ უნდა მოაწყოს!“

აგრარული არეულობა გამოიწვიეს ვაბოლშევიკებულმა, დასავლეთის ფრონტიდან დაბრუნებულმა ჯარისკაცებმა. მის წლის ივლისში გამართულ პარლამენტის სხდომაზე გრიგოლ ვეშაპელი (ე-დ) ეხება საჩხერის აჯანყებას: „ერთი თვეა, რაც საშხრეთ ოსეთისა და მთავრობის ჯარს შორის ჭიათურის ახლოს დიდა ბრძოლები მიმდინარეობს, არტილერიითა და ტყვიამფრქვევებით განადგურდა არემარე. წინათ ეს მხოლოდ ვორის მახრამში, დუშეთსა და ლეჩხუმში ხდებოდა. ახლა მათ სხვადასხვა მიხეუნი აქვთ. ორგანიზატორები ოსება არიან, მათ შორის ერთი წვეერი საშხრეთ ოსეთის საბჭოდან არის და ათი შტაბი აქვთ სოფელ ქალაში. დღემდე საშხრეთ ოსეთის საბჭოს არ უცნია არც საქართველოს დამოუკიდებელი რესპუბლიკა და არც მისი მთავრობა. ელიოდება რა დასკვნას გამოიტანს ჩრდილოეთ ოსეთი. ახლა უკვე აჯანყება დამარცხებულა. ჩვენი ჯარის მეთაურმა, კამიბანმა იშხნელმა, სოფელი ჭალა ჩაკეტა, რის გამოც, ოსებს აღარ აქვთ ვასაქანი. ეს არეულობა, რომელშიც მონაწილეობდნენ სომხები და ბოლშევიკები, ნაწილობრივ გამოწვეულა კლასთა ბრძოლის ბრობაუნდით, რასაც სოფლებში მმართველი პარტიის მუშაკები ეწოდნენ. ისინი ხელს უწყობდნენ თავად-აზნაურობისათვის მიწების ჩამორთმევას, მაშინ, როდესაც, სწორედ თავად-აზნაურობა იბრძოდა მტრისაგან ქართული მიწების დასაცავად. მათი დახუსტებით ჩვენს მიწებს დამცველი აღარ დარჩა, ვინაიდან პარტიის პროპაგანდისტები „ერთგულ საკითხს“ აღარ იხსენიებენ თავიანთ პროგრამაში. ყოველივე ამანე საქირო იყო მთავრობის პასუხი“.

V

მე ჩინურები მისთვის მინდა, რომ სიძარითლეს მსახურებდეს,
გინამტკიცოს აზრი წმინდა, გულის სიწმინდით ახურებდეს

აკაკი წერეთელი

განვიხილოთ ზოგიერთი ფაქტი იმისათვის, რომ შევექმნათ 1918-1921 წლებში საქართველოს დამოუკიდებელი რესპუბლიკის შესახებ თუნდაც ზერედე წარმოდგენა. რას წარმოადგენდა სინამდვილეში საქართველოს დამოუკიდებელი რესპუბლიკა?

1918 წლის ივლისში, პარლამენტის სხდომაზე, საგანგებო რაზმის შე-
სახებ დავით ვანანაძემ (ე.დ.) აღნიშნა: „ჩვენი მდგომარეობის ვითვალისწი-
ნებით, უნდა შეიქმნას რეგულარული ჯარი. მაგრამ თუ თქვენ ჯარს
მოაკლებთ დაფინანსებას, მაშინ ჯარს ვეღარ შევექმნით. საზღვრების დაცვა
ჯარის კომპეტენციაა. 2500 რაზმელის დამატებას, რომელიც ჯარის 2
ბოლქს უდრის, 12 მილიონი მანეთი დასჭირდება. უკვე გყავთ სახალხო
გვარდია და მილიცია. ეს თანხა აკლდება ჯარს და ცარიელი ჯიბით
ჯარს ვეღარ შევექმნით“. რევაზ ვაბაშვილმა (ე.დ.) დასძინა: ჯარი ასრუ-
ლებს იმავე ფუნქციებს, რასაც რაზმი. შთაფრობამ რაზმს მისცა აუარება
შეკავშულობა და ქონება, დღეს კი არაფერი აღარ აქვთ, ვინაიდან მისი
შემადგენლობა ქრელია“.

მენშევიკმა ემელანე ლომთათიძემ შენიშნა, რომ ეს საქაროა ში-
ნაური ანარქიის, ე.ი. ბოლშევიკებს წინააღმდეგ საბრძოლველად.

თუ შემარცხენე მენშევიკებს უნდოდათ რესპუბლიკა სოციალისტური
ხასიათისა ყოფილიყო, შთაფრობაში, მართალია ნაკლები ძალით, მაგრამ
მაინც იყო ხალხი, რომელიც იცავდა ეროვნულ ხაზს. ასე მაგალითად:
ქართული ენის შემოღება სკოლებსა და სახელმწიფო დაწესებულებებში,
რუსი მონღოლების სამსახურიდან დათხოვნა, თბილისის უნივერსიტეტის
ვარდაქმნა სახელმწიფო უნივერსიტეტად, 60 საუკეთესო სტუდენტის სა-
ზღვარგარეთ გაგზავნა სისწავლებლად და ქართული კულტურის გან-
ვითარება. აქ უნდა დავუმატოთ, ასევე, ნოე რამიშვილის ინიციატივით,
400.000 სომეხი ლტოლვილის თანდათანობით დაბრუნება სომხეთში და
ბოლშევიკების ვანდევნა საქართველოს ტერიტორიიდან.

1919 წლის 14 მარტს აირჩიეს სახელმწიფოს უწინაეხი ორგანო - დამ-
ფუძნებელი კრება. ემელანე ლომთათიძე აღნიშნავს: „რუსეთის დუმიდან
დაწყებული, მენშევიკები ყველა არჩევნებში იმიტომ იმარჯვებდნენ, რომ
პარტია არჩევნების კამპანიას ანდობდა მხოლოდ ნოე რამიშვილს. ის იყო
სამაგალითო ორგანიზატორი. ამიტომ დამფუძნებელი კრების არჩევნების
კამპანიაც მენშევიკურმა პარტიამ მიანდო ნოე რამიშვილს, რომელმაც

კამპანიის თქმისად აიძვია ეროვნული ორიენტაცია და ერთხელაც არ უსხენებია სოციალიზმი, ან კლასთა ბრძოლა”.

ქართველმა ხალხმა მასობრივად ხმა მისცა მენშევიკურ პარტიას, რომელმაც 109 დემუტატის მანდატი მოიპოვა. სხვა პარტიებმა კი, თითოთ რვა მანდატი მიიღო.

დამფუძნებელი კრების გახსნის თქმში წერია, რომ ნოე ჟორდანიამ მესამე მთავრობის პროგრამად წარადგინა წმინდა სოციალისტური პროგრამა, დამყარებული კლასთა ბრძოლაზე და რევოლუციის მიღწევების შენარჩუნებაზე. მასში ერთი სიტყვა არ იყო ნათქვამი ეროვნულ საკითხზე. აი აქ, მენშევიკურ პარტიაში ხელახლა ვხვდებით ორ სხვადასხვა მიმართულებას. ქართველი ერის მწ პროცენტი შედგებოდა გლეხებისაგან, რომლებიც, ტრადიციულად, ეროვნულად იყვნენ განწყობილი.

არ მინდა მიიჩქმალოს ერთი ფაქტი: დამფუძნებელი კრების არჩევნების წინ, ნოე რამიშვილის ესტუმრა ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის დელეგაცია. მათ რამიშვილის სთხოვეს ეროვნულ-დემოკრატიულ პარტიაში გადასვლა და შეთანაგაზეს, ურუხერვოდ, პარტიის თავმჯდომარეობა. ამით ისინი დარწმუნებული იყვნენ, რომ ნოე რამიშვილი მათ პარტიას არჩევნებს მოაგებინებდა, ხოლო ეროვნული მთავრობის შექმნით საქართველო უფსტრულში გადაგარდნას გადაურჩებოდა. სამწუხაროდ, ნოე რამიშვილმა უარი განაცხადა, რაც მის დიდ დანაშაულად მიიჩნია ქართველი ერის წინაშე.

კოწია გვარჯილაძის აზრით, არც ერთ კაცს, ვარდა ნოე რამიშვილსა, უფლება არ ჰქონდა მენშევიკურ პარტიაზე ეთქვა, ეს ჩემი პარტია არისო, ვინაიდან სწორედ მან გაუკეთა პარტიას ორგანიზაცია და მისცა ის ძალა, რამელსაც ვერ უშკლავდებოდნენ ბოლშევიკები და სხვა პარტიები. დასაწყისში, ესე იგი თამბდე, პარტია სოციალისტური და ეროვნული იყო. არაგინ აქცევედა ყურადღებას ჟორდანიას, რომელიც თავის ხალხს აგროვებდა ცენტრალურ კომიტეტში. ნოე რამიშვილი, კი უცნაური ხანათის კაცი იყო, რამეს რომ აინებებდა, ვერაგინ გადააფიქრებებდა. მას გავიქებით უყვარდა თავისი პარტია და არაგინ შეეძლო ჩამოეშორებინა მისგან. სწორედ ამ მიხედვის გამო მიაყენა მან ქართველ ერს დიდი ზიანი. ეჭვგარეშეა, რომ ეროვნულ-დემოკრატიულ პარტიაში მისი გადასვლით, 1919 წელს ეს პარტია ვაიმარჯვებდა დამფუძნებელი კრების არჩევნებში.

სპირიდონ კელიამ (ე.დ.) დამფუძნებელი კრების გახსნისას განაცხადა: „მეორე მთავრობამ 26 მილიონი მანეთის ვალით დაამთავრა თავისი არსებობის 7 თვე. ახალ მთავრობას არ სურს იაროს იმ ნაცადი გზით. ჩვენმა ბანკებმა და საკრედიტო დაწესებულებებმა დაკარგეს ნდობა და ოპერაციებს აღარ აწარმოებენ. ხალხს ბანკებში ფული აღარ შეაქვს. დღეს მწარმოებელი მხოლოდ სოფელია. სოფლის მეურნეობა თანდათან

კრიზისს ვაზიციდის, რევოლუციური წესით მიწის საკითხის გადაჭრამ ყველა დააზარადა, საერთო მეურნეობა დასცა და სარგებლობა ვერავის მოუტანა. თუ წმინდა პოლიტიკურ სფეროში რევოლუცია ადვილად ასატანია, ეკონომიკურ ცხოვრებაში ასე არ არის. რევოლუციურ ღონისძიებას აქ განადგურება შემოაქვს. ამ წესმა ხალხის ერთი ნაწილი უსახსროდ ქუჩაში დატოვა, ხლო მეორე ნაწილი კი მტაცებლისა და სოფლის მეურნეობაში ანარქიის გზას გაუყენა. თუ მთავრობა მეშაშულის მიმართ საკუთრების უარყოფის გზას დაადგა, ჩამორთმეული მიწები შესასყიდად მისცეს უმიწაწყლო ვლეხებს. საქონლის ვატანა-შემოტანა გაძნელდა და მხოლოდ ახალი მთავრობა ადგება თავისუფალ და კერძო ინიციატივის გზას.

მრეწველობის საკითხი ჩვენში კიდევ უფრო უარესადაა. არავის არა აქვს ვარანტია იმისა, რომ საქმის დაწყებით, რაიმე დადებით შედეგს მიაღწევს. პროფესიული კავშირები, მათი დღევანდელი ფორმით, შეუძლებელს ქმნის ეკონომიკურ საქმიანობას. ამიტომაც, ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკური ცხოვრება უფსკრულში მიექანება. ახლა სოციალისტებისთვისაც ცხადია, რომ მისი შემობრუნება სოციალისტური ექსპერიმენტებით შეუძლებელია. რაც მალე დაადგება მთავრობა ნაცად, ბურჟუაზიული შემოქმედების გზას, მით უფრო შესაძლებელია, რომ ჩვენი ეკონომიკური ცხოვრება ვამოკეთდეს. მთავრობამ უნდა დაემოს რევოლუციური სოციალიზმის გზა და მოიპოვოს ნდობა ხალხის თვალში“.

შალვა აღექა-შესნიშვილიმა, (სოც. დემოკრატიისტი) დამფუძნებელი კრების ვახსნის დღეს, წარმოთქვა შემდეგი სიტყვა: ახლა თქვენს წინაშე დგება საკითხი: რანაირი სოციალური შინაარსის უნდა იყოს ჩვენი სახელმწიფო? შმართველი ბარტია აბირებს ჩვენში დაამყაროს მართლედენ დემოკრატიული სახელმწიფო და ერთდება მისცეს მას სოციალისტური ხასიათი. ჩვენ ვამტკიცებთ, რომ ერთვული აღორძინება წილად ხვდა საქართველოს მშრომელ ხალხს, რომლის საქმეა შეუდგეს ქვეყნის ეკონომიკურ აღორძინებას. საქართველო ეკონომიკურად ჩამორჩენილია, მცხოვრებთა საშუალო შემოსავალი მცირეა, მთავრობა გადასახადს ვერ დააწერს ხალხს და ვერც კაპიტალისტების დაბევვრა უშველის, რადგან მათი რიცხვი მცირეა. საქარნხო წარმოება ვინუვითარებელია. ერთადერთი ვამოსავალი ფართო საზოგადოებრივი, საერო, საქალაქო და სახელმწიფო მეურნეობის მოწყობაა.

ვლენტო ბევრი აჯანყება მოხდა აგრარული რეფორმის გამო:

— 1917 წლის ვაზაფხულზე ბორჩალოს მაზრაში მოსახლეობა რუსეთის რევოლუციით აღტაცებული იარაღის ძალით ესაკუთრებოდა მიწებს.

— 1918 წლის ვაზაფხულზე ამიერკავკასიაზე თურქეთის შემოტევის

დროს აფხაზეთისა და სამეგრელოში თურქების წაქეზებით მოხდა აჯანყებები.

— 1918 წლის ივნისში ოსებისა და ბოლშევიკების მიერ მოწყობილი დუშეთის აჯანყების პარალელურად მოხდა საჩხერის ამბოხება, რომელშიც წინ აჯანყებული მოიკლა, ხოლო 20-მდე დაიხვრიტა.

— 1920 წლის მაისში ახერბაიჯანიდან წითელი არმიის პირველი შექმნილების დროს, სამხრეთ ოსეთში კვლავ მოხდა აჯანყება, რომელშიც მსოლიოდ გლეხების მცირე რიცხვი მონაწილეობდა. ჩამორთმეული მიწებიდან პირველ წელს მთავრობას ფული არ შემოუვიდა. 1920 წელს სახელმწიფო შემოსავალი 100 მილიონი მანეთი იყო, ხოლო გასავალი — სამჯერ მეტი. ამიტომ, მთავრობა „ბოუჯეტის წონასწორობისათვის“ ფულს ბეჭდავდა, რაც ინფლაციას იწვევდა და ეკონომიკას ასუსტებდა.

მემარცხენე მენშევიკებმა ეკონომიკურ პოლიტიკაში აირჩიეს სოციალისტური პრინციპები: რკინიგზების, ბორტების, ტყაბულისა და ჭიათურის მაღაროების, ბორჯომის წყლებისა და პიდრო-ელექტრო ძალის ნაციონალიზაცია. აგრეთვე შემოიღეს ექსპორტ-იმპორტის სახელმწიფო მონოპოლია.

1919 წლის დამლევს, როდესაც რევოლუციური ვაჭრობა დამყარდა დასავლეთთან, სომხებმა დაიწყეს დიდი მასშტაბის სპეკულაცია და იმასაც ახერხებდნენ რომ ბაჟი არ გადაეხადათ. თბილისი საესე იყო დასავლეთის ძვინფასი საქონლით მაშინ, როდესაც მთავრობას შემოსავალი არ ეძლეოდა, ხოლო უბედური ჩვენი ვრი კი შიმშილობდა.

ჩემი ყველაზე ძლიერი მოგონება საქართველოსთან დაკავშირებით არის შიმშილი. ჩვენ ღარიბულად ვცხოვრობდით, გადავდიოდით ლობიოსა და ფაფაზე, ვჭამდით შავ პურს. პურში ამკარად შერეული იყო მიწა და ჭამის შემდეგ კუჭის საშინელ ტკივილს იწვევდა. თუშცა უჭმელობაც საშინელება იყო. მთელი დღეები შიმშილით კუჭი მეწყოდა და დედას ვთხოვდი მაჭამეო. მაშინ საბრალო დედა მოტყებდა ერთ ნაჭერ მაჭადს, გაყოფდა ორ ნაწილად და მეტყოდა: „აი დიდი ნაჭერი მაჭადია, ბატარა ნაჭერი — ყველი. ერთი მეორეს შეატანე“.

მაგონდება ერთი პროპაგანდისტი მენშევიცი, რომელიც 20 წლის მანთილზე მიუნჰენის რადიო თავისუფლებიდან ქართველ ერს არასწორ ამბებს აწვდიდა 1918-1921 წლების დამოუკიდებელ საქართველოზე. მან ისიც კი ვაბედა, რომ ამ ხანას „ბატარა ოქროს ხანა“ უწოდა და ასეთ სათაურით წიგნიც ვამოსცა. დღეს უკვე ყოველმა ქართველმა იცის, რომ სამწუხაროდ, მაშინ ასეთი ხანა საქართველოსათვის არ ყოფილა.

„ვის დედა-წა არ მოსწონს, მას ეშმაკები ახლავსო, ცოცხალ იქნება დევნილი, შვედარსაც მატლები დასწრავსო“.

თისებ დაეთითაშვილი

1919 წლის 14 მარტს, დამფუძნებელი კრების გახსნაზე, შესაშუ მთავრობის თავმჯდომარე ნოე ჟორდანიას შემდეგი განცხადებით გამოვიდა: „საქართველოს მთავრობა არსებობს საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადების დღიდან, ხოლო ეს გამოცხადება მოხდა საქართველოს გარე-შე მდგომი ძალების შეგავლენით, ჩვენი ქვეყნიდან რუსეთის ვასალისა და ოსმალეთის შემოსვლით. მთავრობის წინაშე დგას ერთი მთავარი საკითხი — თუ რა გზით შევძლებთ ამ პატარა ერის გადარჩენას. ჩვენ, დიდი რუსეთის ფრთებქვეშ შეფარებულნი, მოულოდნელად დავრჩით ჩვენი ქვეყნის ამარა. ამ ვარკეთილამ მთავრობას უკარნახა მოქმედების გეგმა.“

დღეს შეგვიძლია განვაცხადოთ, რომ ეს ისტორიული მისია მთავრობამ გაამართლა. დღეს ჩვენ ხაში ასეთი შედეგი გვაქვს: როგორც სამხანაო, ისე საგარეო მყუდროება და რევოლუციის ყველა მონაპოვარია.

საჭიროა დიდი ფრონტის შექმნა და ეს შესაძლებელია მხოლოდ რევოლუციის მონაპოვართა ნიადაგზე, ხალხის დარაზმებით დემოკრატიული, ე.ი. წითელი დროშის გარშემო. ჩვენი შინაური ერთობისა და ნაციონალური სიმტკიცის სიმბოლო ვანდა რევოლუციისა და დემოკრატიის ეს დროშა, რომელიც მთავრობის დროშად აქცა“. არადა, მანამდე ჩვენი ქვეყნის სიმბოლო არა წითელი, არამედ სამფეროვანი დროშა იყო (ა.რ.).

„ჩვენ შეგვკარით მტკიცე რევოლუციური და სამხედრო ძალა, რომ არ დამყარდეს ანარქია და არ გაჩნდეს კონტრევოლუციის შავი უფსკრული. ამასში მთავარი ადგილი უკავიათ შეიარაღებულ ძალებს — გვარდასსა და მუდმივ ჯარს. გვარდია შეიქმნა რევოლუციურ ტალღებში მოწინავე ელემენტებისგან და ეს ჩვენ დავაკანონეთ“. აქ ნოე ჟორდანიას გულისხმობს იმ რევოლუციას, რომელიც ჩვენში არ მომხდარა (ა.რ.).

„1917 წლის ოქტომბრიდან, ეკონომიკურ დარღვივებში, ჩვენ ერთი კაპიციკი არ მიგვიღია რუსეთისგან. ბონების ბეჭედის გარდა, ვინა არ გვექონდა და ფულის კურსიც დაეცა. ბირჟული შვიდი თვე შემოსავალი 100 მილიონ მანეთამდე გვექონდა, მაგრამ ვასავალი სამჯერ აღემატებოდა.“

აგრარული რეფორმის წყალობით, სახელმწიფომ ხელში ჩაიგდო ორი მილიონი დესიატინი ტყე, ნახევარ მილიონამდე სახნავი და რვაასი ათასამდე საძოვარი მიწები“. თუ ამას დაემატებთ, რომ ქონება მიწათ-მოქმედებაში გამოუცდელი შემარცხენე მენეჯერების ხელში აღმოჩნდა,

რომლებიც მარქსისტული თეორიების ოსტატები იყვნენ, ადვილად წარმოვიდგინოთ, რა მდგომარეობაში იყო ჩამორთმეული მიწები (ა.რ.).

„სერიოზული ფინანსური სირთულეების წინაშე აღმოჩნდა რკინიგზა, რომელიც იძლევა დიდ დეფიციტს და ამასთან, მძიმე მდგომარეობაშია“. ეს არც არის ვასაკვერი, რადგან 1917 წლამდე რკინიგზები მშვენივრად იყო მოვლილი რუსი ინჟინრებისა და სპეციალისტების მიერ. შემდეგ, როდესაც მუშათა კავშირებმა მათ ადვილებზე ქართველი შავი მუშები დააყენეს, ადვილი წარმოსადგენია, რა ზარალს მიაყენებდნენ მისი რკინიგზებს (ა.რ.).

„როგორც ხედავთ, ჩვენი ფინანსური მდგომარეობა მჭიდროდ არის დაკავშირებული მსოფლიო ომის შედეგებთან“. ეს ნაწილობრივ მართალია, რადგან ჩვენი მძიმე მდგომარეობის მთავარი მიზეზი „სოციალისტური თეორიების“ გამო ჩვენი ეკონომიკის დაცემა და შიმშილობა იყო (ა.რ.).

ახლა შევეხებით ნიკო ნიკოლაძის ეკონომიკურ მემორანდუმს, რომელიც მან ბერლინში 1918 წლის ივნისში წარუდგინა გერმანიის მთავრობას ქართული დელეგაციის სახელით. ეს ეხებოდა ფოთის მნიშვნელობას ვერობასთან (უკრაინა, პოლონეთი და სხვ.) ვაჭრობის საქმეში.

ფოთის პორტს 8 მეტრის სიღრმის 2000 მეტრი ნავმისადგომი და კარგი რკინიგზის ქსელი ჰქონდა. ელვაკატორს დღეში 300.000 ფუთი მანგანუმის ვადატვირთვა შეეძლო. ადვილი იყო გროხნოდან შავ ზღვამდე ნავთობსადენის გაყვანა. ბაქოს ნავთთან შედარებით, ეს ნავთი ჩვენითვის უფრო იაფი იქნებოდა. ამასთან, რკინიგზის გაყვანაც შეიძლებოდა ენგურისა და ბაქანის ხეობით, რითაც ჩრდილოეთ კავკასიას სავაჭრო და ტურისტული გზა გაეხსნებოდა. კავკასიაში და, უწინარეს ყოვლისა, საქართველოში ბევრი ნედლეული და 800.000 პექტარი დაბურული ტყე იყო.

ნიკო ნიკოლაძე იხსენებს, რომ საფინანსო კომისიის მიერ ეროვნული საბჭოსადმი წარდგენილი მოხსენებით, მთავრობას ხარჯის დასაფარად, რკინიგზებიდან და ექსპორტ-იმპორტიდან საკმაო შემოსავალი ექნებოდა. მთავრობას დაჭირდებოდა სესხი საწყისი მოქმედებისთვის, ფულის სისტემის მოწყობისა და ვალის გასტუმრებისთვის. ამიტომაც, ნიკო ნიკოლაძე, მთავრობის სახელით, 50 მილიონ გერმანულ მარკას თხოვლობდა.

გერმანიის მთავრობა მაშინვე დაეთანხმა ამ წინადადებას და ეს თანხა გამოიყუო საქართველოს.

ვასაკვერიო, რომ ნოე ჟორდანიას ეს საკითხი საერთოდ არ უხსენებია. ნოე ჟორდანიას იმ დასკვნის პასუხად, რომ „იგივე მთავრობის კოალიციამ უნდა დარწმუნდეს“, შალვა ალექსი-მესხიშვილმა დამფუთნებელ კრებაზე აღნიშნა ახრთა განსხვავება მეორე მთავრობასა და სოციალისტ-ფედერალისტებს შორის. მისი პარტია მთავრობის კოალიციიდან გამოვიდა.

ლონდონში შალვა ალექსი-მესხიშვილის ნათესავმა შიამბო, რომ ბა-

ტონი შალვა, პირადად, ვეღარ იტანდა ნოე ჟორდანიას მოქმედებას: და სოციალისტ-რევოლუციონერებაც გამოვიდნენ მთავრობიდან.

რაც შეეხება, ნოე რამშიმვილსა და ნოე ზომერის, ისინი დათანხმდნენ მთავრობაში მონაწილეობას. ასე რომ არ მოქცეულიყვნენ, ღმერთმა უწყის, მემარცხენე მენშევიკები როდის გადაჩეხავდნენ უფსკრულში საბრძოლო საქართველოს.

ნოე ჟორდანია ისეთი მოხერხებული კაცი იყო, რომ გამოსავლის გამოძებნიდა: განახორციელებდა თავის ფარულ, მაგრამ ცნობილ გეგმას დანარჩენ ქართულ სოციალისტურ პარტიებთან ერთად მენშევიკურ-ბოლშევიკური კოალიციის შესახებ.

მინდა ასევე ნიკო ნიკოლაძის პიროვნებას დავუბრუნდე. იგი ილიას თანამოაზრე გახლდათ და ბოლომდე დარჩა მისი მიმდევარი. იგი უენკვასა და ციურისში ნახსევლი ჩვენი მოწინავე ეკონომისტი იყო.

ცარიოთის ქვეშევდომობისა და მისი მოხელეების უფროსობის მიუხედავად, ნიკო ნიკოლაძემ, როგორც ფოთის მოურავმა, ამ პორტის მოდერნიზაცია მოახდინა. იგი დაინტერესდა რეინფორსებითა და ნავთობით.

1918 წლის 10 ივნისს, აკაკი ჩხენკელის ხელმძღვანელობით, საქართველოს დელეგაციის გერმანიაში ყოფნისას, ნიკო ნიკოლაძის, როგორც დელეგაციის ერთ-ერთი წევრის მიერ წარდგენილმა საქართველოს აღორძინების გეგმამ ვააოცა გერმანელები.

ნიკო ნიკოლაძემ პირველმა დაუჭირა მხარი საქართველოში ქალაქების თვითმმართველობას. იგი იყო ეიორგი გვაზავასა და ივანე ზურაბიშვილის თანამოაზრე. პრალიაში ყოფნისას, ნიკო ნიკოლაძე დაინტერესდა ჩეხების ახალგაზრდული ფიზკულტურული ორგანიზაციით „სოკოლ“-ით და როდესაც საქართველოში დაბრუნდა, ქართველი ახალგაზრდობისთვის დააარსა „შეგარდენი“. ეს ამბავი ცეცხლივით მოედო მთელ საქართველოს და ბევრი ახალგაზრდა ჩაეწვრა ამ ორგანიზაციაში. მაშინ ეს დიდი მიღწევა იყო ერის გაჯანსაღების ვზაზე.

დედაშვილობამ ბეკს არ ვთხოვ. შენს მიწას მიმაბარეო, ცა-ფორეს, ხმელეთ-ზურმუხტო, ჩემო ხაშშობლო მხარეო.

აკაკი წერეთელი

1918 წლის ივლისში ბარლაშენტის სხდომამ განიხილა შინაგან საქმეთა სამინისტროს თხოვნა, შიდა ფრონტზე ბოლშევიკების წინააღმდეგ საბრძოლველად «საგანგებო რაზმისთვის» 12 მილიონი მანეთის გამოყოფის შესახებ.

ჯერ კიდევ ეროვნული საბჭოს დროს, ნოე რამიშვილმა ბოლშევიკების წინააღმდეგ საბრძოლველად შინაურ ფრონტზე 800-წევრიანი საგანგებო რაზმი დააარსა. ეს რაზმი უშუალოდ შინაგან საქმეთა მინისტრს ექვემდებარებოდა და მის პირად ბრძანებებს ასრულებდა. რაზმელებს პქონდათ ბოლშევიკების დევნისა, მათი ბინების ჩხრეკის უფლება (მთაწრობის თავმჯდომარით დაწყებული) და ეს ძალა უნდა გავრდილიყო. თუ საბჭოთა ისტორიკოსების ნაწერებს გადავხედავთ, დაფრწმუნდებით, რამდენად ეშინოდა ყველა ბოლშევიკს საგანგებო რაზმის. ეს დამატებით 12 მილიონი მანეთი აუცილებელი აღმოჩნდა საქართველოსათვის, ვინაიდან ეს რაზმი უშუალოდ ეწინააღმდეგებოდა ჟორდანია-ჯუღელის გვარდიას. დავით ვაჩნაძე და რევაზ გაბაშვილი აღნიშნავენ: ჯარი ვერ შეასრულებდა ამ მოვალეობას და ეს არც იყო მისი როლი. შეიძლება ითქვას, რომ საგანგებო რაზმმა, შეცდომების მიუხედავად, კარგად შეასრულა თავისი მოვალეობა. თუ გვარდია იყო ნოე ჟორდანიასა და ვალიკო ჯუღელის პირად განკარგულებაში, საგანგებო რაზმი ნოე რამიშვილის განკარგულებაში ამყოფებოდა.

წითელი დროშის ფრიალი სასახლეზე და გვარდიის მიერ მისი ტარება უარყოფით შთაბეჭდილებას ანდენდა უცხოელებზე. შესაკუთრებისთვის მიწების უკომპენსაციო ჩამორთმევა გაუგონარი რამ იყო ევროპისთვის, სადაც ეს ფაქტი ავაზაკა სახელმწიფოს იმიჯს ქმნიდა.

1919 წ. 14 მარტს აირჩიეს დამფუძნებელი კრება პრობორციული წარმომადგენლობით. არჩევნებში მონაწილეობდა 18 წელზე მეტი ასაკის მთელი მოსახლეობა. ამჯერადაც მენშევიკებმა გაიმარჯვეს დიდი უმრავლესობით. მათ 109 დეპუტატის მანდატი მოიპოვეს. სხვა პარტიებმა, კი 8 ან 5 მანდატი. ულტრანაციონალისტებმა მენშევიკებს არჩევნების გაყალბება დააბრალეს. მაგრამ შემარჯვენე მენშევიცი ეშელიანე ლომთათიძე განმარტავს, თუ რატომ აკებდნენ 1906 წლიდან მოყოლებული არჩევნებს მენშევიკები. ეს იმიტომ ხდებოდა, რომ პარტია, თავიდანე-

საარჩევნო კამპანიას ნოე რამიშვილის ანდობდა, როგორც გამორჩეულ ორგანიზატორსა და მასების დამრავლებელს. კამპანიის თემად იგი არჩევდა მხოლოდ ეროვნულ კურსს და სოციალიზმი საერთოდ არ იყო ნახსენები. არჩევნების შოგების შემდეგ კი შემარცხენე მენშევიკები, ნოე ჟორდანიათი დაწვებული, თავიანთ მარქსიზმს, კლასთა ბრძოლას და ინტერნაციონალიზმს ადიდებდნენ.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, 1919 წელს, დამფუძნებელი კრების არჩევნების წინ, ეროვნულმა დემოკრატებმა ნოე რამიშვილს მათ პარტიამი გადასვლა და ამ პარტიის თავმჯდომარეობა შესთავაზეს. მათ დიდი იმედი ჰქონდათ, არჩევნებს მოგვავებინებოდა და მართაღნიც იყვნენ. მაგრამ, სამწუხაროდ, ნოე რამიშვილმა უარი განაცხადა, რითაც დიდი წიანი მიაყენა ქართველი ერის ინტერესებს.

ეს იყო ღვეგალური გზით ჟორდანიან-ჯუღელის ბატონობის მოსბობის უნიკალური შანსი, რაც უმთავრესი ეროვნული ინტერესი იყო. იმ დროს კიდევ შეიძლებოდა საქართველოს გადარჩენა ძლიერი ეროვნული მთავრობის შექმნით, რომელშიც, გენერალ კვინიტაძესთან ერთად, შევიდოდნენ ნიკო ნიკოლაძე, ვიორგი გვაზავა და ივანე ზურაბიშვილი. ისინი შეუდგებოდნენ ილიას ეკონომიკური პროგრამის განხორციელებას და საქართველოც გადაარჩებოდა.

საინტერესოა, რატომ უთხრა უარი ნოე რამიშვილმა ეროვნულ-დემოკრატებს, რითაც ანტიეროვნული საქციელი ჩაიდინა. ჩემი აზრით, იგი ბრმად იყო შეყვარებული ძველდროინდელ მენშევიკურ პარტიასე, რომელიც ბირველი მსოფლიო ომის წინა წლებში ჩაიხანა. იმ დროს მენშევიკები ჯერ კიდევ მაიყვებოდნენ ზომიერ ეროვნულ-სოციალისტურ კურსს. მართალია, ეს სოციალისტური მიდრეკილება იყო, მაგრამ არამარქსისტული. უფრო ვარკვეული რომ იყოს მათი პოლიტიკური გეზი, მოვიტონოთ, რა მიაბზო ლონდონში ვრაფმა ტიმკევიამმა მკორე მსოფლიო ომის შემდეგ. ის თბილისის მკორე თავადაზნაურთა ვიმნანის მოწაფე ყოფილა, როცა, 1904 წელს, ნოე რამიშვილი სოციალისტურ ფურცლებს ართვებდა. „ერთ დღეს ნოე რამიშვილს ერთმა ახალგაზრდა თავადამა ასე მიმართა: — კაი, ბატონო, იყოს თქვენი სოციალიზმი, მაგრამ რა ხეინს მოუტანს საქართველოს? ნოე რამიშვილმა უბასუხა: კლასთა ბრძოლა ქართველებს არ ეხება. ჩვენ ამით გვინდა რუსები ერთმანეთს წაკვიდოთ. მომავალში ომი ატყდება რუსეთსა და გერმანიას შორის. რუსეთი დამარცხდება, ჩვენ მოვანდნით რევოლუციას, ცაროსტული იმპერია დაეშობა და საქართველო განთავისუფლდება“.

შემარჯვენე მენშევიკები იყვნენ: ნოე რამიშვილი, სილიბისტრო ჯიბლაძე, აკაკი ჩხენკელი, ნოე ხომერავი, ბენია ჩხიკვიშვილი, ისიდორე რამიშვილი, ვლასა მკელაძე და სხვები. მათ შექნეს და გააძლიერეს

პარტია. სამწუხაროდ, ძინი ყურადღებას არ აქცევდნენ ნოე ჟორდანიას, რომელსაც თავისი მომხრეები ჩუმად შეპყავდა პარტიის ცენტრალურ კომიტეტში.

1914 წლიდან ნოე ჟორდანიამ პარტიას მარქსიზმით, კლასთა ბრძოლით, ინტერნაციონალიზმითა და რუსოფილითი შეუცვალა მიდრეკილება. პარტია აღარ ემორჩილებოდა შემარჯვენე მენშევიკებს. მათ დიდი შეცდომა მოუვიდათ, როცა, 1917 წლის თებერვლის რევოლუციის დროს, არ გამოვიდნენ პარტიიდან და არ გადავიდნენ ეროვნულ-დემოკრატიულ პარტიაში, რომელთანაც ბევრი საერთო პქონდათ. ასე რომ მოქცეულიყვნენ, საქართველო უდაოდ გადარჩებოდა.

მე და დედაჩემი, წლების მანძილზე თვალს ვადევნებდით ავრარული რეფორმით გამოწვეულ ვლესთა აჯანყებებს მთავრობის წინააღმდეგ და კლასთა ბრძოლის თეორიას და შევნიშნეთ, რომ ასეთი მტრული ურთიერთობა თავიდანვე ახსიათებდა რუსეთის იმპერიას. ასე არ ყოფილა საქართველოს სამეფოს დროს. ჩვენში პარიქით, ყველა სოციალურ ფენას შორის მეგობრული და პარმონიული დამოკიდებულება სუფავდა, ე.წ. მამაბაბური სისტემის მიხედვით. მაგრამ მარქსისტები თავიდანვე ცდილობდნენ ქართველ თავადაზნაურობასა და ვლესებს შორის ისეთივე მხეცური ურთიერთობის დამყარებას, როგორც რუსეთში იყო.

დავით ვანჩაძე საინტერესოდ განმარტავს ძველ დროში ქართველთა ურთიერთობას: „ქართველი კაცის ბუნებას არ ეკადრებოდა მხეცური გრძნობები, მას არ განუცდა არც ხარწმუნოებრივი და არც სოციალური თმები, რაც უხვად იყო ევროპულ ქვეყნებში“.

ჩვენში ქრისტიანული მოღვრება პირველ საუკუნეში გავრცელდა და, როგორც ხარწმუნოება, წმიდა ნინოს ქადაგებით 337 წლიდან ყოველგვარი ძალდატანების გარეშე გავრცელდა.

წარმართული საქართველოს თეორი გიორგი ჩვენმა ეკლესიამ თავის პანთეონში პატივით მიიღო და, როგორც წმინდა გიორგის, საპატიო ადგილი შაკუთნა. ჩვენი მართლმადიდებელი ეკლესია ქართველ ხალხს უნერგავდა მორალურ პრინციპებს, ქართულ ენასა და ზნე-ჩვეულებებს. ეკლესია მტრისგან იცავდა ჩვენს ქვეყნას მეფეებთან და თავადაზნაურობასთან ერთად.

მოგვიანებით, შოთა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანმა“ ხოტბა შეასხა ქართულ ხელს, ჩვენს იდეალიზმსა და ზნე-ჩვეულებებს. შუა საუკუნეებიდან „ვეფხისტყაოსანი“ ჩვენს ხალხზე არანაკლებ გავლენას ახდენდა, ვიდრე საეკლესიო ლიტერატურა. მოწინავე წრეებში იგი ხამოქალაქო ხანარებად იქცა. ზოგმა ეს წიგნი თავიდან ბოლომდე ზეპირად იცოდა. ქართველი ბავშვი მშობლიური ენის შესწავლას ვეფხისტყაოსნით იწყებდა. მან ქართველ ერს ბევრი რამ ასწავლა: ადამიანის წამებისა და

სიკვდილით დასჯით გაუქმება, სახელმწიფოს მოწყობა, ღარიბი ავადმყოფების პატრონობა, სარწმუნოებრივი ტოლერანტობა და სხვა. ვეფხისტყაოსანმა მოგვცა ვაძმელობა ბარბაროსული შემოსევების დროს. შოთა რუსთაველს უნდა ვუბადლოთ, აგრეთვე, ჩვენი კულტურის უძვირფასეს განძს - ქართველი ქალისადმი თავყვანისცემას.

ფეოდალური სისტემა, რომელმაც რუსეთის მეფის მიერ 1801 წელს ჩვენი სამეფოს გაუქმებამდე გაძლო, დაბყარბული იყო თავადზნაურებსა და გლეხებს შორის ადამიანურ ურთიერთობაზე. ე.წ. მამაბაბურ სისტემაზე. მათ მეგობრული ურთიერთობა პქონდათ. თავადი გლეხს მიწას აძლევდა, უვლიდა ავადმყოფობის დროს, ომში მიუძღოდა. ჩვენი თავადზნაურობა მეომარი ფენა იყო, ისინი ყოველთვის იცავდნენ ჩვენს სახელმწიფოს, მის ციხე-სიმაგრეებსა და საზღვრებს.

ბარბაროსულმა შემოსევებმა ვერ გაანადგურეს ჩვენი სამეფო, მართლმადიდებელი ეკლესია და ჩვენი ფეოდალური სისტემა. აგრარულ რეფორმაზე არავინ ფიქრობდა და ჩვენს ენას არავინ გვართმევდა.

ამრიგად, შეგვიძლია გამოვიტანოთ შემდეგი დასკვნა: მემარცხენე მენშევიკებმა არ იცოდნენ ჩვენი ქვეყნის სოციალური ისტორია. მათ იკადრეს და ჩვენს ერს თავს მოახვიეს მარქსისტული კლასთა ბრძოლა, რომელიც რუსეთში გლეხობის მიმართ უსამართლოებაზე იყო გათვლილი. ჩვენში არც პროლეტარიატი არსებობდა და არც მკვეთრად გამოხატული ბურჟუაზია.

ქართველების წინაშე იდგა ერთადერთი ვადაძმევეტი საკითხი: რუსეთის მიერ წართმეული ჩვენი ეროვნული დამოუკიდებლობის დაბრუნება!

დავით ვაჩნაძე აღნიშნავს: მემარცხენე მენშევიკები ეროვნულ უმცირესობებს ჩახსიანებდნენ, რომ ხელში უნდა ჩავიგდოთ ხელისუფლება, ძველი საქართველოს საზღვრებში სახელმწიფოს აღდგენას არ ვაპირებთ, მაგრამ, ახალი სოციალისტური თეორიის მიხედვით, ქვეყნას მანრებად დავეყოფითო. ყოველ მანრას თავისი ავტონომია ექნება. შემდეგ გათავისუფლდებიან და შეუძლიათ იმ მქნობელს მიეკედლონ, რომელსაც ისურვებნით.

ეს ისეთივე პროგრამა იყო, რომლის განხორციელებასაც 1905 წლიდან ცდილობდა იმპერატორის ნაცვალთა ვორონცოვ-დაშკოვი, რომელიც განთქმული იყო, როგორც საქართველოს მოსისხლე მტერი.

აქედან შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ჩვენი ერის მოღალატეები თავადზნაურობა და თფიცრები კი არა, მემარცხენე მენშევიკები იყვნენ.

ცა ფიროუზ ხმელეთ ზურამუნტო, სულის ჩამდგმული მხარეთ, შინა ვარ, შინთვის მოკვადღები, შენზედვე მგლოვიარყო.

აკავი წერეთელი

ამჯერად, მინდა შევეხო საქართველოს მთავრობის შეცდომებს პარნიის კონფერენციასზე.

საქართველოში ვერ კიდევ ვერმანებლების ყოფნის დროს, ჩვენმა მეორე მთავრობამ ფონ ვეზენდონის რჩევით, პროფესორი ზურაბ ავალიშვილი სკანდინავიის გავლით ლონდონში გაგზავნა დავით ლამბაშიძისთან დასაკავშირებლად, ვინაიდან მას საუკეთესო კავშირი ჰქონდა ინგლისის საგარეო და სამხედრო სამინისტროებთან და ზურაბ ავალიშვილის დიდი კონტაქტები გააბჟეინა. ულტრანაციონალისტი დავით ლამბაშიძე ცარისტული რუსეთის ვაჭრობის დარბაზის მდივანი იყო. ამიტომ მას დიდი კონტაქტები ჰქონდა. კრებუბზე მისი გამოსვლები აღტაცებას იწვევდა, რადგან მთელი სტატისტიკა ყოველთვის ზეპირად იცოდა. დავით ლამბაშიძე ფარულად ბეჭდავდა საქართველოს დამოუკიდებლობის მოთხოვნის ფურცლებს, რომელსაც 17 წლის ანდრო გუგუშვილის საშუალებით ავრცელებდა. შემდგომ, დავიდ ლამბაშიძე ჩვენი ქვეყნის ბირველი და სამაგალითო ელჩი იყო ინგლისში.

საქართველოს მთავრობა ვერ მისვდა, რომ ინგლისი საქართველოს იცავდა დენიკინისაგან, ისევე, როგორც გერმანია - თურქეთისაგან. უცხოეთის ქვეყნებზე ცუდ გავლენას ახდენდა შემარცხენე მენშევიკების მიერ იმპერიალისტურ-კამიტალისტური ქვეყნების განუწყვეტელი ლანძრვანება. მეორე მხრივ, სოციალისტ-ინტერნაციონალისტები წინააღმდეგი იყვნენ, რომ საქართველოს მიუღო ერთა ლიგის მფარველობის მანდატი, იმის მოუხედავად, რომ ეს მსოფლიო რამდენიმე წლით იყო საჭირო. საქართველოს თვითონ უნდა წამოეყენებინა მანდატის საკითხი, მაგრამ, სამწუხაროდ, ეს ვერ მოხერხდა, რადგან შევრებული არ ჰქონდათ არც ჩხეიძეს და არც ირაკლი წერეთელს. ერთა ლიგის მფარველობის მანდატის უქონლობა კი ხელს უშლიდა დასავლეთის ქვეყნების მიერ ჩვენი ქვეყნის დამოუკიდებლობის ცნობას, საბჭოთა რუსეთის თანხმობისა და ერთა უფლებების შესახებ ლენინისა და სტალინის 1917 წლის 5 ნოემბერის განცხადების მოუხედავად.

ჩვენი დელეგაცია პარიზის კონფერენციასზე გაიშვანა იმ მოტივით, რომ საქართველოს იმ დროს არაფინ არ იცნობდა, ამ ორ ბერიფინებს კი - ჩხეიძესა და წერეთელს, 1917 წლიდან მთელი მსოფლიო იცნობს პეტროგრადიდან.

უცხოელი დელეგატები პარიზში მათ ეკითხებოდნენ: რუსეთის რეგულაციის დროს თქვენ რუსები იყავით. ახლა როგორ ვახდით ქართველები? როგორც ჩხეიძე, ასევე წერეთელიც, კონფერენციასზე ყოფნისას კარგ

დროს ატარებდნენ უცხოელ სოციალისტებთან საუბრებში და დასავლეთის წარმომადგენლებს უხსნიდნენ, რომ როგორც კი რუსეთში ხელახლა დაიპყრდება დემოკრატია, საქართველო ასევე შეუერთდება რუსეთსო.

ვარლთ ჩხეიძისა და არაკლი წერეთლის გაგზავნა პარიზის კონფერენციაზე შეცდომა იყო და ამან დიდი ზიანიც მოგვაცენა. აჯობებდა კონფერენციაზე დელეგაციის ხელმძღვანელად გაგვგზავნა ეროვნულ-დემოკრატი ზურაბ ავალიშვილი, მის მოადგილედ - ვარლამ ჩერქეზიშვილი, ხოლო მდივნად კი - დავით ღამბაშიძე. სამივე ნამდვილი ინტელიგენტი იყო და ჩვენი პრესტიჟის ააბაღლებდნენ პარიზში.

სომხებს ისეთი დიდი იმედი ჰქონდათ, რომ ორი დელეგაცია გაგზავნეს პარიზის კონფერენციაზე. თურქული სომხეთისა (ოფიციალურად ცნობილი მოკავშირეების მიერ) და დიასპორის პირველ დელეგაციას ხელმძღვანელობდა ნუბარ ფაშა, ხოლო სომხური რესპუბლიკის მეორე დელეგაციას - აპართინანი. სიანტურესთა, რას ითხოვდნენ ისინი კონფერენციაზე. აშერიკის სომხური დიასპორის თაოსნობით მოითხოვეს უზარმაზარი სომხეთი - კასპიის, შავი და შველთაშუა ზღვების ნაპირაძლე კოლოკითა და თურქეთის 7 ვილაიეთით. ასინი ისე თამამად ვებრობდნენ მოკავშირეებს, რომ მალე კიდევ დაკარგეს მათი შეგობრობა.

ქართული დელეგაცია თავიდან ცუხად მიიღეს, მაგრამ, თანდათანობით, თავისი თავაწიანობით მან შევობრება გაიჩინა. სომხებმა მონერნებულად წამოაყენეს ერთა ლიკის მფარველობის მანდატის საკითხი. ამით არც ინგლისი და არც საფრანგეთი არ იყვნენ დაინტერესებული. ინგლისს კი, უფრო შეტად, აინტერესებდა მანდატი ამიერკავკასიაზე. ვინაიდან თავისი ეკონომიკისთვის არ ჰქონდა საკმარისი ნედლეული. მანძინ სომხები მთებრუნდნენ თავიანთ შევობარს, ამერიკულ პრესიდენტ ვილისონს, რომელმაც გაგზავნა ვენერალი პარბორდი ამ საკითხის შესასწავლად. ვენერალმა მოიარა თურქეთი, სომხეთი, საქართველო და აწერბაიჯანი. იგი თავის რაბორტში აღნიშნავდა, რომ საქართ იყო მანდატი მთელ ამიერკავკასიასა და თურქეთზე და ასევე აუცილებელი იყო სტამბოლის დაკავებაც. ამის ბევრად უფრო მეტი ჯარი სქირდებოდა, ვიდრე ორი დივიზია. ამიტომაც მისი დასკვნა უარყვეს.

ლორდ კერზონის ინიციატივით, 1920 წლის 16 იანვარს მოკავშირეთა უზენაესმა სამჭომ დე ფაქტო ცნო საქართველო და აწერბაიჯანი, ვინაიდან მოკავშირეებს დამინდნენ დენიკინის დამრცხებით. ორი დღის შემდეგ, ქართული და აწერბაიჯანული დელეგაცია მიიწვიეს თავდაცვის საკითხებისადმი მიძრწინლ თათბირზე ინგლისელ ვენერლებთან. ინგლისელებს მეტი ცნობები სქირდებოდათ ბოლშევიკებისგან ამიერკავკასიის თავდაცვის შესაძლებლობების შესახებ. მაგრამ, თვით ამიერკავკასიელებმა მიაყენეს ზიანი სამხედრო დახმარებას! ერთი მხრივ, სომხებმა თმი დაიწყეს აწერბაიჯანთან, ყარაბაღის გამო, ხოლო მეორე მხრივ, საქართველოსა და სომხეთს შორის სან-რემოს კონფერენციაზე დაილომატორი შეტაკება მოხდა ბათუმის გამო.

ამ დროს, სომხეთის უამრავი ლტოლვილები ჰყავდა თურქეთიდან.

მათ, დიდი შიმშილობის გამო, ამერიკელების საქველმოქმედო ორგანიზაცია ესმარებოდა. ამ დახმარების მისაღებად, ერთადერთი გზა ბათუმის პორტი იყო. მაგრამ საქართველო ტვირთის ვატარებისათვის ნახევარს თავის წილად თხოულობდა.

ამან აღაშფოთა არა მარტო სომხები, არამედ დასავლეთის ქვეყნებიც. საკითხი დაისვა მოკავშირეთა უზენაესი საბჭოს წინაშე, სადაც აღუღებულმა მსოფლიო ლიდერებმა კატეგორიულად მოითხოვეს საქართველო-საგან, თავი დაეხებებინა ბანდიტობისათვის (ამერიკის არქივი).

ბათუმის საკითხზე მსჯელობა სან-რემოს კონფერენციასზე ვაგრძელდა 1920 წლის აპრილში. ინგლისი კატეგორიულად მოითხოვდა, რომ ერთმანეთში შეთანხმებულიყვნენ ამერიკაგუკასიის რესპუბლიკები და მხოლოდ ამ პირობით მიიღებდნენ სამხედრო დახმარებას. ამჯერად, სომხები მოითხოვდნენ ბათუმის პორტს და მთელ მის პროვინციას. ბოლოს, მოლაპარაკების შედეგად, სომხები ითხოვდნენ მხოლოდ რკინიგზის ექსტრატერიტორიულ კონტროლს ბათუმიდან ერევნამდე, რაც ლოგეკური იყო, საქართველოს წესით სხენებული მოქმედებიდან გამომდინარე. ასერბაიჯანელები თანახმა იყვნენ, მაგრამ უშეცარიტ კარლო ჩხეიძე ვერ ბედავდა ამის გადაწყვეტას და მოითხოვდა ნებართვას ტელეფონით დალაპარაკებოდა ჟორდანთან. ინგლისელმა რობერტ ვანსიტარტმა მას არ მისცა ამის უფლება და ვან-ცხეიძე: „თქვენ საქართველოს სრულუფლებიანი დელეგატი ხართ და ეს თქვენვე უნდა გადაწყვიტოთ“. ამით კარლო ჩხეიძემ სამივე რესპუბლიკას წაართვა სამხედრო დახმარების მიღების შესაძლებლობა.

კარლო ჩხეიძემ დასვა ერთა ლიგაში საქართველოს წევრად მიღების საკითხი, მაგრამ 1920 წლის ნოემბერში ერთა ლიგის სხდომაზე საქართველოს მიღება მომავლისათვის გადადო.

1921 წლის 26 იანვარს მოკავშირეებმა საქართველო დე იურე ცნეს, მაგრამ უკვე გვიანი იყო.

1918 წლიდან ინგლისს ორმაგი პოზიცია ჰქონდა: ერთი მხრივ, მომხრე იყო დენიკინის მოხალისეთა ჯარისა, მაშასადამე გაერთიანებული რუსეთისა, მეორე მხრივ, მზად იყო დახმარებოდა გამოყოფილ რესპუბლიკებს, თუ ისინი, ბალტიის ქვეყნების მსგავსად, ბრძოლისუნარიანობას გამოიჩენდნენ.

ასერბაიჯანს საქართველოზე მეტად ეშინოდა დენიკინის შემოსევისა და ამიტომაც ჩვენ, 1919 წლის ივნისში, ხელი მოვაწერეთ მათთან სამხედრო დარეში ურთიერთდახმარების ხელშეკრულებას. მაგრამ სომხებმა ამ ხელშეკრულებაზე ხელის მოწერა არ მოინდომა. იონი კვარა მისცეს სომხეთს იმისათვის, რომ ეს ხელშეკრულება ამერიკაგუკასიის სამივე ერთიანთვის თავდაცვის გარანტი გამხდარიყო, მაგრამ სომხებმა ეს არ მოინდოშეს! სამწუხაროდ, ეს სანამდევო იყო. თუმცა, ამის შესახებ აღუქმანდრე ხატისიანი სხვა ახსნა-განმარტებებს იძლევა. მისი ვერსიით, ხელშეკრულება თურქეთისა და საქართველოს საიდუმლო ყოფილა. კერძოდ: თმა რომ დაწყებულიყო თურქეთისა და სომხეთის შორის, საქართველო ნეიტრალური დარჩებოდა და სომხებს არ დაეხმარებოდა! თავის დროზე, ეს, სომხებს გუგათ და უარი თქვენ ამ ხელშეკრულებაზე.

ნურც შვედარს ვამწირავ, ნურც ცოცხალს, ზე კალთა დამაფარო,
და რომ მოვკედები, ვახსოვდეს, ანდერსი დავიბარო.

აკაკი წერეთელი

ამერიკელი გენერლის პარბორდის რაპორტში ჩამოყალიბებულია მე-მარჯვენე მენშევიკის, სამხედრო მინისტრის შეხედულებები საქართველოს ძველ ისტორიაზე.

ქართველები ერთ-ერთი უძველესი ხალხის შთამომავალნი არიან. 3000 წლის მანძილზე ქართველები განუწყვეტლივ ეთმობოდნენ მტრებს, რომლებითაც ვარშემორტყმული იყვნენ. ქრისტიანობის დამყარებიდან ქართველები მუდამ იბრძოდნენ ურჯულო ერთა წინააღმდეგ. ამის საბუთს გვაძლევს მესობელი ერების მითხრობებისა და სიმღერების განხილვა. რუსეთისა და საქართველოს ხელშეკრულების თანახმად საქართველო რჩებოდა დამოუკიდებელ ქვეყნად, რომელსაც თავისი ჯარი უნდა ჰყოლიოდა. მაგრამ ეს ცარისტულმა რუსეთმა გააუქმა. პირველი მსოფლიო ომის დროს საქართველომ რუსეთის მხარეზე ომში 100.000 ჯარისკაცი და 5.000 თფიცერი გაიყვანა...

აქ სიტყვაც არ არის ნათქვამი თავადაზნაურობისა და ჩვენი თფიცრების წინააღმდეგ, რომლებსაც პატივს სცემდნენ მემარჯვენე მენშევიკები (ამერიკის კონგრესის ბიბლიოთეკა, DS 195. U 5).

თბილისში ამერიკის კონსულის რაპორტში აღნიშნულია, თუ როგორ სცადეს, 1919 წლის ოქტომბერში ბოლშევიკებმა ძალაუფლების ხელში ჩაგდება. მოსკოვმა გამოეხატა ძლიერი აკენტები, დიდძალი ფული, გამოიყენა არაქართველები თბილისში მთავრობის დასწესებულებების, ფოსტის, დამფუძნებელი კრების, ჯარისა და გვარდიის უფროსის ხელში ჩასაგდებად. გამოსვლები იყო ფოთში, მაგრამ საგანგებო რაზმმა ეს ჩამალა, თითქმის ყველა დააპატიმრა და სათანადოდ დასაჯა (US arch , RG 84, File 800, Tiflis 1919).

თბილისში ამერიკელი კონსული სმითი 1917 წლიდან შეგობობდა კავკასიის ერებთან, განსაკუთრებით, კი - საქართველოსთან. ის ამერიკის საგარეო საქმეთა მინისტრისგან თავიდანვე მოითხოვდა, რომ ამ ერებისათვის ამერიკას დიდი ფინანსური დახმარება გაეწია, რათა ხელი შეეწყობოდა საკუთარი ჯარის შექმნისა და ეკონომიკის განუთარებისათვის. პატონი სმითი გამუდმებით ცდილობდა დაეინტერესებინა ამერიკელი ფინანსები კავკასიითა და საქართველით. მაგრამ, ერთ დღეს, ჩვენი საგარეო საქმეთა მინისტრს ევგენი ვეგეჟკორს მასთან გაუგებრობა მოუხდა. ევგენის დაავიწყდა, რომ სმითი უსარამზარი ამერიკის წარმომადგენელი იყო, ხოლო თვითონ კი - პატარა საქართველოსი. ის, ზოგჯერ, სიფიცნესა და ამპარტაუნობას იწინდა. ერთხელ ე. ვეგეჟკორმა შეპატივებს გააჩნევინა ამერიკის კონ-

სულის დიპლომატიური ჩემოდანი. ეს ამბავი ცუცხლის ალივით მოედო საქართველოში მყოფ ყველა წარმომადგენელს. ეგგენი გაჯოტდა და ცხრა თვე ბოდიშს არ ინდობდა. ბოლოს, გეგეჭკორი და სმითი იტალიის წარმომადგენელმა ჩერუტიმ შეარიფა. სამწუხაროდ, ამ ინციდენტს ორი ცუდი შედეგი მოჰყვა საქართველოსთვის. კერძოდ, ჩემოდნის ამბავი კონსულმა დაწერილებით ამცნო ვაშინგტონს. ამერიკელებმა ჩვენს მთავრობას „ფსევდო-მთავრობა“ უწოდეს და ეს გაიმეორა კიდევ მოკავშირეების უზენაესმა საბჭომ. მეორე მხრივ, ამერიკის კონსული ურჩევდა ამერიკელ მრეწველებს, არ წამოეწყით საქმეები საქართველოში, სანამ მას დე თურე არ ცნობდნენ.

კარლო ჩხეიძე და არაკლი წერეთელი ბარონის კონფერენციაზე რომ გაემგზავრნენ, სტამბოლში ისინი, როგორც არასასურველი პირები, ინგლისელმა ადმირალმა კალთორბმა დააკავა. ნუთუ ესენი მართლა წარმომადგენენ მთელ ქართველ ერს, თუ მხოლოდ რომელიმე პოლიტიკურ ფრაქციას? ასე მიმართა მან ინგლისის საგარეო საქმეთა სამინისტროს. კიდისტონმა ამ ორი ყოფილი რევოლუციონერის გამოჩენა მოულოდნელ და არასასიამოვნო ფაქტად მიიჩნია. მას არ უნდოდა ამ ორი ქართველის გამგება კონფერენციაზე და გადაწყვიტა მათი პრინციპის კუნძულზე გაგზავნა, სადაც მთელი რუსეთის კონფერენცია მიმდინარეობდა (ვერნერ ციურერ 233-234).

მაშასადამე, ნოე ჟორდანიას ძხრი იმის თაობაზე, საქართველოს არაფინ იცნობსო და ამ ორ კაცს მთელი მსოფლიო იცნობსო, მცდარი გამოდგა. კიდისტონს ეს ორი რუსთფელი პრინციპიში რომ გაეგზავნა, ჩვენ უფრო ზეარიახი დელეგაცია გვეყოლებოდა ბარონის კონფერენციაზე.

თბილისში ამერიკის კონსული თავის კოლეგას სტამბოლში ატყობინებდა, ერნია სპარსელებისა ან სომხებისათვის, რომ ამერიკიდან სპარსეთში ჩასასვლელად, საქართველოს ტერიტორია არ გავუვლოთ, ვინაიდან საქართველოს მთავრობა მათ ყველაფერს გაურთულებდა და უცხოურ ვალუტას ჩამოართმევდა (RG84 Tiflis 1920, File No 030).

როგორც ვსვდავთ, ჩვენმა შიდა შეცდომებმა დიდი ზიანი მიაყენა ჩვენს საგარეო პოლიტიკას. განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს წითელი დროშის ფრიალი, შენშევაკურ ბრესაში იმპერიალისტური ქვეყნების განუწყვეტელი ლანძღვა-გინება, რომელთა დახმარებაც ჩვენთვის აუცილებელი იყო და სხვა. ყველა ეს უარყოფითი ფაქტი დასავლეთის ქვეყნების კანცლარიატში მიდიოდა, დაბოლოს აცნობეს უზენაესი საბჭოს ყრილობას, რომელიც 1920 წლის დასაწყისში შეიკრიბა ლონდონში.

დენიგინის მოხალისეთა არმიის დაპარცხებამ დააფიქრა მოკავშირენი, რომლებმაც ახალი პოლიტიკის თეორია დაამუშავეს. ეს გულისხმობდა, რომ მოკავშირეებს არ შეუძლოთ დიპლომატიური კავშირის დაპყარება საბჭოთა მთავრობასთან მანამ, სანამ ბოლო არ მოეღებოდა ბოლშევიკურ ტერორს. თუმცა, ამავე დროს, მზად იყვნენ ხელი შეეწყით სავაჭრო კავშირისათვის რუსეთსა და ევროპას შორის! ერთა ლიგას ვგაღებოდა, რუსეთში მდგომარეობის გარკვევის მიზნით, საგანგებო კომისიის გაგზავნა.

ყველა რესპუბლიკას, რომელიც საბჭოთა რუსეთთან თმს აწარმოებდა, ზავის დადებას ურჩევდნენ, მაგრამ თუ საბჭოთა რუსეთი რომელიმე განაპირა რესპუბლიკას დაესხმებოდა თავს, მოკავშირენი, კერძოდ ინგლისი, ამ რესპუბლიკებს ყოველგვარ დახმარებას გაუწყვედა.

ეს კიდევ გამოცხადდა, კერძოდ, იმ განაპირა რესპუბლიკებს, რომლებიც ცნეს, თავიანთი თავდაცვისათვის კონკრეტული დახმარების მიღება შეეძლოთ. ამიერკავკასიის სამივე რესპუბლიკის დე ფაქტო ცნობამ ისინი დაარწმუნა, რომ მათ, ნამდვილად შეეძლოთ დახმარების მიღება, ყოველ შემთხვევაში, ინგლისისაგან. მაგრამ, ამისათვის აუცილებელი პირობა იყო ამ სამ რესპუბლიკას შორის შეგობრული ურთიერთობის დამყარება.

საქართველოს მთავრობას შეგნებული არ ჰქონდა, რომ სანამ ინგლისის ჯარი ბათუმში იმყოფებოდა, ეს ჩვენი ვადარჩენის გარანტია იყო. ჩვენი მთავრობა გამუდმებით აგანებდა ინგლისელებს, როგორც უცხო ძალასა და იმპერიალისტებს, და ბათუმიდან გაძევებით ემუქრებოდა! მთავრობამ იმდენად გააღიზიანა მთელი მოსახლეობა ასეთი ლოზუნგებით, რომ ძნელი ვახდა ხალხის შეჩერება. ჩვენთვის არ შეიძლება გამარჯვებად ჩაითვალოს ის დღე, როდესაც ინგლისმა ბათუმი დატოვა. პირიქით, ეს ჩვენი ბოლიტიკური მარცხი იყო.

ადრე შევეხეთ შემარცხენე მენშევიკების მიერ საქართველოს ტერიტორიის ერთგულ უმცირესობებისათვის დარიცხვის ფაქტს. საინტერესოა, როგორ ასაბუთებდა ერთგულ-დემოკრატი წუნაბ ავალმშვილი ლონდონში, მოკავშირეთა უწყნაღესი საბჭოს კომისიის წინაშე, საქართველოსთვის ლაზისტანის, ართვინ-არდაჰანისა და ბათუმის შემოერთების აუცილებლობას: „საქართო ლაზისტანის მოთხოვნა დაგასაბუთოდ მსტორიულ და ეთნიკურ საფუძველზე. ეს ტერიტორია ბათუმის პროვინციის გაერთილებაა, ლაზები რასით და ენით შეგრელებთან არიან დაკავშირებული. მართალია, ლაზები იძულებით არიან გაძაპმადიანებული, მაგრამ მაშპადიან, ანუ თურქულ საქართველოს წარმოადგენენ. ჩვენ ვთხოვლობთ ლაზისტანის სანჯაკს, ანუ ტრაპეზუნტის ვილაიეთის, ერზურუმის ვილაიეთის, ყარსის პროვინციის დასავლეთ ნაწილს (არდაჰანს და ოლტის) და, აგრეთვე, ბათუმს მთელი მისი პროვინციით. ჩვენ მზად ვართ, ყველა გარანტია მივცეთ ჩვენს მესობლებს, განსაკუთრებით სომხებსა და აზერბაიჯანელებს, რომ თავისუფლად მსარეგებლებენ ბათუმის პორტით“.

კომისიის ფრანგმა თავმჯდომარემ აღნიშნა, რომ ლაზებს არაფერი განუცხადებიათ იმის თაობაზე, უნდათ თუ არა საქართველოსთან შეერთება. რაც შეეხება ბათუმს, თავმჯდომარის აზრით, ყოველ ახალ სახელმწიფოს უნდა ჰქონდეს თავისუფალი ვახსველელი ზღვაზე.

უწყნაღესმა საბჭომ გამოიტანა დადგენილება: „ბათუმი უნდა იყოს თავისუფალი პორტი, ხოლო პროვინცია ორად უნდა გაიყოს. დასავლეთი სომხეთის უნდა გადაეცეს, ხოლო ჩრდილო-აღმოსავლეთი - საქართველოს. რაც შეეხება ლაზისტანს, იგი უნდა იყოს სომხეთის ავტონომიური პროვინცია!“

მაშულო, შენთვის მოვკვდები, შენთვის ჩავიცვამ შავსაო,
შენ შემოვწირავ სიცოცხლეს, შემოვკვლევი თავსაო.

ხალხური

როგორი იყო ინგლისისა და ჩვენი მთავრობის ურთიერთობა?

ლორდ კერზონი, ინგლისის საგარეო საქმეთა მინისტრი და მისი მოხელე, პროფესორი სიმფსონი თავიდანვე საქართველოს მომხრენი იყვნენ. კიდევ კარგი, რომ ლონდონში საქართველოს ელჩად დაინიშნა ეროვნულ-დემოკრატი დავით ლაშბაშიძე, რომელმაც მშვენივრად შეძლო მათი გამოყენება.

როდესაც 1918 წლის დეკემბერში გენერალი ტომპსონი, ინგლისის 10.000-იანი ჯარით, შესაძლებლობიდან ბაქოში შევიდა, ბათუმისკენ იგი რკინით გაქურდა. თბილისში მისი მატარებელი სადგურის უფროსმა შეაჩერა, ნებართვა უნდა აეღოთ საქართველოს საგარეო საქმეთა მინისტრის - ევგენი გეგეჭკორისგან. ვაოცებული გენერალი ტომპსონი ევგენისთან მივიდა ნებართვის მისაღებად და კიდევ უფრო ვაოცებული გამოვიდა მისი კაბინეტიდან. აი ასე მტრულად დაიწყო ჩვენი მთავრობის ურთიერთობა ინგლისელებთან.

მართალია, შემარცხენე მენშევიკების თეორია ვულისხმობდა ინგლისელ იმპერიალისტ-კაპიტალისტთა ღანძღვა-ვინებას, მაგრამ აჯობებდა, თბილისის სადგურის მისადგომზე მთავრობას სუფრა გაეშალა გენერალი ტომპსონისა და მისი სალდათების პატივსაცემად, ქართული სტუმარმასპინძლობის ტრადიციების თანახმად.

ინგლისელებისგან გეჭირდებოდა პოლიტიკური, ფინანსური და სამხედრო დახმარება. ამისათვის მათი ვულის მოგება იყო საჭირო. თუკი მათ რაიმე ვაღიზიანებდა, ყველაფერი განსე უნდა გადაგვედო. მაგალითად, ინგლისის ღანძღვა-ვინება, როგორც იმპერიალისტურ-კაპიტალისტური ქვეყნისა, წითელი დროშის ფრიალი, სოციალისტური ეკონომიკის შემოღება, რაც საქართველოსათვის კატასტროფა იყო. ამასთან, ყველაფერი უნდა გვეღონა, რომ სომხებთან და აზერბაიჯანელებთან მშვიდობა დაგვემყარებინა, გარკვეულ ანტიბოლშევიკურ გეზს დავედგომოდით და ანტაგონიზმი შეგვეწიფებინა დენიკინის მიმართ.

ინგლისელებს ყველაზე მეტად აღელვებდათ სახალხო გვარდია, რომელიც მობოლშევიკო ყანაღთა ბრბოდ მიიხნდათ. ისინი მოითხოვდნენ ძლიერი ჯარის შექმნას, როგორც აღნიშნული იყო მოკავშირეთა

უსენაესი საბჭოს წინაშე გენერალ ოდიშელიძის მიერ წარდგენილ ვაჭაშვილმა: „60.000-იანი ჯარი კავალერიით, არტილერიითა და აერობლანებით, რომელიც ომის დროს 200.000-მდე გაიზრდებოდა“.

ჩვენი მთავრობა, სამწუხაროდ, ყველა ამ ბუნქტს ეწინააღმდეგებოდა!

გერმანელი მკვლევარი ვერნერ ციურერი აღნიშნავს ინგლისელი გენერლების რამდენიმე მოქმედებას საქართველოს სასარგებლოდ: ბაქო-თბილისი-ბათუმის ხაზის დასაკავებლად საქართველომ იყო სულ მცირე 2 დივიზია, რაც ინგლისს აღარ ჰყავდა. მათი ჯარისკაცები ოთხწლიანი ომით აყვნენ დაქანცულები და შინ დაბრუნებას მოითხოვდნენ. ამიტომ ინგლისის მთავრობამ, ჩერჩილის რჩევით გადაწყვიტა, მხოლოდ ბათუმში დაუტოვებინა 2.000 ჯარისკაცი. პროფესორი სიმონი აღნიშნავდა: „ჩვენ დავიწყეთ ომი იმ პირობით, რომ დავიცავდით პატარა ერებს თავისუფლებას და ახლა ასე ვტოვებთ კავკასიულ ერებს“. კავკასიის მიტოვება მას ინგლისის უდიდეს ისტორიულ შეცდომად მიაჩნდა.

1919 წლის აპრილში იტალია მზად იყო, ორი დივიზია გაეგზავნა ამიერკავკასიაში ინგლისის ჯარის შესაცვლელად. პოლკოვნიკ სტოქსის აზრით, ამით კავკასია გადაურჩებოდა ბოლშევიკური რუსეთის ვაბატონებას. მაგრამ იტალიის ახალმა მთავრობამ ეს ველარ ვაბედა. მუსოლინი კი ამას, ნამდვილად, ვაბედავდა.

ინგლისის არქივში დაცულია ერთგულ-დემოკრატიის ვარლამ ჩერქეზიშვილის წერილი ლორდ კერზონის მიმართ: „ქართველი ერი უბედურია მენშევიკური მთავრობის ხელში, რომელიც ვერ შეეგუა ინგლისელ გენერლებს. მათ შორის აუცილებელია ინგლისელი დიპლომატის ჩაყენება“. ვარლამი ასახელებდა რუსეთში ყოფილ კონსულსა და საქართველოს დიდ მეგობარს ოლივერ უორდრობს, რომელიც ამას სიამოვნებით დათანხმდებოდა. ასე დაიბნა ოლივერ უორდრობი ინგლისის კომისრად ამიერკავკასიაში.

ანდრო გუგუშვილის აზრით, ოლივერ უორდრობი თავის რაპორტებში ძალიან დიდ სიყვარულს აკლენდა საქართველოსადმი და ამიტომაც ლონდონი მის მიმართ ნაკლებ ყურადღებას იჩენდა, ვიდრე მისი შეცვლულების ჰარი ლოუკისა და პოლკოვნიკ სტოქსის მიმართ. ეს უკანასკნელი დაუთო ღამბაშიძის და გენერალ კვინიტაძის ახლო მეგობარი და მათი თანამოაზრე იყო.

ოლივერ უორდრობი, ბუნებრივია, მეგობრობდა ილიას მიმდევართა წრესთან. იგი ცხოვრობდა აკაკი ხოშტარაის სახლში, რომელიც ნოე რამიშვილის სახლის გვერდით მდებარეობდა. რამიშვილი და უორდრობი ხშირად ხვდებოდნენ ერთმანეთს და ქართულად საუბრობდნენ. ერთ დღეს ნერვებაშლილმა ოლივერ უორდრობმა, ინგლისის მთავრობის სახელით, კატეგორიულად მოითხოვა ნოე რამიშვილისაგან ამ ჯანდაბური წითელი

დროშის ჩამოსხნა მთავრობის სასახლიდან. ნოე რამიშვილმა უორდრობის პროტესტი პირდაპირ წარუდგინა დამფუძნებელ კრებას და დადგენილებაც მიაღებინა, პარტიასა და ბიუროსთან წინასწარი შეთანხმების გარეშე. ამან დიდი პროტესტი გამოიწვია გვარდიის მთავარი შტაბის საგანგებო სხდომაზე, რასაც ადასტურებს ყოფილი მთავრობის არქივ: ძამანაშვილი იცავდა აზრს, რომ წითელი დროშა დამოუკიდებლობის სიმბოლოაო და არ ვიცით, როგორი რეაქცია ექნებათ მუშებს ამ საქციელის გამო. ვარდოიანი ვერ ურთედებოდა წითელი დროშის ჩამოსხნას და ეს ეროვნულ-დემოკრატიების დათმობად მიანდა.

იაკობ ხარაშიძე შენიშნა, რომ ეს უორდრობის მოთხოვნის გამო მოხდა და, რომ დამფუძნებელი კრება ვალდებულია ააფრიალოს ეროვნული სამფროვანი დროშაო. ჩიბეროვის აზრით, ეროვნული დროშა არის დროშა ყველა ქართველი დემოკრატის, და არა მარტო ეროვნულ-დემოკრატიების. ეს დაადასტურა ზაქარია გურულმა .

საინტერესოა, თუ რა პასუხი ვასცა გვარდიის მთავარ შტაბს ვრიგოლ ვიორგაძემ, სოციალ-დემოკრატიული ფრაქციისა და ბიუროს სახელით: „წითელი დროშის მოხსნა მოხდა სამწუხარო ვითარებაში, ბიურო და ფრაქცია ფაქტის წინაშე დააყენეს. ბიურო იმედს გამოთქვამს, რომ ასეთი მოვლენა აღარ განმეორდება“.

აუცილებელია, რომ მომავალში რომელიმე მკვლევარმა მიაგნოს მუნ-შევიკური პარტიის არქივში, თუ რა რეზოლუცია გამოიტანა პარტიამ ნოე რამიშვილის წინააღმდეგ და ვინ რა განაცხადა.

ნოე რამიშვილი კი წმირად გაიძახოდა, მე მშვენივრად ვერკვევი, ვინაა მტერი და ვინ მოყვარეო.

ინგლისელებზე ყველაზე ცუდი შთაბეჭდილება მოახდინა 1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულებამ საბჭოთა რუსეთთან. ისინი მიხვდნენ, რომ ამით საქართველოს საქმე ხელიდან იყო წახული. მათ გაიყვანეს ჯარი ბათუმიდან, როგორც ხელშეკრულება მოითხოვდა. გაბრაზებულმა გენერალმა კუკოლისმა ააფეთქა ქალაქის დიდი ზარბაზნები, რომლებიც ბათუმს იცავდა. ამით დამთავრდა ჩვენი ურთიერთობა ინგლისთან.

მე პატარა ქართველი ვარ, სახელოვან ერის შვილი,
და მსურს, მერგოს სახახელო მეც სიცოცხლე და სიკვდილი.

დუტუ მკვრელი

როგორი იყო, ზოგადად, სახალხო გვარდია? უნდა ითქვას, რომ თავის ისტორიაში ქართველ ერს არასოდეს ჰყოლია ასეთი სამარცხვინო სამხედრო ძალა.

როცა გაბოლშევიკებული რუსის ჯარისკაცები კავკასიის ფრონტს ტოვებდნენ, თბილისის შეგნებული მუშები თვითონვე შეუდგნენ წესრიგის დაცვას და, იმ დროს, დიდი სამსახური გაუწიეს ქვეყანას. 1917 წლის 12 მარტს მათ ქართული ჯარის ერთი ერთეულის დახმარებით, თითქმის უბრძოლველად ჩაიგდეს ხელში თბილისის არსენალი უამრავი საწყობებით. ამით, მათ ერთი დღით დაასწრეს ბოლშევიკებს არსენალის აღება.

მაშინ, თბილისის მუშათა და ჯარისკაცთა საბჭომ, ნოე ჟორდანიას შეთაურებით, ამ მუშებს მიანდო არსენალის დაცვა, ცოტა ხანში წითელ გვარდიად გადააქცა და რევოლუციის წითელი დროშაც გადასცა. მეთაურად დაინიშნა გაბოლშევიკებული სტუდენტი ვალიკო ჯუღელი, ხოლო მუდმივ თავმჯდომარედ - ნოე ჟორდანია. მაშასადამე, თბილისის მუშათა და ჯარისკაცთა საბჭომ ხელში ჩაიგდო შეიარაღებული ძალა. ჯუღელი არ იყო ჯარში ნამყოფი და არც შეთაურობის არავითარი ვაშტყდილება არ პქონდა.

პირველ თვეებში წითელი გვარდიის მუშებმა და გლეხებმა უდავოდ დიდი სამხედრო დახმარება გაუწიეს სამშობლოს, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც, 1918 წლის განაფხვულზე თურქეთი შემოესია ამიერკავკასიას და განადგურებას უბრუნებდა. ამ დროს, საქართველოს, ფაქტობრივად, ჯარი არ ჰყავდა, მოხალისეთა და ოფიცერთა ერთი ბატალიონის გარდა.

მაგრამ თანდათანობით ხალხური გვარდიის ხასიათი იცვლებოდა. ჯერ კიდევ 1918 წლის მარტში თბილისის მუშათა და ჯარისკაცთა საბჭომ ჯავშნოსანი ბატარებლების და ავტომობილების უფროსად ცნობილი ყაჩაღი ვალიკო გოგუაძე დანიშნა. როდესაც ვალიკო გოგუაძე ქართულ სოფელს მოუახლოვდებოდა, წარბაზნის ესროდა გლეხის ქონს. საცოდავმა სოფლელებმა უკვე იცოდნენ, რომ სასწრაფოდ უნდა მიერთმიათ მისთვის ბლომად საქმელ-სასმელი, თორემ, ვაი, მათს ბედს. ასეთი ყაჩაღობა გვარდიაშიც ვაერცვლდა და ჩვენი პატიოსანი მუშები და გლეხები თანდათან ყაჩაღებად იქცნეს.

1918 წლის ივნისის დამლევეს, როდესაც ჟორდანია-ჯუღელმა მთავრობა გადაატრიალეს და ხელში ჩაიგდეს ხელისუფლება, მთარე დღესვე

„ჟორდანიაში გამოსცა კანონი, რითაც გვარდიას გადაეცა 50 მილიონი მანეთი. ეს ის თანხა იყო, რომელიც თავად-აზნაურობამ ქართველ ერს შესწირა! ამას მოჰყვა გვარდიის რეორგანიზაცია, რაც დამყარებული იყო ფრანგი სოციალისტის ჟან-ჟორესის ახალი ჯარის თეორიასა და შვეიცარიის მილიციის მოდელზე. გვარდიის გენერალურ შტაბში არც ერთი მხედარი არ იყო. მასში ნამდვილი მარქსისტი ინტერნაციონალისტი ქართველები, რუსები, სომხები და თათრები მონაწილეობდნენ. ისინი ადგენდნენ მხოლოდ ბატალიონებს და არ ჰყავდათ არც პოლკები, არც ბრიგადები და არც დივიზიები. გვარდია, ომის დროს, ჯარისგან სესხულობდა პოლკოვნიკს ან გენერალს, რომელსაც წოდებდნენ. ართმევენდნენ და მხოლოდ გვარით მიმართავდნენ. გვარდიაში არ ხდებოდა არავითარი სამხედრო მომზადება და არ იყო დისციპლინა. გვარდიელებს თოფი და სამხედრო ფორმა შინ ჰქონდათ და მათი სწრაფი მობილიზაცია თავად რევიონებში ხდებოდა.

ომში გაწვევის ბრძანებას იძლეოდა ნოე ჟორდანია. ბატალიონი ასეთ ბრძანებას რომ მიიღებდა, გვარდიელები ორ ან სამი საათი კამათობდნენ იმაზე, შეესრულებინათ ბრძანება თუ არა.

თუ გლეხთა აჯანყებებს გვარდია განსაკუთრებული სისასტიკით ახშობდა, გარეშე მტრის წინააღმდეგ იგი ორგვარად იქცეოდა: დღის განმავლობაში კარგად იბრძოდა, მაგრამ როდესაც დაღამებოდა, გვარდიელები ტოვებდნენ ფრონტის ხაზს და ორი ან სამი ვერსიით უკან იხევდნენ, გლეხების ქოსებში დასაძინებლად - აქ უფრო თბილაო. მეორე დღით, მტერს უკვე დაკავებული ჰქონდა მათი წინა დღის პოზიციები და, ამით, საშიშროებას უქმნიდნენ მათ გვერდით მებრძოლ რევოლუციური ჯარის ერთეულს.

მაგრამ გვარდიელები უფრო უარესსაც აკეთებდნენ. როდესაც ვიშარჯებდით, ერთბაშად გადაწყვეტდნენ, ჩვენ ჩვენი ვაჟაკუთით და შინ ბრუნდებოდნენ! ისიც უნდა ითქვას, რომ გვარდიის უდისციპლინობა, ჯარსაც გადაედებოდა ხოლმე და ომის დროს ფრონტს საფრთხე ექმნებოდა.

როდესაც გვარდიის ერთეული, თავისი წითელი დროშით, სოფელში გამოჩნდებოდა, გლეხები მხოლოდ რამდენიმე ხნის შემდეგ ხვდებოდნენ, რომ ეს ბოლშევიკები კი არა, სახალხო გვარდია იყო.

გენერალი კვინიტაძე ამტკიცებს, რომ ზოგიერთ გვარდიელს ერთ ჯობში მენშევიკური პარტიის საბუთი ჰქონდა, ხოლო მეორეში კი ბოლშევიკების საბუთი.

საქართველოს სამეფოს არსებობის დროს ჩვენი გლეხები, მეფეების დასახმარებლად, თავად აღროვებდნენ ხოლმე გლეხთა დამხმარე ჯარს და მათი დანაშაულები არაერთხელ ვადამწყვეტი ყოფილა ვაშარჯვეთისთვის. ჩვენი გლეხები, სწორად, მოხალისეთა ჯარს ქმნიდნენ. მათ ჰქონდათ ამის უნარი. ჩვენი გლეხები ყოველთვის სანიშნოდ იბრძოდნენ, ისე, როგორც

მეომარი ქართველი ერის შვილებს შეეფერება.

ეს თვისება გენეტიკური კოდით გადადის მაშინდელ შვილზე. ყოველ ქართველში ეს კოდი შენარჩუნებულია მემარცხენე მენშევიკების ბატონობისა და ბოლშევიკების 70-წლიანი ტერორის მიუხედავად.

მემარცხენე მენშევიკებს ძალიან უნდოდათ ამოეშალათ ჩვენი ერის მხსნიერებიდან შოთა რუსთაველის ტრადიციები და ჩაენერგათ კლასთა ბრძოლის თეორიები, რაც ისტორიულად საქართველოსათვის უცხო იყო. მემარცხენე მენშევიკებმა ერთი რამ კი ნამდვილად შეძლეს: 1921 წელს ჩვენი ჯარი, და განსაკუთრებით გვარდია, სუსტად შეებრძოლა წითელ არმიას, რაც ჩვენი ისტორიისათვის გაუგონარი რამ იყო. ამდენი დეზერტერი არასოდეს გვყოლია. ტრადიციულად, ქართველი კაცისათვის ეს სირცხვილი და თავის მოჭრა იყო. ასეთი გლეხი სოფელში კი არ დაბრუნდებოდა, არამედ თავს მოიკლავდა.

ამ მხრივ, დიდი ზიანი მოგვაყენეს მემარცხენე მენშევიკებმა და შემდეგ მათმა შემცდარმა ძმებმა - ბოლშევიკებმა.

აყვავებულია მდელი. აყვავებულია მთები,
ძაბული, საყვარელი, შენ რისღა აყვავდება?

ელია ქავჭავაძე

ახლა შევეხთ ამიერკავკასიის ეკონომიკურ მდგომარეობას:

1913 წელს ბაქოს ნავთის წარმოება პირველ ადგილზე იყო მსოფლიოში. ინგლისმა ამას სათანადო ყურადღება არ მიაქცია, როდესაც მან გერმანია შეცვალა კავკასიაში. ასევე პირველ ადგილზე იყო მსოფლიოში საქართველოს მანგანუმის წარმოებაც.

რამდენიმე თვეში გერმანელები სერიოზულად შეუდგნენ ჩვენთან ეკონომიკური ურთიერთობის დამყარებას და ზეით თვეში დიდძალი საქონელი გაიტანეს საქართველოდან. გერმანელები სახელმწიფო სესხს გვაძლევდნენ და შზად იყვნენ, ყოველმხრივი დახმარება გაეწიათ ჩვენთვის, მაგრამ თმი წააგუს. 1918 წელს ჩვენსა და მათ შორის ფოთში დადებული ხელშეკრულება ძალიაში დარჩა 1921 წლამდე და ამის გაუქმებას მოითხოვდნენ ინგლისელები.

ინგლისელებს უნდოდათ რუსეთში ბოლშევიზმის დამშობა და ამიტომ უზარმაზარი სამხედრო დახმარება გაუწიეს დენიკინს, კოლჩაკსა და იუდენიჩს. ინგლისელებმა თავიანთი ჯარი არხანგელსკშიც კი გადასწეს, მაგრამ თითრები დაპარცხდნენ. ინგლისს არ უფარვოდა სამხედრო გეგმა. მას ეკონომიკური იარაღი უნდა ეხმარა. საკმარისი იყო სამი დივიზიის შეყვანა ამიერკავკასიაში და, უმთავრესად, ბაქოს გამაგრება. უნავთოდ ბოლშევიკები თმს წააგებდნენ და ინგლისი გაიმარჯვებდა, როგორც სამხედრო თვალსაზრისით, ასევე ეკონომიკურადაც. მას ეს ბევრად იაფი დაუჯდებოდა, კავკასიასაც გადაარჩენდა და ძლიერ სტრატეგიულ და ეკონომიკურ ბაზადაც აქცევდა.

ინგლისელების ეკონომიკური პოლიტიკა ამიერკავკასიის მიმართ სუსტი იყო, ვინაიდან მათ დაწესებულებებს სწავდასწვა აზრი ჰქონდათ. მიუხედავად იმისა, რომ აზერბაიჯანის მთავრობამ თავიდანვე კარგად მიიღო გენერალი ტომპსონი და მისი 10.000-ანი ჯარი, რუსეთის ნანსენის კონსორციუმი შზად იყო პარტნიორად გაეხადა ძლიერი ინგლისურ-სპარსული ნავთის კომპანია. მაგრამ ინგლისის საგარეო საქმეთა სამინისტრომ მზარი დაუქონრა ამერიკელ კონკურენტს „სტანდარტ ნავთის“ კომპანიას. კიდევ ერთი რამ იყო ამის მისჯა. 1919 წელს ინგლისის ჯარმა წესრიგი ვერ დაამყარა აზერბაიჯანში, რაც საქმიან ხალხს აშინებდა: შელი, ნობელი და რუსული „ნაფტას“ ფრმა შეთანხმდნენ, მაგრამ ინგლისელები საკმარისად არ ამოუდგნენ მზარში შელის უფროსს დეტერდინგს. საოცარი ის არის, რომ ინგლისელებმა ხელიდან გაუშვეს მსოფლიოს უდიდესი ნავთის ცენტრი. ამაში არავითარი ბრალი არ მიუძღვით აზერბაიჯანელებს.

ვერც საქართველოში მოიკიდეს ფეხი ინგლისელებმა ეკონომიკური

თვალისპირისადაც, მიუხედავად იმისა, რომ ასობით ინგლისური ფერმა თბილისში და დახმარებას ოლიგერ უორდროს. ამაში ბრალი მიუძღვით შემარცხენ შემსწავლებლებს და მათს უაზრო „სოციალისტურ-ეკონომიკურ ექსპერიმენტებს“. მათ მოთვანეს სულ სხვა ეკონომიკური მეთოდები, რამაც კინაღამ ქვეყიდან შეშალა უცხოელი ვაჭრები და მრეწველები.

ინგლისელებს ჩვენთან ეკონომიკური ურთიერთობის დამყარება სურდათ. მათი ბანკები მზად იყვნენ სავაჭრო კავშირი გაეხადო ამიერკავკასიისთან, როგორც კი ეს რესპუბლიკები „დე იურე“ იქნებოდნენ ცნობილი. ინგლისის მთავრობა ასევე მზად იყო, მაშინვე მიეღო საქართველოს ეკონომიკური დელეგაცია, როგორც კი შეიქმნებოდა მანგანუმის ექსპორტის კონსორციუმი. ამაში უორდროში დიდ როლს ასრულებდა.

1920 წლის მეორე ნახევარში ვეროპაში გაემშავრა ეკონომიკური მისია კოწია კანდელაკის მეთაურობით. მას ახლდნენ ნიკო ნიკოლაძე და პროფესორი შურაბ ავალიშვილი. ლონდონში მათ შეუერთდა მიხეილ სუშბათაშვილი. ინგლისის ბანკებს ანტერესებდათ საქართველოსთვის სესხის მიცემა, მიუხედავად იმისა, რომ ჩვენ ჯერ არ ვიყავით „დე იურე“ ცნობილი. და მაინც, ბრიტანეთის ერთ-ერთმა ბანკმა - უცხოეთთან ვაჭრობის ბანკმა სესხის სახით გამოგვიყო 1500.000 ვირვანქა სტერლინგი. სესხის პროცენტი ექვს თუ შვიდს შეადგენდა, რაც იმ დროს მიღებული იყო ვეროპაში. ამ სესხის 2/3 სხვადასხვა წარმოებისთვის მასალების შეძენას უნდა მოხმარებოდა. მართალია, ერთნახევარი მილიონი ვირვანქა სტერლინგი არ იყო დიდი თანხა საქართველოს ბიუჯეტისათვის, მარგამ ეს ჩვენთვის მაინც დიდად პრესტიჟული იყო, რადგან ეს ბრიტანული ბანკი კისრულობდა ჩვენი მთავრობის სავაჭრო და საფინანსო ავტონომიას ლონდონში.

ალსანიშნავია, რომ პირველ მსოფლიო ომამდე, ილიას მიმდევრებს უკვე წამოწყებული პიტნადათ საქართველოს ეკონომიკური აღორძინების ილიასული გეგმის განხორციელება: მცოდნე ხალხი აარსებდა ილიას ბანკსა და კოოპერატივებს, ვითარდებოდა რძის, ხილის, თამბაქოს, ღვინის წარმოება და სხვა. ისინი გლეხებს ასწავლიდნენ წარმოების თანამედროვე მეთოდებს და ამით უადვილებდნენ მიწების შესყიდვას. ამას, როგორც მოხალისეები, თავიანთ ხარჯზე აკეთებდნენ. კიდევ ხუთიოდე წელი სჭირდებოდა საქართველოს იმისათვის, რომ ლიბერალურ-კაპიტალისტური მეთოდით ეკონომიკურად წელიში გაშართულიყო.

მარგამ, დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ, საქმეში შემარცხენ შემსწავლებლები ჩაერთვნენ. მათ შემოიღეს უაზრო სოციალისტური კანონები, ილიას მიმდევრები განდევნეს და მათ ადგილებზე უცნაო მარქსისტები დააყენეს.

ფინანსთა მინისტრის მოადგილე, პროფესორი ავალიანი 1919 წლის სექტემბერს გაწვია ბორბა-ში წერდა, რომ ამ პირობებში აუცილებელია სახელმწიფოს ჩარევა და სახელმწიფო მონობლივების - მანგანუმის, აბრე-შუშის ბარკის, თუთუნისა და სხვა პროდუქციის ექსპორტის რაოდენობის დადგენა!

ამას უნდა დავეუბატოთ ისიც, რომ, ყველა უცხოელის აზრით, სახელ-

მწიფო ბაჟი მეტად მაღალი იყო.

კოწია კანდელაკის ცნობით, 1920 წლის ივნისში „იტალიო-კავკასიის ბანკს“ თბილისში გაცილებით მეტი კრედიტი ჰქონდა, ვიდრე სხვა კერძო ბანკებს. 1920 წელს, 1914 წელთან შედარებით, ცხოვრება ნამჯერ გამოვრებულა, ხოლო მუშის ხელფასი 48-ჯერ გაზრდილა.

სახელმწიფოს შემოსავალი არ ემართა, ამიტომაც 1919 წლის ივლისიდან 1920 წლის დეკემბრამდე მთავრობამ 8.400 მილიონი მანეთის ბონები დაბეჭდა. ამით ვრი აშკარად ღარიბდებოდა. 1920 წლის იანვრიდან დეკემბრამდე ვირვანქა სტერლინგმა 900 მანეთიდან 18.000 მანეთამდე მომატა, მაგრამ სიმართლე უნდა ითქვას: სხვა ახალ რესპუბლიკებთან შედარებით, საქართველოს არაერთარი სესხი არ მისულია უცხოეთიდან.

საინტერესოა, რამდენ პროცენტს ხარჯავდა თავისი შემოსავლიდან მთავრობა სამინისტროებსზე 1918-1919 წლებში:

შინაგან საქმეთა სამინისტროზე - 10%, ფინანსთა და მრეწველობის სამინისტროზე - 30%, გზათა სამინისტროზე - 21%, სამხედრო სამინისტროზე - 30% (მათ შორის ჯარს ეძლეოდა 10%, ხოლო გვარდიას - 20%).

როდესაც დამოუკიდლობა მოვიმოვეთ, ამიერკავკასიის რეინფორსები და ნავთსადენი მშვენივრდ იყო მოვლილი საუკეთესო რუსი ინჟინერებისა და მოხელეების წყალობით. ჩვენ ყველა ეს მოხელე სამსახურიდან დავითხოვეთ, არ გვიფიქრია, რომ ქართველთა შორის მათი შემცველები სპეციალისტები არ გვყავდა და მათ ნაცვლად, მთავრობამ რეინფორსის შავი მუშები დანიშნა.

ამის შედეგი ის იყო, რომ ორ წელიწადში ჩვენი რეინფორსები და ორთქლმავლები სულ ვაშოვიდა მწყობრიდან. საქართ იყო 1.000 ვაგონ-ციხტრება, ს ორთქლმავალი და ღიანდაგები, რომელთა მოსაწოდებლად მზად იყვნენ იტალიური ფარმები.

აღსანიშნავია საქართველოსა და იტალიას შორის ქ. რომში ვაფორმებული ხელშეკრულება. მათი მრეწველები დიდი ხანია დაინტერესებული იყვნენ ტყვარჩელის ქვანახშირით. ისინი გვპირდებოდნენ ფოთამდე რეინფორსის ვაყვანას, მუშებს აუშენებდნენ თანამედროვე სახლებს, შემოიტანდნენ აპარატურას ქვანახშირის დასამუშავებლად და შეიწყიდინენ მიწელ წარმოებას. 30 წლის შემდეგ, კი ყოველივე ამის მფლობელი ჩვენი მთავრობა იქნებოდა.

მეტად საინტერესო ხელშეკრულება დაიდო ჩვენი დელეგაციის საფრანკეთში ყოფნის დროს. მათ დაინტერესეს ფრანგი მეაბრეშუშეები ქართული აბრეშუმის წარმოებით და მომავალში ამ დარგის განვითარებისათვის საუცხოო გეგმა დაიასა.

თუმცა, სამწუხაროდ, ყოველივე ამის ვახორციელება არ დაგვცალდა, რადგან, რამდენიმე თვეში, წითელი ჯარი შემოგვისია და დაგვარგეთ დამოუკიდებლობა.

ძმად, რაი სჯობს ძმობასა, ერთმანეთისა ყმობასა,
ძმა მამინ მთავაგონდება, ათნი რომ ვცემუნ მარტოსა.

ხალხური

ახლა განვიხილოთ ბათუმის საკითხი. როგორც ისტორიიდან გვანსოვს, 1829 წელს თურქებმა დაიბრუნეს ბათუმი რუსეთისაგან, ხოლო 1878 წელს, კი იგი კვლავ რუსეთის ხელში აღმოჩნდა. შემდეგ, ჩვენი ბრესტ-ლიტოვსკის მოლაპარაკებაზე დაუსწრებლობის გამო, ბოლშევიკებმა ბათუმი თურქეთს გადასცეს.

გერმანელი ფონ ვეზენდონკის ცნობით, 1918 წლის განაფხულზე, როდესაც თურქეთი ამიერკავკასიის დაპყრობას ცდილობდა, გაბოლშევიკებულმა რუსეთმა, ბათუმი ქართველებს რომ არ დარჩენოდათ, უბრძოლველად ხელში ჩაუგდო თურქებს.

ინგლისის ჯარმა 1918 წლის დეკემბერში შეცვალა გერმანელები, დაიკავა ბათუმი და მისი პროვინცია, როგორც მომარაგების ბაზა დენიკინისათვის. ინგლისელებმა თეთრი რუსების წარმომადგენელი დანიშნეს პროვინციის გუბერნატორად, თვითონ კი, თეთრგვარდიელების გარეშე, მხოლოდ წესრიგს იცავდნენ ქუჩებში. მთელი რევოიონი თურქებისა და ბოლშევიკების საინტროფო ბაზად იქცა. ჩვენ ქართველები, კი ხმას ვერ ვიღებდით.

1920 წლის იანვარში დენიკინმა ომი წააგო, ინგლისელებმა გადაწყვიტეს ბოლშევიკების შესაჩერებლად ამიერკავკასიისათვის სამხედრო დახმარება გაეწიათ. მაგრამ სან რემოს კონფერენციაზე კარლი ჩხეიძემ ვერ გაბედა ბათუმსა და ერევანს შორის რეინიგნის დათმობა სომხეთისთვის. არაკლი წერეთელმა კიდევ უფრო დიდი შეცდომა დაუშვა. მას ფორდანიასაგან საიდუმლოდ სცოდნია, რომ იგი ლენინთან ხელშეკრულების დადებას აპირებდა და ეს არაკლიმ პარინის კონფერენციის დელეგატებს განუცხადა.

ინგლისის მთავრობაში ლორდ კერზონის არყოფნის დროს კამათი გაიმართა ბათუმის მომავალზე. ლორდის მოადგილემ ჰარდინგმა განაცხადა, რომ ბათუმი საქართველოს შემადგენლობაშია და თუ რაიმე ეჭვი არსებობს, უორდრობს უნდა შევკითხოთო. მაგრამ მხედრებმა მთავრობაში საკუთარი წინადადება გაიტანეს და მიაღებინეს დადგენილება „მთელი ამიერკავკასიის დატოვების თაობაზე“. ამაზე ოსბორნმა განაცხადა, ეს კავკასიაში ინგლისის მთელი პოზიციის განადგურებას ნიშნავსო.

უორდრობმა ეს რომ გაიგო, გადადგომა გადაწყვიტა. მაკ დონელი ამასი ხედავდა ინგლისელი მხედრების უკანასკნელ ცდას, წინ აღდგო-

მოდენ რუსეთის იმპერიალიზმის ბატონობას, კავკასიის რესპუბლიკების დამშობასა და წითელი არმიის მიერ მათ ხელში ჩაგდებას.

ლორდ კერზონი მხარში ამოუდგა უორდროს და პარდინგს. სამხედრო სამინისტროს უნდოდა გენერალ კუკოლის ბათუმში დატოვება პატარა ესკორტით, მაგრამ გენერალი მილნი არ იყო ამასზე თანახმა. დაბოლოს, კერზონი შეუთანხმდა ინგლისის ჯარების მთავარსარდალს მარშალ ვილსონს, რომ ბათუმში ორ ბატალიონს დატოვებდნენ. 1920 წლის თებერვალში ინგლისის მთავრობა ამას დაეთანხმა. ინგლისის სამხედრო ექსპერტების აზრით, არ იყო საჭირო დიდი გარნიზონის დატოვება ბათუმში.

უორდროსმა შენიშნა, რომ მენშევიკური მთავრობა უკმაყოფილო იყო ინგლისის გამგებლობით ბათუმის პროვინციაში და მოითხოვდა ნებართვას რამდენიმე ბუნქტის დაკავების თაობაზე. მაგრამ, სანამ საქმე გადაწყდებოდა, 1920 წლის მარტში ქართველთა ერთეულებმა ახალციხიდან და არდაჰანიდან გადაღობეს პროვინციის სპლვარი.

უორდროსი აღშფოთდა, უორდანიას პროტესტი განუცხადა და ჯარი უკან გააყვანინა. კერზონმა შეატყობინა გააფრთხილა ჩვენი მთავრობა, რომ ასეთი შეთოდებით თავიანთი საქმეს აგნებდნენ.

იტალიელმა სენატორმა კონტიმ თბილისის ერთ-ერთი ვაჭრის ინტერვიუში განაცხადა, ბათუმი საქართველოს ფიუშიაო (ფიუში ვანლაგოთ თუვოსლაგვის ქალაქი, რომელიც ძველად უნგრეთს ეკუთვნოდა, მაგრამ პირველი მსოფლიო ომისა და გაბრიელე დანუნციოს პუტჩის შემდეგ იტალიას გადაეცა. მოგვიანებით, 1947 წლის კვლავ თუვოსლაგვიამ დაიბრუნა).

გენერალმა კუკოლისმა აზრი შეიცვალა, ცნო რომ ინგლისის აღმინისტრაცია არ იყო სათანადო დონეზე, და ქართველებმა ხაქაროდ უნდა დაეკავონ ბათუმი. მაგრამ გენერალი მილნი ამას არ თანხმდებოდა, ვინაიდან ქართული სამხედრო ერთეული ახლა ნატანებთან შევიდა პროვინციაში. უორდროსიც გაბრაზებული იყო. გენერალი კუკოლისის აზრით, პროვინცია საქართველოს უნდა გადასცემოდა.

ლონდონში ემინიდათ, რომ საქართველოსთან უსაამოვნება უფრო ზიანს მოუტანდათ ვიდრე სიკეთეს. სომხები, რასაკვირველია, გაიბსოდნენ, ქვეყანას არ შეუძლია ცხოვრება პორტის გარეშეთ. ლორდ კერზონი კი ფიქრობდა ბათუმის თავისუფალ ქალაქად გამოცხადებას, ხოლო პროვინციის საქართველოსა და სომხეთს შორის გაყოფას.

დაბოლოს, კარლო ჩხეიძემ პარისის საზავო კონფერენციას გადასცა შემორანდუში. საქართველო კისრულობდა ვალდებულებას, რომ შეთანხმდებოდა ამიერკავკასიის შესაბამებთან საქართველოს ამ პროვინციის და პორტის ანექსიის ფარგლებში. პარდინგმა მიიღო კარლო ჩხეიძე და განუცხადა: პროვინციის ხალხს ერთი სურვილი აქვთ, რომ ხელახლა

შეუერთდნენ საქართველოს და ჩვენ ვიმღვეით ყოველივე იმის გარანტიას, რომ პორტი ყველასათვის ღია იქნება და სავაჭრო ცენტრი ვახდება. ოგი ინგლისური გარნიზონისაგან მოითხოვდა დახმარებას ქალაქში წესრიგის დამყარებისათვის.

ამას საქართველოს მთავრობის წევრებისათვის ყოვლად მოულოდნელი ამბავი მოჰყვა, რომელიც მათ 1920 წლის 7 მაისს შეტყვევს: ნოე ჟორდანიას საიდუმლოდ გაუშვანია თავისი წარმომადგენელი მოსკოვში, რომელსაც საქართველოს სახელით ხელი მოუწერია ხელშეკრულებაზე საბჭოთა რუსეთთან და თურმე ამ დოკუმენტს არ სჭირდებოდა დამფუძნებელი კრების რატიფიკაცია.

ამ კატასტროფულ ხელშეკრულებას შემდეგში კიდევ შევეხებით. ამჯერად, კი აუცილებლად უნდა აღვნიშნოთ, თუ რა დიდი უფლებებით სარგებლობდა ნოე ჟორდანიას, როდესაც ასეთ საქმეებს სწავლიდა. თუმცა ამაზე თვითონვე მოგვითხრობს თავის მთავანებებში: „მთავრობის სხდომები ეშასხურებოდნენ უმთავრესად მიმდინარე სამინაო სამშენებლო საქმეებს. მას წმინდად არ ვესწრებოდი, თუმცა ის წინადადება, რომლის წინააღმდეგაც ვიყავი, არ გადაიდა. ასეთი ვეტო წმინდად არ მიხმარია, ვინაიდან წინასწარ ვიცოდი, რომელი უწყება და რა პროექტი მოდიოდა მთავრობაში.

რთული საგარეო საკითხები ასეთ ოფიციალურ სხდომებზე არ განიხილებოდა; ეს იყო სფერო თავმჯდომარისა და საგარეო საქმეთა მინისტრისა, ანდა მხოლოდ მინისტრების თათბირისა. დიდი ბჭობა გვექონდა მაგალითად იმაზე, შეგვეყვანა თუ არა ჩვენი ჯარი აჭარაში. ვერ გადაწყვიტეს და მე მომანდეს. დიდი ფიქრის შემდეგ შუალაშით ვაგვიც ბრძანება, რომ ჩვენი ჯარი საზღვარზე გადასულიყო“.

თუ მოვავროვებთ მასაღას ნოე ჟორდანიას თავმჯდომარეობის მეთოდის შესახებ, იერარქიის საოცარი სურათი წარმოგვიდგება. პირამიდის წესით არის ნოე ჟორდანიას, მის ქვეშ - პარტიის ბიურო, ამის შემდეგ - მენშევიცური ფრაქცია პარლამენტში, შემდეგ - საქართველოს მთავრობა, დაბოლოს - დამფუძნებელი კრება.

ეს საინტერესო შენიშვნაა ყველასათვის, ვისაც კი აწუხებს მთავრობის მიერ ჩადენილი შეცდომები.

ამ ხელშეკრულებამ აიძულა ინგლისელები, რომ ჯარი გაეყვანათ ბათუმიდან და ქალაქი საქართველოსათვის გადაეცათ.

სინამდვილეში, კი ეს უფრო ჩვეს დამარცხებას უდრიდა, ვიდრე ვამარჯვებას.

ერთობა ჩვენთვის ტახტია, მტრებისთვის სახრწობელია, მტერს ვაი დედა ვაძახით, და ჩვენ ვთქვათ დედა-დედალი.

აკაკი წერეთელი

აქ გვინდა შევეხეთ თბილისში ასრენალის, ხოლო ბათუმში ხახაზო გემის კაროლ კარლის აღებას.

თებერვლის რევოლუციის შემდეგ ქალაქებში წესრიგის დასაცავად ნოე რამიშვილი და ხილიბისტრო ჯიბლაძე ქართველი მუშების შეიარაღებას მოითხოვდნენ, მაგრამ ნოე ჟორდანიას არ იყო თანახმა და ვინაიდან მას უშრავლესობა ჰყავდა პარტიის ბურჟოაში, ეს საკითხი ვერ გადაწყდა.

1917 წლის დეკემბერში, ბოლშევიკებმა კავკასიის ჯარის დიდი ნაწილი მიიხრეს. გებოლშევიკებული რუსის ჯარისკაცები ფრონტს სტოვებდნენ, გზაზე ყველას ძარცვებდნენ და თბილისის აწიკებაც უნდოდათ. მაშინ მუშებმა თვითონვე შექმნეს შეიარაღებული წითელი რაზმები წესრიგის დასაცავად. თბილისის მუშათა საბჭომ არსენალს იარაღი მოსთხოვა მუშებისთვის, რაზედაც უარი მიიღო. მათ პქონდათ ცნობა, რომ უახლოეს დღეებში ბოლშევიკები არსენალის აღებას აპირებდნენ. დაინიშნა კომისია არსენალის აღების წინააღმდეგ, რომელშიც შევიდნენ: ნოე რამიშვილი, ანდრია ჭიბარაშვილი, ვლადიმერ ჯიბლაძე, ალექსანდრე ლომთათიძე და ანლად გამქნშევიკებული, ძველი ბოლშევიგი ვალიკო ჯუღელი.

გენერალი კვინიტაძის ცნობით, არსენალი არ იყო დაცული. 12 დეკემბერს, გამთენიისას წითელმა გვარდიამ და ჯარის ნაწილებმა უბრძოლველად აიღეს არსენალი. მათ განაიარაღეს დარაჯები და დაატყვევეს დაძინებული გებოლშევიკებული სალდათები. ყოველივე ეს თოფის გახროლის ვარეშე დამთავრდა.

ვალდო ჩუბინიძის ცნობით, რომელიც ცნობილი იყო როგორც მატყუარა, წითელი რაზმელი სულ საშასიოდე იყო. სიშხები ამბობდნენ, რომ მათ გამოვზავნეს დამხმარე რაზმი, მაგრამ ქართველები ამას უარყოფდნენ. ასე, რომ სიმართლე ჯერჯერობით არ არის ცნობილი. თუმცა, ცნობილია ის ფაქტი, რომ ვაჩერდა სატვირთო მანქანა, რომლიდანაც გადმოვიდა ორი კაცი. ნოე ხომერეძა მაშინვე აცნო ორი ბობოლა ბოლშევიგი - კოტე ცინცაძე და ნ. კუსნელოვი. ისინი მიდიოდნენ ბოლშევიკების მიერ არსენალის აღების გეგმის დასაბუთებლად, მაგრამ დაატყუარეს და სასახლეში გავზავნეს ნოე ჟორდანიასთან იმ იმედით, რომ მათ დახვრეტდნენ. მაგრამ ცოტა ხანში დაინახეს, რომ ორივე ბოლშევიგი სასახლიდან გახარებული გამოვიდა. „ჩვენ ნოე ჟორდანიამ გავგანთავისუფლა, როცა პირობა მივეციო, რომ ბოლშევიკები არავითარ წინააღმდეგობას არ გავიწევით“. ეს

იმის მაჩვენებელია, თუ როგორი სიანდლოვე პქონდა ფორდანიას ბოლშევიკებთან და როგორ ცდილობდა ისინი არ გაეჯონიანებინა.

მეორე დღეზე 218-ე პოლკი მოულოდნელად თავს დაესხა არსენაღის, მაგრამ წითელიმა გვარდიელებმა ისინი უკუაგდეს. აღმოჩნდა, რომ მათ შორის იყვნენ რუსები და სომხები.

თბილისის მუშათა და ჯარისკაცთა საბჭომ ბრძანება გასცა, რომ 218-ე პოლკს დაეტოვებინა თბილისი და რუსეთში დაბრუნებულიყო. მაგრამ ერთ რაშქს უნდა დაეუკვირდეთ: თბილისის მუშათა და ჯარისკაცთა საბჭომ (მამასადაძმე ნოე ფორდანიამ) ბრძანება გასცა, რომ ამიერიდან არსენაღი დარჩებოდა წითელი გვარდიის, ე.ი. თბილისის საბჭოს ხელში, ხოლო მის უფროსად, კი დაინიშნა ყოფილი ბოლშევიკი ვალეო ჯუღელი!

ახლა შევეხეთ საოცარ ამბავს სახაზო გემის „კაროლგარლის“ შემსახებ. ეს სამხედრო გემი, რომელიც ცარისტულმა რუსეთმა ომის დაწყებისას შეიძინა რუმინელებისგან, თებერვლის რევოლუციის შემდეგ ბათუმში ჩარჩა. თურმე ამ გემის რუსი მატროსები გაბოლშევიკდნენ და ბათუმს უპირებდნენ დაბომბვას, აწიოკებასა და გაძარცვას, ხოლო შემდეგ, კი ნაძარცვის სეკსტობოლოში წაღებას. ეს მოახსენეს ნოე ფორდანიას, რომელიც იმჟამად ბათუმში იყო, მაგრამ არავითარი დაინტერესება არ გამოავლინა, მხოლოდ განაცხადა, ეს სასიფათო საქმეაო.

1918 წლის 4 მარტის დამუს, ბათუმში შემთხვევით, სხვა საქმეზე ჩასულა ნოე რამიშვილი. როგორც კი ეს ამბავი მოახსენეს, მაშინვე დატრიალდა. მან თავი მოუყარა ალექსანდრე დგებუაძესთან ჩასულ 50 გვარდიელ-მუშას, დავით მიქელაძის 100 ჯარისკაცს და დაინიშნა გემის აღების კომისია თავისი თავმჯდომარეობით. კომისიაში შედიოდა ბათუმის მუშათა საბჭოს წევრი ლეიტენანტი ცაგარელი და აგრეთვე სახლგაო ლეიტენანტი ჭავჭავაძე. ამ უკანასკნელმა წინადადება შეიტანა გემის ნაპირიდან დაბომბვის შესახებ, რაც პოლკოფინგმა გელოვანმაც გაიზიარა.

მაგრამ ნოე რამიშვილი პარტიზანული მოქმედების მომხრე იყო და მტურზე მოულოდნელი თავდასხმის „კომანდოს სტილის მოქმედების“ გეგმა წარადგინა: გამოთინიას ჩვენები ფარულად უნდა მისდგომოდნენ გემის უკანა მხარეს, თოკებით აცოცებულყვნენ, დარაჯები ჩუმად დაეხოცათ და ასევე ჩუმად დაეტყუებინათ მძინარე მატროსები. ეს გეგმა მიიღეს.

მოელი ეს ოპერაცია ჩაატარა სახლგაო ლეიტენანტმა ჭავჭავაძემ. მაგრამ ერთი საშინელი მსხვერპლი იყო: გაბოლშევიკებულმა მატროსებმა გემის საცეცხლურში ცოცხლად ჩააგდეს ლეიტენანტი ცაგარელი. სწორედ მის პატივსაცემად დაარქვეს ქართველებმა ამ გემს „ცაგარელი“. ჩვენს მხრიდან ამ ოპერაციის შედეგად დაიჭრა 9 კაცი, ხოლო ბოლშევიკების მხრიდან 250 მატროსი დაატუსაღეს.

ამ სახაზო გეშს კიდევ ორი ნაღმოსანი, ოთხი საეკადრო ნაღმოსანი და მოვლი სატრანსპორტო ფლოტილია ახლდა.

ნოე რამიშვილმა ეს ტელეფონით აცნობა თბილისში ამიერკავკასიის კომისარიატის თავმჯდომარეს ევგენი გეგეჭკორს, რომლისგანაც მთი-თხოვა ლეიტენანტ ქავჭავაძისათვის კაპიტნის წოდების მინიჭება და ჩვენი ფლოტის შეთაურად დანიშვნა.

დატუსაღებული მატროსებიდან სამოცი დასახვრეტი იყო. ეს, რა-საკვირველია, ევგენიმ აცნობა თბილისის მუშათა და ჯარისკაცთა საბჭოს თავმჯდომარეს ნოე ჟორდანიას.

თბილისიდან ნამდვილად გასაოცარი ვანკარგულება მოვიდა: „იმისათვის, რომ ბოლშევიკები არ გაღიზიანდნენ, გამოუშვეთ 250-ვე მატროსი და გაზზავნეთ ფლოტილიის ნაწილით სეკასტოპოლში“.

რევან გაბაშვილი გვყვება, რომ ეს დავალება შეასრულა მემარ-ცხენე-შენშევიკმა ვიზო ანჯაფარიძემ, რომელმაც გაიძახოდა: „როგორ შეიძლება ამათი დახვრეტი, ისინი ხომ ჩვენი ძმები არიანო!“

ეს გეში, მისი დაშხარე გეშებით საქართველოს ხელში მხოლოდ 1921 წლის მარტამდე იყო. შემდეგ კი რუმინეთს გადაეცა.

ამ ეპიზოდს კიდევ ერთი მნიშვნელობა აქვს. ნოე რამიშვილს შეექმნა ყალბი შთაბეჭდილება: ვინაიდან მისი აზრი „კომანდოს“ სტილის ოპერაცია ჯარის პოლკოვნიკისაზე უკეთესი გამოდგა, მან დაიჯურა, რომ საშხედრო დარგი უკეთ ესმოდა, ვიდრე ჩვენს გენერლებსა და მხედრებს. ამაში კი იგი ნამდვილად ცდებოდა. ნოე რამიშვილის არ შექმნილ მხედრე-ბზე უკეთ სცოდნოდა საშხედრო საქმე, რადგან იგი არასდროს არ ყოფილა საშხედრო სამსახურში. სამწუხაროა, მაგრამ მას არასოდეს არ უთქვამს ქართველი გენერლებისათვის, რომ იგი წითელი გვარდის სასტიკი მოწი-ნააღმდეგე და ძლიერი ჯარის შექმნის აბსოლუტური მომხრე იყო.

დასასრულ უნდა ითქვას, რომ თუმცა ნოე რამიშვილი საშხედრო კომისიის თავმჯდომარე იყო, მაგრამ ამ კომისიის წევრები იყვნენ აგრეთვე მემარცხენე შენშევიკები, ესე იგი მისი მოსისხლე მტრები, რომლებიც მას ყველაფერში ხელს უშლიდნენ.

არ მივეცემო შტურსა ხაშშობლოს, ვულში დავიციეო დაბასა,
 არ მივეცემო უცხო ტომისას თავის მამულის დაბასა.

ვაჟა ფშაველა

ამჯერად, მოვითხოვთ მთავრობის მიერ ჩადენილ შეცდომებში პარტიების პასუხისმგებლობაზე.

ჩვენში არსებობდა სამი მთავარი პარტია. თითოეულში იყო ორი სხვადასხვა პოლიტიკური მიმართულება, რომლებიც პარტიის შიგნით ერთმანეთს ებრძოდნენ.

1. მენშევიკური პარტია. ა) მემარჯვენე მენშევიკები - ეროვნული ორიენტაციის არამარქსისტი სოციალისტები, როგორებიც იყვნენ: ხილიბისტრო ვაბლაძე, ნოე რამიშვილი, აკაკი ჩხენკელი, ნოე სომერიავი, ბენია ჩხივიძე-შვილი, ვლასა მგელიაძე და სხვ.

ბ) მემარცხენე მენშევიკები - ინტერნაციონალისტ-მარქსისტი სოციალისტები, რომლებიც იყვნენ კლასთა ბრძოლის მოტრფეაღენი, ანტიმონტარისტები და ვაქანბული რუსოფილები. მათ არ სურდათ რუსეთისგან ჩამოშორება და ექსტრემისტულად იყვნენ განწყობილნი.

2. სოციალისტ-ფედერალისტური პარტია. ა) ეროვნული მიდრეკილების მქონე ცენტრისტი სოციალისტ-ფედერალისტები, რომლებიც უმწრობოდნენ კავკასიის კონფედერაციას. ესენი იყვნენ: ვიორგი ლასნიშვილი, შალვა მესხიშვილი, ვ. რცხილაძე და სხვ.

ბ) ექსტრემისტულად განწყობილი მემარცხენე სოციალისტ-ფედერალისტები, რომლებიც უმწრობოდნენ ყველა სოციალისტურ პარტიასა და ბოლშევიკების შემადგენლობით საერთო ფრონტის შექმნის იდეას.

3. ეროვნულ-დემოკრატიული პარტია. ა) ილიას მიმდევარი ცენტრისტი ეროვნულ-დემოკრატები, როგორებიც იყვნენ: ვიორგი გვაზავა, ნიკო ნიკოლიაძე და ივანე ზურაბიშვილი.

ბ) ნაციონალისტური პარტია ანუ ულტრა-ნაციონალისტები. ესენი იყვნენ: მისაკო წერეთელი, დავით განჩაძე, რევაზ ვაბაშვილი, სპირიდონ კედია და სხვ.

ქართველმა პოლიტიკურმა მოღვაწეებმა ვერ შეიგნეს, რომ ეროვნული ინტერესებიდან გამომდინარე საჭირო იყო გამოსულიყვნენ თავიანთი პარტიებიდან, თუ მათი შესუდეულები აღარ შეეფერებოდა პარტიის იდეოლოგიას. მაშინ შეიცვლებოდა ჩვენი ქვეყნის მომავლი. არჩევნებში ის პარტია გამარჯვებდა, რომელშიც ძლიერი ეროვნული ძალა იქნებოდა და პოლიტიკური პარტიებიც სამ ჯგუფად გადახაწილდებოდა. ასეთ შემთხვევაში იქნებოდნენ:

1. ულტრა-ნაციონალისტები - ძლიერი ეროვნული მიდრეკილების მქონე;

2. ცენტრისტული პარტიები: მემარჯვენე მენშევიკები, ცენტრისტი სოციალისტ-ფედერალისტები და ცენტრისტი ეროვნულ-დემოკრატები. მათ ბევრი რამ მქონდათ საერთო;

3. მეპარცხენე პარტიებმა: მეპარცხენე მენშევიკები, მეპარცხენე სოციალისტ-ფედერალისტები და მათი შემცდარი ძმები ბოლშევიკები.

დამოუკიდებელი საქართველოსათვის ყველაზე საუკეთესო ძალა იქნებოდა „სამი ცენტრისტული პარტიის კოალიცია“, როგორც ეს მოხდა 26 მაისს პირველ მთავრობაში, სადაც სამხედრო ვიცე-მინისტრი იყო გენერალი კვინიტაძე. სამწუხაროდ ეს მთავრობა ერთი თვის შემდეგ გადატრიალეს ნოე ჟორდანიამ, ვალიკო ჯუღელმა და ირაკლი წერეთელმა.

ჩემი აზრით პარტიათა ასეთი განლაგება და ცენტრისტული პარტიების კოალიცია უნდა შექმნილიყო თებერვლის რევოლუციის დაწყებამდე. მანამ, სანამ თბილისის მუშათა და ჯარისკაცთა საბჭო არ არსებობდა. ეს ბევრად უფრო გაადვილებდა ძალაუფლების ხელში ჩაგდებას.

მათი ზომიერი ერთგული ხაზი დაიცავდა ერთგულ საკითხებს. ამით ბევრად უფრო ადრე მოხერხდებოდა დამოუკიდებლობის გამოცხადება და გვერგებოდა თურქეთის მიერ დაკავებული * „მაშხადიანური საქართველოს“ მნიშვნელოვანი ნაწილი. ჩვენი ერთი ისარგებლებდა ილიას სტილის ეკონომიკურ პროგრამით, არ დაიტანჯებოდა სოციალისტური კლასთა ბრძოლის ეკონომიკური ექსპერიმენტებით, გვეყოლებოდა ძლიერი ჯარი, აღარ იქნებოდა სახალხო გვარდია და მეპარჯენე მენშევიკების გარეშე მეპარცხენე მენშევიკები ვვლარ მოხვდებოდნენ მთავრობის სათავეში.

„ცენტრის კოალიციაში“ ნოე რამიშვილის გადმოყვანა არ იყო ადვილი საქმე. მართალია, იგი ერთ-ერთი ყველაზე მკვეთრად გამოვლენილი ანტიბოლშევიკი იყო, მაგრამ ამავე დროს ფანატიკურად უყვარდა მენშევიკური პარტია. ეს იმიტომ, რომ ამ პარტიის ორგანიზაციასა და გაძლიერებაში უდიდესი წვლილი მიუძღოდა.

ნოე რამიშვილის დათანხმება შეეძლო მხოლოდ სილიბისტრო ჯიბლაძეს, რომელმაც ქართველი მენშევიკების მთელი პლეადა გამოზარდა. მათ შორის ყველაზე გამოჩენილი იყო ნოე რამიშვილი, რომელსაც ამავე დროს ახლო ურთიერთობა ჰქონდა აკაკი ჩხენკელთან.

ცენტრისტულ კოალიციაში, უბირველეს ყოვლისა, ყველა მეპარჯენე მენშევიკი უნდა გადასულიყო, შემდეგ სილიბისტრო ჯიბლაძესა და აკაკი ჩხენკელს უნდა დაერწმუნებინათ ნოე რამიშვილი, რომ ერთგული ინტერესები მოითხოვდა მათ გაერთიანებას და მის, როგორც ანტიბოლშევიკის, გადასვლას კოალიციაში. ამით ცენტრის კოალიცია გაძლიერდებოდა, დაუბრისპირდებოდნენ მობოლშევიკო მეპარცხენე მენშევიკებს და ყველანი ერთად გადაარჩენდნენ საქართველოს.

ახლა განვიხილოთ თებერვლის რევოლუციამდე ერთგული დამოუკიდებლობის მისაღწევად ქართველ ბოლიტიკურ მოღვაწეთა მოქმედებანი, მათი ბოლიტიკური დაჯგუფების მიუხედავად.

- 1901 წელს არჩილ ჯორჯაძემ, ვიორგი დეკანოზიშვილმა და ვიორგი ლახსიშვილმა ფენევაში დაარსეს საქართველოს სოციალისტ-ფედერალისტთა პარტია. მათ მოითხოვეს კავკასიელი ერების ფედერაციის შექმნა და პიროვნების სრული განთავისუფლება ერთგული და სოციალური ჩაგვრისაგან.

- 1904 წელს ნოე რამიშვილი არიგებდა სოციალისტურ ფურცლებს თბილისის მეორე სათავადაზნაურო ვიშნაშიში და ახალგაზრდა თავადებს არწმუნებდა: „კლასთა ბრძოლა არაა ქართველებისთვის. ჩვენ ამით ვცდილობთ რუსები ერთმანეთს წაგვიდოთ. მომავალში იქნება ომი რუსეთსა და გერმანიას შორის. ამით რუსეთი დასუსტდება, ჩვენ მოვანდენთ რევოლუციას და საქართველოც განთავისუფლდება“.

- 1905 წელს გიორგი გვაზავამ ნიკო ნიკოლაძესთან, ივანე ზურაბიშვილიან და დაჟიდ ვაჩნაძესთან ერთად დააარსა ეროვნულ-დემოკრატიული პარტია და განდა მისი პირველი თავმჯდომარე. პარტიის პროგრამა ითვალისწინებდა საქართველოს ავტონომიას, რაც იმ დროისათვის საკმაოდ გაბედული ნაბიჯი იყო.

- 1907 წელს ვარლამ ჩერქეზიშვილმა და გიორგი გვაზავამ პაავის საერთაშორისო კონფერენციაზე წარადგინეს პეტიცია 7.000 ხელმოწერით. ამით ქართველი ერი მოითხოვდა იმ უფლებების აღდგენას, რაც 1763 წლის ხელშეკრულებით ეკუთვნოდა.

- 1910 წელს მისაკო წერეთელმა ოფიციალურად განაცხადა, რომ საქართველო დამოუკიდებელი უნდა იყოსო.

- 1910 წელს მენშევიკური პარტიის კონფერენციაზე ნოე რამიშვილმა წამოაყენა საქართველოს დამოუკიდებლობის საკითხი, მაგრამ უშედეგოდ.

- 1912 წელს აკაკი ჩხენკელი, მე-4 დუშის განსხაზე წარმოთქმულ სიტყვაში მოითხოვდა ყველა არარუსი ერებისთვის, და განსაკუთრებით, კავკასიელი ერებისთვის ავტონომიის მინიჭებას.

- 1915 წელს გიორგი მაჩაბელი და მისაკო წერეთელი გერმანიამო მოქმედებდნენ ქართველ სეპარატისტთა ლიგის სახელით და გერმანელებისგან მოითხოვდნენ პირობას, რომ საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენა მომხდარიყო ძველ საზღვრებში, თუ გერმანიას ზავის დადების დროს ამის შესაძლებლობა ექნებოდა.

- 1916 წელს ნოე რამიშვილიმა პარტიაში თვითონ ჩაატარა რეფერენდუმი საქართველოს დამოუკიდებლობაზე და ხმების დიდი უმრავლესობა მოიპოვა.

- 1917 წლის იანვარში ნოე რამიშვილი და ნოე ხომერვი საში დღეებში ებრძოდნენ ნოე ჟორდანიას, რომ დამოუკიდებლობა გამოცხადებულიყო. ისინი მოითხოვდნენ: ერმა უნდა გაიგოს რისთვის ვიბრძვით“. მაგრამ პარტიას არ სურდა ნოე ჟორდანიას წყენინება და ამიტომ გამოიტანეს დადგენილება „დამოუკიდებლობა გამოცხადდება მაშინ, როცა ამის სათანადო მომენტი დადგებაო“.

ნოე ჟორდანიას თავის მოგონებებში წერს: „დაისვა დამოუკიდებლობის გამოცხადების საკითხი. ეს იყო სრულიად მოულოდნელი და გაუთვალისწინებელი ამბავი. პარტიის მუშაკებმა 24 საათში მთელი მუშათა კლასი გადაიყვანეს ნაციონალურ რეესებზე“. ამ ფაქტებიდან კარგად ჩანს ნოე ჟორდანიას ანტიეროვნული ორიენტაცია.

კაცი უნდა ხერხი იყოს, გააქონდეს და გამოაქონდეს, განა კაცი ეწი არის, სულ თავისკენ მიიხილავს.

ხალხური

რაოდენ უხერხულიც უნდა იყოს ჩემთვის, არ ჩემიძლია არ შევეხო შინაგან საქმეთა მინისტრის ნოე რამიშვილის როგორც მიღწევებს, ასევე შეცდომებს, რათა ყველაშ გაიფოს სიამართლე.

შინაგან საქმეთა სამინისტრო დიდი სამინისტრო იყო, რამდენიმე განყოფილება პქონდა: საგანგებო რაზმის, საქველმოქმედო განყოფილება, ტელეფონისა და ტელეგრაფის განყოფილება.

აქვე იყო საგანგებო განყოფილებაც, რომლის ფუნქციაც იყო სომეხი ლტოლვილების თანდათანობით დაბრუნება სამშობლოში. სწორედ ამ განყოფილების დაშლასურებაა დამოუკიდებლობის დროს 400.000 სომეხი ლტოლვილის სომხეთში დაბრუნება.

უკვე დაგრწმუნდით იმაში, რომ საგანგებო რაზმმა, თავისი 2500 კაციით სანიშნოდ შეასრულა თავისი მოვალეობა. ბოლშევიკებს შიმის ზარს სცემდათ ნოე რამიშვილისა და საგანგებო რაზმის ხსენება.

გარდა ამისა, სამინისტროში იყო სახელმწიფო კონტრდაზვერვის განყოფილება, რომელიც ზედმიწევნით შედეგანი გამოდგა. როცა კონტრდაზვერვის დეპარტამენტი ნოე რამიშვილს წარუდგინდა ხოლმე საბუთს ბობოლა ბოლშევიკების საქციელზე, იგი დაუყონებლივ აბატონრება მათ ადმინისტრაციული წესით და ასამართლებდა საველე სასამართლოში, რომელიც მის დაქვემდებარებაში იყო.

რაც შეეხება საქველმოქმედო განყოფილებას, მას პირადად ნოე რამიშვილი ხელმძღვანელობდა. იგი პირველი მსოფლიო ომის დროს, 4 წლის განმავლობაში თანამშრომლობდა ილია ჭავჭავაძის საქველმოქმედო საზოგადოებასთან. ამით ზედმიწევნით კმაყოფილი იყო და როდესაც შინაგან საქმეთა მინისტრი გახდა, თვითონვე გახსნა ასეთი განყოფილება სამინისტროში. იგი თავად იღებდა ვაჭირვებულებს და მათ ისეთი ღმობიერებით ექცეოდა როგორც, ამას აკეთებდა ილიას საქველმოქმედო საზოგადოებაში. არახოდეს არ აინტერესებდა ადამიანის ეროვნება, მეგობრულად გამოიკითხავდა მის ვაჭირვებას. ამის შემდეგ, იმედდაკარგული კაცი ნოეს კაბინეტიდან აღფრთოვანებული გამოდიოდა.

შინაგან საქმეთა სამინისტროში იყო აგრეთვე ჯანდაცვის დეპარტამენტი და ტელეფონისა და ტელეგრაფის განყოფილება. უნდა ითქვას, რომ სამ წელიწადში თითქმის ყოველ სოფელში იყო გაყვანილი ტელეფონი.

აქამდე ნოე რამიშვილის შეცდომებზე არ ვგვსაუბრობა.

ახლა შევეხებით თვით შინაგან საქმეთა სამინისტროს მოქმედებას, სადაც საოცარი სურათი მოჩანს. 1919 წლის ოქტომბერის დამფუძნებელი კრების სხდომის ოქმში აღწერილია ეროვნულ-დემოკრატიული ფრაქციის შეკითხვა ნიკოლოზ ჩარკვიანის დაბატმრების შესახებ.

თურმე გვარდიელებს ჩარკვიანი შინაგან საქმეთა მინისტრის დაუკითხავად დაუბატმრებიათ. მიუხედავად ამისა, მინისტრმა შეუძლებლად ჩათვალია ჩარკვიანის განთავისუფლება, მაშინაც კი, როცა მისი უდანაშაულობა გარკვევა.

ჩარკვიანის გათავისუფლების მომხრენი იყვნენ ეროვნულ-დემოკრატიზმის სახელით იოსებ მაჭავარიანი, ხოლო სოციალისტ-ფედერალისტების სახელით - შალვა მესხიშვილი, სამსონ დადიანი და შალვა ნუცუბიძე.

გალიკო ჯუღელიცა და გიორგი გვაზავაც დაახლოებით ასეთივე იყო: „რა იქნება, რომ ეს ერთი კაცი გამოუშვათ, ვის რას ავნებს, რას დაგაკლებთ“;

ახლა გნახოთ რა პასუხი ვასცა ნოე რამიშვილმა: „ქუთაისში მოკლეს ლეჩხუმის მაზრის კომსარაი ონიანი. ჩვენი ცნობით შველელობაში მონაწილეობდა ნიკოლოზ ჩარკვიანი და გამოცემული იყო ბრძანება მისი დაბატმრების შესახებ. თუ შემთხვევით თბილისში შეპყრო სახალხო გვარდიამ. ეს საკითხი ჩვენზე გადმოვირიცხეთ და საქმე ვადაეცა თბილისის საოლქო სასამართლოს პროკურორს.

გამოძიების დროს შესაფერი საბუთები არ ყოფილა წარდგენილი და პროკურორმა ვერ შეძლო სამართალოსთვის ამ საქმის გადაცემა.

ჩვენ ვიცოდით, რომ ჩარკვიანი ამ შველელობაში ნამდვილად მონაწილეობდა. ის იყო რეკლამისტი 1905 წლიდან და ამიტომ მისი განთავსუფლება ვასაგებ აღშფოთებას გამოიწვევდა. სამინისტრო და მთავრობა იმ აზრის იყო, რომ შესაფერისი ზომები მიღებულიყო აღმინისტრაციული წესით“.

ამაზე, ეროვნულ-დემოკრატიის აღექმანდრე ასათიანის პასუხი ასეთი იყო: „ეს დაბატმრება მოხდა არა სახელმწიფოს, არამედ არასათანადო, კერძო უწყების - სახალხო გვარდიის მიერ, რომელსაც ნოე ჟორდანიას მთავრობის თავმჯდომარეობის პერიოდში უფრო დიდი უფლებები მიეცა, ვიდრე რეგულარულ ჯარს ჰქონდა. ჩარკვიანის დაბატმრება არ ყოფილა არც გვარდიის შტაბის, და არც მთავრობის თავმჯდომარის ვანკარეულება. ეს ნაბიჯი გვარდიის ერთ ნაწილს თურმე საკუთარი ნებით გადაუდგამს. ამიტომაც მოვითხოვე თესტიციის მინისტრის პასუხს“.

შალვა მესხიშვილმა განაცხადა: „ჩვენს ახლადშექმნილ რესპუბლიკაში ჯერ კიდევ არ არის განმტკიცებული ელემენტარული მოქალაქეობრივი უფლებები და სათანადო ორგანოები ვერ დგანან ჯეროვან სიმძლევზე. ბატონი რამიშვილი ცდილობდა აეხსნა, თითქოს აქ აღმინისტრაციული

წესით დატუსაღების წინააღმდეგ იყო ღობარაკი. ეს სინამდვილეს არ შეესაბამება.

ადმინისტრაციული წესით დატუსაღება უნდა ემორჩილებოდეს რაიმე ნორმებს და იგი კანონის ფარგლებში უნდა იყოს ჩამოყალიბებული. თანამედროვე ხანაში, როცა ცხოვრება აფორიაქებულია, შეიძლება საჭირო იყოს, რომ შინაგან საქმეთა სამინისტროს მიეცეს უფლება ისარგებლოს ადმინისტრაციული დატუსაღებით. მაგრამ რადგანაც მოქალაქის პიროვნული ხელშეუხებლობა არ უნდა იყოს უსაფუძვლოდ შელახული და მისი მოქალაქეობრივი უფლებანი უზრუნველყოფილი უნდა იყოს, ის დაწესებულებები, რომლებსაც მინიჭებული აქვთ ადმინისტრაციული წესით დატუსაღება, განსაკუთრებული სიფრთხილითა და კანონის ფარგლებში უნდა მოქმედებდნენ“.

ნოე რამიშვილი ხსრორედ ამ წესს არ ემორჩილებოდა. მაგალითად : მან დააბატონა ის თავადები, რომლებმაც გაბედეს გენერალ კრეს ფონ კრესენშტაინთან საჩივრის შეტანა მათ საკუთრებაში არსებული მიწების „უკომპენსაციოდ“ ჩამორთმევის შესახებ; ვალიეო ჯუღელის ინტრიგების გამო უსაფუძვლოდ განჩნრეკინა გენერალ ვიორგი მაზნიაშვილის ბინა; ყველაზე მეტად აღმაშფოთებული იმ იყო, რომ მან დაუჯერა შინაგან საქმეთა სამინისტროს შურიან მოხელეებს და უსამართლოდ დაატუსაღა შალვა მაღლაკელიძე, ერთადერთი ნიჭიერი და პატიოსანი თანამშრომელი, რომელიც მას თვისზე ჰყოლია ამ სამინისტროში.

ასეთი შეცდომები, სამწუხაროდ, მას ბევრი ჰქონდა. ძალიან ვწუხვარ ამას, მაგრამ როგორც უკვე მოგახსენეთ, სიმართლის ცოდნა აუცილებელია.

დაბოლოს, მამაჩემის, ნოე რამიშვილის ყველაზე დიდ დანაშაულად მიმაჩნია :

1. საქართველოს პირველი მთავრობის ვადატრიალებისას გენერალ კვინიტაძეს არ დაუკავშირდა და არ სთხოვა კონსპირატორების დაბატონებისათვის ჯარის დახმარება;

2. 1920 წლის 7 მაისს ნოე ფორდანიასა და ლენინის შორის ხელშეკრულების ვაფორმებისას არ დაისმარა საგანგებო რაზმი და არ გაასამართლებინა ნოე ფორდანია საველე სასამართლოს;

3. როდესაც წითელმა არმიამ დაიკავა აზერბაიჯანის ტერიტორია და 1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულებაზე ხელმოწერის დროს დაიწყო შემოტევა საქართველოსზე, 40.000-იანმა ქართულმა ჯარმა გენერალ კვინიტაძის მეთაურობით უკუავდო მათი შეტევა და 40 კილომეტრით შეიჭრა აზერბაიჯანში. ამ დროს, 18 მაისს ნოე ფორდანიამ უბძანა გენერალ კვინიტაძეს შეეჩერებინა ჩვენი ჯარის შეტევა და უკან დაეხია საქართველოში.

ამ უმძიმესი ეროვნული დანაშაულის საწინააღმდეგოდ ნოე რამიშვილი არ მიიღო არავითარი ზომები;

4. როდესაც ნოე რამიშვილი დააჭერინა ილიას შვედეთის შეთქმულების მონაწილეები ფილიპე მახარაძე და ბერბიჭაშვილი და შვედეთის გამოსაძიებლად საკითხი წარუდგინა დამფუძნებელ კრებას, გამოიყო საგანგებო კომისია. ამ დროს, კი ნოე ჟორდანიამ ფარულად გამოაშვებინა ცნობის უფროსს დამნაშავეები და თავის მძღოლს, თავისივე სახელმწიფო მანქანით ჩააყვანინა ვლადიკავკაზში.

რატომ არ დაიხმარა ნოე რამიშვილი საგანგებო რაზმი და სავლელ სასამართლო ნოე ჟორდანიას წინააღმდეგ.

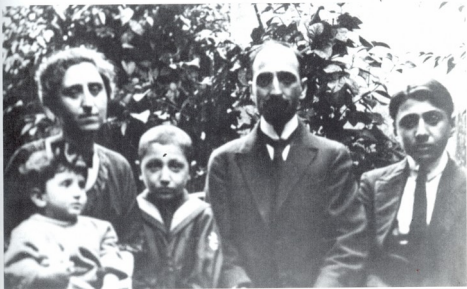
ასეთი შეცდომებისათვის ნოე რამიშვილს გარკვეული პასუხისმგებლობა ეკისრება საქართველოს დამოუკიდებლობის დაკარგვისათვის. არადა, დამოუკიდებელი საქართველო მისი ცხოვრების უმთავრეს მიზანს წარმოადგენდა.

ნოე რამიშვილი
Noe Ramishvili
Noé Ramichvili
1919

მარო გოგიაშვილი-რამიშვილი
Maro Gogiashvili-Ramishvili
Maro Goguiachvili-Ramichvili

ნოე და მარო რამიშვილები შეიღებთან ერთად :ბენო, კჰაკი, ნუცა

Noe and Maro Ramishvilis with their children: Beno, Khaki, Nutsa

Noé et Maro Ramichvili avec leurs enfants : Béno, Khaki, Noutsa

სახლი თბილისში, სადაც ცხოვრობდა ნოე რამიშვილი ოჯახით
1918-1921 წლებში

The house in Tbilisi where Noe Ramishvili lived with his family in 1918-1921

La maison de la famille Ramichvili à Tbilissi dans les années 1918-1921

აბრა ნოე რამიშვილის სახლზე. გაიხსნა 1998 წლის 26 მაისს.
თბილისი, მანაბლის ქ. 6

A plaque memorial on Noe Ramishvili's house. Unveiled on 26 May 1998.
Tbilisi, 6, Machabeli Street

La plaque comémorative depuis le 26 mai 1998 à Tbilissi 6, rue Matchabéli

ნოე რამიშვილი სტუდენტობისას
 Noe Ramishvili as a student
 Noé Ramichvili étudiant

ბარათი გამოცემულია ნოე რამიშვილის
 გარდაცვალების 35 წლისთავთან
 დაკავშირებით

The card was published for the 35th
 anniversary of Noe Ramishvili's death

Carte d'étudiant éditée pour le 35
 anniversaire du décès de Noé Ramichvili

ნოე რამიშვილი

NOÉ RAMICHVILI

(1881—1934)

Premier Président de la République
 Démocratique Géorgienne

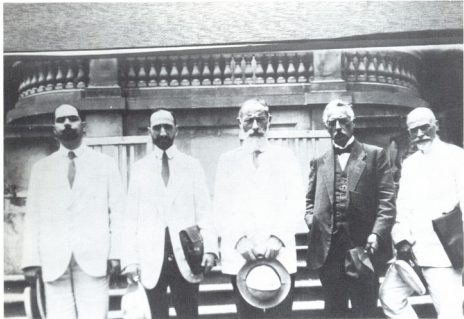

ნოე ჯორდანია

Noe Zhordania

Noé Jordania

დამოუკიდებელი საქართველოს პირველი მთავრობა. მარცხნიდან:
 შ. მესხიშვილი, ნ. რამიშვილი, ნ. ჯორდანიძე, მ. ლახიშვილი, გ. ჯურული

The first Government of independent Georgia:
 From the left: Sh. Meskishvili, N. Ramishvili, N. Zhordania, M. Laskishvili and G. Zhuruli

Le premier gouvernement de la Géorgie indépendante ; de gauche :
 Ch. Meskhichvili, N. Ramichvili, N. Jordania, M. Laskichvili, G. Jourouli

OUR MISTAKES
1918-1921

“NOBODY KNOWS WHERE ONE WILL END UP”

Readers are always attracted by works written abroad by compatriots who emigrated due to unfavourable circumstances. There was special interest towards such works in the Soviet period and it has not faded even today. Akaki Ramishvili's "Our Mistakes" belongs to their number. Akaki Ramishvili was the youngest son of Noe Ramishvili, the first Chairman of the Menshevik government, who immigrated to France and was assassinated there by the hand of a Georgian.

Akaki Ramishvili, a military doctor, went through many ordeals while living abroad; he participated in the World War II, was tortured in concentration camps and suffered sadness caused by nostalgia. He writes that although he was four when his parents took him into emigration, he remembered very well what happened then. He remembers: "We used to speak Georgian in the family all the time. My mum and dad taught us to read and write by "Deda Ena"¹.

Despite the fact that Mr. Akaki spent 80 years as an émigré in France he had an excellent command of Georgian – and this book is the proof of it. We deliberately have not edited it in order to keep the author's style.

Akaki Ramishvili spent his childhood in France, in the circle of the Georgian emigrants. In the Polish army he met with Georgian an officer who, as he himself says, with their self-restraint made the Poles take a liking to them. This is what he writes: "One cannot even imagine what an honor it was for me, a twenty-year-old lad, to be among Tabakhmela heroes. They were real knights and brave hearts. One would have thought that horsemen from Tamar Mepe² and David the Builder's times came back".

After the Second World War Akaki Ramishvili lived and worked in England. There he set up an anti soviet organization called "The Group Liaising with Europe" which was actively cooperating with representatives of various nations. This group existed for 20 years and it was officially recognized by the Foreign and Commonwealth Office.

In 1992 when his elder brother died, Mr. Akaki returned from England to France where together with his sister Nutsa, he did his best to help and look after the Georgian estate in Leville so that it could have

1 "ABC" Georgian Textbook Maia Kipshidze (M.K.).

2 Queen Tamar (1160-1212)

brought, as Mr. Akaki said, some benefits to the "hard-up Georgian nation". In that, too, he had to overcome many obstacles.

Despite the fact that Mr. Akaki spent his life abroad, far away from his native land, his heart was beating with love for his homeland, with worrying about it, and he spent sleepless nights thinking about it. He felt its pain and he felt its joy. This book is the proof of it. It consists of two parts. In Part One you become acquainted with Akaki Ramishvili's articles, which refer to the mistakes of the government of independent Georgia in 1918-1921. The radio broadcast of these started on 26 May 1999 by "Radio -2, the Georgian radio" with Mr. Akaki Ramishvili himself as the presenter. They caused a lot of interest and feedback among the radio listeners. Part Two comprises those articles by Mr. Akaki in which he describes events that took place in Georgia during the last decade. He shares his views with us.

Akaki Ramishvili died in December 1999 in Paris and took with him a dream about a united, strong, prosperous Georgia and the wish of seeing his motherland - the wish that never come true.

We dedicate the publication of this book in three languages to Akaki Ramishvili's 90th birth anniversary and by this we fulfill his last wish not to take his memories to the grave but to share them with his compatriots.

Akaki Ramishvili's book was published in Georgian in May 2000 and caused great interest among the readers. Therefore it was decided to publish it for the second time. This time it is in three languages - Georgian, French and English, which was Mr. Akaki's great wish. We would like to add here that Georgian and French versions belong to Akaki Ramishvili himself. As a supplement there are samples of those maps of Georgia which reflect various periods of the history of our country. This proves once again to what extent and how deep and unlimited his love was for the motherland from which he was taken away at the age of four. Additionally, he was researching demographic data not only of the Georgians but also of other various nations who lived in Georgia.

Finally we would like to let the reader know that Mr. Akaki's dream was to return to Georgia and establish a school where he, himself, would have taught English and French and the history and culture of these, as well as other European countries to young generations. His sister Nutsa, a designer by profession, would have explored behavior, culture and ethics with the children and the perception of beauty.

To make Akaki's unfulfilled wish come true, Akaki's who thought

eternally about Georgia's welfare, who endured much in his lifetime and who was a great professional, a special foundation "Akaki Ramishvili's Foundation – Tradition and Innovation" was established in Tbilisi in September, 2005. Madame Nina (Nutsa) Ramishvili, Mr. Akaki's sister, a Georgian émigré who lives in Paris, is a founder of this Foundation. After Akaki's death, she handed her family's rich archive over to the National Library named after Ilia Chavchavadze as a gift.

We believe that Akaki Ramishvili's "Our Mistakes" will serve all who are interested in this rather difficult period in our history, as seen through the eyes of a man, who lived abroad and burned with love for his motherland.

Nino Katsitadze

I am the youngest son of Noe Ramishvili, born in 1916 in Tbilisi and since I was four I remember everything: the way we were leaving Tbilisi and the way we got on board the ship in Batumi. My parents, Noe Ramishvili and Maro Gogiasvili were the children of peasants.

In 1922 we moved from Paris to Leville, the émigré Georgian government's and Parliamentarians' estate; I was sent to a primary school of Leville. We always spoke Georgian in the family and mom and dad taught me to read and write by "Deda Ena". We were four brothers and sisters, and we had a very harmonious family. Dad used to teach us, the children, patriotic Georgian poems and he himself, while working on documents, used to suddenly jump up onto his feet to recite one or two patriotic lines of our poets that made us feel creepy all over; then he would sit down again and go on working with a renewed energy.

In 1926 I finished the Leville School and the parents sent me to La Canals Lyceum. Many children of the Georgian émigrés studied there; we used to come back home on the weekends.

In 1923 we moved to a suburb near Paris but soon tragedy occurred. In 1930, my father, full of strength, was going to attend the Emigration meeting, was killed by the hand of a Georgian madman. After this then my mother did not allow Georgians into the house except for Vlasa Mgeladze and Kotsia Kandelaki.

After graduating from the lyceum I started my studies at the Institute of Chemistry, but in January 1936, the Polish Government offered my mother the opportunity to enroll me into the Polish military school and after that to serve in the Polish Army as a contracted officer.

In 1939 when Germany invaded Poland, all Georgian horsemen took part in the war as volunteers. In 1940, due to a German attack from Eastern France, we were forced to move to Switzerland where we were locked up in the "Camp". Two years later we escaped and when the allies freed Paris, the Poles gathered their own people and took us to join the Polish army in England. The English gave either service or scholarships to all horsemen of Poland. This is how I completed my medical studies in England and did well in a tough competition. The English then said to me that if I wanted to stay in England I had to become a citizen. After completing the studies I worked as a doctor radiologist in one of the hospitals.

When in 1992 my eldest brother Beno died, I returned to Paris so that my sister Nutsa would not stay on her own.

My father trusted his spouse most of all. As my mum became older she used to speak more and more frequently about the secrets that my dad shared with her in the past. When she was on her deathbed she made me swear that one day I would write the truth about my dad and generally about that period of time: the nation should know why we lost our independence so quickly and so shamelessly. More than thirty years have passed since then. All my free time I spent seeking the truth in the archives of the Foreign and Commonwealth Office, in the section of London archive, brought from Germany, in the US archive in Washington and in Paris, in the archive of the former government. I also read through articles and magazines written by the Georgian emigrants. And finally, I tried to gather all and, with this historical and documentary material, write the book "Our Mistakes", as requested by my mother, who like myself, did not belong to any party and always remained a simple lady of national spirit.

From the very outset their motherland was the major concern of the Georgian emigrant community. At every gathering of the émigrés the main topics of discussion were always Georgia's past, present and future. The loss of the independence gained was the biggest pain for each of us. This was a constant topic of debates and arguments. Analysis of facts which our parents witnessed was permanently on the agenda. Years passed but nobody forgot this problem.

It would be a great honour for me if today Georgian readers get acquainted with my modest work through which they would, probably for the first time, discover for themselves some interesting facts or events.

May 1999

Noe Ramishvili was born in 1881 in the highland village of Guria called Surebi. His parents sent him to the village school, where the then famous teacher and public figure, Isidore Ramishvili worked. Since childhood, this generous teacher fostered love and concern for the protection of the oppressed and activity for the welfare of the homeland.

After finishing the village school Noe studied first at the Ozurgeti Theological College and then in Kutaisi seminary. After finishing the seminary in 1901 he entered the Dorpat University, Faculty of Law to get higher education. By this time a big revolutionary movement had started among students at almost all Universities all over Russia and Noe was one of its well-known participants. Due to this he was not to graduate from the University and in 1902 was sent into exile to Georgia.

In Georgia he witnessed the working class movement at its height. At that time the local government sent the leaders and participants of the working class movement en masse into exile to Siberia. By the end of summer 1902 Noe Ramishvili acted as a leader of the working class movement in Batumi, as a committee member and started to set up social democratic organizations in Guria.

The police could not but see his activities in Batumi and in Gurian social democratic organizations and Noe Ramishvili was forced to move from Batumi to Tbilisi where workers elected him as Committee member.

In autumn 1904 the police discovered where Noe was. He was arrested and deported to Batumi where he was accused of working for the local committee. On his way Noe jumped off the train, escaped and started an illegal life in Rostov-upon-Don, where he became a famous member of the social democratic organization there. In March 1905 Noe illegally returned to Tbilisi and together with others declared a fierce and merciless war against the Bolsheviks. At that very time, together with N. Zhordania, he was heading an illegal magazine "The Social Democrat" and after defeating the Bolsheviks he became the member of the Mensheviks' Bureau and one of the leaders of the first Revolution (1905). In the reactionary years he liaised closely with the working class organizations and led the social-democratic newspapers, at the same time he remained an unsurpassed propagandist and organizer.

In 1908-1909 Noe Ramishvili studied at Leipzig University. During the World War I he was Party leader; and after the beginning of the 1917 Revolution he was elected as the member of the Centre of Tbilisi Workers and Soldiers, as the friend of the chairman of the party regional committee, member of the Constituent Assembly of Russia, and then member of Transcaucasus Seim, National Council, Parliament and Constituent Assembly and the Chairman of the first government of independent Georgia. Thereafter he was the Minister of Internal Affairs, Minister of Education and the Minister of Military Affairs. In his capacity as the Minister of Education, the university was founded in Georgia, and when he held the position of the Minister of Internal Affairs, postal, telegraph and telephone services were established in all remote villages and regions all over Georgia.

On 26 May 1918 under Noe Ramishvili's leadership, a Provisional Menshevik government of Georgia was set up but within one month he was forced to resign to avert confrontation in the government. He gave up the post in favour of the Chairman of the movement: Noe Zhordania.

In 1921 after the occupation of Georgia by external forces (the Russian barbarian communists), by a decree of the Constituent Assembly, Noe Ramishvili, as the member of the government, together with the government of Georgia went into exile in Europe. In Europe he immediately started activities for the Liberation of Georgia and with his usual passion, enthusiasm, hopefulness and tenfold energy started to work for the liberation of his native land. He became a member and leader of the Party Bureau and one of the editors of the party newspapers abroad.

Amongst the Georgian émigrés Noe Ramishvili was one of the staunchest supporters of the 1924 rebellion in Georgia. He, together with General Andronikashvili, assured everybody that England and France were ready to give assistance. This of course, was not true, but by this they wanted to give moral stimulus to the rebels.

His life is integrally linked with the Social Democratic movement of Georgia and with the liberation movement of the Georgian nation. He was an incomparable, brave fighter for liberation of his motherland and for the restoration of the independent republic. The proof of this is in Kakutsa Cholokashvili's words quoted from Sashiko Kargareli's letter to Akaki Ramishvili: "If Noe Ramishvili were in Noe Zhordania's place we would have defeated the Russians in 1921. This man was so strong that he would have sacrificed himself and his children for the independence of Georgia".

On 7 December 1930 at 3 am when Noe was hurrying to the Party meeting in Paris, on the Place d'Italie, a bribed, evil hand, hidden behind the railings killed him and deprived the group of the liberation of Georgia of a brave and fearless fighter.

To characterize Noe Ramishvili as a person we would like to share with you Sashiko Kargareli's letter to Akaki Ramishvili written in 1982:

"Hello dear Akaki! Hope I trust you are well. I have remembered a story and I wanted to share it with you. You may need it for your memoirs.

General Mdivani was the Governor of the city of Batumi. Kakutsa Cholokashvili was his assistant. Once Mr. Noe Ramishvili, Minister of Internal Affairs, came to Batumi. After supper, the General told Kakutsa, that it was up to him to let the Minister rest this night. Kakutsa took him to his flat and offered him his bed. Then Noe asked Kakutsa where he, himself, would sleep. "I will lie on this sofa", Kakutsa said. Noe replied: "How come that you, the nobleman, the prince, give me your bed and you rest on the sofa?" Kakutsa said: "I am a horseman and can have rest anywhere. And you are the Minister." I remembered this story and that's why I wanted to share it with you. Take care, Yours Sashiko".

Akaki Chkhenkeli was Noe Ramishvili's closest friend and his colleague. He and his wife, Makrine, fully shared his views. In a letter written to Noe Ramishvili's wife in 1946, Akaki Chkhenkeli wrote: "During my entire career I have never ever had a quarrel or any misunderstanding with Noe. All the workload and the whole burden of the party and the government were on his shoulders".

The treacherous assassination of Noe Ramishvili deeply upset many compatriots both émigrés and in Georgia. Giorgi Kipiani, wrote a poem on his death called "To Dear Teacher":

"The sacred heart stopped beating,
Alien soil, mourning bells
Spread over as black curtains,
Horrible sound of death!"

I

**“I will never exchange bare rocks for a Tree of Immortality,
I will never exchange my homeland for the other country’s
Paradise”**

Rapiel Eristavi

I think that these lines of Rapiel Eristavi fully comply with this chapter, which I would like to start by remembering my mother, Maro Ramishvili, and a story told by my father, Noe Ramsihvili in 1928: “We had to declare the independence of Georgia in the period from December of 1916 till January 1918 while the Russian army held the frontline from Trapezund to Lake Vani. By this action we would have returned the territory seized by Turkey. The best moment came during the revolution of 1917. Two days later, the General Governor of the Caucasus invited both Noes (i.e. my father Noe Ramishvili and Noe Zhordania) to the palace. When he received a promise from us of the inviolability of the Russian population, he said, “Now go and look after your Georgian nation”. This meant an interim handover of power.

It cannot be but noted that the Menshevik party took a decision on the declaration of independence in January 1917 at the Jonjuati Conference and the National Democratic Party - at the beginning of the February Revolution.

For declaring the independence of Georgia it would have been sufficient to summon a congress of Georgian parties and representatives of societies. At the same time, we had to promise to the Head of the Russian army of the Caucasus that our army would support them in the war against the Turks. The Russians would have agreed to this like they agreed to the restoration of the autonomy of the Georgian Church on 11 February 1917. All this would have taken 3 weeks, but Zhordania was the first to act. In his memoirs, “My Past”, Zhordania writes: “The first issue was to set up a revolutionary organization, which would seize power. Only the working class is able to provide such force”, i.e. 5,000 workers of Tbilisi (N. Zhordania, “My Past”, p.108).

On behalf of the National-Democratic Party, David Vachnadze asked Noe Zhordania: “Is it really necessary to summon the National Council

for the declaration of independence?" The reply was that a big concession will be necessary for this, namely, that the nobility of Georgia would have to handover all its property" (D.Vachnadze, "Played on the Russian Changi".³

My father used to say that the majority in the Menshevik Party sided with Zhordania. Therefore, instead of the declaring of independence he made the Party adopt the resolution "About the creation of the Council of Georgian Workers in Tbilisi".

In two weeks under Zhordania's chairmanship, "The Council of Workers" in Tbilisi was elected followed by the Transcaucasian "Regional Centre of the Councils". On top of this he was also the chairman of the Menshevik Party. This means that Zhordania, instead of protecting national interests, in fact seized power into his hands in Georgia.

This is how N. Zhordania made Georgian nation lose its unique chance of independence. As my father used to say, within these borders neither Russians nor Ottomans would have been able to conquer independent Georgia

There was another chance given to us to declare the independence of Georgia when, on 15 November 1917, Lenin and Stalin made a statement about the nations' self-determination. It is surprising that the nations of Transcaucasus did not declare independence immediately. They could have concluded a treaty with Turkey, and then Germany too, being on time to declare their independence (Kazemzadeh, "Fight for TransCaucasus", p.56, in English).

As David Vachnadze recalls, on 19 November 1917 the "Georgian Nation Congress" was convened under Akaki Chkhenkeli's chairmanship. The Congress, attended by 300 delegates, received the following decision from all groups: 1). to transfer to the National Bank of Georgia the property of ours, of the nobility amounting to 40 million rubles, given to the Georgian nation by Kita Abkhazi and David Nizharadze; 2). Due to the abolition of the 1783 treaty by the Russians, to summon a 120-member "Georgian National Council" to prepare for independence; 3). to set up a military commission to create the army.

Everybody was content with such national unanimity (D. Vachnadze "Played on the Russian Changi", p.41).

---

³ Georgian for a "stringed instrument" (M.K.)

On 22 November 1917 the National Congress elected the "Georgian National Council" under Akaki Chkhenkeli's chairmanship. But, on 24 November 1917, Zhordania opposed to this line, as the Chairman of the Council of Transcaucasian Regional Councils and the Council of Tbilisi Workers and Soldiers, he summoned a meeting of all revolutionary organizations of the Transcaucasus and political parties at which, before calling the Russian Constituent Assembly, he forced through a resolution about "Establishing a Transcaucasian Provisional Commissariat" (Documenti I Materiali Zakavkaziya I Gruzii, p.3-8).⁴

In his 1919 brochure "Za Dva Goda"⁵ Zhordania regretted that "links with Russia have been severed and we are left on our own" (p. 51).

Evgeni Gegechkori was the Chairman of the Transcaucasian Commissariat, which was composed of representatives of three nations, which made it weak.

It is said in Noe Zhordania's memoirs that each major political issue was decided at the Bureau of the Menshevik Party (N. Zhordania, "My Past", p.112). Tbilisi Council of Workers and Soldiers was no lesser force. This makes it clear that it was Zhordania who was the leader of the Transcaucasian Commissariat and not Evgeni Gegechkori.

On 11 December 1917 "The Red Army" seized Tbilisi arsenal and got hold of its largest stores. Valiko Jugheli was in charge of the arsenal and he carried out only Noe Zhordania's personal orders.

Later, on 16 February 1918, Odishelidze, Chief General of the Caucasian Front, received a telegram from Vehib Pasha, which read that "Turkey was calling on the Transcaucasus to participate in negotiations for the Brest-Litovsk Treaty".

In spite of the fact that non-party Azeri Papajanov and Noe Ramishvili advised on acceptance of the invitation to the Brest-Litovsk negotiations, the Transcaucasian Commissariat could not come to an agreement and the issue was passed for examination onto the Transcaucasian Regional Centre of Councils, i.e. to Noe Zhordania. His reply was as follows: "We are part of Russia and we would not be able to take a decision without the Russian Founding meeting which has been recently convened" ("Documenti i Materiali..."¹⁶, p.25-26)

Noe Zhordania forgot that the Bolsheviks had dissolved the Founding Meeting on 19 January. It was too late when this reply was sent to

4 "Documents and Materials of Transcaucasus and Georgia" (M.K.)

5 "In Two Years" (MK) (1919)

Vehib Pasha. In the meantime the Turkish Army was moving forward and Georgia had no army to stop it (Kazemzadeh, p.88).

On 24 February 1918, as a reply to the Brest-Litovsk negotiations in the Seim, Giorgi Gvazava demanded the declaration of independence of Transcaucasus. If the then politicians trusted him the country would have escaped many troubles. Unfortunately this also turned out to be their grave mistake (Kazemzadeh, p.103).

On 1 March 1918 the Seim and the Transcaucasian Commissariat decided to conclude a treaty with Turkey. The delegation was ready to go when a dictated telegram arrived. It said that by the Brest-Litovsk Treaty Russia handed over to Turkey Karsi, Ardahani and Batumi ("Dokumenti i Materiali..." 47, p. 85)

On 8 March 1918 our delegation, led by Akaki Chkhenkeli, arrived in Trabesund for talks. Vehib Pasha demanded that Transcaucasus should leave the territory which Turkey had received on the basis of the Brest-Litovsk Treaty. Meanwhile, the Turkish troops continued to move forward (Kazemzadeh p.93).

In the same period Carlo Chkheidze stated in the Seim that Transcaucasus did not recognize Soviet Russia and its Brest-Litovsk Treaty. Azeri Khan-Khoiski noted: "Transcaucasus labors like part of Russia, although does not follow the Treaty concluded by Russia "(Documenti i Materiali..." 53, p. 89-106).

Researcher Riazanovsky writes in his English language work "The History of Russia" (p.529) that our absence at the Brest Litovsk Treaty talks was one of the biggest mistakes. Germany took seized Estonia, Latvia and Lithuania from Soviet Russia, in other words 60 million of its population, received independence. In 1928 Noe Ramishvili noted: "Zjordania probably has forgotten" that since 1914 Georgian nationalists led by Giorgi Machabeli had links with Germany. It would have been enough for the Transcaucasus to be present at the talks and Germany would have immediately sided with us.

**“Where is another Georgia, in which part of the world?
The nation that is brave, hospitable, protecting its destiny”**

Grigol Orbeliani

On 11 May 1918 Reconciliatory Treaty Talks of Turkey and Transcaucasus were opened in Batumi. General Von Losov was a German observant now. In those times, Transcaucasus did not have a sufficient army. Therefore Karsi, Ardahani and Batumi were still in Turkey's hands.

The Turkish, due to declaring war to us, demanded extra territory – Akhaltsikhe-Akhalkalaki and almost the whole of Armenia. The Turkish army continued moving forward and occupied Ozurgeti.

They had a treaty plan, but did not reveal it. Akaki Chkhenkeli, Head of the Delegation, protested and demanded that this treaty was to be signed by all four allies (Kazemzadeh, p.110-112).

As mentioned in Nino Gelava's letter published in the “Akhgadzrda Iberieli”⁶ “on 25 June 1911, the Azeris, in the Transcaucasus delegation, defected for the Turkish side, but the Armenians still wished a war. In his secretly written letter Chkhenkeli told Noe Ramishvili: “The story of Trapezund should not be repeated because I have already agreed to the Brest-Litovsk Treaty. The Seim has declared war on Turkey. And war is destructive for us. The only thing that can save us is the declaration of independence of Georgia for which we have to be ready. Germany may help us and we may persuade Turkey to accept the treaty. Zhordania needs to go to Batumi and influence the Armenians”.

On 19 May, Von Schulenburg and Von Cress arrived in Tbilisi. They dressed German prisoners and colonists in German uniforms, armed them and started to deploy them in 20-50 men groups alongside the Poti-Tbilisi-Julpa railway to stop the Turkish (Kazemzadeh, p.115).

As Makrine Chkhenkeli retold me, Zhordania was finally convinced of the necessity of declaring independence. On 22 May he arrived in Batumi where under Giorgi Gvazava's chairmanship the commission was preparing “The Act of Independence”. On Zhordania's initiative the “Neutrality of Georgia” was added into it although he did not think that a guarantee from the big countries would be needed for that.

We have to be grateful to Akaki Chkhenkeli and Noe Ramishvili

---

6 “A Young Iberian” (M.K.)

that the independence of Georgia was declared on 26 May. On that day, the National Council, unanimously, except for Irakli Tsereteli, declared independence. The Chairman of the Council read out the Act of Declaration. Noe Zhordania's National Council elected Noe Ramishvili as the Chairman of the first government.

Decades after that date, on 20 December 1965 General Kvinitadze visited us in our flat in Paris. He said: "Noe Ramishvili was the only Georgian political figure, who could have served Georgia as Pilsudsky served Poland. Ramishvili had to abandon the Menshevik Party immediately after that; he had to keep aloof from any party and pursue a purely national policy line. In that case the whole Georgian nation, national army and we, the officers, would have grouped around him. He did not do that and I deem this a great crime of his before the nation!"

In that very period Akaki Chkhenkeli and Noe Ramishvili were trying to create "The Centrist Coalition Government" therefore they wanted to elect Niko Nikoladze, Giorgi Gvazava and Ivane Zurabishvili, Ilia's⁷ genuine successors, into the government. These were the people who could create a "liberal" economy in Georgia. But the extremist members of the National Democratic Party did not support the election of Ilia's successors into the government, which was tantamount to an anti-Georgian activity.

There were three main figures in the first government: Noe Ramishvili, General Kvinitadze (a brilliant Commander-in-Chief) and our greatest diplomat, Akaki Chkhenkeli. Only Akaki was able to explain to Noe Ramishvili that General was absolutely trustworthy although he had forgotten his Georgian. If they had set up "The Union of Three" nobody would have been able to overthrow the government.

In my opinion, it would have been more than enough to send the Economic Mission to Germany on 26 May 1918 and to appoint Giorgi Machabeli as the Ambassador. I deem it a great mistake that Akaki Chkhenkeli left for Germany for several months. If he had stayed in Georgia, given his diplomatic gift, Zhordania-Jugheli would not have been able to stage a coup.

On 28 May, Akaki Chkhenkeli and Noe Ramishvili signed the agreement with General Von Losov in Poti about the recognition of the Brest-Litovsk Treaty by Georgia and granting permission to Germany to use the

---

7 Ilia Chavchavadze, a famous Georgian writer and public figure, assassinated in 1907 (M.K.)

railway for the purpose of army transportation and freight traffic. Then economic agreement about loans and magnum should have followed.

Let us go back to General Kvinitadze's memories: "As the Commander-in-Chief, I was carrying out the duties of the Deputy Defence Minister in Noe Ramishvili's first government. I have to declare that he was the best Prime Minister, excellent at leading the government sessions; he was taking quick and clear decisions by taking national interests into consideration. The population was extremely happy with the first government".

But as my mother would recall, the Leftist Mensheviks led by Noe Zhordania and Valiko Jugheli, were not pleased with this. They stated that the government is "weak and does not have a clear-cut direction". They were doing this because they wanted to take power into their hands. They wanted to implant Marxism, class struggle, internationalism and maintain the achievements of the 'Revolution'. They were Russophiles and were looking into Moscow' eyes.

General Kvinitadze recalls: "Valiko Jugheli rushed into the sessions of the government several times shouting that Guards would never obey any government if Noe Zhordania is not its chairman. But it would have been sufficient if only Noe Ramishvili asked me and the very next morning the whole army general headquarters combined together would have been in front of him, at his disposal.

Thus the Guards would have gone into pieces. I constantly wondered why Noe Ramishvili had never asked me that. This, too, I deem to be his great crime before the Georgian nation. Nobody would have been able to overthrow the government in this case".

I know from my mother's tale that in June 1918, several threatening letters arrived in the government from the Council of Tbilisi Workers and Soldiers, led by Noe Zhordania.

We read in documents from the Tbilisi Council archives that on 8 June 1918, a Congress was convened of the Executive Committee of Tbilisi Workers and Soldiers Council, Regional Centre of the Councils and Red Guards General Headquarters, at which Zhordania offered the revolutionary organizations to place their armed forces at the disposal of the government. Valiko Jugheli supported this proposal. He stated that the Red Guards would hand-over power only to that government the plans of which would be known to him and on the condition that Noe Zhordania would be a member of that government. This proposal was accepted. The next day Jugheli added a new resolution "About the Appointment of Zhordania as the Chairman of the government". This is how Noe Zhordania,

Irakli Tsereteli and Vladimer Voitinsky entered the Red Guards General headquarters.

My mother Maro Ramishvili often remembered 23 June 1918, the day of the overthrow of the first government, and considered that the coup was planned by Zhordania-Jugheli with Irakli Tsereteli's assistance. My mother used to say that this was the Mensheviks' mystery which remains even today and if the Georgian nation finds out about it, the prestige of both Menshevik party and Zhordania would be lost. Therefore they prefer to keep it a secret for 50 more years.

In the magazine "The Voice of Fight" (36), published in Paris in October 1961, Rajden Arsenidze recalls in his article how Irakli Tsereteli convened the session of the Menshevik parliamentary faction on 23 June 1918, attended by Noe Ramishvili. "All of a sudden, Irakli put forward the candidacy of Noe Zhordania instead of Noe Ramishvili for the chairmanship of the government. Many were stubborn: we can change any other chairman if he makes mistakes except for Noe Zhordania".

I think that if Akaki Chkenkeli stayed in Georgia he would have been elected naturally with the support of Noe Ramishvili. The government would have remained untouched and Zhordania-Jugheli would have been left with nothing.

Neither my mother nor myself could find out what exactly had happened at that session. There is no doubt that the truth would have been preserved in that part of the former government's archive in Leville, which Mamia Berishvili brought to Tbilisi in December 1997. He blurted out: "We have the document which says that the party gave the order to the government".

That archive contained a big collection of articles about Noe Ramishvili's past. My mother and I had begged Mamia Berishvili for 40 years to give us a photocopy of that collection but he refused.

No doubt, something horrible had happened on 23 June but we do not know what. We think that Noe Ramishvili became frightened that civil war could flare up and agreed to resign. For some reason he was unable to suggest waiting until the next day to come up with his answer. Then, with the help of the army, he would have been able to arrest Zhordania, Jugheli, and Tsereteli and the Staff of the Guards.

Until researchers find out the truth, Noe Ramishvili will remain guilty of handing over the chairmanship of the government to Zhordania too easily by which means he did so much harm to the Georgian nation!

**“A real man is the one who serves his motherland as the son,
Who takes his homeland for the temple, and his own self
for its part”**

Rapiel Eristavi

In winter 1999, while meeting my friend Nichole Zhordania in Paris, I explained to her that all criticism in my work is unbiased and that, personally, I do not feel animosity towards anybody and I touched upon all my father's mistakes too.

Now we can look at the work of the second government under Noe Zhordania's chairmanship, which covers the period from 24 June 1918 to 15 March 1919, i.e. before opening of the Constituent Assembly.

As soon as he seized the power, Noe Zhordania had the national flag taken from the Government palace and had the red flag of the revolution flown. This was Valiko Jugheli's special order. During the year this flag bothered the Georgians and made a negative impact on representatives of the foreign countries. Many took it for the sign of the Bolshevism. For example, one American Professor who was in Tbilisi to elicit whether or not we could have been recognized, on seeing the red flags sent a corresponding remark to America.

This was the manifestation of leftist Menshevik internationalism, Marxism, class struggle and Russophiles. They considered the protectors of our country, our nobility and cavalry, to be the foes and traitors of the revolution, and the Russians, Armenians and workers of other nations, to be trustworthy brethren. This was the view of leftist-Mensheviks who represented the majority in the party.

As far as the rightist Mensheviks are concerned they were supporting a national orientation and a strong army. They, as the people of business, ignored Marxism. They discussed all main issues first in the party and when agreed upon a clear idea, took it to the government and then finally to the Parliament. They always conducted the meeting before voting. Therefore the opposition could see that its views were never taken into consideration by anybody.

It is noteworthy that in 1902-1903 young Noe Ramishvili and Noe Khomeriki made a grave mistake when they let the whole Georgia join the party network. They adopted a rule that a free meeting should be held

in the party. But when the majority of the party made a decision about this, or that particular issue, after the meeting everybody was forced to pursue the majority line. This is called "democratic centralism" which Lenin later copied from the Georgian Mensheviks. This was the dictatorship of the Menshevik Party remembered by Philip Makharadze, Zurab Avalishvili and David Vachnadze in the following way:" So it means that Noe Zhordania is a dictator who was obviously a merciful person. To avoid injustice everybody should know: he used to live in hardship both during independence years as well as in emigration".

The day after the second government was created, Noe Zhordania transferred 50 million rubles to the Guards and gave nothing to the army. It would have been better if he had divided this sum between the Guards and the army. Thus he would have gained better control over the Guards and at the same time strengthened the rear of the republic and also increased the chance of winning the war against the enemy.

Two days later a meeting took place about the Guards' Charter. General Kvinitadze stated to Zhordania:"I understand that you want to defend a new rule, both the Guards and the army to be good but during the war the guardsmen should be mobilized in army on the basis of common conscription". This statement made Zhordania awfully angry and he dismissed the General from the government as well as from the role of Commander-in-Chief. Zhordania did not realize the extent to which the General was loyal to the republic, notwithstanding which party stood at its head. If Zhordania had not treated the General that way but, to the contrary, had appointed him as the Defence Minister, this would have strengthened the army as well as the second government and the republic.

Russian Bolsheviks, led by Trotsky, trusted Tsarist cavalry when creating the army, but at the same time appointed political leaders to them. In several months they had a strong Red Army, always bravely and desperately fighting....

But the Georgian Mensheviks acted in the opposite way. They did not trust our famous cavalry (about 60 Generals and 5.000 Officers) and tried to create the army themselves with the help of Menshevik citizens who had no military experience whatsoever. From 1917 to 1921 it was not possible to create an army. I have to admit that leftist-Mensheviks, with their theories, were antimoralists: "We are not disposed in an imperialistic way and we have declared neutrality, i.e. nobody will attack us from now on therefore we do not need the army - the Guards are enough."

In September 1918 the German advisor to the Defence Ministry of Georgia sent the following report to Berlin: "The Prime Minister deems the Peoples' Guards to be the protector of his very self and of the regime, and creation of the army is not a success". On top of this General Von Cress sent an additional telegram to Berlin: "While it is impossible to create the Georgian army, Germany should not recognize Georgia".

In September 1918 when the Germans were still in Georgia, General Alexeev, Commander of the White Army, invited the Georgian delegation to Ekaterinodar for a meeting. Evgeni Gegechkori led the delegation, which also had General Mazniashvili among its members. Six Generals and two delegates of the Kuban government met them. General Alexeev without reserve recognized the independence of Georgia and stated that he had already transferred 250,000 roubles from Kuban to General Takashvili to purchase bread with discount. General Denikin writes in his book that General Alexeev's aim was to establish a link with the Georgians, as with natural allies, against the Bolsheviks. It is clear that General Mazniashvili does not talk about this in his memoirs written during the period of Soviet Georgia. The White Army demanded that we freed the coastal area from Gagra to Tuapse, part of Kuban, etc. Gegechkori made a telephone call to Zhordania and the next day said "No" to Alexeev. This had awful consequences for us. During the next year Denikin not only established a naval blockade of us and made the whole Georgia starve but started to wage war against Georgia, North Caucasus and Azerbaijan.

The English held Batumi in favour of Denikin and were badly disposed towards us. But the worst had still to come at the Treaty conference: through our involvement in the war against Denikin we scared the Italians, who had a close interest in Georgia. For that reason Italy was ready to take up a mandate for Georgia and bring in the army to protect us.

This is just a simple mistake that we face here which could have been dealt with by the first government. Namely, what we needed was Akaki Chkhenkeli's diplomacy and Noe Ramishvili's and General Kvinitadze's approach. The task was extremely simple: only ten Georgian Generals, who knew the Russian Generals pretty well and even had friendly relationships with them, had to be sent as delegates. They would have immediately agreed the union against the Bolsheviks, handing Gagra and Sochi over to us etc. After that in December 1918, after the English came in, they would have rendered us all kind of assistance.

In his book General Denikin notes that "it was possible for the White Army to win over the Bolsheviks" and we would have remained free.

I have dwelt on this in such detail because in future Georgian historians should observe each fact in order to discover the truth that favours the future welfare of Georgia.

And finally, regarding the war between Georgians and Armenians waged in December 1918. Unexpectedly the Armenians attacked the province of Borchalo in Georgia and were defeated near Shulaveri. The Georgian Army advanced. At this very moment, Noe Zhordania stopped the war and, following an English Colonel's interference, concluded a Treaty based on the line at which both Georgians and Armenians stood. By this step he made the issue of the old province - Borchalo - arguable. When Khatisyan returned from abroad, he regretfully noted, "If I were here this war would not have started." The Georgian government published a pamphlet about this in 1919 "Iz Istorii Armiano-Gruzinskih Otnoshenii" ("From the History of the Armenian -Georgian relationship", MK). It notes that the Armenians were claiming Borchalo, Akhaltsikhe and Akhalkalaki which the Mensheviks had promised them in 1917-1918, 'because a majority of the population there were Armenians. As long as Transcaucasus existed this did not matter, but then they demanded to keep the promise'.

David Vachnadze confirms that he met with Armenians and Ossetians in emigration: "Throughout years the Mensheviks kept yelling on top of their voices that they were fighting not because of keeping the old borders of Georgia, but to create socialist-national provinces based on modern ethnographic principles. "Everybody would receive independence and side with whoever they want to". Such was the theory of the leftist Mensheviks.

IV

**“Liberty, you are the harbour of the men,
You are the sacred temple of the oppressed and tortured,
You are the peace and truth of this country,
You bring up the human nature so close to the deity”**

Ilia Chavchavadze

The third government existed comparatively longer - for two years. What was the “independent republic of Georgia” like in 1918-1921?

There was confrontation inside the government. There was dictatorship of the Menshevik party, the programme of which, according to Noe Zhordania’s ideology, was based on the class struggle and socialist theories of internationalism.

But there was another line in the party too which was led by Noe Ramishvili. The aim of his entering the second government was to maintain “some kind of the national character” for the government, i.e. for the Georgian republic with assistance of other ministers who were disposed towards a national approach. Thus, Noe Ramishvili’s role in the second and the third government was to make Zhordania’s policy lines milder.

According to my mother’s account, my father had a constant disagreement with Zhordania. Therefore, the legend about Zhordania-Ramishvili tandem was a lie invented by the Mensheviks. In reality there was a duet of Zhordania-Jugheli in Georgia helped by the Guards. In spring 1924, when Valiko Jugheli was proposing to arrange a rebellion, he came to say goodbye to my father in Leville and said to my mother: “throughout the whole independence I have been fighting against Noe Ramishvili and now I do regret it”.

On 30 July 1918, at the Parliamentary session, Jason Lortkipanidze (N.D.), stated that the Commissar, appointed by the Finance Minister, had not so far been able to enter the building where the banknotes were being printed.

At the same session Grigol Veshapeli (N.D.) on behalf of his faction, criticized the Ministry of Labour, which protected only interests of the working class,” negotiations stopped between industrialists and workers on the issue of exploitation of Chiatura Magnum, because local commissars of the Ministry of Labour, instead of protecting the state interest, protected only the workers’ interests”.

Externally the Georgian republic was a democratic, nonpresiden-

tial republic. Our Constitution was far ahead of the then West European constitutions, for example, women had equal voting rights in elections, the death penalty was abolished, and each citizen's home was inviolable. Political asylum seekers and refugees were not extradited to other states, an eight hours working day had been established, workers enjoyed state insurance in case of illness, the unemployed were given assistance, the working of women and young people less than 18 years at night was forbidden, national minorities had cultural autonomy and a local government and were given assistance. But as far as our Church is concerned, unfortunately, there was totally unacceptable legislation against it. This meant that instead of religion, the leftist Mensheviks tried hard to implant their devilish internationalism and Marxism into the spirit of the Georgian nation. This was in spite of the fact that their power was based only on the workers and the Guards, while without the peasants' support none of the state systems could have been established. The peasants were voting for them only because they promised to give lands based on implementation of Agrarian reforms.

The leftist Mensheviks had a plan to make the Georgian nation forget their historical past and replace their faith by Marxism. They also intended to hand over part of Georgian territory to the national minorities according to the "principle of indigenous population".

Agrarian reform was one of the major reforms the implementation of which the Mensheviks started from the very outset and completed in 1921. The peasants expected the land for free and were used to this idea. Every Georgian political figure agreed about the necessity of agrarian reform. The Commissariat of Transcaucasus adopted a resolution about expropriating lands from big landowners without "compensation" and their nationalization.

In his book, Kotsia Kandelaki writes that it was necessary to calculate the "norm" for each category of land. The people were allowed to start gardening; cultivating vineyards and tobacco and to have 7 desyatini; to have 14 desyatini for grain farming and 40 desyatini for cattle breeding. The surplus land would go into the state land fund. On the other hand, the peasants, after their requests, were allowed to buy an extra piece of land instead of renting it.

It was difficult to carry out the agrarian reform. It was followed by a fall in incomes. According to Georgian nationalists, the new owners had no adequate experience. Production of commodities fell which was a catastrophe for the country. Although this reform obviously improved the peasants' state it was still incomplete; the reform weakened landownership by the nobility and the big landowners resigned themselves to their fate. A strong village bourgeoisie was created which assisted the development of capitalism in agriculture.

Noe Khomeriki, (rightist Menshevik and Minister of Agriculture) was an implementer of the agrarian reform. He was a genuinely honest man with strong national tendencies. He, as the son of peasants, took the peasants' fate too close to his heart. But the leftist Mensheviks, gradually changed Noe Khomeriki's plan which led to his resignation from the government two years later. Noe Khomeriki thought that the leftist Mensheviks' agrarian reform fueled the peasant's rebellion against the government.

In his book, Revaz Gabashvili notes how the group of farming nobility was established consisting of Ilia's followers. They started to work before the World War I. They were landowners and knew how to cultivate land. They acted through the nobility bank and cooperative societies set up by them, they assisted Georgian peasants, taught them how to cultivate land with new methods, helped other nobility in acquiring new lands, helped the cooperatives and taught the uses and advantages of bank privileges. Cooperatives spread all over Georgia. They used their own money for this work. This was an excellent start for the agrarian reform, which would have born fruit in some five years. But when Georgia reached independence, instead of supporting the nascent reform, the Mensheviks gradually ran down the work, especially the cooperatives:" This is not your business to do it but the state's".

Bolshevised soldiers returning from the western front caused agrarian chaos. In July 1918, at the parliamentary session, Grigol Veshapeli (N.D.) talks about the Sachkhere rebellion: it is one month since a big fight started between the South Ossetian and Government armies near Chiatura; artillery, machine guns and cannons destroyed the whole area. In previous times this occurred only in the provinces of Gori, Dusheti and Lechkhumi. Now they have been caused by various reasons. The Ossetians are organizers and there is one member from the South Ossetian Council among them who has headquarters in the village of Chala. Until now the South Ossetian Council has recognized neither the independent republic of Georgia nor its government. It is waiting for the North Ossetians to come to a conclusion. Now the rebellion was defeated. Captain Ishkhneli, the leader of our army, has closed the village of Chala resulting in the Ossetians having no further arena for activities. This turmoil, in which Armenians and Bolsheviks participated, has been partly caused by the propaganda of the "class struggle" carried out in villages by the ruling party members. They helped the process of seizing lands from the nobility, while it was the nobility who fought to protect the Georgian lands from the enemies. By their weakening our lands lost their protectors because the party propagandists did not mention "the national issue" in their programmes any more. All this needed a reply from the government.

**“I need chonguri⁸ to serve the truth,
To support a sacred idea, to warm up the heart with purity”**

Akaki Tsereteli

Let us consider some facts so that you get at least a superficial impression about the independent republic of Georgia in 1918-1921. What was the independent republic of Georgia like in reality?

In July 1918 at the Parliamentary session David Vachnadze (N.D.) talked of a special army detachment: “By taking into consideration the state we are in, we have to create a regular army. But if you deprive the army of funding then we will not be able to create it. It is within the army’s competence to protect the border. 12 million maneti is needed to add 2,500 soldiers on detachment, which is tantamount to 2 regiments of the army. You have already had the people’s Guards and militia. The army is short of this sum and with the empty pockets we shall not be able to create the army”. Revaz Gabashvili (N.D.) added: “The army carries out the same duties as the detachment. The government provided the detachment with a lot of uniforms and property but today they have nothing because its composition is not homogeneous.”

The Menshevik, Emeliane Lomtadze, noted that it the special detachment is needed to fight against internal anarchy i.e. Bolshevism.

If the leftist Mensheviks wanted the republic to be of a socialist nature, there were still people in the government, although in minority, who were pursuing the national policy line. For example: the introduction of the Georgian language in schools and state institutions, dismissal of Russian civil servants from work, transforming Tbilisi University into the State University and sending 60 best students abroad to study and develop the Georgian culture. Here we have to add to the list the return of 400,000 Armenian refugees to Armenia and expulsion of Bolsheviks from the territory of Georgia, which happened on Noe Ramishvili’s initiative.

On 14 March 1918 the supreme body of the state – the Constituent Assembly - was elected. Emeliane Lomtadze notes: “Starting from the Russian Duma, the Mensheviks won in all elections because the party entrusted the electoral campaign only to Noe Ramishvili. He was an

---

⁸ National Georgian stringed instrument similar to guitar (M.K.)

exemplary organizer. Therefore the party trusted the electoral campaign for the Founding meeting to Noe Ramishvili again who chose a national orientation as the campaign slogan and not once mentioned either socialism or class struggle." The Georgian people en masse cast their votes in favour of the Menshevik party, which received 109 MP mandates and other parties only 8 mandates each.

In the protocol of the opening of the Constituent Assembly it is written that the programme of the third government presented by Noe Zhordania was purely a socialist programme based on class struggle and on maintaining of achievements of the revolution. Not a single word was mentioned concerning the national issue. And there once again, we see two different trends within the Menshevik party. 85 percent of the Georgian nation was composed of peasants, who traditionally were disposed nationally.

I do not want one fact to stay in the shadow either: before the Constituent Assembly elections the National Democratic Party delegation paid a visit to Noe Ramishvili. They asked Ramishvili to join the National Democratic Party and unreservedly offered him the chairmanship of the party. By this step they were sure that Noe Ramishvili would ensure their party's victory in the elections and by creating a national government Georgia would have been saved from falling into the abyss. Unfortunately Noe Ramishvili refused which is considered to be a big crime committed before the Georgian nation.

In Kotsia Gvarjaladze's opinion, no man except for Noe Ramishvili had the right to say about the Menshevik party that "this is my party", because it was he who organized the party and gave it strength, which neither Bolsheviks nor other parties could ever secure. In the beginning, i.e. before the war, the party was socialist and national. Nobody paid attention to Zhordania who was gathering his people together in the central committee. And Noe Ramishvili was a man with a strange character, if he was committed to an idea nobody would have been able to convince him otherwise. He was madly in love with his party and nobody could persuade him to leave it. This is why he did a lot of harm to the Georgian nation. There is no doubt that by moving to the National Democratic Party in 1919 this party would have won the elections of the Constituent Assembly.

While opening the Constituent Assembly Spiridon Kedia (N.D.) said: "The second government completed its seven month term with a debt of 26 million maneti. The new government does not want to follow

this route. Our banks and credit organizations lost confidence and do not carry out operations any more. People do not take money to the banks any more. Today the village is the only manufacturer. Agriculture gradually goes through crisis. Solving the land issue through revolutionary methods did everybody harm; undermined everyday farming and brought benefit to no one. If in political circles the revolution is easily tolerated, this is not the case in economic life. Revolutionary activities bring ruin here. This approach left some people on the streets without any means and allowed others to follow the path of plunder and anarchy in agriculture. If the government takes the path of expropriating the property of the landowners, then let it give the seized lands for sale to landless peasants. Importing and exporting goods has become difficult and only the new government can follow the path of a free and private initiative.

The question of industry is even worse with us. Nobody has a guarantee that in starting a business they will achieve a positive result. Professional unions, in their present form, make it impossible to lead economic activities. Therefore our country's economic life is rolling down into the abyss. Now it is clear, even to socialists, that it is impossible to turn it back by socialist experiments. The sooner the government takes the old, well-trodden track of bourgeois creativity, the more possible it will become to improve our economic life. The government should condemn the line of revolutionary socialism and regain the trust of the people".

On the opening day of the Constituent Assembly Shalva Alexi-Meshkishvili (Soc. Federalists) made the following speech: "Now you face the following question: what should our state's social context be like? The ruling party intends to establish here a purely democratic state and abstains from giving it a social character. We confirm that the national renaissance is to be carried out by the working people of Georgia whose business is to start an economic revival of the country. Georgia is lagging behind economically, the average income of the population is small; the government cannot impose tax on people; imposing it on capitalists even will not help the situation, because their number is too small. Factory manufacturing is underdeveloped. The only way out is the wide arrangement of public, secular, civil and state farms".

Many peasants' rebellions took place due to the agrarian reform:

- In spring 1917, in the province of Borchalo the population, being excited by the Russian revolution, was redistributing land by force of arms;
- In spring 1918, when Turkey attacked Transcaucasus, by the Turks'

instigation, riots took place in Abkhazia and Samegrelo;

- In June 1918, in parallel with the riot organized by the Ossetians and the Bolsheviks in Dusheti, a rebellion took place in Sachkhere in which 15 rebels were killed and about 20 rebels were shot dead;

- In May 1920, during the first invasion of the Red Army from Azerbaijan, a further rebellion took place in South Ossetia in which only a small part of the peasants participated.

The government did not get any money from the seized lands during the first year. In 1918 state income amounted to 100 million maneti and expenditure was three times more. Therefore to maintain "a budgetary balance" the government printed banknotes, which caused inflation and a weakened economy.

The leftist Mensheviks went for socialist principles in its economic politics: nationalization of railways, ports, Tkibuli and Chiatura mines, Borjomi mineral waters and hydroelectric power. They also established an export-import state monopoly.

By the end of 1919 when a regular trade was established with the West, the Armenians started a large-scale speculation and even managed not to pay tax. Tbilisi was full of precious western goods while the government was not getting any income and our poor nation was starving.

My strongest memory connected with Georgia is hunger and famine. We were hard up, lived only on beans and porridge, and ate brown bread. Bread obviously was mixed with soil and after eating it caused a stomach ache. On the other hand being hungry was awful as well. All days long my stomach burned with hunger and I constantly asked my mother to give me something to eat. At these times my poor mother used to break a piece of chadi⁹, would divide it into two pieces and say: "Here is a big piece of chadi, a small piece of cheese. Have them together".

I recall one propagandist Menshevik who, over twenty years, wrong news about 1918-1921 independent Georgia to the Georgian nation from Munich Radio Liberty. He even dared to call that time a "small golden epoch" and published a book with the same title. Today every Georgian already knows that unfortunately, there was no such epoch for Georgia in that period.

---

⁹ maize bread (M.K.)

**“Those who do not like Deda Ena are escorted by devils,
They will be persecuted while alive and when dead,
will be eaten up by worms”**

Ioseb Davitashvili

On 14 March at the opening of the Constituent Assembly, Noe Zhordania, Chairman of the third government made the following statement: “The Georgian government has been in existence since the day of the declaration of independence of Georgia and this declaration was made under the influence of forces outside Georgia, by Russia leaving our country and by entering of the Ottoman. The government faces one main task - how to save this small nation. We, sheltered under big Russia’s wings, have unexpectedly been left only at our own country’s disposal. These circumstances dictated the following action plan to our government.

We can state today that the government has fulfilled this historical mission. Today we have three such results: internal as well as external comfort and all achievements of the revolution.

It is necessary to create a big front and this is possible only on the basis of revolutionary achievements: by uniting people, under a democratic i.e. red flag. This very flag of the revolution and democracy has become a symbol of our domestic unity and of national firmness and has become the government’s flag”. On the other hand, previously, the symbol of our country was not red but a three coloured flag (A.R.)

“We have united, firm revolutionary and military forces, and so that anarchy does not establish itself and the black abyss of counter revolution does not open up. The main role in this is granted to the armed forces – the Guards and regular army. The Guards were created in the waves of revolution by leading elements and we have legalized this”. Here Noe Zhordania implies the revolution, which has not taken place among us (A.R.)

“Since October 1917 in economic field, we have not received even one kopeck from the Russians. We had no other way than to print bonnes and exchange rates have fallen also. The first seven months income amounted to about 100 million maneti but expenditure was three times more.

Thanks to agrarian reforms the state seized two million desyatina of forest, about half million of ploughing and eight hundred thousand of grazing lands". On top of that the property in farming was entirely in the hands of inexperienced leftist Mensheviks, skilled in Marxist theories; so we can easily imagine in what state the seized lands were. (A.R.).

"The Railway turned to face serious financial losses and a deficit and it is in a complicated state too". This is not surprising at all, because before 1917 the Russian engineers and specialists looked after the railways excellently. Then, when the Workers' Unions replaced them by unskilled Georgian workers, it is easily to imagine what harm they would have done to the railway (A.R.)

"As you see our financial state is closely connected with the results of the World war". This is partially true because the main reason of our hard situation, due to "socialist theories", were our economy's decline and hunger and famine (A.R.).

Now I would like to tell you about Niko Nikoladze's economic memorandum which he presented to the German government on behalf of the Georgian delegation in Berlin in June 1918. It highlighted the importance of Poti with regards to Europe (Ukraine, Poland and others) in the field of trade.

The port of Poti had a 2,000m harbour area of 8m depth and a good railway network. Daily the elevator could load 300,000 pounds of ore (magnum). It was easy to construct a pipeline from Grozno to the Black Sea. Compared to Baku Oil this oil would have been cheaper for us. Moreover, it was possible to construct the railway through Baksan and Enguri gorges and that would have opened a tourism route. In the Caucasus and, in the first place, in Georgia, there was much mineral ore and 800 000 hectares of forests.

Niko Nikoladze remembers that according to a report, presented by the financial commission to the National Council, in order to cover expenditures, the government would have had enough income from the railways and imports and exports. The government would have needed a loan for start-up actions, for arranging the money system and covering the debt. Therefore Niko Nikoladze, on behalf of the government, requested 50 million German Marks.

The German government agreed immediately to this request and allotted this sum to Georgia.

It is surprising that Noe Zhordania has not mentioned this issue at all. As a reply to Noe Zhordania's conclusion that "the same government's coalition should remain", Shalva Alexi-Meskhishvili at the Constituent Assembly, defined the difference of views between the second government and the Socialists-Federalists. His party left the government coalition.

Shalva Alexi-Meskhishvili 's relative told me in London that Mr. Shalva could not stand Noe Zhordania's actions and the Socialist-Revolutionists left that government.

As far as Noe Ramishvili and Noe Khomeriki are concerned they agreed to participate in the government. If they did not do so only God knows when the leftist Mensheviks would have pushed poor Georgia into the abyss.

Noe Zhordania was such a crafty man that he would have found the way out: he would have implemented his secret, but a famous plan about the Menshevik-Bolshevik coalition together with other Georgian socialist parties.

I want to go back to the character of the Niko Nikoladze. He was Ilia's confederate and remained his follower to the end. He studied in Geneva and Zurich and was our leading economist.

In spite of being subjected to Tsarism and its bossing servants, Niko Nikoladze, as Poti Governor, modernized the port. He became interested in oil and railways.

On 10 June 1918, under Akaki Chkenkeli's leadership, during the Georgian delegation's visit to Germany, Niko Nikoladze, as a member of the delegation, presented the plan about restoration of Georgia and amazed the Germans.

Niko Nikoladze was the first, who supported city local governments in Georgia. He was Giorgi Gvazava's and Ivane Zurabishvili's confederate. When he was in Prague, Niko became interested in the organization of physical culture called "Sokol"¹⁰ for Czech youngsters and on his return to Georgia established "Shevardeni"¹¹ for young Georgians. This news spread immediately all over Georgia and a lot of young people registered for this organization. In those times it was a big achievement in developing the nation's healthcare.

---

10 Russian for Hawk (M.K.)

11 Georgian for Hawk (M.K.)

**“By the word of motherhood, I don’t ask you much:
bury me in your soil,
Blue-skied and emerald-landed, my motherland”**

Akaki Tsereteli

In July 1918, at the request of the Ministry of Internal Affairs, the Parliamentary session discussed the allocation of 12 million maneti to a “special detachment” to fight against the Bolsheviks on the internal front.

At the time of the National Council Noe Ramishvili had already established a “special 800 member detachment for fighting against the Bolsheviks on the internal front”. This detachment was assigned directly to the Ministry of Internal Affairs to carry out its personal orders. The detachment members were entitled to persecute the Bolsheviks, to search their flats (starting from the Chairman of the government) and this force was to be increased. If we look through works by Soviet historians we see the extent the Bolsheviks were afraid of the detachment members. These additional 12 million maneti became necessary for Georgia because this detachment was directly resisting the Zhordania-Jugheli Guards. David Vachnadze and Revaz Gabashvili noted: “The army would not be able to fulfill these duties and it was not its role anyway. One can say that the special detachment, irrespective of mistakes, had carried out its responsibilities rather well. If the Guards were at the personal disposal of Noe Zhordania and Valiko Jugheli, the special Detachment was at Noe Ramishvili’s command”.

The unfurling of the red flag on the palace and carrying it by the Guards was making a negative impression on foreigners. Striping the landowners of their lands without any compensation was an unheard fact for a fact unheard of in Europe where it was creating the image of the “rascal state”.

On 14 March 1919 a Constituent Assembly was elected by a proportional representation. The whole population over 18 years participated in the elections. This time the Mensheviks won with a great majority. They won 109 mandates. Other parties won 8 or 5 MP mandates. Ultra nationalists accused the Mensheviks of electoral fraud but the Rightist Menshevik, Emeliane Lomtadze, explained why the Mensheviks were succeeding in elections starting from 1906. It happened because the party

entrusted the electoral campaign to Noe Ramishvili as he was good at mobilizing the crowds. The national course was a core topic of the campaign which did not even mention socialism. After winning the elections the leftist Mensheviks, starting with Noe Zhordania, were singing praise to their Marxism, class struggle and internationalism.

As we have already noted, in 1919, before the elections of the Constituent Assembly the National Democrats asked Noe Ramishvili to join their party and offered him the party chairmanship. They had a great hope that he would lead them to win the elections and were right in their expectations. But, unfortunately Noe Ramishvili refused and by his refusal, he did a lot of harm to the interests of the Georgian nation.

This was a unique chance of legally removing the rule of Zhordania-Jugheli and that was in the main national interest. At that time it was still possible to save Georgia by creating a strong national government which would have included, alongside General Kvinitadze; Niko Nikoladze, Giorgi Gvazava and Ivane Zurabishvili. They would have endeavored to implement Ilia's economic programme and thus would have saved Georgia.

It is interesting why Noe Ramishvili had refused the National Democrats through which he committed an anti national move. In my opinion he was blindly in love with the Menshevik of old times, the party that was established in the pre World War I period. In those times the Mensheviks still followed a moderate National-Socialists course - a socialist course but still non-Marxist. In order to make their political direction clearer I will tell you what Earl Tishkievich retold me in London after the World War II. He happened to be a pupil of Tbilisi Gymnasium of Nobility No II, when in 1904 Noe Ramishvili was distributing socialist papers. "One day, one of the princes addressed Noe Ramishvili in the following way: OK, sir, let there be your socialism but what good will it bring to Georgia? Noe Ramishvili replied: class struggle does not refer to the Georgians. Through this we want the Russians to fight with each other. In future war will start between Russia and Germany. Russia will be defeated, we would implement revolution, the tsarist empire will fall and Georgia will be freed".

The Rightist Mensheviks were: Noe Ramishvili, Silibistro Jibladze, Akaki Chkhenkeli, Noe Khomeriki, Benya Chkhkvishvili, Isidore Ramishvili, Vlasa Mgeladze and others. They established and strengthened the party. Unfortunately they paid no attention to Noe Zhordania whose supporters were secretly infiltrating the central committee of the party.

Since 1914 Noe Zhordania had changed the direction of the party

and focused on Marxism, class struggle and internationalism and Russo-philis. The party did not obey the Rightist Mensheviks anymore. They made a major mistake when during the 1917 February revolution they did not leave the party and did not join the National Democrats with whom they had a lot in common. If they had done so Georgia would no doubt have been saved.

Throughout the years my mother and I kept an eye on the peasants' rebellions caused by the agrarian reforms and directed against the government and the theory of class struggle and noticed that such a hostile relationship from the outset was characteristic of the Russian empire. This was not the case of the Georgian kingdom. On the contrary, in Georgia there was a friendly and harmonious relationship across all social layers based on the so-called "ancestral" system. But the Marxists, from the very outset, were trying to establish as beastly the relationship between the Georgian nobility and the peasants as it was in Russia.

David Vachnadze explains traditional Georgian relationships in an interesting way: "Beastly feelings were alien to the Georgian man's nature; he had never undergone either religious or social wars which were excessive in Europe".

Christian teaching spread throughout Georgia in the first century and, as the religion and due to St Nino's preaching was adopted from AD 337 without any compulsion.

White Giorgi of the heathen Georgia was received into the Pantheon by our church with honour and was given an honored place as St Giorgi. Our Orthodox Church promoted Georgian national principles, Georgian language, morals and ethics.

Together with the kings and nobility the church protected our country from the enemy.

Later, Shota Rustaveli's poem "The Knight in the Panther's Skin" praised the Georgian spirit, our idealism and morals and ethics. Since the middle Ages "The Knight in the Panther's Skin" had no less impact on our nation than ecclesiastical literature. In the leading circles it became a civil Bible. Some knew this book by heart from the beginning to end. It taught the Georgian nation a lot: abolition of the torture of human beings and the death penalty, management of the state, looking after the poor and sick people, religious tolerance, etc. "The Knight in the Panther's Skin" gave us endurance and bravery during the Barbarian invasions. We have

to be grateful also to Shota Rustaveli for the most precious treasure of our culture, the worship of Georgian womanhood.

The feudal system, which was sustained until 1801 by the Czar of Russia before the abolition of our kingdom, was based upon a human relationship between nobility and peasants, the so-called “ancestral” system. They had a friendly relationship. The noble gave the peasant a piece of land, took care of him during his sickness and led him in war. Our nobility were like a warrior stratum; they always protected our nation and our state, its fortresses and borders.

The Barbarian invasions could not destroy our kingdom, the Orthodox Church and our feudal system. Nobody thought about Agrarian Reform and nobody took away our nation.

Thus, we can conclude the following: the Leftists Mensheviks did not know the social history of our country. They shamelessly imposed Marxists “class struggle”, which was geared towards the injustices faced by peasants in Russia. Neither the proletariat, nor the obviously expressed bourgeoisie, existed in Georgia.

The only decisive issue in front of the Georgians was: to return our national independence taken away by Russia!

David Vachnadze noted: the leftist Mensheviks were telling the national minorities that “we had to seize power, we do not intend to restore the state within the borders of the old Georgia, but according to new socialist theory we will divide the country into provinces”. Each province would have its own autonomy. Then they would be free and would be able to ally with whatever neighbour they would wish.

It was a programme similar to one, which the Czar’s governor Vrontsov–Dashkov, notorious for being a deadly enemy of Georgia, was trying to pursue since 1905.

Proceeding from this we can conclude that the Leftist Mensheviks were the traitors of our nation and not the nobility and officers.

**“Blue skied and emerald landed, spiritual
inspirer, my motherland;
I am all yours, I will die for you, mourning for you.”**

Akaki Tsereteli

Now I would like to talk about the mistakes made by the government of Georgia at the Paris Conference.

Even in those times when the Germans were in Georgia, our second government, on the advice of Von Vezendok, sent Professor Zurab Avalishvili to London via Scandinavia to contact David Ghambashidze who had the best connections with the Foreign Office and the British Ministry of Defence. The government wanted Zurab Avalishvili to establish contacts there. The ultra-nationalist David Ghambashidze was the Secretary of the Tsarist Russian Chamber of Commerce. Therefore he had many and substantial contacts. His speeches at meetings were greatly admired, as he always knew statistics by heart. David Ghambashidze was secretly printing papers demanding Georgian independence, which were circulated with the assistance of 17-year-old Andro Gugushvili. Later on David Ghambashidze became our first and exemplary Ambassador to England.

The Georgian government did not realize that England was protecting Georgia from Denikin like the Germans were with Turkey. Non-stop vilification of the imperialist and capitalist countries by the leftist Mensheviks made a great impact on foreign countries. On the other hand, the Socialist-Internationalists were against acceptance by Georgia of the protection mandate of the League of Nations, despite the fact that it was needed only for a couple of years. Georgia had to submit the issue of the mandate itself but unfortunately, it was not managed well because neither Chkheidze nor Irakli Tsereteli had fully understood it. The lack of the protection mandate of the League of Nations prevented the western countries from recognising our country's independence, irrespective of the agreement of the Soviet Russia and Lenin's and Stalin's statement about the Rights of Nations of 15 November 1917.

The motivation for sending our delegation to Paris conference was that nobody knew Georgia in those times. And these two people – Chkheidze and Tsereteli were known to the whole world from Petrograd since 1917.

Foreign delegates in Paris were asking them: “During the Russian revolution you were Russians, how come, that you became Georgians

now?" Both Chkheidze and Tsereteli had fun at the conference by conversing with foreign socialists and explaining to western representatives that as soon as democracy was established in Russia, Georgia would immediately unite with Russia.

It was a mistake to send Carlo Chkheidze and Irakli Tsereteli to the Paris conference and this did us much harm; it would have been much better to send the National Democrat; Zurab Avalishvili as the leader of the conference delegation instead, with Varlam Cherkezishvili as his deputy and David Ghambashidze as the secretary. All three were real genuine representatives of the intelligentsia and would have enhanced our prestige in Paris.

Armenians' expectations were so high that they sent two delegations to Paris Conference. Nubar Pasha led the delegation of Turkish Armenia (officially recognized by the allies) and the first delegation of the Diaspora; and the second delegation of the Armenian Republic was led by Aharonyan. It is interesting what the Armenians were demanding at the conference. Led by the American Diaspora they demanded a huge Armenia reaching to the shores of the Caspian, the Black Sea and the Mediterranean with Cilice (Kilikia) and seven Vilayeti of Turkey. They were dealing so boldly with the allies that very soon lost their friendship.

In the beginning the Georgian delegation was received coldly but gradually, through its politeness, it made friends. The Armenians skillfully presented the issue of the protection mandate of the League of Nations. Neither France nor England were interested in this, and Italy was more interested in the mandate over Transcaucasus because it had not enough ore for its economy. Then the Armenians turned to their friend, President of America, Woodrow Wilson, who sent General Harbord to research the issue. The General traveled over to Turkey, Armenia, Georgia and Azerbaijan. He noted in his report that the mandate was necessary over the whole Transcaucasus and Turkey, as well as the occupation of Istanbul. It needed a larger army than the two divisions. Therefore his conclusion was rejected.

On Lord Curzon's initiative, on 15 January 1920, the Supreme Council of Allies recognized "de facto" Georgia and Azerbaijan because the allies ran scared of Denikin's defeat. Two days later, the Georgian and Azeri delegations were invited to a meeting with the English Generals, dedicated to the defense issue. The English needed more information from the Bolsheviks about defense possibilities in Transcaucasus.

But the Transcaucasians themselves harmed the military assistance. On one hand, the Armenians started the war against Azerbaijan because of Karabakh, and on the other, a diplomatic clash took place at the San Remo conference between the Georgians and the Armenians because of Batumi.

At this time Armenia had many refugees from Turkey. Because of the great famine, an American charity organization was helping them. Batumi Port was the only gateway through which to get this assistance. But Georgia was asking for half as its share for transit.

The Armenians were indignant by this fact and the western countries as well. The question was raised at the Allies' Supreme Council at which worried world leaders categorically demanded from Georgia to stop this gangsterism and thuggery (American Archive).

Discussions about the Batumi issue continued at the San Remo' Conference in April 1920. England categorically demanded that the Transcaucasian republics should agree among themselves and only on that condition would they receive military assistance.

Now it was the Armenians who were demanding Batumi Port and its entire province. Finally, as a result of the negotiations, the Armenians demanded only extraterritorial control over the railway from Batumi to Yerevan, which was a logical consequence of the above-mentioned actions by Georgia. The Azeris agreed but incompetent Carlo Chkheidze did not dare make a decision and demanded permission to speak to Zhordania by the telephone. The Englishman Robert Wansitart did not allow him and stated: "You are a fully fledged delegate of Georgia and you have to make a decision". By this Carlo Chkheidze deprived all three republics of the chance of the military assistance.

Carlo Chkheidze raised the question of Georgia joining the League of Nations but in November 1920 the issue about Georgia's membership of the League was postponed for future.

On 26 January 1921 the allies recognized Georgia "de jure" but it was too late.

Since 1918 England had held a double position: on the one hand it supported Denikin's army of volunteers i.e. united Russia, and on the other, it was ready to help the loose republics if they, like the Baltic countries, would be able to fight efficiently.

Azerbaijan was afraid of Denikin's invasion more than Georgia, therefore in June 1918, we jointly signed the Agreement on Mutual Assistance in the military field, which Armenia did not want to sign. Armenia was given two weeks to realize that this agreement would have turned into a guarantee of defence for all three nations of the Transcaucasus but Armenia did not wish it! Unfortunately this is the truth. Although Alexander Hatisyan gives a different explanation for this. According to his version, the agreement was a secret between Georgia and Turkey. Namely: if the war started between Turkey and Armenia, Georgia would stay neutral and would not help the Armenians! At some point the Armenians found this out and rejected this agreement.

**“Do not reject me either dead or alive, put me in your lap,
And when I die, remember, I have left the will.”**

Akaki Tsereteli

American General Harboard's report, contains the views of the Rightist Menshevik Defence Minister's, on the ancient history of Georgia.

Georgians are descendants of one of the oldest people. For 3,000 years the Georgians have fought nonstop against enemies who surrounded them. After conversion to Christianity, the Georgians fought ceaselessly against non-Christian nations. The stories and songs of the neighboring nations prove this. According to the agreement between Russia and Georgia, Georgia should have remained an independent country, with its own army. But this was abolished by Tsarist Russia. During the First World War Georgia sent 100,000 soldiers and 5,000 Officers to fight on the Russian side in the war.

Not a single word is mentioned against the nobility and our officers who were respected by the Rightist Mensheviks (American Library of Congress, DS 195.U 5).

In Tbilisi, in the report of the American Consul it is noted how the Bolsheviks tried to seize power in October 1919. Moscow sent strong agents, much money, used non-Georgians in Tbilisi to seize the Heads of the governmental institutions: the Post Office, the Constituent Assembly, the army and the Guards. Demonstrations took place in Poti, but the special detachment, arrested almost all and respectively punished them (US Arch, RG 84, File 800, Tbilisi, 1919).

American Consul Smith in Tbilisi since 1917, was friendly with the Caucasian nations especially with Georgia, from the very outset he asked the American Ministry of Foreign Affairs to render financial assistance to these nations to help them in setting up their own army and develop their economy. Mr. Smith was constantly trying to make American firms get interested in the Caucasus and Georgia but one day Evgenei Gegechkori, our Foreign Minister, had a misunderstanding with him.

Evgeni forgot that Smith was the representative of big America and he, himself of small Georgia. He used to show his arrogance and had temper from time to time. Once E. Gegechkori asked to search the diplomatic bag of the American Consul. This story spread like wildfire all over Georgia and reached all delegations. Evgeni became stubborn and

for nine months did not apologize. Finally, Cherutti, the representative of Italy made Gegechkori and Smith come to reconciliation. Unfortunately, this incident brought two unpleasant results for Georgia. The Consul told the diplomatic bag story in a great detail in Washington. The Americans called our government the "pseudo government" and the Allies Supreme Council repeated it. Secondly, the American Consul advised American businessmen against starting business in Georgia until it is recognized de jure.

When Carlo Chkheidze and Irakli Tsereteli traveled to the Paris conference they were detained in Istanbul by the English Admiral Calthorpe as undesirable individuals. Did they really represent the whole Georgian nation or only a political faction? This is how he addressed the Foreign and Commonwealth Office in England. Kidstone considered the appearance of these two former revolutionaries to be a very unpleasant - an unexpected fact. He did not want to let them attend the conference and decided to send them to the island of Principo where the all-Russian conference was in process (Woerner Ciurer 233-234).

Thus Noe Zhordania's view, that Georgia was not known to anyone and that those two men were known to the whole world, turned to be wrong. If Kidstone had sent these two Russophiles to Principo we would have had a much better delegation at the Paris Conference.

The American Consul in Tbilisi informed his colleague in Istanbul to advise the Iranians or Armenians to avoid traveling via Georgia if they were to voyage from America to Iran because the Georgian government would do everything possible to make it difficult and would strip them of hard currency (RG84 Tbilisi, 1920, File No 030).

As we see, our internal mistakes did much harm to our foreign policy. Especially noteworthy is the flying of the Red Flag and constant abuse of imperialist countries (whose assistance was absolutely vital for us) in the Menshevik press, etc. All these negative factors circulated the chanceries of western countries and finally reached the Supreme Council Congress (convened in London in the beginning of 1920).

Defeat of Denikin's army of volunteers made the allies ponder over, who had elaborated a new political theory. This meant that the allies were not able to establish diplomatic ties with the Soviet government until Bolshevik terror stopped. Yet, at the same time they were ready to support trading ties between Russia and Europe! The League of Nations was tasked to send a special commission to find out about the situation in Russia. All republics, waging war with Soviet Russia, were advised to conclude a treaty but if Russia would attack any republic on the side, the

allies, namely England, would have assisted these republics in all possible ways.

This was announced too. Namely, those republics on the margins, that were recognized, could get concrete assistance for the defense of themselves. All three republics of the Transcaucasus were recognized de facto and this convinced them that they really could get assistance, at least from England but on the necessary condition that they would establish friendly relationships between these three republics.

The Georgian government had not understood that unless the English army stayed in Batumi it was a guarantee of our salvation. Our government was constantly criticizing the English, a strong foreign and imperialist force and was threatening to expel them from Batumi! The government had annoyed the whole population by such slogans to the extent that it became difficult to stop the people. We cannot estimate the departure of England from Batumi, as a victory. On the contrary, this was our political defeat.

Earlier we talked about the distribution of the territories of Georgia to national minorities by the leftist Mensheviks. It is interesting the way National Democrat Zurab Avalishvili was received in London, by the Commission of the Supreme Council of Allies on the subject of unifying Lazistan, Artvin-Ardahani and Batumi: it is necessary to prove the historical and ethnical basis of the Lazistan demand.

Avalishvili argued that, "this territory is the continuation of Batumi province; the Lazs, by race and by language are connected with the Megrelians. It is true though that the Lazs were converted to Islam by force; they represent Islamic or Turkish Georgia. We demand the sanjak of Lazistan or the vilayet of Trapezund, Erzurum's Vilayet, the western part of Karsi's province (Ardahani and Olti) and, also, Batumi with the all of its province. We are ready, to give all guarantees to our neighbours, especially to the Armenians and Azeris, that they may freely use Batumi port."

The Commission's French Chairman noted that the Lazs had not stated anything regarding whether they wanted or not to join Georgia. As far as Batumi was concerned, in the Chairman's opinion, each new state had to have a free outlet to the sea.

The Supreme Council made a conclusion: Batumi had to be a free port, but the province had to be divided into two parts. The western part had to be granted to Armenia and northern eastern – to Georgia. As regards to Lazistan, it was to be an autonomous province of Armenia!

**My motherland, I will die for you, I will wear the black for you,
I will sacrifice my life for you, I will take care of you”**

Folklore

What kind of relationship was there between England and our government?

Lord Curzon, Foreign Minister of England and his civil servant Professor Simpson supported Georgia from the very outset. Thank God, that David Ghambashidze, National Democrat, who managed excellently to use them, was appointed the Ambassador of Georgia to London.

When in December 1918, General Thomson entered Baku from Mesopotamia with the English 10,000 strong army, he headed for Batumi by railway. In Tbilisi, the Head of the Railway station, who told him that they had to obtain permission from Evgeni Gegechkori, Foreign Affairs Minister, stopped his train. Astonished, General Thompson went to Evgeni to obtain the permissions and even more astonished rushed out from his office. This is how the hostile relationships between our government and England began.

Although Leftist Mensheviks' theory criticised English imperialists and capitalists, it would have been much better if, according to the traditions of Georgian hospitality, the government had laid out a "supra" or table on the approaches of Tbilisi Railway station in honour of General Thompson and his soldiers.

We needed political, financial and military assistance from the English. We needed to win their favor. If they got irritated by anything, we had to put that aside, for example, abuse of England because it was an imperialist and capitalist country, flying the Red Flag and establishing a socialist economy (a catastrophe for Georgia). On top of this we had to do our best to establish peace with Armenians and Azeris, to take some kind of anti-Bolshevik position and lessen antagonism towards Denikn.

The English were worried most of all by the People's Guards, which they considered to be a mob of Bolshevik-like bandits. They demanded the creation of a strong army as it was mentioned in the plan to the Supreme Council of Allies, submitted by General Odishelidze: a 60,000 man army with cavalry, artillery and airplanes which would have increased up to 200,000 during the war.

Unfortunately our government was against all these points!

German researcher Werner Ciurer notes some actions taken by the English Generals in favor of Georgia. To take and occupy the Baku-Tbilisi-Batumi line it was necessary to have at least two divisions, which England did not have any more. Their soldiers were exhausted by a four-year world war and demanded to return home. Therefore, the English government, on Winston Churchill's advice, decided to leave 2,000 soldiers only in Batumi. Professor Simpson noted: "we started the war on the condition that we would protect small nations' freedom and we are now leaving the Caucasian nations this way". He deemed leaving Caucasus to be a grave historical mistake of England.

In April 1919 Italy was ready to send two divisions to the Transcaucasus to replace the English army. According to Colonel Stokes, by this action Transcaucasus would have been saved from the rule of Bolshevik Russia. But the new government of Italy did not dare do that: Mussolini, would, no doubt, have (A.R.).

A letter, written by National Democrat Varlam Cherkezishvili to Lord Curzon, is preserved in the English archive: "the Georgian nation is unhappy in the hands of the Menshevik government, which could not resign itself to English generals. They need to have an English diplomat between them."

Varlam was pointing to the Consul in Russia and Oliver Wardrop, a big friend of Georgia, who would agree with great pleasure. This is how Oliver Wardrop was appointed as the High Commissioner in Transcaucasus.

According to Andro Gugushvili, Oliver Wardrop expressed great love for Georgia in his reports and therefore London paid less attention to him than to his replacements Harry Liuck and Colonel Stokes. The latter was David Ghambashidze's and General Kvinitadze's new friend and confederate.

Naturally Oliver Wardrop, became a great friend of the circle of Ilia's followers. He lived in Akaki Khoshtaria's house, which was next to the house of Noe Ramishvili. Ramishvili and Wardrop used to meet each other frequently and spoke Georgian. One day an annoyed Oliver Wardrop, on behalf of the English government, categorically demanded that Noe Ramishvili take down that devilish Red Flag from the government palace. Noe Ramishvili presented Wardrop's protest directly to the

Constituent Assembly and forced it to adopt the decision without preliminary agreement with the party and the bureau. This caused a great protest at the extraordinary session of the main headquarters of the Guards as proved by the archive of the former government. Dzamanashvili shared the view that the Red Flag was a symbol of independence and we did not know what kind of reaction the workers could have towards this action. Vardoyan could not reconcile with come to terms taking down the Red Flag and considered this to be a concession of the National Democrats.

Iakob Kharash had noted that this happened due to Wardrop's demand and that the Constituent Assembly is committed to fly the national three colored flag. According to Chiaberov, the national flag is the flag, which belongs to all Georgian democrats and not only to National Democrats. Zakaria Guruli confirmed this.

It is interesting the reply Grigol Giorgadze sent to the main headquarters of the Guards on behalf of the Social Democratic faction and bureau: "taking down of the Red Flag took place in sad circumstances and the faction had to face the fact. The bureau hopes that similar actions will not be repeated".

It is necessary that in future, researchers find in Menshevik party archives the kind of resolution the party adopted against Noe Ramishvili and who had claimed what.

Noe Ramishvili often used to say that he knew perfectly well who was a friend and who the foe was.

The worst impression made the English was the Treaty of 7 May 1920 with Soviet Russia. They realized that by this fact Georgia had lost its cause. They withdrew their army from Batumi as the agreement demanded. General Kukolis was furious and he blew up the guns of the city, which protected Batumi. And that was the end of our relations with England.

**“I am a little Georgian, the son of the well-known nation,
And I wish I live an honourable life and die an honourable death.”**

Dutu Megreli

What kind of People's Guards did we have in general terms? It must be admitted that during our whole history the Georgian nation had never ever such a shameful military force.

When the Bolshevik aware Russian soldiers were leaving the Caucasian front, workers of Tbilisi started to keep order and served their country well in those times. On 12 March 1917, with the help of one unit of the Georgian army, they almost without fighting seized Tbilisi arsenal with its numerous depots and storehouses. By this they have seized the arsenal one day earlier than the Bolsheviks.

Then the Council of Workers and Soldiers of Tbilisi, under Noe Zhordania's leadership, entrusted the protection of the arsenal to these workers, who some time later, he turned into the Red Army and handed over the Red Flag of the revolution too. Valiko Jugheli, a bolshevised student, was appointed as the commander and Noe Zhordania as the permanent chairman. Thus, the Council of Tbilisi Workers and Soldiers seized the armed forces. Jugheli had not served in the army and had no experience whatsoever of commanding either.

During the first months the workers and peasants of the Red Guards no doubt paid good service to their homeland, especially, when, in the spring of 1918, Turkey invaded the Transcaucasus and intended to destroy it. At that time Georgia factually had no army except for one battalion of volunteers and officers.

But gradually the character of the Peoples' Guards was changing. Even in March 1918, the Tbilisi Council of Workers and Soldiers appointed Valodia Gogvadze, a notorious bandit as the head of automobiles and armoured trains. When Valodia Gogvadze used to come near a Georgian village he shot the cannon at the peasants' huts. The poor villagers thus knew that they had immediately to give him much food and drinks otherwise they would have cursed their fate. Such similar thugs spread in guards too and our honest workers and peasants themselves gradually turned into robbers and bandits.

By the end of June 1918, when Zhordania-Jugheli overthrew the government and seized the power, the very next day, Zhordania issued a law, according to which, the Guards were allotted 50 million maneti. This was the sum that the nobility had sacrificed to the Georgian nation! This was followed by the reorganization of the Guards, based on the French socialist Jean Joraisse's theory about the new army and on the model of the Swiss militia. In the general headquarters of the Guards there was no single cavalryman. It consisted of real Marxist Internationalist Georgians, Russians, Armenians and Azeris. They consisted of only battalions and had neither regiments nor brigades nor divisions. During the war, the Guards would borrow either a colonel or a general from the army, strip them of their rank and address them by their surnames only. Neither military training took place nor did discipline exist in the guards. The guardsmen had their guns and their uniforms at home and they could be mobilized quickly in the regions.

Noe Zhordania gave orders for war mobilizations. When the battalion received such orders the guardsmen argued for two or three hours whether or not to carry out that order.

If the Guards mercilessly suppressed the peasant's rebellions, while fighting the external enemy it acted in a double way: they fought well during the day, but at night the guardsmen would leave the frontline and retreat for two or three kilometers into the peasants' huts - it was warmer to sleep there. The next day the enemy had already had taken the positions of the previous nights and thus the Guards created danger to the regular army units which were fighting by their side.

But the guardsmen did even worse when we were winning. All of a sudden they would decide that they have done their bit and were going home! It should be noted as well that the ill-discipline in the guards was passed on to the army and during the war the front faced this dual danger.

When the unit of the Guards with its Red Flag would appear in a village, the peasants would realize only some time later that these were People's Guards and not the Bolsheviks.

General Kvinitadze confirmed that some guardsmen had a document of the Menshevik party in one pocket and a Bolshevik card in the other one.

During the existence of the Kingdom of Georgia our peasants used to help the kings by gathering the peasants' auxiliary army themselves and on more than one occasion their assistance was a decisive factor in

our victory. Often, our peasants created a volunteers' army – they were capable of this. Our peasants were always exemplary fighters like the sons of the fighting Georgian nation.

This trait passes from father to son by a genetic code. This code is maintained in each Georgian despite the rule of the leftist Mensheviks and 70-year terror of the Bolsheviks.

The leftist Mensheviks wanted very much to erase the traditions of Rustaveli from the memory of our nation and implant theories of class struggle, historically was alien for Georgia. The leftist Mensheviks managed to do one thing: in 1921 our army and especially the Guards had resisted the Red Army but weakly, unheard of in our history. We never had so many deserters. Traditionally, for the Georgian man, brought shame. Such peasants would not go back to their village but would have committed suicide.

In this respect, Leftist Mensheviks did us a lot of harm and as well as some time later their mistaken brethren - the Bolsheviks.

**“The lawn has blossomed, the mountains have blossomed;
My darling motherland, when will you blossom?”**

Ilia Chavchavadze

Let us now look at the economic state of Transcaucasus. Production of Baku oil in 1913 was leading the world. England had not paid attention to this when it replaced Germany in the Caucasus. Production of magnum in Georgia was also ranked first in the world.

In a couple of months the Germans started to establish serious economic relations with us and in five months extracted a large amount of goods from Georgia. The Germans gave us state loans and were ready to render assistance in all possible ways, but they lost the war. In 1918 the agreement signed between them and us in Poti remained valid until 1921 when the English demanded it to be abolished.

The English wanted to overthrow Bolshevism in Russia and therefore rendered a great military assistance to Denikin, Kolchak and Iudenich. The English disembarked their troops even into Archangel, but the Whites were defeated. The English did not have a good military plan. England had to use an economic weapon. It would have been enough to deploy three divisions in Transcaucasus and mainly to reinforce Baku. The Bolsheviks would have lost the war without oil and England would have won both in a military as well as economic respect. It would have cost much cheaper, it would have saved Caucasus too and would have turned it into a strong strategic and economic base.

English economic policy towards Transcaucasus was weak because their institutions had various views. Despite the fact that the government of Azerbaijan welcomed General Thompson and his 10,000 man army from the very beginning, the Russian Nansen Consortium was ready to make a strong English-Persian oil company its partner. But the Foreign and Commonwealth Office supported the American competitor, Standard Oil Company. There was one more reason for this. In 1919 the English troops were unable to bring order to Azerbaijan, which scared the businessmen: Shell, Nobel and the Russian “Napta” firm agreed but the English did not support Deterding, the Head of Shell, enough. It is surprising that the English let the world’s biggest oil centre slip from their hands. There was no Azeri fault in this.

From the economic point of view the English could not settle in Georgia either, despite the fact that hundreds of English economic firms asked Oliver Wardrop to help them. The leftist Mensheviks are to blame for this with their senseless "socialist-economic experiment". They have invented totally different economic methods, which almost drove the foreign traders and businessmen mad.

The English wanted to establish economic links with us. Their banks were ready to set up links with Transcaucasus as soon as these republics, "de jure", would have been recognized. The English government was also ready to receive a Georgian economic delegation as soon as the magnum consortium would have set up. Wardrop contributed to and had a big role in this.

In the second half of 1920, the economic mission led by Kotsia Kandelaki went to Europe. Niko Nikoladze and Professor Zurab Avalishvili accompanied him. Mikheil Sumbatashvili joined them in London. The English banks were interested to give a loan to Georgia despite the fact we were not still recognized "de jure". And yet, one of the banks of Britain allotted to us 1,500,000 GBP to us. The interest rate of the loan was either six or seven percent as accepted in Europe in those days. Two-thirds of this loan would have been used for acquiring material or various manufactured products. Although one and a half million pounds was not a great sum of money for the Georgian budget it was enormously prestigious for us because it was a British bank which was committing itself as the economic and business agent of our government in London.

It is noteworthy that before the World War I Ilia's followers had already begun implementation of the Ilia's plan for Georgian economic revival: knowledgeable people were establishing Ilia's bank and cooperatives; production of milk, fruit, tobacco, wine was being developed, etc. They were teaching the peasants modern methods of production and were making it easier to purchase lands. They worked as volunteers, at their own expense. Some five more years and Georgia, through liberal-capitalist methods, would be standing firmly on its feet economically.

But after the declaration of independence the leftist Mensheviks intervened in business. They adopted socialist laws that made no sense, persecuted Ilia's followers and replaced them by ignorant Marxists. Professor Avaliani, Deputy Finance Minister, wrote in the newspaper "Borba" in September 1919: "in these circumstances it is necessary that the state intervenes and establishes the export volumes for state monopolies - magnum, silk, tobacco and other products!"

We have also to add that in every foreigner's opinion the state tax was too high. According to Kotsia Kandelaki, in June 1920, "Italo - Caucasus Bank" in Tbilisi had much more credit than any other private bank. Compared to 1914, in 1920 the standard of living became 155 times more expensive and workers wages increased 48 times.

Income was insufficient for the state therefore from July 1919 till December 1920, the government printed 8.400 million bonnes equivalent to maneti. By this the nation was obviously getting poorer. From January 1920 till December, the pound strengthened from 900 maneti to 18,000 maneti but to tell the truth, compared to other new republics, Georgia had not received any loans from abroad.

It is interesting how great the percentage of its income the government was spending on its ministries in 1918-1919:

Ten percent on the Ministry of Internal Affairs; on the Ministry of Finance - 30%; on the Ministry of Roads - 21%; on the Defence Ministry -30 % (10% was allotted to the army and 20% to the Guards).

When we gained independence the railways and pipelines of Transcaucasus were looked after perfectly well by Russian engineers and employees. We dismissed all these employees and did not think that we had no specialists among Georgians who could replace them. The government appointed unskilled railway workers instead.

As a result, in two years our railways and steamers were put out of action. A thousand wagon tankers, 15 steam locomotives and rails were needed. Italian firms were ready to supply us with them.

It is noteworthy that an agreement was signed between Georgia and Italy in Rome. Their businessmen were interested in Tkvarcheli coal. For a long time they promised to build a railway to Poti. They would have built modern houses for workers, would have brought in equipment for coal production and would have purchased the whole production. 30 years later our government would have become the owner of it all.

An extremely interesting agreement was signed in France during the visit of our delegation. They had interested the French silk weavers in Georgian silk production and established a wonderful plan for developing this field.

Unfortunately, none of these were implemented as in some months the Red Army invaded us and we lost independence.

**“My brother, what can be better than brotherhood
and serving each other?”**

You remember your brother, when ten will beat you on your own”

Folklore

Now let's have a look at Batumi issue. As we remember from history, the Turks seized Batumi from Russia in 1829 and in 1878 it fell into Russian hands again. Afterwards, due to our absence at the Brest Litovsk Treaty the Bolsheviks handed Batumi over to Turkey.

According to German Von Vezendok's message, in spring 1918 when Turkey was trying to conquer Transcaucasus, Bolshevized Russia, without any fighting, handed it over to Turkey in order not to leave Batumi for the Georgians.

In December 1918 the English army replaced the Germans, occupying Batumi and its province as the holding base for Denikin. The English appointed representative of White Russia as the governor of the province, without the White guardsmen, only kept order in the streets. The whole region turned into a base of intrigue for Turks and Bolsheviks and, we, the Georgians, had no say in the matter.

In January 1920, Denikin lost the battle and the English decided to stop the Bolsheviks, to render military assistance to Transcaucasus. But at the San Remo conference, Carlo Chkheidze could not dare concede the railway between Batumi and Yerevan to Armenia. Irakli Tsereteli made even a bigger mistake. He secretly learnt from Zhordania that the latter was going to conclude a treaty with Lenin and declared this to the delegates of Paris conference.

During Lord Curzon's absence in the English government, an argument broke out about the future of Batumi. Harding, Curzon's deputy, declared that Batumi was in the territory of Georgia and if there were any doubts they had to ask Wardrop. But the cavalrymen pushed their own proposal and adopted a resolution “About leaving the whole Transcaucasus”; as a reply to this Osborne declared that this meant destroying the whole position of England in the Caucasus.

When Wardrop found out about this he decided to resign. MacDonnell saw in this the last attempt of the English government to resist the

rule of Russian imperialism, the overthrow of the Republic of the Caucasus and their seizure by the Red Army.

Lord Curzon sided with Wardrop and Harding. The Ministry of Defence wanted General Kukolis to stay in Batumi with a small escort but General Milne did not agree. Finally, Curzon agreed with the English Chief of Staff Marshal Wilson that they would leave two battalions in Batumi. In February 1920 the English government agreed. According to English military expert opinion it was not necessary to leave a big garrison in Batumi.

Wardrop noticed that the Menshevik government was discontented with the English governing in Batumi province and demanded permission to occupy some of locations. But before the issue was resolved, in March 1920, Georgian units crossed the border of the province from Akhaltsikhe and Ardahani.

Wardrop was indignant. He protested to Zhordania and withdrew the army. Curzon gave strict warning to our government that they would do their cause much harm by such methods.

Italian senator Conti in interviews with one of Tbilisi's newspapers said that Batumi was Georgia's Pium (Pium is the city in Yugoslavia which in previous times belonged to Hungary but during the World War I and after the putsch of Gabriel Danuncio was handed over to Italy. Later, in 1947, Yugoslavia returned it).

General Kukolis changed his mind; he admitted that the English administration was not on a proper level and that the Georgians had to occupy Batumi as soon as possible. But General Milne did not give his consent because the Georgian military unit now had entered the province from Natanebi. Wardrop was angry too. In General Kukolis's opinion the province had to be handed over to Georgia.

London feared that disagreement with Georgia would do them harm rather than good. The Armenians, of course, were shouting that the country cannot exist without a port. Lord Curzon thought to declare Batumi a free city, and to divide the province between Armenia and Georgia.

Finally, Carlo Chkheidze handed over the Memorandum to the Paris Treaty Conference. Georgia was giving commitment to an agreement with Transcaucasus neighbours within a framework of annexation for this province and port of Georgia. Harding received Carlo Chkheidze and

said to him: The people of the province have only one wish – to join Georgia again and we give all guarantees that the port will remain open to everybody and will become a trading centre.” He remonstrated with the English garrison to help to keep order in the city.

This was followed by completely unexpected news for the Georgian government members: which they heard on 7 May 1920. Noe Zhordania had secretly sent his representatives to Moscow. On behalf of Georgia they signed the Agreement with Soviet Russia and this document turned out not to need ratification of the Constituent Assembly.

We shall touch upon this catastrophic agreement again later but for now we have to note the enhanced rights Noe Zhordania had when he striking this deal, although he would tell us about it himself in his memories: “The government session served mainly current domestic construction issues. Although I did not often attend them, those proposals, which I was against, were not passed through. I have not used this veto too often because I knew in advance which ministry and which project was approaching the government.

Complicated foreign issues were not discussed at such official sessions; this was the field of the Chairman and the Minister of Foreign Affairs or the meetings of ministers only. We had a long discussion e.g. about whether or not to take our army into Ajara. They could not decide and so let me do it. After much thinking I gave an order to our army to cross the border”.

If we collect material about the methods of Noe Zhordania’ chairmanship we shall see an amazing picture of hierarchy. Noe Zhordania on top of the pyramid, below him the Party bureau, then the Menshevik faction in the Parliament, then comes the Georgian government and finally the Constituent Assembly.

This is an interesting to note for anyone who is concerned about the mistakes made by the government.

The agreement forced the English to withdraw the army from Batumi and hand the city over to Georgia.

In reality this was tantamount more to our defeat rather than to victory.

**“Unity is a throne for us and a gallows for the enemy,
Let the foe call for help and let us say la-la-la!”**

Akaki Tsereteli

Here I would like to touch upon the seizing of the arsenal in Tbilisi and of the battleship “Karol Karl” in Batumi.

After the February Revolution, Noe Ramishvili and Silibistro Jibladze demanded the arming of Georgian workers to keep order in the streets but Noe Zhordania did not agree and because he had majority of votes in the Party offices, this question was left unresolved.

In December 1917, the Bolsheviks brought the greater part of the Caucasian army on to their side. The Bolshevized Russian soldiers were leaving the front, were robbing everybody on the roads and wanted to plunder Tbilisi as well. At that time the workers themselves set up an armed “red detachment” to keep order. The Tbilisi Council of Workers and Soldiers demanded weapons for the workers from the arsenal, but this was refused. They knew that in the near future the Bolsheviks were going to seize the arsenal. A commission against the seizure of the arsenal was set up composed of: Noe Ramishvili, Andria Chiabrishvili, Vladimir Jibladze, Alexander Lomtadze and newly Menshevized, old Bolshevik, Valiko Jugheli.

According to General Kvinitadze the arsenal was not protected. On 12 December, at dawn, “The Red Guards” and parts of the army seized the arsenal without fighting. They disarmed the guards and took captive the Bolshevized soldiers who were asleep. All this was completed without firing a gun.

According to Valiko Chubinidze, who was a notorious liar, there were about three hundred members of Red Detachment. The Armenians said that they sent an auxiliary detachment but the Georgians denied it. So far the truth has not been revealed although it is known that the lorry stopped, and two people got off. Noe Khomeriki immediately recognized two top level Bolsheviks - Kote Tsintsadze and N. Kuznetsovi. They were elaborating a plan for the seizure of the arsenal by the Bolsheviks. But they were arrested and sent to Noe Zhordania at the palace to be shot. Very soon it was seen that both Bolsheviks left the palace quite cheerfully. “Noe Zhordania freed us, when we promised that the Bolsheviks will not

rest in any way". This indicated to the extent of the close relationship that Zhordania had with the Bolsheviks and how much he tried not to irritate them.

The very next day the 218th regiment attacked the arsenal unexpectedly but the Red Guardsmen put then to retreat. It turned out that Russians and Armenians were among them.

The Tbilisi Council of Workers and Soldiers gave order to the 218th regiment to leave Tbilisi and return to Russia but we have to look at one further thing: the Tbilisi Council of Workers and Soldiers (i.e. Noe Zhordania) gave the order that, from then on, the arsenal would stay in the hands of the Red guards, i.e. in the hands of Tbilisi Council. A former Bolshevik, Valiko Jugheli was appointed at its head!

Now let us look at the extraordinary story of the battleship "Karol Karl". This military vessel, which the Tsarist Russia purchased from Romania at the beginning of war after the February Revolution, was stuck in Batumi. It turned out that the ship's Russian Bolshevized sailors planned to bomb and plunder Batumi and afterwards to take their loot to Sevastopol. Noe Zhordania, in Batumi at that time, received a report about this but did not show any interest and only declared that "it was a dangerous business".

On 4 March 1918, Noe Ramishvili moved on different business. As soon as he received a report about this issue he immediately started to act. He gathered 150 guardsmen and workers who were visiting Alexander Dgebuadze, added David Mikeladze's 100 soldiers and established a commission to seize the ship, chaired by himself. The Commission was composed of Lieutenant Tsagareli, a member of Batumi Council of Workers and also Naval Lieutenant Chavchavadze. The latter proposed to shell the ship from ashore. Colonel Gelovani shared in his proposal.

But Noe Ramishvili was supporter of partisan action and submitted a "Commandos style" plan for a sudden attack on the enemy: by dawn we had to approach the stern of the ship, climb it up by ropes and silently arrest the sleeping sailors. This plan was accepted.

Lieutenant Chavchavadze carried out the whole operation. But we could not avoid one horrible death: Bolshevik sailors pushed Lieutenant Tsagareli alive into the furnace of the ship. It was in his honour that the Georgians called this ship "Tsagareli". As a result of the operation 9 people were wounded on our side and 250 sailors were arrested on the Bolsheviks side.

This battleship was also escorted by two torpedo boats, four torpedo destroyers and a whole transport flotilla.

Noe Ramishvili reported it to Evgeni Gegechkori, chairman of the Commissariat of Transcaucasus in Tbilisi. He asked Evgeni to award the title of Captain to Lieutenant Chavchavadze and to appoint him as the Commander of our fleet.

Sixty sailors among those arrested were shot. This, of course, Evgeni reported to Noe Zhordania, Chairman of Tbilisi Council of Workers and Soldiers, in Tbilisi.

A really surprising order came from Tbilisi: "So as not to irritate the Bolsheviks, all 250 sailors were released and were sent partially by flotilla to Sevastopol".

Revaz Gābashvili tells us that this task was carried out by Gizo Anjaparidze, the Leftist Menshevik, who shouted: "But how can we shoot them - they are our brothers, aren't they?"

This battleship and its auxiliary ships were in hands of Georgia only until March 1921. Then they were handed over to Romania.

This episode has one more meaning. Noe Ramishvili had a false impression. Due to the fact that his "Commandos" style plan turned out to be better than that of a Colonel of the army, he believed that he knew military matters better than our Generals and cavalymen. He was really mistaken in this. Noe Ramishvili could not have known military business better than the cavalymen because he had never been in military service. Unfortunately he had never told the Georgian generals that he was strongly against the Red Guards and was an absolute supporter of the creation of the strong army.

Finally it should be said that although Noe Ramishvili was the Chairman of the Military Commission, the other members of the commission were composed of the Leftist Mensheviks, i.e. his deadly enemy who were presenting obstacles in his way for everything.

**“We will not let our enemy have our motherland;
We would rather stab our heart than give our motherland to alien tribes”**

Vazha Pshavela

Now we shall focus on the responsibility of the parties in the mistakes that the government made.

There were three main parties in Georgia with various movements in each which opposed each other within the party.

1. The Menshevik Party

a) The Rightist Mensheviks – non Marxist Socialists of a national orientation such as: Silibistro Jibladze, Noe Ramishvili, Akaki Chkhenkeli, Noe Khomeriki, Benya Chkhkvishvili, Vlasa Mgeladze and others.

b) The Leftist Mensheviks - Internationalists - Marxists Socialist who were in favour of the class struggle, antimaterialists and leading Rus-sophiles. They did not want to separate from Russia and were disposed in an extremist way.

2. The Socialist Federalist Party

a) Centrist Socialists Federalists with a national orientation who supported the confederation of Caucasus. These were: Giorgi Laskhishvili, Shalva Meskhishvili, G. Rtskhiladze and others.

b) Leftist Socialists-Federalists disposed in an extremist way. They supported all Socialist parties and the idea of creating a common front with the Bolsheviks.

3. The National Democrat Party

a) Ilia's followers, Centrist National-Democrats such as: Giorgi Gvazava, Niko Nikoladze and Ivane Zurabishvili.

b) National Party or Ultra-Nationalists: Mikhako Tsereteli, David Vachnadze, Revaz Gabashvili, Spiridon Kedia and others.

These Georgian political figures could understand that adherence to national interests meant that it was necessary to leave their own parties if such views did not comply any more with party ideology. Our country future would have been changed as the party with a strong national strength would have prevailed, would have won elections. Thus the political parties would have been divided into three groups.

1. Ultra Nationalists - with a strong national orientation;

2. Centrist Parties: the Rightist Mensheviks, Centrist Socialist -Federalists and Centrist National Democrats. They had a lot in common;

3. The Leftist parties: the Leftists Mensheviks, Leftists Socialist-Federalists and their lost and straying Bolshevik brethren.

“The Coalition of Three Centrist Parties” would have been the best force for independent Georgia, as happened on 26 May in the first government, in which, General Kvinitadze was the Military Vice Minister. Unfortunately Noe Zhordania, Valiko Jugheli and Irakli Tsereteli overthrew this government within a month.

In my opinion such arrangement of parties and the coalition of centrist parties should have been created before the beginning of February revolution and before the Tbilisi Council of Workers and Soldiers was created. This would have made it much easier to seize power.

Their moderate national policy line would have protected national issues. It would have been possible to declare independence much earlier and we would have retained an important part of “Moslem Georgia” occupied by Turkey. Our nation would have adopted an economic programme in Ilia’s style and would not have been tortured by economic experiments of the socialist class struggle. We would have had a strong army, the People’s Guards would not have existed and the Leftist Mensheviks could not have been at the head of the government without the Rightist Mensheviks.

It was not an easy business to move Noe Ramishvili to the “Coalition of the Centre”. Although he was one of the most distinguished anti-Bolsheviks, at the same time he was fanatically in love with the Menshevik party. This happened because he had made a great contribution in organizing and strengthening this party.

Only Silibistro Jibladze would have been able to persuade Noe Ramishvili to agree. He had brought up the whole gallery of Georgian Mensheviks. Noe Ramishvili was the most prominent among them having at the same time a close relationship with Akaki Chkhenkeli.

In the first place, all rightist Mensheviks had to move to the Centrist coalition. Afterwards Silibistro Jibladze and Akaki Chkhenkeli would have to persuade Noe Ramishvili that national interests required their union, and his, as anti-Bolshevik’s, joining the coalition. By this the Centrist coalition would have gained strength, would have opposed leftist Mensheviks with Bolshevik leanings and all together they would have saved Georgia.

Now let us consider the actions of Georgian political figures before the February Revolution took to gain national independence, irrespective of their political groupings.

- In 1901 Archil Jorjadze, Giorgi Dekanozishvili and Giorgi Laskhisvili established the party of Socialist-Federalists of Georgia in Geneva. They demanded the creation of the Federation of Caucasian Nations and the complete freedom of the people from national and social oppression.

- In 1904 Noe Ramishvili distributed socialist papers at the Second Gymnasium of Nobility in Tbilisi and was reassuring young princes: "Class struggle is not meant for Georgia. By this we try to make the Russians fight each other. In future there will be a war between Russia and Germany. This will weaken Russia, we shall carry our revolution and Georgia will become free".

- In 1905 Giorgi Gvazava, together with Niko Nikoladze, Ivane Zurabishvili and David Vachnadze, established a "National –Democratic Party" and became its first chairman. The party programme envisaged the autonomy of Georgia, which, by that time, was a brave step.

- In 1907 Varlam Cherkezishvili and Giorgi Gvazava presented a petition with 7,000 signatures to the Hague International Conference. By this, the Georgian nation sought to restore all those rights that belonged to it by the Treaty of 1783.

- In 1910 Mikhako Tsereteli officially declared that Georgia should be independent

- In 1910, at the Menshevik Party Conference, Noe Ramishvili put forward the question of Georgia's independence, but without result.

- In 1912 Akaki Chkhenkeli, in his speech made at the opening of the 4th Duma, demanded the granting of autonomy to all non-Russian nations and especially to Caucasian nations.

- In 1915 Giorgi Machabeli and Mikhako Tsereteli were acting in Germany on behalf of the "Georgian Separatists League" and sought from Germany the promise that the restoration of independence of Georgia would be established within the old borders if Germany would provide opportunity for this when concluding the treaty.

- In 1916 Noe Ramishvili himself conducted a referendum in the party regarding the independence of Georgia and received majority of votes.

- In January 1917 Noe Ramishvili and Noe Khomeriki pushed Noe Zhordania for three days to declare independence. They demanded: "... the nation should learn why and what we are fighting for". But the party did not want to hurt Noe Zhordania therefore they issued a resolution that "Independence would be declared when there will be a proper moment".

In his memoirs Noe Zhordania writes: "The question of declaring independence was put on the agenda. This was absolutely unexpected and not foreseen. In 24 hours the party members put the whole working class, into the national regime." Noe Zhordania's anti national orientation is well seen from these facts.

**“A man has to be like a saw sawing in both directions,
As the man is not a fret-saw to be cutting only in his direction”**

Folklore

As much as it is uncomfortable for me I cannot but touch upon the achievements as well as mistakes of Noe Ramishvili as Minister of Internal Affairs so that everybody discovers the truth.

The Ministry of Internal Affairs was a big Ministry; it had several departments: Special Detachment, Charity Department, Telephone and Telegraph Departments.

A special department was included here as well. Its function was a gradual return of Armenian refugees to their native land. It was this very department's achievement that, during independence, 400,000 Armenian refugees returned to Armenia.

We have already been convinced that the Special Detachment, with its 2,500 men, carried out its duties excellently. The Bolsheviks were scared to death hearing of Noe Ramishvili's and the Special Detachment's names.

Apart from those departments, there was a “State Counter-intelligence Department” in the Ministry, which was extremely effective. When the Counter-intelligence Department presented the documents to Noe Ramishvili about the top Bolsheviks' actions, he would immediately arrest them by administrative order and tried them in field courts, which were under the Ministry.

As far as the Charity Department is concerned Noe Ramishvili led it personally. He cooperated with the Ilia Chavchavadze Charity Society during the World War I for 4 years. He was extremely pleased with this and when he became the Minister of Internal Affairs, he himself opened such a department in the Ministry. He used to personally receive the poor people and treated them with such generosity as he used to in Ilia's Charity society. He was not interested in people's nationality. He would ask them in friendly ways about their hardships. After their talks people without hope would leave Noe's office with a smile on their faces.

There was also a Department of Healthcare and one of Telephones and Telegraphs in the Ministry of Internal Affairs. It should be said that over three years telephones were established almost in all villages.

So far we have not talked of Noe Ramishvili's mistakes.

Now let us look at the action of the Ministry of Internal Affairs, which presents an extraordinary picture. In October 1919 a protocol of the Constituent Assembly described "A question of national democratic faction concerning the arrest of Nikoloz Charkviani". It turned out that the guards arrested Charkviani without asking the Ministry of Internal Affairs. Despite this the Ministry thought it impossible to release Charkviani even when it turned out that the latter was not guilty.

Ioseb Machavariani sought the release of Charkviani on behalf of the National Democrats, and Shalva Meshkishvili, Samson Dadiani and Shalva Nutsbidze on behalf of the Socialist-Federalists.

Valiko Jugheli and Giorgi Gvazava's conclusion too was almost the same: "What will happen if you release this one man, what harm can he do to anybody, what will he do to you?"

Now let us see what Noe Ramishvili replied: "Oniani, Commissar of Lechkhumi province, was murdered in Kutaisi. According to our data Nikoloz Charkviani participated in the murder and the order was issued to arrest him. The People's Guards have accidentally arrested him in Tbilisi. This issue has been ascribed to us and later passed to Tbilisi District Court Prosecutor".

During the investigation the relevant documents were not presented and the Prosecutor was not able to pass this case on to the court. We knew that Charkviani did really participate in this murder. He was a recidivist since 1905; therefore his release would have clearly caused indignation. The Ministry and the government thought that proper measures should be taken through administrative regulation and order".

Alexander Asatiani, National Democrat, replied to this: "This arrest took place not by the government but by an improper private organization – the Guards, which, during Noe Zhordania's chairmanship of the government, was granted extended rights which exceeded those of the regular army. Charkviani's arrest was not the order of either the Guards' headquarters or of the Chairman's government. This step was taken, as it turned out, by one section of the Guards at its own will. Therefore I demand a reply from the Minister of Justice".

Shalva Meshkishvili said: "In our newly created republic there are still no basic, elementary civil rights and corresponding bodies do not stand on firm ground. Mr. Ramishvili was trying to explain, as we were talking here, about the arrest carried out by the administrative order. This does not correspond to the truth."

Arrest by administrative order should be the subject to a set of norms and it should be established within the limits of the law. In modern times

when life is in turmoil, it might be necessary that the Ministry of Internal Affairs is granted the right to make arrests by administrative order, but because the personal inviolability of citizens should not be groundlessly violated and their civil rights should be protected, those organizations which are empowered with the administrative responsibility for arrests, should act with special caution and within the limits of the law.'

Noe Ramishvili did not follow this rule. For example: he arrested those princes who dared to file a complaint with General Von Cress Stein about seizing their lands "without compensation"; due to Valiko Jugheli's intrigues, he let General Giorgi Mazniashvili's flat be searched on the indignant grounds that he believed the envious colleagues of the Ministry of Internal Affairs and he arrested unfairly Shalva Maghlakelidze, the only gifted and honest colleague he had ever had in the Ministry.

Unfortunately, he had many such mistakes. "I am extremely sorry for that but as I have already said, it is necessary to know the truth.

And finally, I deem the biggest crime of my father, Noe Ramishvili, to be:

- He did not get in touch with General Kvinitadze when the first government of Georgia was overthrown and did not ask him for the assistance of the army to arrest conspirators.

- On 7 May 1920 while signing the Agreement between Noe Zhordania and Lenin he did not let the special detachment help him and did not take Noe Zhordania to the field court;

- When the army occupied the territory of Azerbaijan and on 7 May 1920 while signing the agreement, the attack started on Georgia. The 40,000 strong Georgian army, with General Kvinitadze as a commander, resisted their attack and penetrated Azerbaijan for 40km. At that time, on 18 May, Noe Zhordania ordered General Kvinitadze to stop our army's attack and retreat back to Georgia.

To counter this heaviest national crime Noe Ramishvili did not take any measures. When Noe Ramishvili arrested Philippe Makharadze and Berbishashvili, participants in the plot behind Iliia Chavchavadze assassination and presented the question for investigation to the Constituent Assembly, he set up a special commission. At this moment, Noe Zhordania, secretly let the Head of the Prison release criminals from the prison and let his own driver drive them in a state car to Vladikavkaz.

Why did not Noe Ramishvili let either the special commission or the field court help him against Noe Zhordania?

For such mistakes some measure of responsibility for the loss of the independence of Georgia rests with Noe Ramishvili even though, independent Georgia was the main aim of his entire life.

გამიშვილი ა. ვ.

გამიშვილი
ნოე (ნაუმ) ვისსარიონოვი

ნოე რამიშვილის ბანათა პოლიციის კარტოთეკიდან

Noe Ramishvili's card from the police files

La carte de Akaki Ramichvili de l'archive de police

L'IMAGE

Le Numéro : 30 cts.

N° 221 - OCTOBRE 1919.

Handwritten in Georgian:
ქართული 1919 წ. 25-1. რელიქია

ჟურნალი "L'IMAGE" საქართველოს შესახებ.
N221 - ოქტომბერი, 1919წ. პარიზი

Journal "L'Image" about Georgia. N221 October, 1919, Paris

Le journal "L'Image" sur la Géorgie. N° 221 octobre 1919-Paris

L'IMAGE

REDACTION ET ADMINISTRATION - 3 RUE MOGADOR - PARIS.
TELEPHONE CENTRAL 83-39

Abonnements: 1 an: 7 fr. 50. — 6 mois: 4 fr. 50

N. Jordania
Président du Conseil et
Premier Représentant de la République.

E. Guézetkhvazi
Vice-président du Conseil
Ministre des Affaires Étrangères
et de la Justice.

N. Tcheidzé
Président de l'Assemblée Constituante
de Géorgie
et Président de la Délégation géorgienne
à la Conférence de la Paix.

C. Kandélaki
Ministre des Finances, du Commerce
et de l'Industrie.

N. Ramichvili
Ministre de la Guerre, de l'Armée
et de l'Instruction publique

N. Khomérikhi
Ministre de l'Agriculture, du travail et des
Voies de communications.

საქართველოს მთავრობის წევრები
Members of the Georgian government
Membre du gouvernement de Géorgie

ლეველი, "შატო" ქართველთა მამულში
Leville, "Château" in the Georgian estate.
Leuville "Chateau" - la propriété des Géorgiens

ნუცა და აკაკი რამიშვილები ლევლის "შატოს" სალონში
Nutsa and Akaki Ramishvillis in the saloon of the Leville "Château"
Noutsa et Akaki Ramichvili dans le salon du château

აკაკი რამიშვილის მამის საფლავზე. ღვევილის სასაფლაო 1999წ.
Akaki Ramishvili by his father's, Noe Ramishvili's, tomb. Graveyard in Leville. 1999

Akaki se recueille sur la tombe de son père
Le cimetière de Leuille 1999

სვკადანსვა პერიოდის საქართველოს რუკები დამუშავებულია აკაკი რამიშვილის მიერ

Maps of Georgia of various periods worked on by Akaki Ramishvili

Les cartes géographiques de différentes périodes de Géorgie
Réalisation d'Akaki Ramichvili

აკაკი რამიშვილი, მარიამ დავითაშვილი და მანანა ხვედელიძე.
პარიზი, 1999 წლის სექტემბერი

Akaki Ramishvili, Mariam Davitashvili, Manana Khvedelidze, Paris, September 1999

Akaki Ramichvili, Mariam Davithachvili et Manana Khvédelidzé
Paris, septembre 1999

და-ძმა ნუცა და აკაკი რამიშვილები. ნიცა, 1998წ.

Siblings Nutsa and Akaki Ramishvili, Nice, 1998

Frère et soeur, Akaki et Noutsa à Nice 1998

NOS ERREURS
1918 - 1921

Le conseil de rédaction a jugé utile de joindre l'alphabet géorgien aux lettres françaises, correspondantes à la prononciation exacte en géorgien, ce qui changera un peu les habitudes de facilité, ancrées depuis l'époque soviétique et ce que nous devons restaurer en commençant par la capitale TBILISSI, qui se prononce en géorgien THBILISSI – Tbilisi.

ა	ბ	გ	დ	ე	ვ	ზ	თ	ი	კ	ლ	მ
a	b	g(dur)	d	é	v	z	th(t-doux)	i	k	L	m
ნ	ო	პ	ჯ	რ	ს	ტ	უ	ფ	ყ		
N	o	p	j	r (roulé)	s	t	ou	p'h (p- doux)	q		
გ		ყ									
G'H(r- grasseyé)		Kkh (son - prononcé Dans l'Arrière gorge)									
ჭ	ც	ც	ძ	წ	ჭ	ხ	ჯ				
.ch	tch	ts	dz	tz	tj	kh	dj				h (aspiré)

“Ô VIE, TU EST CAPABLE DE TRANSPORTER L'HOMME, À
L'AUTRE BOUT DE LA TERRE,
ET DE LE FAIRE MOURIR LOIN DE SES RACINES.”

Chotha Rousthavéli

Le lecteur est toujours attiré par l'œuvre d'un compatriote, émigré par malchance à l'étranger. Cet intérêt qui se manifestait particulièrement pendant la période soviétique, n'a toujours pas diminué. Parmi ces œuvres il y a le livre d'Akaki Ramichvili *Nos Erreurs*.

Akaki Ramichvili était le fils du premier président du gouvernement menchévik, Noé Ramichvili, émigré en France et tué à Paris en 1930, par un Géorgien.

Médecin militaire, Akaki Ramichvili a eu une vie très tourmentée à l'étranger : il participa à la deuxième guerre mondiale, il a même souffert dans un camp de prisonniers et eut le cœur rongé par la grande tristesse d'être loin de sa patrie. Selon ses écrits il n'avait que quatre ans quand ses parents l'ont emmené en émigration, cependant, malgré son jeune âge, tous les événements de l'époque ont fortement imprégné sa mémoire.

Il se souvient qu'alors, toute sa famille parlait toujours en géorgien et que ses parents enseignaient à leurs enfants la lecture et l'écriture avec le célèbre manuel d'Iakob Goguébachvili *Langue Maternelle*.

Malgré ses 80 ans passés à l'étranger, monsieur Ramichvili parlait parfaitement le géorgien, ce dont témoigne ce livre. Par respect pour le style de l'auteur, nous n'avons pas voulu y apporter de changements.

Akaki Ramichvili a passé son enfance en France, dans le cercle de l'émigration géorgienne. Puis, dans l'armée polonaise où il rencontra d'autres Géorgiens, officiers en poste. Comme il nous le rapporte, ces officiers ont su charmer les Polonais par leur maîtrise de soi et leur courtoisie. Voici ce que l'auteur écrit : « -Vous ne pouvez pas imaginer, le degré d'honneur que je ressentais à l'âge de 20 ans, en me trouvant parmi ces héros de Tabakhméla, c'étaient de vrais chevaliers ; on aurait cru à la résurrection des personnages glorieux de l'époque du roi David le Bâtitseur et de la reine Thamar. »

Après la deuxième guerre mondiale Akaki Ramichvili vécu et travailla à Londres. Là-bas il créa une organisation antisoviétique, nommée « Groupe Communiquant avec l'Europe » et il travailla activement avec les représentants d'autres nations. Ce groupe fonctionna durant 20 ans

et il fut reconnu officiellement par le ministère des affaires étrangères de la Grande-Bretagne. Nous devons remarquer aussi, que monsieur Ramichvili est resté jusqu'à sa mort citoyen du Royaume-Uni de Grande Bretagne et d'Irlande du Nord.

En 1992, après le décès de son frère aîné, monsieur Ramichvili quitta l'Angleterre et revint vivre en France, pour être plus près de sa sœur Noutsa. Le frère et la sœur essayèrent ensemble de participer à la gestion du domaine géorgien à Leuville. Ils ont tous les deux toujours souhaité aider les Géorgiens en difficulté. M. Ramichvili disait lui même « Aidons la pauvre nation géorgienne », mais malheureusement, il s'affrontait souvent à des opposants.

Le cœur d'Akaki Ramichvili se battait depuis toujours pour l'amour de sa patrie, malgré de nombreuses années de séparation avec la Géorgie. Il pensait jour et nuit à son pays natal, il souffrait de ses malheurs et il partageait pleinement ses joies ; c'est ce que ses mémoires nous feront découvrir. Plusieurs chapitres de ce livre concernent des erreurs commises par le gouvernement de la Géorgie indépendante, entre 1918 et 1921.

Le 26 Mai 1999 monsieur Ramichvili, a présenté lui même, ces chapitres à la radio - 2 de Tbilissi et cela eut un écho considérable parmi les auditeurs.

Akaki Ramichvili mourut en décembre 1999, à Paris et il emporta avec lui son rêve d'une Géorgie unifiée et prospère, et aussi le désir irréalisé de la revoir un jour. Nous avons dédié la publication de ce livre, en trois langues, au 90ème anniversaire de sa naissance et ainsi nous réalisons son vœu le plus cher de partager ses souvenirs avec ses compatriotes.

Selon le récit de sa mère, Marie (Maro), son époux Noé se levait brusquement de son bureau de travail, à la maison et commençait à faire les cent pas dans la pièce en déclamant quelques vers de poèmes patriotiques géorgiens, puis il reprenait son travail avec une énergie renouvelée. C'est sûrement cette habitude de son père que monsieur Ramichvili n'a jamais oublié et il a décidé de joindre avant chaque chapitre quelques lignes de poèmes célèbres, correspondants au chapitre.

Le livre d'Akaki Ramichvili fut publié en géorgien en Mai 2000 avec un grand succès. Cela nous a décidé de le publier en trois langues : en géorgien, en français et en anglais, selon son désir. Nous voulons ajouter, que les textes en géorgien et en français sont de lui, ainsi que les cartes de la Géorgie représentant différentes périodes de l'histoire de notre pays ;

se sont ses propres dessins. Nous pouvons démontrer, une fois de plus, ses racines profondes et son amour illimité de l'histoire de sa patrie, d'où on l'a fait sortir à l'âge de 4 ans. A part cela, nous savons qu'il avait travaillé comme un véritable chercheur et connaissait parfaitement les données démographiques des Géorgiens et d'autres nations vivant sur notre territoire.

Enfin, nous voulons communiquer avec notre lecteur le grand souhait de monsieur Ramichvili de revenir en Géorgie et d'y créer une école où il aurait enseigner l'anglais et le français, l'histoire et les cultures de ces deux pays et d'autres pays d'Europe, tandis que sa sœur Noutsa, décoratrice de profession, aurait inculqué au jeunes le savoir-faire et le charme de l'esthétique.

Pour rendre hommage à ce personnage louable, ayant une belle âme, beaucoup d'expériences et de connaissances, qui pensait constamment à la prospérité de la Géorgie, et qui n'a pas pu réaliser son rêve ; à sa mémoire fut créée à Tbilissi, en septembre 2005, la Fondation Akaki Ramichvili « Tradition & Innovation ». Une des fondatrices est sa sœur madame Nina (Noutsa) Ramichvili, qui après le décès de son frère a fait don d'une grande archive familiale à la bibliothèque nationale nommée Iliia Tjajtjavadzé.

Nous pensons que le livre d'Akaki Ramichvili Nos Erreurs rendra un grand service à tous ceux qui sont intéressés à connaître une période complexe de l'histoire de notre pays, vue de l'extérieur par notre compatriote émigré à l'étranger et dont le cœur battait depuis toujours pour l'amour de sa patrie.

Nino Katsitadze

Je suis le fils cadet de Noé Ramichvili, né à Tbilissi en 1916 et je me souviens de tout, à partir de 4 ans, comment nous avons quitté Tbilissi, comment nous sommes montés à bord d'un bateau à Bathoumi. Mes parents : Noé Ramichvili et Marie Goguiachvili, étaient issus d'une famille rurale.

En 1922 nous avons déménagé de Paris à Leuville, dans un logement réservé au gouvernement exilé de Géorgie et aux membres du parlement. Mes parents m'ont inscrit à l'école primaire de Leuville. En famille nous parlions toujours en géorgien et mes parents nous enseignaient la lecture et l'écriture, à moi et à mes frères et sœurs, à l'aide d'un manuel très connu Langue maternelle – DEDA ENA. Nous étions quatre frères et sœurs et notre famille vivait en harmonie. Papa nous apprenait parfois des poèmes patriotiques. Il lui arrivait de quitter son bureau, à la maison, où il travaillait sur des dossiers importants pour venir vers nous en déclamant énergiquement les poèmes de nos grands poètes et nous en avions des frissons, puis il retournait à son travail ayant décuplé son énergie.

En 1926, j'ai terminé mes études à l'école primaire et mes parents m'ont envoyé au lycée où étudiaient de nombreux descendants de l'émigration géorgienne. Les samedis et dimanches je restais à la maison.

En 1923, nous avons déménagé dans la proche banlieue parisienne et bientôt notre vie fut frappée d'un grand malheur. En 1930, mon père, alors dans la force de l'âge, se rendait à une réunion de la communauté géorgienne à Paris et, victime d'un complot, il fut abattu à bout portant par un Géorgien fou. A partir de ce jour, ma mère ne laissa plus aucun Géorgien rentrer chez nous, sauf Vlassa Mguéladzé et Kotia Kandélaki.

Après avoir terminé mes études au lycée, j'ai continué mon instruction à l'institut de chimie et en janvier 1936 ma mère reçut une proposition du gouvernement polonais pour mon admission à l'école militaire polonaise et par la suite mon intégration au rang d'officier dans l'armée polonaise.

En 1939, quand l'Allemagne envahit la Pologne, tous les soldats géorgiens se sont engagés comme volontaires dans l'armée polonaise. En 1940 nous, les soldats, nous étions à l'est de la France quand l'attaque des Allemands nous a forcés à passer en Suisse, où nous nous sommes retrouvés dans un camp, duquel j'ai réussi à m'échapper au bout de deux ans de captivité. Quand les alliés ont libéré Paris, les Polonais ont rassemblé leurs soldats et nous avons rejoint l'armée polonaise, qui stationnait en

Angleterre. Les Anglais ont offert à tous les militaires polonais un travail ou une bourse d'étude. C'est ainsi que j'ai pu mener à terme mes études de médecine en Angleterre et par la suite j'ai réussi le concours supérieur de médecine. A l'époque, les autorités anglaises m'ont proposé d'obtenir la nationalité britannique si je décidais de travailler en Angleterre. Après avoir terminé mes études, j'ai commencé à travailler dans un hôpital à Londres comme médecin radiologue.

En 1992, mon frère aîné, Béné décéda et je pris la décision de revenir vivre à Paris, pour ne pas laisser ma sœur Noutsia seule.

Je me souviens que mes parents étaient très complices et que mon père confiait tous ses secrets à ma mère. Ma mère aimait partager ses souvenirs avec moi et elle me parlait de plus en plus de ses secrets. Avant de mourir elle m'a fait promettre d'écrire un jour la vérité sur mon père et sur toute son époque. Ma mère voulait faire connaître à toute la nation géorgienne pourquoi nous avons perdu l'indépendance si vite et si honteusement.

Depuis cette époque, trente années se sont écoulées, mais je passais tout mon temps libre à chercher la vérité dans les archives du ministère des Affaires étrangères à Londres, dans une partie des archives allemandes, conservée à Londres ; aux Etats-Unis dans les archives de Washington ; à Paris dans les archives de l'ancien gouvernement de Géorgie. J'ai aussi parcouru les écrits des émigrés géorgiens et des journaux de l'époque. A la fin, j'ai essayé de réunir mes recherches. En me basant sur mes travaux, j'ai décidé d'écrire un ouvrage intitulé Nos Erreurs, comme ma mère me l'avait demandé ; elle, comme moi, nous avions tout simplement des convictions nationales.

Le souci essentiel de l'émigration géorgienne était notre patrie. A chaque réunion des émigrés géorgiens, le débat concernait : le passé, le présent et le futur de la Géorgie. Chacun de nous souffrait d'avoir perdu l'indépendance de notre pays, ce qui nous entraînait dans des discussions, des analyses de faits dont les témoins étaient nos parents. Les années passaient, mais personnes n'oubliait le problème essentiel.

Ce sera un grand honneur pour moi, si mon modeste ouvrage est lu par mes compatriotes qui y découvriront, peut être pour la première fois, quelques événements et faits intéressants.

AUTEUR
MAI 1999

Noé Ramichvili est né en 1881 à Sourébi, dans un petit village de la région montagneuse de Gouria. Ses parents l'inscrivirent à l'école rurale où son instituteur, Issidoré Ramichvili, était un célèbre pédagogue et homme de lettres. Cet instituteur, généreux de nature, a inculqué au petit Noé, l'amour et la défense des personnes faibles et malheureuses, et aussi la capacité d'agir pour la gloire du pays.

Après avoir terminé ses études à l'école primaire il entra d'abord à l'école religieuse d'Ozourguethi et ensuite au collège de Qouthaïssi. En 1901 il décida de poursuivre ses études supérieures dans une des universités de Russie à la faculté de droit. A l'époque, dans toutes les universités de Russie, un grand nombre d'étudiants soutenait une agitation révolutionnaire et Noé était parmi les plus engagés. Pour cette raison en 1902 il s'est vu interdire la poursuite de ses études et reçut l'ordre de retourner en Géorgie.

Dans son pays il découvrit le grand mouvement révolutionnaire de la classe ouvrière. A cette époque, le gouvernement donnait l'ordre de déporter les plus actifs révolutionnaires en Sibérie.

En été 1902, Noé Ramichvili se mit à la tête des insurgés de Bathoumi en tant que membre du comité révolutionnaire. Il commença à créer les regroupements des social-démocrates dans toute la région de Gouria ; il fut repéré par la police et pour éviter d'être arrêté il revint à Tbilissi, où les ouvriers l'on élu membre de leur comité.

En automne 1904 la police le retrouva, l'arrêta et le renvoya à Bathoumi. Pendant le trajet, Noé sauta du train et s'enfuit vers la Russie à Rostow. Là, il devint un membre éminent d'une organisation des socialistes-démocrates. En mars 1905, Noé revint illégalement à Tbilissi où il lutta farouchement contre les bolcheviks. A cette époque il partageait avec Noé Jordania, la direction d'un journal édité illégalement et intitulé « social-démocrate ». Après la défaite des bolchéviks, il devint membre du comité des menchéviques. Il était un des dirigeants de la première révolution en 1905. C'était un excellent organisateur et propagandiste, un parfait coordinateur des manifestations ouvrières, et le rédacteur en chef de plusieurs journaux de l'organisation « social-démocrate ».

En 1908-1909, Noé Ramichvili poursuivit ses études à l'université de Leipzig. Pendant la Première Guerre Mondiale il devint chef du parti.

En 1917, au début de la révolution, il fut élu membre du centre des soldats et ouvriers de Tbilissi, puis il devint le collaborateur du dirigeant du comité régional et fut élu membre de l'Assemblée Constituante. En Transcaucasie, on l'a élu au conseil national et également à l'Assemblée Constituante de la Transcaucasie.

Ensuite, il fut élu, avec une large majorité, chef du premier gouvernement indépendant de Géorgie. Puis, il fut successivement, ministre des Affaires intérieures, ministre de l'Éducation nationale et ministre de la Défense.

Il était ministre de l'Éducation nationale quand l'université fut créée à Tbilissi.

Quand il exerçait la fonction de ministre de l'Intérieur, il y a eu l'aménagement des câbles téléphoniques et des postes de télégraphes, dans toutes les villes et dans tous les villages de Géorgie.

En 1918, le 26 mai, un gouvernement provisoire des menchéviks de Géorgie fut créé sous la direction de Noé Ramichvili, mais au bout d'un mois ce dernier fut obligé de céder son poste de chef du gouvernement à Noé Jordania pour éviter les affrontements.

Après l'occupation de la Géorgie en 1921 par la force extérieure des communistes barbares de Russie, l'Assemblée Constituante décida que Noé Ramichvili pouvait s'exiler en Europe, en tant que membre du gouvernement. En Europe il recommença aussitôt son travail de libération de la Géorgie et comme d'habitude, avec beaucoup d'ardeur, d'espoir et avec une énergie extrême. Il était membre et chef du bureau étranger de son parti et aussi un des rédacteurs de journaux politiques à l'étranger. Dans l'émigration géorgienne, Noé Ramichvili était le plus fervent partisan de la révolte de 1924 survenue en Géorgie. Il assurait tout le monde avec le général Andronikachvili, que l'Angleterre et la France étaient prêtes à apporter leur aide. Bien sûr, cela ne correspondait pas à la réalité, mais ils voulaient stimuler moralement tout le monde pour que l'insurrection réussisse.

Sa vie est étroitement liée avec le mouvement de libération de la nation géorgienne en travaillant au sein du Parti « social-démocrate ». Noé Ramichvili n'avait pas son pareil pour le dévouement à la libération de sa patrie et pour la restauration de la république indépendante. C'est prouvé dans la lettre de Sachiko Kargarethéli adressée à Akaki Ramichvili où on trouve l'appréciation du héros national Qaqoutsia Tcholakachvili : «- S'il

y avait Noé Ramichvili à la place de Noé Jordania, nous aurions pu vaincre les Russes en 1921. Cet homme était si fort et si déterminé qu'il pouvait se sacrifier et sacrifier ses enfants pour la Géorgie. »

Le 7 décembre 1930 à 15 heures, à Paris, alors que Noé se rendait à une réunion du parti, il fut tué, place d'Italie, par un homme corrompu et fou ; c'est ainsi que la Géorgie perdit un de ses soldats le plus dévoué et inflexible.

Pour définir la personnalité de Noé Ramichvili nous voulons vous faire connaître une lettre de Sachiko Kargarethéli, qui écrivait en 1982 à Akaki Ramichvili : «- Bonjour cher Akaki! J'espère que tu vas bien. Je me souviens d'une chose et je souhaite te la communiquer. Peut être l'utiliseras-tu dans tes mémoires. Le gouverneur de la ville de Bathoumi était le général Mdivani et son adjoint était Qaqoutsa Tcholakachvili. Un jour, Noé Ramichvili, alors ministre des affaires intérieures, est arrivé à Bathoumi. Après le dîner, le général s'adressa à Qaqoutsa : « - Je compte sur toi pour que notre ministre puisse bien se reposer cette nuit. » Qaqoutsa amena le ministre à son domicile et lui proposa son lit. Noé Ramichvili l'interrogea sur l'endroit où il pensait dormir. Qaqoutsa lui répondit qu'il était prêt à se coucher sur le divan. Alors, Noé, très étonné, lui répliqua : « -Tu es prince, noble et tu me cèdes ton lit et toi-même, tu veux dormir sur le canapé ? » Qaqoutsa répondit aussitôt : « -Je suis cavalier et je peux dormir partout, alors que vous, vous êtes ministre. » Voici ce que je voulais te transmettre. Porte-toi bien, ton ami Sachiko. »

Un des amis très proche et collaborateur de Noé Ramichvili était Akaki Tchkhengkéli. Akaki et son épouse Makriné partageaient totalement les idées de Noé. Voici ce que Akaki Tchengkéli écrivit à l'épouse de Noé Ramichvili en 1946 : «- Tout au long de ma carrière je n'ai jamais eu d'accrochage avec Noé, ni de mal-entendu. Noé supportait tout le poids du parti et du gouvernement. Noé Ramichvili fut assassiné lâchement et sa disparition a beaucoup attristé un grand nombre de compatriotes, dans l'émigration et en Géorgie. Un de ses amis, Guiorgui Kkhip'hiani lui dédia un vers intitulé A mon cher Maître

« Un cœur saint cessa de battre, terre étrangère, les cloches de deuil,
la voix effrayante de la mort nous a couvert de son rideau noir ».

LES ERREURS DU GOUVERNEMENT DE GÉORGIE DANS LES ANNÉES

1918-1921

I

**« Je n'échangerai pas nos rochers pour un arbre immortel,
Je n'échangerai pas ma Patrie pour l'Eden d'un autre pays. »**

Rap'hriel Eristhavi

Je pense que ces lignes du poème de Rap'hriel Eristhavi correspondent parfaitement à ce chapitre, par lequel je veux commencer à évoquer les souvenirs de ma mère – Marie Ramichvili. La trame de ce chapitre est le récit de mon père, daté de 1928, que ma mère m'avait communiqué. « -Nous devons déclarer l'indépendance de la Géorgie entre décembre 1916 et janvier 1918, tant que l'armée russe occupait la ligne de front entre Trabzon en Turquie et le lac Vany en Géorgie. Cela nous aurait permis de récupérer notre territoire, occupé par la Turquie. La révolution de 1917 était un moment propice. Deux jours après le gouverneur du Caucase convia Noé Ramichvili et Noé Jordania dans son palais. Après avoir reçu notre accord sur l'immunité des citoyens russes de Géorgie et leur protection, il nous a dit : « -Allez maintenant et occupez-vous de votre nation géorgienne. » Ce qui signifiait : recevoir le droit de gouverner provisoirement.

Nous ne devons pas oublier de mentionner que la déclaration de l'indépendance fut annoncée par le parti des menchéviks en Janvier 1917, alors que le parti national-démocrate fit cette même proposition au début de la révolution de février.

Pour déclarer l'indépendance de la Géorgie il suffisait de convoquer en congrès tous les partis politiques et les représentants de toutes les couches de la société du pays. En même temps, nous devons promettre au chef de l'armée russe, stationnée dans le Caucase, que l'armée géorgienne soutiendrait l'action militaire contre les Turcs. Sur cette proposition nous aurions pu obtenir l'approbation des Russes, comme nous l'avions obtenue pour la question religieuse, le 11 février 1917, qui redonnait l'indépendance à l'église Géorgienne. La réalisation de notre idée demandait au moins trois semaines, mais Jordania devança tout le monde.

Dans ces mémoires intitulées Mon Passé, Jordania écrit : « -En premier lieu il fallait créer une organisation révolutionnaire puissante qui aurait pu s'emparer du pouvoir. Cette force résidait uniquement dans la classe ouvrière ». C'est à dire, 5 000 ouvriers de Tbilissi.

Le représentant du parti national-démocrate, David Vatchnadzé posa une question à Noé Jordania : « - Est-il nécessaire de convoquer le conseil national pour proclamer l'indépendance ? ». Il reçut la réponse suivante : « -Pour cela il faudrait exiger de la grande et petite noblesse de Géorgie de rendre toute sa fortune à l'Etat », (D. Vatchnadzé- A la solde des Russes).

Selon mon père, Noé Jordania était soutenu par une majorité de menchéviks et c'est pour cette raison qu'il prit la décision de créer d'abord un « Conseil des Ouvriers de Géorgie », au lieu de proclamer l'indépendance du pays.

On procéda, en deux semaines, aux élections du « Conseil des Ouvriers de Tbilissi », ensuite, on créa le « Centre Régional des Conseils ». A part cela, Jordania était déjà le chef du parti menchévik de Géorgie. Cela voulait dire que Jordania s'était emparé du pouvoir au lieu de défendre la cause nationale.

Voilà comment Noé Jordania réussit à faire perdre à la nation géorgienne, une occasion unique de devenir indépendante, ce qui aurait permis à la Géorgie d'échapper aux occupations russe et turque.

Une deuxième chance d'acquérir notre indépendance s'est présentée à nous le 15 novembre 1917, quand Lénine et Staline déclarèrent « Eveil national et autogestion des nations ». Il est très étonnant que les peuples de la Transcaucasie n'aient pas proclamé leur indépendance à ce moment-là. Ils pouvaient élaborer un traité de paix avec la Turquie, puis avec l'Allemagne qui n'aurait pas hésité à reconnaître leur indépendance, (Kazemzadeh - Lutte pour la Transcaucasie p. 56, en anglais).

. D'après les mémoires de David Vatchnadzé, le 19 novembre 1917, le « Congrès National Géorgien » s'est réuni sous la présidence d'Akaki Tchenkéli. Les 300 délégués assistaient à ce congrès. Tous les groupes politiques ont répondu favorablement à la conclusion suivante: 1) Placer à la banque Nationale de Géorgie les 40 millions de roubles déjà récoltés par Koté Abkhazi et David Nijaradzé, parmi la noblesse géorgienne. 2) Préparer le projet de l'indépendance de la Géorgie et convoquer la réunion du « Conseil National Géorgien » avec 120 membres, car la Russie avait

annulé le traité de 1783. 3) Créer une commission militaire et réorganiser une armée nationale.

Tout le monde était content de cette unité nationale (D. Vatchnadzé - A la solde des Russes p. 41).

Le 22 novembre 1917 le congrès national a élu le « Conseil National Géorgien », sous la présidence d'Akaki Tchkhenskéli. Malheureusement Noé Jordania décida de rassembler une opposition et le 24 novembre 1917, en tant que chef de deux conseils (le conseil régional de la Transcaucasie et le conseil des ouvriers et des soldats de Tbilissi), il réunit en assemblée plénière toutes les organisations révolutionnaires et politiques, et il leur fit adopter un arrêté pour la création d'un « Commissariat Temporaire de la Transcaucasie », avant de réunir une Assemblée Constituante de la Russie (Documents sur la Transcaucasie et la Géorgie p. 3-8). Dans sa brochure, publiée en 1919 Pendant deux ans, Noé Jordania exprime le regret de l'interruption du lien avec la Russie en qualifiant la situation de la Géorgie de solitude et d'isolement : « -La liaison avec la Russie est interrompue et nous sommes restés seuls » p. 51).

Ce qui affaiblissait la position de Jordania, c'est le fait, qu'au Commissariat de la Transcaucasie il y avait les représentants des trois nations, sous la présidence du Géorgien Evgueni Gueguetchkori.

Dans ses mémoires Noé Jordania écrit que toutes les résolutions essentielles se décidaient dans le bureau du parti menchevique (N. Jordania - Mon Passé p. 112). Le conseil des ouvriers et des soldats de Tbilissi détenait un pouvoir important et il est clair que dans ce cas c'est plutôt Jordania qui dirigeait pratiquement le Commissariat de la Transcaucasie.

Le 11 décembre 1917, l'Armée Rouge s'empara de l'arsenal de Tbilissi, dont le responsable était Valiko Djougueli, qui obéissait aux ordres de Jordania.

Le 16 février 1918, le général Odichélidzé, qui dirigeait le front du Caucase, reçut tardivement un télégramme signé Véhib P'hacha, qui l'informait que « la Turquie conviait la Transcaucasie à prendre part aux négociations à Brest-Litovsk pour l'élaboration d'un traité de la paix. » Malgré les conseils de Noé Ramichvili et de l'Azerbaïdjanais Papadjanov (qui n'appartenait à aucun Parti), d'accepter cette convocation au commissariat de la Transcaucasie, personne ne put prendre la décision et la question parvint au centre régional des conseils de la Transcaucasie, donc à Noé Jordania. Voici la réponse de Jordania : « Nous sommes une partie

de la Russie et nous ne pouvons pas prendre de décision sans consulter l'Assemblée Constituante de la Russie, qui vient d'être réunie ... » (Document et matériel 16 p. 25-26). Noé Jordania semblait oublier que les bolchéviks avaient annulé la réunion du 19 janvier et cette réponse fut envoyée tardivement à Vehib P'hacha. Pendant ce temps l'armée turque s'avancit et la Géorgie n'avait plus une armée suffisante pour les retenir (Kazemzadeb p. 88). Le 24 février 1918 Georges Gvazava envoya sa réponse au sujet des négociations à Brest-Litovsk et il exigea la proclamation de l'indépendance de la Transcaucasie. Si les politiciens de l'époque l'avaient écouté, notre pays aurait échappé à de nombreux malheurs ; ce fut une de leurs erreurs (Kazemzadeb p. 103).

Le 1 mars 1918, le commissariat de la Transcaucasie décida de signer un traité de paix. La délégation était prête à partir quand elle reçut le télégramme de Karakhan. Le message annonçait que la Russie cédait des territoires à la Turquie (Kars, Ardahan et Bathoumi, Document et matériel 47 p. 85).

Le 8 mars 1918 la délégation géorgienne, sous la présidence d'Akaki Tchkhénkéli se rendit en Turquie à la négociation de Trabzon. Vehib P'hacha réclama la libération des territoires de la Transcaucasie transmis à la Turquie lors des pourparlers à Brest-Litovsk ; pendant ce temps l'armée turque s'avancit (Kazemzadeb p. 93).

En même temps, le représentant de la Géorgie, Karlo Tchkhéidzé déclara au II congrès international que la Transcaucasie n'adhérait pas à la reconnaissance de la Russie soviétique et au traité de Brest-Litovsk. L'Azerbaïdjanais Khan-Khoïski nota : « - La Transcaucasie se conduit comme une partie de la Russie, malgré cela elle n'obéit pas au pacte de la Russie (Documents et rapports 53, p. 89-106). Le chercheur Riazanovsk écrit en anglais dans son ouvrage, intitulé Histoire de la Russie, p. 529), que la plus grande erreur des Géorgiens fut de ne pas assister aux pourparlers de paix, tenu à Brest-Litovsk. L'Allemagne enleva à la Russie soviétique l'Ukraine, la Pologne, la Finlande, l'Estonie, la Lettonie, la Lituanie, soit 60 millions de sa population ; ces pays obtinrent ainsi leur indépendance. En 1928, Noé Ramichvili remarquait : « - Jordania a sûrement oublié que depuis 1914 les nationalistes géorgiens, sous la direction de Georges Matchabéli avaient de bonnes relations avec les Allemands. Pour les représentants de la Transcaucasie il suffisait d'assister aux négociations et ils auraient reçu aussitôt le soutien de l'Allemagne. »

**« Où se trouve une autre Géorgie, semblable à notre patrie,
 Une nation généreuse, courageuse ayant son destin en main. »**

Grigol Orbéliani

Le 11 mai 1918 les négociations pour un traité de paix entre la Turquie et la Transcaucasie, commencèrent en évoquant la question de la ville portuaire de Bathoumi. Le général allemand, Von Lossov, assista à ces négociations en tant qu'observateur. A l'époque l'armée géorgienne était restreinte et la Turquie se trouvait en possession de territoires géorgiens, telles que les villes : Kars, Ardahan et Bathoumi.

Les Turcs répondaient à la déclaration de la guerre et ils s'avançaient en voulant conquérir d'autres territoires. Ils dominèrent presque toute l'Arménie et la partie ouest de la Géorgie : Akhalqalaqie, Akhaltsikhé, Ouzourguéthi.

Lors des négociations, le chef de la délégation géorgienne, Akaki Tchkhengkéli, protesta contre la décision turque, qui ne montrait pas le projet du traité. Selon lui, les représentants des quatre pays concernés, devaient apposer leurs signatures (Kazemzadeh, p. 110-112).

Dans le journal Jeune d'Ibérie, publié le 15 juin 1991, Nino Gue-lava écrivit : -« Les Azerbaïdjanais, qui faisaient partie de la délégation transcaucasienne, adoptèrent la position des Turcs, alors que les Arméniens voulaient continuer la guerre de l'indépendance. » Dans sa lettre confidentielle, adressée à Noé Ramichvili, Akaki Tchkhengkéli écrivait : -« L'histoire de Trabzon ne doit pas se renouveler, car j'ai déjà donné mon accord sur le traité de Brest-Litovsk. La guerre nous est néfaste. Il n'y a que la proclamation de l'indépendance qui pourrait sauver la Géorgie et nous devons être prêts pour cet événement. Il est probable que l'Allemagne voudra nous aider et alors nous pourrions obtenir un accord sur un traité de paix avec les Turcs. Il est nécessaire, que Jordania aille à Bathoumi et qu'il persuade les Arméniens. »

En mai, deux personnalités allemandes Von Chulenburg et Von Kres arrivèrent à Thbilissi. Ils mobilisèrent les prisonniers allemands en leurs distribuant des uniformes, des armes et des munitions. Les soldats furent dispersés sur la ligne de chemin de fer P'hothi-Thbilissi-Djoulp'ha, dans le but d'arrêter l'avancement de l'armée Turque (Kazemzadah p. 115).

D'après le récit de madame Makriné Tchkhengkéli, on persuade Jor-

danian d'accepter enfin l'idée de la proclamation de l'indépendance de la Géorgie. Le 22 mai il arriva à Bathoumi où le conseil géorgien, sous la présidence de Guiorgui Gvazava, était en train de préparer le pacte de l'indépendance. Jordania introduisit dans ce pacte « Pays neutre », l'idée de la neutralité de la Géorgie, mais il n'a pas pensé que pour cela il fallait obtenir les garanties des grands pays.

Nous devons remercier deux personnes en particulier d'avoir obtenu l'accord et d'avoir proclamé l'indépendance de la Géorgie, le 26 Mai 1918, ce sont Akaki Tchenkéli et Noé Ramichvili. A ce jour, le conseil national proclama l'indépendance unanimement, hormis Irakli Tzerethéli. Le pacte de l'indépendance fut lu par le président du conseil. Le conseil national de Noé Jordania a élu Noé Ramichvili au poste de chef d'Etat.

Plusieurs décennies se sont écoulées depuis cette date et le 20 décembre 1965 nous avons reçu, à notre domicile parisien, la visite du général Kvinitadzé, qui nous a dit : « - L'unique politicien géorgien, Noé Ramichvili, pouvait rendre autant de service à la Géorgie que Pilssoudski a rendu à la Pologne. Ramichvili devait sortir aussitôt du parti menchevique, s'éloigner de tous les partis et choisir le chemin national. Dans ces quatre figures, la nation géorgienne, l'armée et nos officiers se seraient rassemblés autour de lui. Mais il n'a pas choisi cette voie, ce qui est pour moi un crime envers notre pays. »

Après la proclamation de l'indépendance, Akaki Tchenkéli et Noé Ramichvili essayèrent de créer un gouvernement de coalition du centre, pour faire entrer dans le nouveau gouvernement des partisans du grand Ilia Tchavtchavadzé (homme de lettres, poète, écrivain), tels que Niko Nikoladzé, Guiorgui Gvazava, Ivané Zourabichvili. Justement ces personnalités pouvaient introduire et développer une politique d'économie libérale. Mais les militants du parti extrémiste des nationaux démocrates ne soutinrent pas cette idée et ils s'opposèrent aux candidats, partisans d'Ilia Tjvtjavadzé. Cette attitude égalait à une politique anti-géorgienne.

Dans le premier gouvernement il y avaient trois personnes : Noé Ramichvili, le général Kvinitadzé (brillant chef des armées) et Akaki Tchkhenskéli (grand diplomate). Seul Tchkhenskéli pouvait convaincre Ramichvili de la pleine loyauté du général Kvinitadzé, bien qu'il ait oublié sa langue natale. S'il y avait eu entre ces trois personnes une coalition triangulaire « le bloc des trois », alors le premier gouvernement de la Géorgie indépendante aurait pu durer et personne n'aurait pu le défaire.

A mon avis, il aurait suffi d'envoyer en Allemagne une équipe pour

une mission économique et d'accréditer Guiorgui Matchabéli en qualité de l'Ambassadeur. Je qualifie de faute grave d'avoir envoyé en Allemagne Akaki Tchkhenskéli pour plusieurs mois. S'il était resté en Géorgie, avec son talent de diplomate, il aurait empêché Jordania et Djougueli de provoquer le renversement du gouvernement.

Le 28 mai, Akaki Tchkhenskéli et Noé Ramichvili se rendirent à Phothi où ils signèrent un accord avec le général Von Lossov sur la reconnaissance du traité de Brest-Litovsk, qui donnait à l'Allemagne la permission d'utiliser le chemin de fer pour le déplacement de son armée et de sa marchandise. Puis, aurait suivi un traité économique concernant le manganèse et l'obtention d'un crédit.

Revenons aux mémoires du général Kvinitadzé : « - Dans le premier gouvernement de Noé Ramichvili, en tant que chef des armées, j'occupais le poste de vice-ministre de la guerre. Je dois déclarer qu'il était excellent comme Premier ministre. Il dirigeait parfaitement les réunions du gouvernement, prenait des décisions justes, rapidement et fermement, en tenant compte des intérêts nationaux. Les citoyens étaient très contents du premier gouvernement. »

Cependant, selon les souvenirs de ma mère, les menchéviks de gauche, sous la direction de Noé Jordania et de Valiko Djougueli, n'étaient pas satisfaits. Ils disaient constamment que le gouvernement était faible, provisoire et sans projets. Ils agissaient de la sorte parce qu'ils voulaient prendre le pouvoir. Ils voulaient fonder le marxisme, la lutte des classes, l'internationalisation, dans le but de préserver les acquis de la « Révolution ». Ils étaient russophiles et prenaient en compte les décisions de Moscou.

Le général Kvinitadzé se rappelait : « -A plusieurs reprise nous avons vu Valiko Djougueli entrer dans la salle de réunion du parti en criant : « la Garde Rouge n'obéira à aucun gouvernement, si son chef n'est pas Noé Jordania ». Alors, qu'il aurait suffi que Noé Ramichvili demande l'obéissance de l'armée, et nous aurions été en mesure d'exécuter son désir aussitôt. Cela aurait provoqué la dissolution de l'armée. Je pense souvent à une chose, pourquoi Noé Ramichvili ne m'a pas demandé de se faire obéir par l'armée. Je pense que c'est aussi son grand tord envers la nation géorgienne. Cela aurait évité également, le renversement du gouvernement ».

Je sais selon le récit de ma mère, qu'au mois de juin 1918, le gouvernement a reçu plusieurs lettres de menaces du Conseil des Ouvriers et des Soldats de Tbilissi et à cette époque ce Conseil était dirigé par Noé Jordania.

Les archives du conseil de Thbilissi, nous informent : - Le 8 juin 1918 eut lieu le congrès du comité exécutif du conseil des soldats et des ouvriers et aussi de l'Etat-Major de la Garde Rouge où Jordania proposa aux organisations révolutionnaires de mettre leurs armées à la disposition du gouvernement. Valiko Djouguéli soutint cette proposition. Il déclara : « - l'Armée Rouge transmettra le pouvoir à un gouvernement, dont le projet d'action sera connu et Noé Jordania devra obligatoirement devenir membre du gouvernement. » Cette proposition fut adoptée. Le lendemain V. Djouguéli ajouta une autre résolution, il s'agissait de nommer Jordania au poste de chef du gouvernement. C'est ainsi que Noé Jordania, Irakli Tzeréthéli et Vladimir Voïtinsk sont entrés dans l'état-major de la Garde Rouge de Géorgie.

Ma mère, Marie Ramichvili, se rappelait souvent ce 23 juin 1918, jour du renversement du premier gouvernement et elle considérait que cet événement avait été provoqué par le projet commun de Jordania et de Djouguéli, aidé par Irakli Tzeréthéli. Ma mère disait que ceci était un secret, gardé par les menchéviks, pour que la nation géorgienne ne discrédite pas Noé Jordania. Ceci explique qu'ils gardèrent ce secret pendant cinquante ans.

En octobre 1961 dans un journal édité à Paris La voix de la guerre N°36-on publia un article signé Rajden Arsénidzé, où l'auteur évoque ses souvenirs de 23 juin 1918, quand Irakli Tzeréthéli convoqua une assemblée parlementaire du parti des menchéviks, en présence de Noé Ramichvili. A la surprise générale Irakli Tzeréthéli désigna la candidature de Noé Jordania au poste de Chef du Gouvernement, à la place de Noé Ramichvili. Beaucoup de personnes contestaient et disaient : « -Noé Jordania sera indétrônable, alors que quelqu'un d'autre serait facilement limogeable, en cas d'erreurs dans son action ». Je pense que si Akaki Tchenkéli était resté à Thbilissi, on l'aurait élu avec le soutien de Noé Ramichvili. Avec cette hypothèse le gouvernement serait resté en place et le complot Jordania-Djouguéli n'aurait pas pu réussir.

Ni ma mère, ni moi n'avons pas pu découvrir toute la vérité sur cette affaire. Je crois que tout ce qui s'est passé à cette assemblée est mentionné dans les archives de Leuville. Ces documents ont été transférés à Thbilissi par Mamia Bérichvili en octobre 1997. Voici la phrase, qui lui a échappé : « - Nous avons la preuve que le parti donna l'ordre au gouvernement ».

Dans ces archives il y avait l'unique recueil de la biographie de Noé

Ramichvili. Durant 40 ans ma mère et moi-même, nous avons supplié Mamia Bérichvili de nous le donner, mais en vain.

Il est certain qu'il s'est passé quelque chose de terrible le 23 juin 1918. Nous pensons que Noé Ramichvili a eu peur de la guerre civile et qu'il accepta de démissionner. Pour une raison mystérieuse, il n'a pas pu remettre sa réponse au lendemain. S'il avait pu avoir un jour de réflexion, il aurait pu donner l'ordre à l'armée d'arrêter Jordania, Djouguéli, Tzéréthéli et l'Etat-Major de la Garde Rouge. Tant que les chercheurs ne feront pas la lumière sur ce mystère, Noé Ramichvili sera victime de l'accusation d'avoir renoncé trop facilement au poste de chef d'Etat, chef du Premier Gouvernement de la Géorgie Indépendante et de l'avoir transmis à Noé Jordania, ce qui a provoqué la perte de l'indépendance de la Géorgie.

« Un véritable homme est celui qui se conduit comme le fils du pays, et qui considère la patrie comme une église et sa personne, une partie de sa patrie. »

Rap'hriel Erisavi

En hivers 1999, à Paris, j'ai rencontré une amie, Nicole Jordania, à qui j'ai donné une explication sur mes mémoires. Je lui ai dit que dans mes écrits j'exposais mes critiques objectives, que personnellement je n'avais rien contre qui que ce soit et que je dévoilais même les erreurs de mon père.

A présent, nous allons examiner le travail du deuxième gouvernement de la République de Géorgie, qui avait pour chef d'Etat Noé Jordania. Cette période a duré du 24 juin 1918 au 15 mars 1919, c'est à dire avant l'ouverture de l'Assemblée Constituante.

Dès la prise du pouvoir, Noé Jordania donna l'ordre d'enlever le drapeau national et d'accrocher à sa place le drapeau rouge de la révolution. C'était une demande pressante de Valiko Djouguéli. Durant une année ce même drapeau choqua le peuple géorgien et laissa une impression négative sur les représentants des pays étrangers. Nombreux étaient ceux qui considéraient cela comme un signe des bolchéviks. Par exemple : quand un professeur américain venu à Tbilissi en mission pour observer le pays afin de savoir si on pouvait le soutenir ou non ; quand il vit le drapeau rouge, il envoya un avis négatif en Amérique. Le gouvernement de Jordania affichait l'internationalisme de gauche, le marxisme, l'adhésion à la Russie révolutionnaire, la lutte des classes. Ce même gouvernement considérait comme ennemis les vrais défenseurs de notre pays, tels que notre grande et petite noblesse, nos cavaliers, nos militaires, nos héros luttant pour l'indépendance ; par contre, il considérait comme frères, les ouvriers étrangers : russes, arméniens et autres. Malheureusement c'était l'avis des menchéviks de gauche, qui rassemblaient la majorité.

En ce qui concerne les menchéviks de droite, ils avaient une orientation nationale et voulaient avoir une armée puissante. Cette partie de la population ne s'intéressait pas aux doctrines marxistes. Ils travaillaient pour le bien du pays. Ils se battaient pour les grandes lignes de leur politique ; d'abord dans leur parti et quand ils arrivaient à une conclusion, ils

l'analysaient en premier lieu au sein du gouvernement et puis au parlement. Avant les votes, ils tenaient une réunion. Mais, l'opposition voyait que leurs remarques n'étaient pas prises en compte.

Il faut remarquer qu'en 1902-1903 les jeunes Noé Ramichvili et Noé Khomérikhi ont commis une faute grave, quand ils voulurent faire entrer tout le monde dans le parti en instaurant la règle du libre débat. Lors des réunions du parti quand la majorité votait une loi, tous ceux qui n'étaient pas d'accord se sentaient obligés d'y adhérer. Cela s'appelait une démocratie centralisée, ce que par la suite Lénine a copié sur les menchéviks géorgiens. C'était la dictature du parti menchévik. Voici les commentaires de Phillippé Makharadzé, Zourab Avalichvili et David Vatchnadzé : « -Cela signifie que Noé Jordania était un dictateur, au cœur tendre. Pour éviter un jugement injuste, il faut savoir que Noé Jordania vivait dans la misère en Géorgie, pendant l'indépendance puis dans l'émigration. »

Le lendemain même de la création d'un deuxième gouvernement Noé Jordania versa 50 millions de roubles à la Garde Rouge de Géorgie et il laissa sans argent l'Armée Nationale de Géorgie. Il valait mieux partager cette somme entre la garde et l'armée. Ainsi il aurait eu la possibilité de bien contrôler la garde rouge de son parti et aussi de renforcer la position de la République, cela aurait augmenté la chance de la victoire sur l'ennemi.

Deux jours après, il y a eu une réunion pour élaborer le règlement de la garde rouge. A ce sujet le général Kvinitadzé déclara à Jordania : « -Je comprends bien que vous voulez défendre le nouveau règlement. Qu'il existe deux unités: la garde et l'armée, à condition que pendant la guerre elles soient appelées sous les drapeaux aux mêmes conditions ». Ces paroles provoquèrent une colère noire chez Noé Jordania, qui décida aussitôt de renvoyer le général Kvinitadzé du parti et de le démettre de ses fonctions de chef de l'armée. Jordania n'avait pas compris la tolérance du général envers le nouveau parti, qui dirigeait dorénavant la république. Si Jordania avait eu une meilleure attitude envers le général et ministre de la défense, cela aurait augmenté la force de l'armée, du gouvernement et de la république.

Les bolchéviks russes, avec leur chef Trotski, ont fait confiance à la garde tsariste pour constituer une armée, mais en même temps ils ont engagé des observateurs venant de leur parti. En quelques mois ils eurent une Armée Rouge de Russie puissante, qui a toujours combattu avec abnégation.

Les menchéviks géorgiens ont fait le contraire. Ils n'ont fait confiance ni aux 60 généraux, ni aux 5 000 officiers, ni à la cavalerie de la garde nationale. Ils ont décidé de créer une garde populaire en rassemblant des citoyens menchéviks, qui n'avaient aucune expérience militaire. Entre 1917 et 1921 ils n'ont pas pu constituer une armée. A vrai dire, les menchéviks de gauche, selon leur théorie, étaient antimilitaristes : « -Nous n'avons pas l'esprit impérialiste et nous avons déclaré la neutralité. Cela veut dire qu'à partir de maintenant personne ne nous attaquera et donc nous n'avons pas besoin d'une armée, la garde est suffisante. »

En 1918 au mois de septembre un conseiller de notre ministère de la guerre envoya en Allemagne son rapport : « Le premier ministre considère la garde nationale comme une force réelle pour sa propre défense et celle de son régime, par contre, l'armée ne s'est pas encore constituée. » En même temps, le général Von Kres envoya à Berlin un télégramme : « -Tant qu'il n'y aura pas une vraie armée géorgienne, l'Allemagne ne doit pas reconnaître l'indépendance de la Géorgie. »

Le général Alexséeïev, chef de l'armée blanche, convoqua la délégation géorgienne pour une négociation à Ekaterinbourg en septembre 1918, quand les Allemands étaient encore en Géorgie. La délégation géorgienne était formée de deux personnes : Evguéni Gueguetchkori et le général Mazmichvili. Ils furent accueillis par 6 généraux et 2 députés du gouvernement. Le général Alexséeïev reconnut sans réserve l'indépendance de la Géorgie et il annonça que un transfert d'argent de 250 000 roubles, avait déjà eu lieu à l'attention du général Thakaïchvili pour acheter une grande quantité de pain à prix réduit.

Dans ses mémoires, le général Dénikine écrit : « - Le général Alexséeïev avait pour but de créer un lien avec les Géorgiens, contre les bolcheviks ». Nous comprenons bien pourquoi le général Mazniachvili ne parle pas de ce fait dans ses mémoires, édités en période soviétique. L'armée blanche exigeait l'abandon du littoral entre les villes de Touap'hsé et de Gagra sur la mer Noire etc. Gueguetchkori communiqua par téléphone avec Jordania et le lendemain il refusa la proposition d'Alexséeïev. Cette décision nous créa de nombreux problèmes majeurs. Durant une année, le général Dénikine nous imposa un embargo maritime qui provoqua une famine dans tout le pays. Cela ne lui suffit pas et il déclara la guerre à la Géorgie, aux peuples du Caucase du Nord et à l'Azerbaïdjan. Les Anglais soutenaient l'action du général Dénikine et maintenaient l'occupation de la plus grande ville portuaire de Géorgie, Bathoumi.

Le plus terrible nous attendait à la conférence de l'armistice. L'Italie, qui avait des intérêts commerciaux en Géorgie dans l'exploitation du charbon, eut peur de la guerre entre la Russie et la Géorgie. Alors que les dirigeants italiens avaient des intérêts commerciaux en Géorgie, concernant le charbon avaient l'intention de faire entrer leur armée dans notre pays pour le défendre contre des envahisseurs.

Nous voulons remarquer une simple faute, qui aurait pu être évitée par le premier gouvernement avec l'aide du diplomate Akaki Tchkhenskéli et des deux patriotes nationalistes Noé Ramichvili et le général Kvinitadzé. Le gouvernement devait envoyer en mission de négociation avec les Russes, seulement les 10 généraux géorgiens, car entre les généraux russes et géorgiens il existait déjà des liens amicaux. Les Géorgiens auraient pu obtenir rapidement l'accord des Russes dans l'agissement contre les bolcheviks et la Géorgie aurait conservé ses villes littorales. Après cela, l'arrivée des Anglais aurait pu être bénéfique pour la Géorgie, parce que cela nous aurait apporté de l'aide dans de nombreux domaines.

Selon les paroles du général Denikine, il était probable que la victoire serait remportée par l'armée blanche contre les bolcheviks. Ainsi nous aurions pu conserver notre indépendance.

Nous avons évoqué tout ceci dans le but d'inciter les historiens géorgiens à découvrir la vérité, en tenant compte de chaque détail, pour la prospérité prochaine de la Géorgie.

Enfin, à propos de la guerre entre les Géorgiens et les Arméniens qui eut lieu en Décembre 1918. Les Arméniens prirent d'assaut deux villes de notre pays : Bortchalo et Choulavéri. Leur invasion fut stoppée dans la deuxième ville. Les Géorgiens ont continué l'offensive et s'avançaient vers la ville Bortchalo, quand Noé Jordania, avec le soutien d'un colonel anglais, donna l'ordre de cesser les combats et de signer la trêve, alors que les soldats de deux nations s'affrontaient sur la même ligne. Cela a provoqué une incertitude au sujet de la ville de Bortchalo. A ce propos, en 1919 le gouvernement de Géorgie publia une brochure Quelques pages d'histoire sur les relations entre les Géorgiens et les Arméniens. On peut lire dans cette brochure que les Arméniens réclamaient trois villes : Bortchalo, Akhalqalaqui et Akhaltsikhé. En 1917-1918, les mêmes villes leur étaient promises par les mencheviks, en raison de la population majoritairement arménienne. Pendant l'existence de la Transcaucasie cela n'avait pas d'importance, alors que par la suite, quand la situation s'est dégradée, cette promesse est devenue très importante.

David Vatchnadzé confirme, qu'il avait rencontré, pendant l'émigration, des Arméniens et des Ossètes qui disaient : « -Durant plusieurs années les mencheviks ont souvent répété qu'ils se battaient selon un principe moderne, ethnographique, pour créer les sites sociaux- nationaux et non pas pour garder ses anciennes frontières. Tout le monde déclarera son indépendance et chaque pays décidera son alliance avec d'autre pays.» C'était la théorie des mencheviks de gauche.

« Liberté, tu es un port pour tous les êtres, tu es l'église sacrée de tous les martyrs et opprimés ; tu es la paix et la vérité de ce monde ; tu es l'éducatrice de la nature humaine, jusqu'à sa divinité. »

Ilia Tjvtjavadzé

Le troisième gouvernement dura un peu plus longtemps, deux ans. Que représentait la République de la Géorgie indépendante de 1918 à 1921 ?

Au sein du gouvernement il y avait des opposants. Il y a eu la dictature du parti menchevique, qui suivit le programme imprégné par l'idéologie de Noé Jordania. Ce programme s'appuyait sur la lutte des classes sociales, sur les règles internationales des socialistes.

Il existait aussi dans ce même gouvernement une deuxième ligne de conduite et aussi un deuxième programme, dont le chef était Noé Ramichvili. Sa décision de diriger le deuxième mouvement du gouvernement était stimulée par le désir de veiller sur la préservation « d'un peu de caractère national » et ceci avec l'aide des ministres ayant un penchant nationaliste au sein même du gouvernement menchévik et socialiste. Pour être clair, le rôle de Noé Ramichvili au sein du deuxième gouvernement indépendant de Géorgie, était d'adoucir la politique de Noé Jordania.

D'après les récits de ma mère, mon père était très souvent en désaccord avec Jordania. La légende sur le tandem Ramichvili-Jordania est une invention des socialistes. En réalité il existait en Géorgie un duo Jordania-Djouguéli, avec le soutien de la garde rouge. Au printemps de 1924, Valiko Djouguéli partait de France en Géorgie pour organiser une révolte nationale, mais avant son départ il vint à Leuville, faire ses adieux à mon père et, en partant il dit à ma mère : « - Toute la durée de l'indépendance de la Géorgie je me suis battu avec Noé Ramichvili et maintenant je le regrette. »

Le 30 juillet 1918, à la réunion du parlement Iasson Lorthqip'hanidzé déclara, que le commissaire au compte délégué par le ministre des finances n'arrivait pas à entrer dans la salle où avait lieu la fabrication des billets de banque.

A la même séance qui se tenait au parlement, Grigol Véchapéli, critiqua fortement, au nom de son groupe parlementaire, le ministère du travail qui défendait seulement les intérêts des ouvriers : « Les pourparlers sur l'exploitation du manganèse de la ville de Tjiathoura, entre les

ouvriers et les industriels furent interrompus. La cause du désaccord était la prise de position qui défendait uniquement les ouvriers et pas du tout les intérêts de l'Etat. »

La République de Géorgie, en apparence démocratique, n'avait pas pour ainsi dire de président. Notre constitution était plus progressiste que les constitutions des autres pays d'Europe occidentale. Par exemple : les femmes avaient un droit de vote égal à celui des hommes ; la peine de mort était abolie, le domicile de chaque citoyen était inviolable, les réfugiés politiques ne risquaient pas le renvoi dans leur pays ; on instaura la journée de travail de huit heures ; les ouvriers avaient l'assurance maladie, les personnes sans emploi étaient secourue par un revenu minimal et par une aide sociale; le travail de nuit était interdit aux femmes et aux jeunes de moins de 18 ans; les minorités ethniques avaient une autonomie culturelle et administrative et recevaient un soutien financier du gouvernement.

Par contre la législation religieuse était intolérable. Les mencheviks de gauche essayaient à tout prix d'inculquer à la nation géorgienne, à la place de la croyance chrétienne, les doctrines monstrueuses de Karl Marx et de l'internationalisme, dans le but de vider son âme de la foi chrétienne. Ils réussissaient bien leur coup et seulement avec le soutien de la classe ouvrière et de la garde rouge. Curieusement, aucun pouvoir ne pouvait durer sans le soutien des paysans. Les paysans votaient pour eux, uniquement parce qu'on leur promettaient la distribution de terres et des réformes agraires.

Les mencheviks de gauche avaient décidé de faire oublier à la nation géorgienne son passé historique et de changer sa foi par le marxisme. Ils avaient adopté le principe «des habitants réels», pour distribuer le territoire de la Géorgie aux minorités ethniques.

La réforme la plus importante fut la réforme agraire. Les mencheviks ont essayé de faire passer cette réforme dès le début et ils l'ont adoptée en 1921. Un paysan attendait une parcelle de terre gratuitement et il s'habitua à cette idée. Tous les politiciens géorgiens étaient d'accord pour appliquer une nouvelle loi de cette réforme agraire. Le commissariat de la Transcaucasie a pris une résolution de confisquer les terres des riches propriétaires sans compensation et de les nationaliser.

Dans son livre Kotzia Kandélaki écrit, qu'il fallait établir une norme pour chaque catégorie de terre. Chaque paysan avait le droit de cultiver son verger, son potager, ses vignes ou d'avoir une culture de tabac. Les paysans avaient droit à 70 m² de terre pour cultiver du blé, et à 140 m²

pour l'élevage du bétail. Le surplus des terres devenait la propriété de l'Etat. Par la suite chaque paysan eut le droit d'abord de louer et puis de acheter de la terre à l'Etat.

D'après les nationalistes géorgiens les nouveaux propriétaires n'avaient pas suffisamment d'expérience. La productivité baissa, ce qui fut catastrophique pour le pays. Il est vrai que cette réforme avait nettement amélioré la vie des paysans, mais elle n'était pas parfaite. Cette même réforme avait aussi beaucoup affaibli la position des grands propriétaires et de la grande et de la petite noblesse. Autrefois les riches terriens et la puissante noblesse, dès lors très affaiblis, étaient bien obligés d'accepter leur destin. La naissance d'une bourgeoisie rurale contribua au développement du capitalisme dans l'agriculture.

L'inspirateur de cette nouvelle réforme agraire était le ministre de l'agriculture, Noé Khomérikhi. C'était un homme très honnête, penchant pour le nationalisme. Lui-même fils de paysan, il prenait à cœur le sort des paysans, cependant, les mencheviks de gauche réussirent à changer le projet de Khomérikhi et il s'est vit obligé de démissionner au bout de deux ans. Par la suite, il considéra que la cause principale de la révolte des paysans était le changement de la réforme agraire par les mencheviks de gauche.

Dans son livre, Révaze Gabachvili remarque et décrit comment fut créé un groupe de noblesse terrienne parmi les partisans d'Ilia Tjavitjavadzé. Ce groupe a commencé à travailler avant la Première Guerre Mondiale. Les membres de ce groupe étaient eux-mêmes propriétaires et ils savaient travailler leurs terres. Aussi, leur action était soutenue par la banque nationale, par les coopératives appartenant à la noblesse géorgienne. Les paysans étaient accompagnés, aidés et soutenus par les nobles, dans leurs démarches auprès de la banque ; on leur enseignait comment prendre un crédit à moindre coût ; ils apprenaient à travailler la terre pour obtenir du rendement, avec de nouvelles méthodes ; ils étaient assistés dans l'acquisition des terres. Ces coopératives se sont multipliées sur tout le territoire de la Géorgie. L'autogestion et l'autofinancement de ces coopératives furent un succès. Ce fut une réussite formidable et il aurait fallu la faire durer au moins cinq ans, pour obtenir un réel résultat. Quand le pays proclama son indépendance, au lieu de soutenir le succès de la réforme agraire, les mencheviks de gauche ont empêché son évolution, ils étaient surtout contre les coopératives, en disant : « Ce n'est pas vous, mais l'Etat qui doit s'occuper de tout ça. »

Le désordre fut semé par les soldats, nouveaux bolcheviks venus du

front de l'Ouest. En juillet 1918 eut lieu une séance parlementaire où Grigol Véchapéli évoqua la révolte dans la ville de Satchkheré : « Depuis un mois, la guerre bat son plein avec l'artillerie lourde et les mitrailleuses entre l'armée et le gouvernement et les habitants de l'Ossethie du Sud. Avant, cela se produisait seulement dans le district de Gori, dans les villes de Douchéthi et Letchkhoumi. La cause de la guerre actuelle a une raison différente. Cette bataille a été commencée par les Ossètes. Ils ont dix états-majors dans le village de Tjalla. Jusqu'à aujourd'hui l'indépendance de la Géorgie n'a pas été reconnue par le conseil et attend la conclusion de l'Ossethie du Nord. A présent, la révolte est étouffée. Le capitaine Ichkhnéli, chef de notre armée, a encerclé le village de Tjalla, ce qui a bloqué les Ossethes. Cette perturbation est provoquée par la campagne de propagande et le slogan « Lutte des classes », que les militants du parti au pouvoir menaient dans des villages avec l'aide des habitants arméniens et des soldats bolcheviques. Ils soutenaient la politique menée contre la grande et la petite noblesse, alors que c'étaient les nobles qui défendaient les terres contre les ennemis de notre pays. En affaiblissant la grande et la petite noblesse de Géorgie, les terres du pays n'étaient plus protégées, car la question nationale ne rentrait plus dans le programme des dirigeants du parti. Pour tout cela il fallait avoir la réponse du gouvernement.

**« Je joue sur mon instrument pour servir la vérité,
Pour qu'il fortifie la pensée sacrée en réchauffant
le cœur avec de la pureté. »**

Akaki Tzérethéli

Etudions maintenant quelques faits, pour avoir une vue d'ensemble, une idée générale de la République indépendante de Géorgie entre 1918 et 1921. Que représentait-elle ?

En juillet 1918 lors d'une séance plénière, David Vatchnadzé écrit au sujet de la garde spéciale : « -En tenant compte de notre situation nous devons avoir une armée régulière. Si vous nous refusez ce financement nous ne pourrions pas atteindre notre objectif. Garder les frontières fait partie des compétences de l'armée. Il nous faut 12 millions de roubles pour constituer une armée de 2 unités, nous devons engager 2 500 soldats. Vous avez déjà la garde populaire et la milice. Ceci est au détriment de l'armée. Nous ne pourrions pas constituer une armée sans argent. » Révaz Gabachvili ajouta : « - L'armée a les mêmes fonctions que la garde. Le gouvernement donna à la garde populaire une fortune et beaucoup d'équipements. Aujourd'hui ils n'ont rien plus, car sa composition est très mélangée et incertaine. »

Le menchévik Emélien Lomthathidzé répliqua : « - Ceci est utile pour lutter contre l'anarchie, c'est à dire contre les bolcheviks. La majorité du gouvernement était du bord des mencheviks de gauche, qui voulaient donner un caractère socialiste à la République, mais il y avait aussi une faible minorité qui défendait la ligne nationale. Voici par exemple : introduire l'enseignement du géorgien dans les écoles et dans les établissements d'Etat ; limogeage des Russes de leurs postes administratifs ; changement de statut de l'Université de Tbilissi en Université d'Etat ; propagation de la culture géorgienne et envoi des 60 meilleurs étudiants à l'étranger. Nous devons ajouter aussi l'initiative de Noé Ramichvili qui consiste à permettre aux réfugiés arméniens de retourner en Arménie et aussi de chasser les bolchéviks de Géorgie.

Le 14 mars 1919 fut créée une Assemblée Constituante. Eméliané Lomthathidzé remarque à ce sujet : « -Si les mencheviks gagnaient toujours dans des élections en commençant par la Douma de Russie,

c'est parce que le parti confiait l'organisation des élections à Noé Ramichvili, qui était un organisateur exemplaire. C'est pour cela qu'il avait la confiance absolue de tout le parti et Noé Ramichvili n'a jamais parlé de socialisme, ni de lutte des classes, parce que sa devise électorale était basée sur les questions nationales.»

Le peuple géorgien a donné massivement sa voix au parti menchévik, qui a obtenu 109 sièges de députés. Les autres partis ont obtenu seulement 8 sièges chacun. On peut lire dans le premier rapport de l'Assemblée Constituante que Noé Jordania présenta le programme du troisième gouvernement purement socialiste, lequel sous-entendait la lutte des classes et la préservation des acquis de la révolution. Dans son programme politique les questions nationales n'étaient pas mentionnées. Ainsi, nous voyons ici deux directions différentes : la nation géorgienne était composée de 85% de paysans qui, selon la tradition étaient tous nationalistes.

Je voudrais mettre en évidence un fait : avant l'élection et l'ouverture de l'Assemblée Constituante, la délégation du parti national-démocrate a rendu visite à Noé Ramichvili. Ils ont demandé à mon père d'intégrer leur parti et sans réserve de leur part ils lui proposaient de devenir le Chef du parti national démocrate. Ils étaient persuadés que grâce à Noé Ramichvili ils pouvaient gagner les élections et que la Géorgie serait sauvée de la défaite. Malheureusement Noé Ramichvili refusa cette proposition, ce qui est à mon sens un crime contre la nation géorgienne.

Selon Kotzia Gvardjaladzé, c'est Noé Ramichvili et personne d'autre qui avait le droit de dire sur le parti menchevik « c'est mon parti », car il fonda ce parti et lui souffla une telle force, qu'aucun autre parti n'arrivait à le rivaliser. Au début de sa création, c'est à dire avant la guerre, le parti était socialiste et national. Personne ne faisait attention à Noé Jordania qui réunissait ses gens dans le comité central. Alors que Noé Ramichvili avait un curieux caractère, quand il avait une idée en tête, personne ne pouvait la lui changer d'opinion. Il était très attaché à son parti et personne ne pouvait l'obliger à le quitter. C'est pour cette raison qu'il fit un grand tort à la Géorgie. En 1919 Noé Ramichvili aurait pu sans doute, faire remporter les élections au parti national-démocrate, s'il avait accepté son adhésion.

Spiridon Kédia annonça dans son discours à l'ouverture de l'Assemblée Constituante : « - Le deuxième gouvernement termina son existence de 7 mois, en laissant des dettes de 26 millions de roubles. Le nouveau gouvernement ne veut pas suivre le même chemin. Nos banques et so-

ciétés de crédit ont perdu toute confiance et ils ne font plus de transactions financières. Les citoyens n'apportent plus leur argent à la banque. Aujourd'hui il n'y a que les campagnes qui produisent. L'agriculture est en pleine crise. Tout le monde a subi l'échec à cause des procédés révolutionnaires dans l'attribution des terres, dans l'agriculture, ce qui n'a pu apporter de profit à personne. Si la révolution est supportable dans un esprit purement politique, ce n'est pas la même chose dans la vie sociale et économique. Les événements révolutionnaires ont anéanti le domaine économique. Les règles imposées par la révolution ont délaissé une partie de la population à la rue, sans revenus ; une autre partie a choisi l'anarchie dans l'agriculture et le braquage.

Le gouvernement a pris le chemin de l'interdiction du secteur privé et l'annulation des titres de - propriétaire terrien ; cependant, ce même gouvernement attribuait aux paysans démunis le droit de racheter des terres confisquées. Il est devenu difficile de faire circuler la marchandise en export-import. C'est seulement le nouveau gouvernement qui a l'intention de mettre en place la libre initiative personnelle et de favoriser le développement de l'initiative privée. L'industrie est dans une mauvaise situation. Personne ne peut obtenir de garanties pour se lancer dans des affaires et obtenir du succès. Si les organisations de conseil professionnel ne permettent pas aujourd'hui le développement de la vie économique, c'est parce que l'économie de notre pays va vers l'abîme. Pour les socialistes il est évident que l'économie du pays ne pourra se développer qu'avec l'expérience de la politique socialiste. Notre économie ne retrouvera son souffle que si le gouvernement poursuit le chemin déjà expérimenté par la bourgeoisie. Pour avoir de nouveau la confiance du peuple, le gouvernement doit désapprouver la politique révolutionnaire et socialiste. »

Voici le discours de Chalva Alexis-Meskhichvili, socialiste et fédéraliste, prononcé à l'ouverture de l'Assemblée Constituante : « - Maintenant une question se pose devant vous, quel sera le contenu du programme social de notre Etat ? Le parti au pouvoir s'apprête à créer un Etat démocratique uniquement en évitant de lui donner un caractère socialiste. Nous affirmons que la classe ouvrière et paysanne de notre pays a réussi une renaissance nationale, qui doit s'atteler maintenant pour créer un essor économique. La croissance économique de la Géorgie est au plus bas niveau. Le salaire moyen est petit, le gouvernement ne pourra pas infliger des impôts aux citoyens. Les riches capitalistes sont peut nombreux et leurs impôts ne redressera pas le pays. L'industrie des usines n'ait pas

développé. La seule solution c'est d'impliquer toute la population dans le grand chantier de la reconstruction de l'Etat. »

La réforme agraire provoqua de nombreuses révoltes de paysans :

- Au printemps de 1917 encouragés par la révolution russe, les habitants du district Bortchalo, prenaient les fusils et s'approprièrent des terres.

- Au printemps de 1918 la Turquie a envahi la Transcaucasie et c'est à cause des Turcs que les révoltes ont eu lieu dans deux régions de Géorgie : Ap'hkhazéti et Samegrélo.

- En juin 1918 il y eut des révoltes simultanément dans la ville de Douchéti à cause des Ossetes et des bolcheviks et dans la ville de Satchkhéré ; à l'issue de cet affrontement on a compté 15 morts et 20 personnes fusillées.

- En mai 1920, la première offensive de l'armée rouge, venant d'Azerbaïdjan a provoqué l'insurrection à l'Ossétie du Sud, où une petite partie de la paysannerie y participa.

La première année, le gouvernement ne put récolter l'argent des terres confisquées.

En 1918 les caisses de l'Etat n'avaient que 100 millions de roubles de recette et 3 fois plus de dépense. Pour équilibrer le budget, le gouvernement imprimait les billets, ce qui provoqua une inflation et un affaiblissement de l'économie.

Dans leur plan économique les mencheviks de gauche choisirent les principes socialistes : la nationalisation des chemins de fer, des ports, des mines de Tkhibouli et de Tjiathoura, des sources minérales de Bordjomi et de la station hydroélectrique. L'Etat a introduit le monopole de l'export-import.

Vers la fin de l'année 1919, quand le commerce régulier fut établi avec l'Occident, les Arméniens trichèrent et spéculèrent pour ne pas payer les droits de douane. A Tbilissi il y avait beaucoup de marchandise de grande qualité venant d'Europe occidentale, l'Etat n'avait pas de bénéfices parce que les citoyens étaient dans la misère totale.

Mes souvenirs de Géorgie sont liés à la faim. Notre famille vivait dans la pauvreté et le plus souvent notre repas consistait en un peu de semoule au lait et des haricots accompagnés de pain noir. Ce pain nous donnait des maux d'estomac, il est possible que la farine fût mélangée avec de la terre. Mais ne rien manger était aussi insupportable. Souvent, j'avais des brûlures d'estomac par manque de nourriture et je réclamais

à manger, alors ma mère coupait en deux un petit pain de maïs et me répondait : « -Imagine que le grand morceau est du pain et que le petit est du fromage et mange-les. »

Je me souviens d'un menchévik qui donna de fausses informations pendant 20 ans à la radio de Munich. Ce journaliste faisait de la propagande. Il a même osé dire que 1918-1921 était une petite période dorée, il a aussi publié un livre intitulé l'âge d'or. Aujourd'hui, tous les Géorgiens savent que malheureusement cela n'a pas existé.

« Celui qui n'aime pas sa langue natale, est poursuivi par le diable ;
 vivant il sera pourchassé, mort il sera dévoré par des larves. »

Iosseb Davithachvili

Le 14 mars 1919 à l'ouverture de l'Assemblée Constituante, le chef du troisième gouvernement, Noé Jordania, prononça le discours suivant : « - Le gouvernement de Géorgie existe depuis la proclamation de l'indépendance de la Géorgie. Cet événement a eu lieu avec l'aide des forces extérieures, à la suite du départ des Russes et de l'entrée des Turcs-Osmalles. Le gouvernement a un seul impératif : comment pouvons-nous sauver cette petite nation? Jusqu'à maintenant nous étions sous la protection de la Russie et soudain nous nous sommes retrouvés seuls, face à notre pays. Cette situation dicte au gouvernement un plan d'action.

Aujourd'hui nous pouvons déclarer que cette mission historique se confirme ; nous avons les trois résultats suivants : le calme à l'intérieur et à l'extérieur du pays et tous les acquis de la révolution.

Il faut organiser un vaste front et cela est possible uniquement sur les bases des acquis de la révolution, c'est-à-dire que nous devons mobiliser le peuple autour du drapeau rouge. Ce drapeau est devenu le symbole de la démocratie et la solidarité nationale et aussi du gouvernement. »

Je voudrais ajouter que nous avons avant un drapeau tricolore (auteur).

« Nous avons constitué une force révolutionnaire et militaire solide, pour éviter l'anarchie et le gouffre noir de la contre-révolution. Dans notre action la place essentielle revient aux forces armées : la garde rouge et l'armée permanente ; la garde rouge est créée par l'élite révolutionnaire. »

Ici, Noé Jordania sous-entend la révolution qui n'a pas eu lieu en Géorgie (A.R.).

« Depuis octobre 1917 nous n'avons pas reçu un kopek de la Russie, pour le secteur économique nous n'avons qu'une solution celle d'imprimer des coupons, ainsi la valeur de la monnaie nationale a chuté. Pendant les sept premiers mois nos recettes atteignaient 100 millions de roubles, mais nous dépensions trois fois plus.

Grâce à la réforme agraire, l'Etat prit en main 2 millions d'hectares

« déciatine » (mesure agraire équivalent à 1, 0925 hectares). ½ million de terre labourable et près de 800 milles de pâturage. »

Si nous ajoutons à cela toute la richesse nationale tombée dans les mains des mencheviks de gauche, des partisans des théories marxistes, qui étaient totalement incompétents dans le domaine de l'agriculture, , alors vous pourrez facilement imaginer dans quel état devaient se trouver les terres confisquées (A.R.).

« Le chemin de fer est tombé dans une situation financière déplorable et provoqua un déficit budgétaire important. »

Ce n'est pas étonnant, car avant la révolution de 1917 les chemins de fer étaient dans un état parfait, gérés par des ingénieurs professionnels russes. Puis, quand les syndicats ouvriers les ont limogés ils ont attribué les mêmes postes aux ouvriers géorgiens non qualifiés, qui ont fait beaucoup de dégât (A.R.).

« Comme vous pouvez constater, notre situation financière est étroitement liée aux conséquences de la guerre mondiale. »

Cela est partiellement vrai, parce que la cause essentielle de notre situation pénible, la misère et la chute de l'économie, étaient les théories socialistes. (A.R.).

Maintenant, je voudrais vous raconter au sujet du mémorandum de Nico Nicoladzé, ce qu'il a présenté à Berlin en juin 1918 au gouvernement allemand, en tant que représentant de la délégation géorgienne. Il s'agissait de l'importance de la ville portuaire de Géorgie, Phothie ; eu lien avec l'Europe : (Ukraine, Pologne etc.), dans le domaine du négoce. Le port de P'hothi avait un bon emplacement et un bon réseau (8 m de profondeur et 2000 m de littoral). L'élévateur pouvait décharger 300 000 pound (poids de 16 kilos) de manganèse. Il était facile de tracer un oléoduc de la ville de Grozni à la mer Noire. Ce pétrole aurait pu être meilleur marché pour nous, en comparaison avec le pétrole de Bakou. Aussi on pouvait construire une ligne de chemin de fer tout au long des cols du Caucase, dans les défilés d'Ingouri et Baxsani, pour ouvrir une voie touristique et commerciale dans le nord du Caucase. Dans le Caucase et surtout en Géorgie il y avait beaucoup de matières premières et aussi 800 000 hectares de forêt épaisse.

Niko Nikoladzé évoque dans ses souvenirs : « - Selon le rapport de la commission des finances pour le conseil national, le gouvernement pouvait couvrir les dépenses grâce aux recettes des chemins de fer et de l'import-export. Le gouvernement aurait eu besoin de l'argent au début,

sous forme de crédit, pour mettre en place le nouveau système financier et pour payer des dettes. » Pour cette raison Nico Nicoladzé demandait 50 millions de Marks allemands au nom de son gouvernement. Cette demande fut acceptée aussitôt est la somme demandée fut mise à la disposition de la Géorgie.

Il est très étonnant que Noé Jordania n'ait jamais mentionné ce fait. Lors de la séance de l'assemblée constituante il y a eu un accrochage entre Noé Jordania et Chalva Alexis-Meskhichvili. Jordania insistait sur le fait de conserver la même coalition politique, alors, le leader du parti socio-fédéraliste quitta le gouvernement.

A Londres, j'ai rencontré un proche de Alexis Meskhichvili qui m'a informé que Noé Jordania n'était pas apprécié et que plusieurs membres de son parti avaient quitté le gouvernement.

En ce qui concerne Noé Ramichvili et Noé Khomeriki, ils décidèrent de rester dans le gouvernement. Sans eux les mencheviks de gauche auraient vite précipité la Géorgie dans l'abîme.

Noé Jordania était rusé et aurait pu très bien trouver un moyen de réaliser son souhait caché, celui de réunir tous les socialistes géorgiens afin de créer une coalition des mencheviks et des bolcheviks.

Je voudrais revenir encore une fois sur la personne de Niko Nikoladzé. Il était adepte et il est resté le compagnon des idées d'Ilia Tjajtvadzé, jusqu'à la fin de sa vie. C'était un brillant économiste qui avait fait ses études à Genève et à Zurich. Niko Nikoladzé était le gouverneur de la ville de P'hothi et il a pu la moderniser, malgré le régime tsariste existant à son époque en Géorgie, et il s'est intéressé aux chemins de fer et au pétrole.

Le 10 juin 1918 la délégation géorgienne présidée par d'Akaki Tchkhenskéli était en Allemagne. Niko Nikoladzé, un des membres de cette délégation émerveilla le public allemand par son brillant discours sur le projet de la réorganisation de la Géorgie. N. Nicoladzé était le premier à soutenir le projet de l'autogestion de chaque ville de Géorgie. Il partageait les mêmes idées que Guiorgui Gvazava et Ivané Zourabichvili.

Pendant son séjour à Prague, il s'est intéressé à l'organisation sportive « SOKOL » de la jeunesse tchèque. Après son retour en Géorgie, il créa une organisation sportive pour la jeunesse géorgienne nommée « FAUCON ». Cette initiative fut saluée par toute la Géorgie, et de nombreux jeunes s'y sont inscrits. C'était une réussite extraordinaire qui avait pour but de redonner toute la force physique à la population.

**« Ma terre natale, je ne te demande pas beaucoup,
seulement de me serrer dans tes bras ;
mon pays natal, d'un ciel turquoise et d'un sol d'émeraude ».**

Akaki Tzéréthéli

En juin 1918, une session plénière avait étudié la demande du ministère des Affaires intérieures, une demande de 12 millions de roubles, au profit d'un détachement spécial, pour lutter sur le front à l'intérieur du pays contre les bolcheviks.

Bien avant, à l'époque du conseil national, Noé Ramichvili avait créé une unité spéciale de 800 militaires, pour lutter contre les bolcheviks. Cette armée agissait sous les ordres du ministère de l'Intérieur. Les soldats de cette armée avaient le droit de poursuivre les bolchéviks, ils avaient également un mandat pour fouiller leur maison, (en commençant par celle du chef d'Etat) et cette force devait se développer.

Si nous consultons les écrits des historiens soviétiques nous constatons une réelle peur des bolcheviks devant l'unité spéciale.

Etant donné que cette « garde spéciale » était en opposition avec la « garde rouge » de Jordania et Djouréli, les 12 millions de roubles supplémentaires étaient indispensables pour son entretien. David Vatchnadzé et Révaz Gabachvili remarquaient : « - Ce n'était pas le rôle de l'armée et elle n'aurait pas pu assumer une telle responsabilité, on peut dire que le détachement spécial, malgré des erreurs, a bien rempli son rôle. La « garde rouge » était sous les ordres de Noé Jordania et de Valiko Djouréli, alors que le « détachement spécial » obéissait seulement à Noé Ramichvili. »

Le flottement du drapeau rouge sur le toit du palais du gouvernement laissait une mauvaise impression sur les étrangers ; aussi, il était impensable pour les Européens que le gouvernement géorgien confisque les terres sans aucune compensation, ce qui donnait une mauvaise image de marque, laissant l'impression d'un « Etat bandit ».

Le 14 mars 1919 une Assemblée Constituante fut élue à la représentation proportionnelle. Dans ces élections participait toute la population à partir 18 ans. Cette fois aussi la victoire fut emportée en grand majorité par les mencheviks. Ils ont obtenu 109 sièges. Les autres partis ont obtenu de 5 à 8 sièges. Les nationalistes extrémistes ont même accusé les mencheviks de fraude électorale.

Emélia Lortqip'hanidzé, menchevik de droite, donne une explication sur le fait que les mencheviks gagnaient les élections depuis 1906. Le parti donnait la direction de l'organisation des élections à Noé Ramichvili, qui possédait un grand sens de l'organisation et du rassemblement. Le sens principal de la campagne électorale c'était la voix nationale et il n'évoquait pas le socialisme. Après la victoire, les mencheviks de gauche, en commençant par Noé Jordania, faisaient l'éloge du marxisme, de l'internationalisme et de la lutte des classes.

Comme nous l'avons déjà évoqué avant l'élection de l'assemblée constituante en 1919 les nationaux démocrates, demandèrent à Noé Ramichvili de diriger leur parti. Malheureusement Noé Ramichvili refusa leur proposition ce qui causa un préjudice aux intérêts de la nation géorgienne.

C'était une chance réelle et unique de mettre fin à la domination de Jordania et Djoug'héli. Ce qui s'inscrivait dans l'intérêt national. A cette époque on pouvait encore sauver la Géorgie en créant un nouveau gouvernement qui aurait rassemblé plusieurs nationalistes : le général Kvinitadzé, Nico Nicoladzé, Guiorgui Gvazava et Ivané Zourabichvili. Ils auraient pu sauver la Géorgie en appliquant le programme économique d'Ilia Tjvtjavadzé.

Il est intéressant de découvrir pourquoi Noé Ramichvili refusa la proposition des nationaux-socialistes, en commettant ainsi une action anti-nationale. A mon avis, il avait un amour aveugle pour le parti des mencheviks, lequel fut créé avant la Première Guerre Mondiale. A cette époque les mencheviks suivaient un programme modéré des nationaux-socialistes. Il est vrai que ce programme avait une tendance socialiste mais pas du tout marxiste. Pour mieux comprendre leur orientation politique, j'aimerais vous raconter les propos d'un comte russe, Tichkievitch, que j'ai rencontré à Londres après la Deuxième Guerre Mondiale. Il avait étudié dans un lycée privé de la noblesse géorgienne à Tbilissi.

En 1904 Noé Ramichvili distribuait des feuilles imprimées par les socialistes. « -Un jour Noé Ramichvili fut interpellé par un noble qui lui dit : « -Si on accepte votre socialisme quel avantage aura la Géorgie ? » Noé Ramichvili répondit : « -La lutte des classes ne concerne pas les Géorgiens. Nous souhaitons seulement mettre les Russes les un contre les autres. Dans l'avenir il y aura une guerre entre l'Allemagne et la Russie. La Russie perdra la guerre et nous ferons la révolution ; l'empire tsariste sera renversé et la Géorgie deviendra libre. »

Les mencheviks de droite étaient : Noé Ramichvili, Silibistro Djibladzé, Akaki Tchkhénkéli, Noé Khomérikhi, Bénia Tchkhikvichvili, Issidoré

Ramichvili, Vlassa Mgueladzé et d'autres. Ils ont créé et renforcé le parti. Malheureusement ils ne faisaient pas attention à Noé Jordania, qui introduisait doucement ses partisans au sein du parti et au comité central du parti.

A partir de 1914 Noé Jordania changea l'orientation du parti en privilégiant les théories marxistes, la lutte des classes, l'internationalisme et la tendance russophile. Son parti n'obéissait plus aux mencheviks de droite, lesquels ont commis une grande erreur, celle de ne pas quitter le Parti Socialiste à l'époque de la révolution 1917, pour s'intégrer dans le parti national-démocratique, avec lequel ils avaient beaucoup de points communs. Si cela avait été le cas, la Géorgie aurait pu être sauvée.

Ma mère et moi-même, nous observions, durant des années, l'évolution des réformes agraires, lesquelles provoquaient souvent des émeutes de paysans, contre le gouvernement.

Nous examinions également l'application de la théorie concernant la lutte des classes et nous avons constaté que tout ceci caractérisait l'empire russe ; cela n'a jamais existé à l'époque du royaume de Géorgie. Dans notre pays il y avait une respectueuse et harmonieuse amitié entre les représentants de chaque couche sociale en s'appuyant sur les bases des traditions ancestrales. Malheureusement les marxistes ont toujours essayé de créer l'antagonisme entre la noblesse et les paysans géorgiens, et ce fut le cas en Géorgie.

David Vatchnadzé analyse de façon intéressante les relations entre les Géorgiens : « - Le Géorgien par sa nature n'a jamais été sauvage et inhumain ; la Géorgie n'a jamais connu les guerres de religions, ni de conflits sociaux, qui ont souvent existé en Europe. »

La religion chrétienne est entrée dans notre pays dès le premier siècle et elle devint la religion officielle en 337, sans aucune force, ni menace, grâce aux enseignements de la Sainte Nino, Le protecteur de la Géorgie païenne fut Saint Georges, qui par la suite prit une place d'honneur dans le Panthéon des Saints de Géorgie. Notre église orthodoxe inculquait au peuple géorgien les principes moraux, l'amour de la langue géorgienne et des traditions ancestrales. L'église défendait notre pays avec ses rois, ses nobles et ses paysans contre les envahisseurs.

Plus tard, au douzième siècle, le poète Chotha Rousthavéli, dans son poème « Le chevalier à la peau de tigre », a fait l'éloge de l'âme géorgienne, de notre idéalisme et de nos traditions. Depuis le Moyen Age ce grand poème avait sur la nation géorgienne autant d'influence que l'église. Pour l'élite de notre pays c'était une bible civile, un livre de référence. Certains connaissaient ce très long poème par cœur. Les

enfants géorgiens commençaient à apprendre la langue maternelle avec ce poème. Ce magnifique poème nous a appris beaucoup de choses : l'abolition de la peine de mort et des supplices, la gestion de l'Etat, la protection des malades et des pauvres, la tolérance religieuse etc. « Le chevalier à la peau de tigre » nous a donné la solidité et l'endurance nécessaires pendant les invasions.

C'est à Chotha Rousthavéli que nous devons notre trésor le plus précieux le grand respect des femmes géorgiennes et des femmes en générale.

Le système féodal qui exista en Géorgie jusqu'à l'abolition du royaume par le tsar russe en 1801, était basé sur des relations très humaines, respectueuses et amicales entre les nobles et les paysans de Géorgie, selon les traditions ancestrales. Le noble donnait au paysan la terre à cultiver, prenait soin de lui s'il était malade, lui donnait l'exemple du courage pendant les guerres contre les envahisseurs. Les nobles de notre pays étaient dans la plus part des cas des guerriers qui se tenaient prêts à défendre la patrie, l'Etat, les frontières et son patrimoine. De nombreux envahisseurs barbares n'ont pas réussi à faire disparaître notre royaume, notre église orthodoxe et notre système féodal. Personne ne pensait aux réformes agraires et personne ne nous interdisait de parler notre langue natale.

Ainsi nous pouvons faire la conclusion suivante : - les mencheviks de gauche ne connaissaient pas notre histoire sociale. Il se sont permis de propager dans notre pays : la lutte des classes et les théories marxistes, ce qui était valable en Russie, parce qu'à la base, là-bas, les relations entre les couches sociales étaient injustes et souvent cruelles. Par contre, dans notre pays, le prolétariat n'existait pas, la bourgeoisie n'était pas non plus distinctement.

Les Géorgiens avaient un problème majeur à résoudre, retrouver l'indépendance nationale, supprimée par les Russes.

David Vatchandé remarque : les mencheviks de gauche obligeaient les minorités ethniques à penser que bientôt ils seraient autonomes et pourraient s'intégrer dans les pays voisins de leur choix, car les socialistes voulaient prendre le pouvoir pour unifier le pays, en retrouvant les territoires perdus ; seulement pour développer la théorie socialiste et diviser le pays en districts.

Cela ressemblait parfaitement au programme de 1905, que le représentant du Tsar de la Russie Vorontsov-Dachkov essayait de mettre en place en Géorgie, car il était l'ennemi incontesté des Géorgiens.

Nous pouvons conclure facilement que les traîtres de la nation géorgienne n'étaient pas les officiers et les nobles, mais les mencheviks de gauche.

**« Je suis à toi, je pleure pour toi et je mourrai pour toi,
ma patrie qui m'a soufflé l'âme,
pays de ciel turquoise et de terre d'émeraude. »**

Akaki Téréthéli

Maintenant, je voudrais évoquer des erreurs du gouvernement de la Géorgie à la conférence de Paris.

A l'époque où la délégation permanente allemande travaillait en Géorgie, Von Vezendonk a conseillé au deuxième gouvernement de la Géorgie indépendante d'envoyer le professeur Zourab Avalichvili à Londres, en passant par les pays scandinaves, pour rencontrer à Londres l'ambassadeur de Géorgie, David G'hambachidzé, car notre ambassadeur avait scellé les contacts avec des ministres d'Angleterre et il présenta Zourab Avalichvili à toutes ses connaissances. David G'hambachidzé, ultra nationaliste, était le premier et remarquable ambassadeur de notre pays. Auparavant il était secrétaire général de la chambre de commerce de la Russie et il connaissait beaucoup de monde. Ses prises de parole émerveillaient toujours tout le monde, car il connaissait par cœur toutes les statistiques. Il imprimait en cachette les feuilles annonçant l'indépendance de Géorgie, à l'aide d'Andro Gougouchvili, lequel avait 17 ans à l'époque.

Le gouvernement de Géorgie n'a pas réalisé que l'Angleterre défendait la Géorgie contre le général russe Denikine et l'Allemagne défendait la Géorgie contre la Turquie. La mauvaise habitude des mencheviks de gauche était de dire constamment du mal des pays « impérialistes et capitalistes » et cela donnait une très mauvaise impression aux pays étrangers. A part cela, les socialistes- internationalistes de notre pays étaient contre le fait que la Géorgie accepte le mandat de la protection de la Ligue des Nations, malgré que ce fût prévu pour une courte période. La Géorgie devait elle-même évoquer la question de ce mandat, mais malheureusement cela ne s'est pas passé comme ainsi, car les représentants de la Géorgie, Tchkhéidzé et Tzeretheli n'ont pas saisi l'importance de ce mandat. Sans ce mandat de protection de notre pays par la Ligue des Nations, la Géorgie ne pouvait pas être reconnue en tant qu'Etat indépendant. Pourtant, il existait l'accord de la Russie soviétique et aussi le décret du 15 novembre

1917 sur les droits des nations, signés par Lénine et Staline.

A la conférence de Paris le choix des deux représentants de la Géorgie s'est porté sur Tchkhéidzé et Tzeretheli car à l'époque on ne connaissait pas bien la Géorgie, alors que ces deux personnalités étaient connues de tous, depuis longtemps, à Saint Petersburg.

Les membres des délégations étrangères leurs demandaient : « -Vous étiez Russes pendant la révolution russe et comment êtes vous devenus Géorgiens maintenant ? »

Nos deux représentants passaient du bon temps à Paris en compagnie des socialistes des autres pays et ils expliquaient aux représentants des pays occidentaux que la Géorgie rejoindrait la Russie, quand la démocratie prendra place là-bas.

Ce fut une erreur d'avoir envoyé à la conférence de Paris Karlo Tchkhéidzé et Irakli Tzeretheli, cela nous fit un grand tort. Il aurait été profitable pour notre pays si la présidence de notre délégation était assurée par les nationaux-démocrates : Zourab Avalichvili comme président, Varlam Tcherqézichvili comme adjoint et David G'hambachidzé en qualité de secrétaire. Ces trois intellectuels auraient pu élevé le prestige de notre pays à Paris.

Les Arméniens étaient rassurés, ils avaient envoyé à Paris deux délégations : la première de l'Arménie annexée par les Turcs (« Arménie turque », officiellement connue par les alliés), sous la présidence de Nubar Phacha et la deuxième délégation sous la présidence d'Aharomian. Qu'est ce qu'ils demandaient à cette conférence ? La délégation arménienne était soutenue par la diaspora arménienne et elle réclamait un plus grand territoire de la mer Caspienne jusqu'à la Méditerranée. Ils étaient tellement audacieux qu'ils ont vite perdu l'amitié des alliés.

La délégation géorgienne fut accueillie froidement, au début, mais les Géorgiens se sont distingués par leur courtoisie et ils se sont liés d'amitié avec beaucoup de monde. Les Arméniens ont évoqué bien malicieusement la question du mandat de la Ligue des Nations. Ni l'Angleterre ni l'Allemagne n'étaient intéressées par cette question. Seule l'Italie s'est intéressé au Caucase et à ses matières premières pour le développement de son économie. Les Arméniens se sont adressés au président Wilson des Etats-Unis d'Amérique et ce dernier a accepté d'envoyer son représentant, le général Harbord, qui avait pour mission d'étudier la question sur place. Le général Harbord a voyagé en Turquie, en Arménie, en Géorgie et en Azerbaïdjan. Dans son rapport il mentionna la nécessité de donner

un mandat de protection à tout le Caucase et à la Turquie et d'occuper Istanbul. Malheureusement sa proposition fut rejetée, car cela demandait une grande armée de dissuasion et de protection et pas seulement deux détachements.

D'après lord Kerzon, le 15 janvier 1920, le conseil suprême des alliés « De Facto » a reconnu la Géorgie et l'Azerbaïdjan, car les alliés ont eu peur après la défaite du général Denikine. Deux jours après les délégations de Géorgie et d'Azerbaïdjan étaient conviées par les généraux anglais, pour des questions de défense. Les Anglais voulaient obtenir plus d'informations sur les bolcheviks au sujet de l'autodéfense des pays du Caucase.

Malheureusement c'est les Transcaucasiens qui ont perdu l'aide militaire parce que, d'un côté les Arméniens ont commencé la guerre avec les Azerbaïdjanais, à cause de Karabakh et de l'autre côté, à la conférence de San Rémo il y a eu un conflit diplomatique sur la question de Bathoumi.

A cette époque en Arménie il y avait beaucoup de réfugiés turcs; les Arméniens étaient aidés par une organisation humanitaire américaine, à cause de la famine. Pour recevoir cette aide il fallait obligatoirement passer par la ville portuaire de Géorgie, Bathoumi. La Géorgie demandait la moitié de l'aide humanitaire pour elle. Cela a beaucoup choqué les Arméniens et aussi les pays d'Europe occidentale. D'après une archive américaine, les chefs des délégations des pays avancés ont demandé catégoriquement à la délégation géorgienne, devant le conseil suprême des alliés, de cesser le banditisme.

La question de Bathoumi fut évoquée de nouveau au mois d'avril 1920. L'Angleterre exigeait la paix dans le Caucase, autrement les Anglais refusaient d'apporter une aide militaire. Au début des négociations les Arméniens réclamaient le port de Bathoumi et toute la province et à la fin ils exigeaient seulement le contrôle du chemin de fer hors du territoire de Bathoumi jusqu'à Erevane, ce qui paraissait logique, à cause de la conduite irresponsable des Géorgiens. Les Azerbaïdjanais approuvaient cette idée, mais le chef de la délégation géorgienne n'arrivait pas à se décider et il demanda aux Anglais de communiquer par téléphone avec Jordania à Tbilissi. Un Anglais, Robert Vansitart n'accepta pas cette demande et dit à Karlo Tchkhéidzé : « - Vous êtes mandaté par la Géorgie et vous avez le plein pouvoir du gouvernement, donc c'est à vous de décider. » Par cette conduite irréfléchie, Tchkhéidzé ôta aux trois républiques du Caucase l'aide militaire des pays alliés.

Karlo Tchkhéidzé exposa une proposition : l'adhésion de la Géorgie à la Ligue des Nations, mais en novembre 1920 cette demande fut reportée à la conférence suivante.

Le 26 janvier 1921 les pays alliés ont reconnu la Géorgie en tant que pays indépendant, mais c'était trop tard.

Depuis 1918 l'Angleterre adoptait une double position : d'abord, les Anglais soutenaient les soldats volontaires de l'armée du général Denikine, qui avait pour objectif l'unification de la Russie ; puis l'Angleterre voulait aider les pays du Caucase dans leur lutte pour l'indépendance. Alors ces pays devaient se montrer aussi combattifs que les Pays Baltes.

L'Azerbaïdjan avait encore plus peur que la Géorgie, de l'armée Denikine, c'est pour cette raison que les Géorgiens signèrent le protectorat militaire avec les Azerbaïdjanais, alors que l'Arménie n'avait voulu ni s'allier ni participer à cette signature. Les Arméniens avaient deux semaines pour revenir sur leurs positions et former une coalition, comme la garantie de l'autodéfense. Malheureusement les Arméniens n'ont pas accepté cela et c'est la stricte vérité. Cependant, à ce sujet, un Arménien Alexandre Khatissian donna une autre version des faits : - Si les Arméniens n'ont pas accepté de signer le pacte d'amitié c'est parce qu'il ont su l'existence de l'accord entre la Turquie et la Géorgie - dans le cas de l'invasion de l'Arménie par les Turcs, la Géorgie serait restée neutre et n'aurait pas essayé de défendre l'Arménie.

« Ne me condamne pas ni mort, ni vivant, couvre moi avec ta robe,
et souviens-toi qu'après ma mort, tu trouvera mon testament... »

Akaki Tzeréthéli

Dans le rapport du général américain Harbord on trouve les impressions et les analyses d'un ministre de guerre, d'un bolchevik de droite sur la très ancienne histoire de la Géorgie.

Les Géorgiens sont les descendants de peuples très anciens. Durant 3000 ans ils se battaient sans cesse avec les ennemis qui les entouraient. Depuis l'adoption du christianisme, les Géorgiens se défendaient continuellement contre les non chrétiens. Les contes et les chants des pays voisins en témoignent. Selon le traité d'amitié entre la Russie et la Géorgie, notre pays restait indépendante et devait avoir sa propre armée. Malheureusement, la Russie tsariste annula ce traité et lors de la Première Guerre Mondiale, pour soutenir la Russie, la Géorgie a participé avec 100 000 soldats et 5 000 officiers.

Dans ce rapport on ne trouve pas un mot contre les nobles et les officiers géorgiens qui inspiraient le respect aux mencheviks de droite (la bibliothèque du congrès de l'Amérique, DS195. U ; 5).

Dans le compte-rendu du consul américain à Tbilissi on lit, comment les bolcheviks ont essayé de s'emparer du pouvoir en 1919. Le gouvernement de Russie a envoyé à Tbilissi les agents spéciaux et aussi beaucoup d'argent, pour engager des citoyens non Géorgiens comme dirigeants dans les établissements de l'Etat, dans les bureaux de poste, dans l'armée et dans la garde et également à l'Assemblée Constituante. Il y a eu des émeutes à P'hothi, mais un détachement spécial les a étouffées. Presque tous les participants furent arrêtés et châtiés (US arch. RG84, FILE 800, Tiflis 1919).

Depuis 1917 le consul américain à Tbilissi, Smith s'était fait beaucoup d'amis dans des pays du Caucase et surtout en Géorgie. Le consul réclamait une aide financière importante au ministre des affaires étrangères des Etats Unis, dans le but de mettre en place et de développer une structure militaire et économique, dans cette région du monde. Monsieur Smith essayait sans cesse et régulièrement d'intéresser les sociétés américaines pour investir dans le Caucase et en Géorgie. Malheureusement,

un jour il y a eu un accrochage avec notre ministre des affaires étrangères, Evguéni Guéguétchkori. Il a oublié qu'il représentait la petite Géorgie alors que Smith était le porte-parole d'une très grande Amérique. Parfois le ministre géorgien n'arrivait pas à dominer sa colère. Un jour, il donna l'ordre aux douaniers de fouiller la valise diplomatique du consul des Etats Unis. Cette nouvelle s'est propagée comme une flamme dans tout les ministères et les représentations étrangères. Guéguétchkori refusa de présenter ses excuses au consul Smith et cela pendant 9 mois. A la fin, c'est le représentant de l'Italie monsieur Tcherouti qui réussit à les réconcilier. C'est incident a entraîné deux mauvaises nouvelles pour la Géorgie. Le consul a envoyé un rapport détaillé à Washington. Les Américains ont appelé le gouvernement géorgien « pseudo gouvernement » et cela fut répété par le Conseil Suprême des Alliées. Le consul conseillait les industriels américains de ne pas s'engager dans les investissements avec la Géorgie, pour l'instant.

Avant de se rendre à Paris pour une conférence internationale, les deux représentants de notre pays : Karlo Tchkhéidzé et Irakli Tzéréthéli passèrent par Istanbul où ils furent arrêtés comme personnes indésirables, par l'amiral anglais Kalthorp. L'amiral interrogea les autorités du ministère de affaires étrangères de l'Angleterre pour savoir si ses deux Géorgiens représentaient toute la nation géorgienne ou si ils étaient envoyés par un parti politique. Kidston considéra comme soudain et désagréable, l'apparition de nos deux représentants. Il ne voulait pas les envoyer à Paris et il décida d'envoyer Tchkhéidzé et Tzéréthéli sur une île Prinkipo, où se déroulait la conférence de toute la Russie (Werner Tsiourer 233-234).

Nous pouvons constater que les paroles de Jordania étaient fausses quand il affirma que Tchkhéidzé et Tzéréthéli étaient connus du monde entier et que personne ne connaissait la Géorgie. Si Kidston avait réussi à envoyer ces deux russophiles à Prinkipo, ils seraient remplacés par une meilleure délégation géorgienne à la conférence de Paris.

En même temps, à Thbilissi, le consul américain faisait savoir à son homologue à Istanbul qu'il fallait conseiller aux Perses et aux Arméniens venant d'Amérique de ne pas traverser le territoire de la Géorgie, parce que le gouvernement de Géorgie leur compliquerait tout et leur confisquerait leurs devises étrangères (RB84 Tiflis 1920, FILE NO 030).

Il est clair que notre politique intérieure fit du tort à notre politique des affaires extérieures. Il faut signaler aussi plusieurs choses qui choquaient les étrangers : le flottement du drapeau rouge sur le palais

du gouvernement, les publications fréquentes dans la presse menchevik de propos injurieux sur les pays capitalistes et impérialistes, alors que leur aide était indispensable à notre pays. Tout ceci s'accumulait dans les secrétariats des représentations des pays occidentaux. A la fin tout a été présenté au Congrès du Conseil Suprême qui s'est tenu au début de l'année 1921 à Londres.

La défaite de l'armée des volontaires du général Denikine obligea les alliés à changer leur politique. Cela signifiait que, tant que la terreur des bolcheviks existait, les alliés ne pouvaient pas créer de lien diplomatique avec l'Union Soviétique ; cependant, ils étaient prêts à contribuer à la création de liens commerciaux entre les pays d'Europe et la Russie. La Ligue des Nations avait le devoir d'envoyer une commission spéciale en Russie pour connaître la situation. Les Anglais conseillaient aux dirigeants de toutes les républiques qui faisaient la guerre avec la Russie soviétique de faire la paix. L'Angleterre s'engageait à apporter son aide militaire à une des républiques si la Russie l'attaquait

Cela fut annoncé officiellement. Les républiques extérieures à la Russie, déjà reconnues par les pays alliés, pouvaient recevoir des aides. En recevant le certificat DE FACTO - DE FAIT, les républiques du Caucase étaient sûres d'obtenir de l'aide et surtout de la part de l'Angleterre, seulement à une condition, de faire la paix entre elles.

Le gouvernement de la Géorgie ne réalisait pas l'importance du stationnement de l'armée anglaise à Bathoumi, alors que c'était une chance et une garantie pour notre pays. Notre gouvernement disait constamment du mal des Anglais, en tant que force étrangère et impérialiste et il menaçait de les chasser de Bathoumi. Le gouvernement a beaucoup irrité les citoyens à cause de pancartes injurieuses, on ne pouvait plus les calmer. Le jour où les Anglais ont quitté Bathoumi, ce fut un échec de notre politique.

Auparavant nous avons évoqué la volonté des mencheviks de gauche de distribuer les territoires aux minorités ethniques. A présent, voyons comment Zourab Avalichvili, national-démocrate, à Londres, décrivait la situation devant la Commission du Conseil Suprême des Alliées. A son avis, il était impératif de rattacher à la Géorgie ses anciens territoires : Bathoumi, Lazistani, Arthvine-Ardahani, en se basant sur des faits historiques et ethniques. Il disait : « - Les Lazes sont très liés avec des Mingréliens par leur langue, leur culture et leurs traditions, leur territoire est le prolongement de la province de Bathoumi. Il est vrai que les Lazes avaient été forcés de changer leur religion chrétienne en religion musul-

mane, mais ils étaient d'origine géorgienne et ils représentent la partie turque et musulmane de la Géorgie. Nous réclamons Bathoumi avec toute sa région, la partie ouest de la Turquie (Est de Trabzon, Nord d'Erzeroum, Est de Kars, Arda han et Olt et leur vilaiëth, mot arabe, une importante unité administrative) et nous sommes prêts à garantir la libre circulation dans le port de Bathoumi à nos voisins Arméniens et Azerbaïdjanais.

Le président français de la commission a répondu que les Lazes ne se sont pas prononcés sur leur rattachement à la Géorgie et en ce qui concernait la ville de Bathoumi, chaque nouveau pays indépendant devrait avoir une sortie libre sur la mer Noire.

Le Conseil Suprême a donné sa résolution sous forme d'un décret : « Bathoumi restera un port libre, accessible à tous, tandis que la province d'Atjara devra se partager en deux parties : la partie ouest deviendra arménienne et la partie nord-est se rattachera à la Géorgie. En ce qui concerne le Lazistan, il devra devenir une province indépendante autonome de l'Arménie.

**« Je mourrai pour toi ma patrie, je serai en deuil pour toi,
je sacrifierai ma vie pour toi, je te chérirai. »**

Populaire

Quelles étaient les relations entre l'Angleterre et notre gouvernement ? Lord Kerson, ministre des affaires étrangères et son fonctionnaire, le professeur Simpson, soutenaient tous les deux la Géorgie, dès le début. Ce fut une chance pour nous que David G'hambachidzé, nationale-démocrate, fut nommé ambassadeur à Londres, cde qui les rapprocha.

En décembre 1918, le général Tomson, avec son armée anglaise de 10 000 soldats alla à Bakou de la Mésopotamie, il alla aussi à Bathoumi en chemin de fer. A Thbilissi son train fut arrêté et on lui demanda la permission écrite du ministre des affaires étrangères, Evguéni Guéguetchkori, pour traverser le territoire. Etonné et choqué, le général alla voir le ministre Guéguetchkori et il sorti de son bureau encore plus furieux. C'est ainsi et avec beaucoup d'animosité que se déroulèrent les premiers contacts avec les Anglais.

Il est vrai que la théorie des mencheviks de gauche supposait les insultes et les injures des pays « impérialistes et capitalistes », mais il aurait été judicieux, selon les traditions et l'hospitalité géorgiennes de dresser une table bien garnie à la porte de Thbilissi, près de la gare, en l'honneur du général anglais et de ses soldats, car nous avons besoin de l'aide politique l'aide politique, financière et militaire des anglais. Pour cela il fallait être à leur petit soin, il ne fallait rien faire qui aurait pu les contrarier, par exemple : les mots déplacés, le drapeau rouge, la pratique de l'économie socialiste, ce qui n'a fait que nuire mortellement à la Géorgie. A part cela, il fallait faire la paix avec l'Arménie et l'Azerbaïdjan et adopter un programme anti-bolchevik, en adoucissant l'antagonisme avec le général Dénikine.

Les Anglais étaient très inquiets à cause de la garde civile, ils en considéraient les membres comme des bandits bolcheviks. Les Anglais voulaient créer une grande armée, comme c'était marqué dans le programme du générale Odichélidzé, lequel fut présenté devant le Conseil Suprême des Alliés : « -...une armée de 60 000 cavaliers avec une artillerie et des avions, et en temps de guerre avec 2000 000 soldats. »

Malheureusement, notre gouvernement rejeta ces idées.

Le scientifique allemand Werner Tsiourère souligne plusieurs actions positives à l'égard des Géorgiens de la part des généraux anglais. Pour occuper la ligne Bakou-Thbilissi-Bathoumi, il fallait au moins deux divisions militaires, ce que l'Angleterre n'avait plus, car leurs soldats étaient épuisés de mener la guerre pendant quatre ans et ils voulaient rentrer chez eux. Sur les conseils de W. Churchill, les Anglais ont laissé 2 000 soldats à Bathoumi.

Pour le professeur Simson, il ne fallait pas laisser les petits pays du Caucase sans protection. Ce fut une grande erreur dans l'histoire de l'Angleterre.

En avril 1919, l'Italie était prête à remplacer l'armée anglaise avec deux de ses divisions. Selon le colonel Stors, si cela avait été fait le Caucase n'aurait pas subi la domination des bolcheviks russes. Malheureusement, le nouveau gouvernement italien n'a pas osé le faire. Mussolini l'aurait sûrement fait.

Dans une archive anglaise on peut trouver une lettre de Varlam Tchérqézichvili, national démocrate, écrite à Lord Kerson : «- la nation géorgienne est malheureuse sous le gouvernement menchevik, qui n'a pas supporté les généraux anglais. Il vous faut absolument faire venir un médiateur et un diplomate anglais. » Varlam Tchérqésichvili nomma Oliver Ouordrope, qui était aussi un grand ami des Géorgiens. C'est ainsi que Oliver Ouordrope devint le commissaire anglais en Transcaucasie. Le nouveau commissaire était décrit par Andro Gougouchvili, comme quelqu'un qui appréciait beaucoup la Géorgie et pour cela Londres ne faisait pas attention à lui contrairement à ses remplaçants : Hari Liouk et le colonel Stoqs. Ce dernier était très proche de David G'hambachidzé et du général Kvinitadzé et de leurs compagnons d'idées.

Oliver Wordrope était ami avec tous les partisans d'Ilia Tjavtjavadzé. Il habitait dans la maison d'Akaki Khochtaria. Cette maison avoisinait celle de Noé Ramichvili. Wordrope et Ramichvili se rencontraient souvent et se parlaient en géorgien. Un jour, Oliver Wordrope, très énervé, s'adressa catégoriquement à Noé Ramichvili, au nom du gouvernement anglais en exigeant de faire ce maudit drapeau rouge du palais de gouvernement. Noé Ramichvili transmit cet ordre à l'Assemblée Constituante, les obligeant à prendre une décision sur le champ, sans consulter ni le gouvernement ni le bureau du parti. La protestation fut grande à la réunion extraordinaire dans l'Etat Major de la Garde Rouge, ce qui est

confirmé dans l'archive de l'ex gouvernement : « -Tzamanachvili dit que le drapeau rouge était le symbole de l'indépendance et que personne ne pouvait prévoir la réaction des ouvriers si on y touchait. » Iakob Kharache remarqua que cela fut provoqué par la demande d'Oliver Wordrope et que l'Assemblée Constituante avait le devoir de mettre en place le drapeau national de trois couleurs (noir, rouge foncé et blanc). D'après Tjiabérof, le drapeau national appartenait à tous les Géorgiens démocrates et non pas seulement aux nationaux démocrates. Ce qui fut confirmé par Zaqaria Gourouli.

Il est intéressant de connaître la réponse de Grigol Guiorgadzé à l'Etat Major de la garde rouge, au nom de la fraction des sociaux démocrates et de leur bureau politique : « - La fraction et le bureau se sont retrouvés devant le fait accompli, du drapeau rouge décroché, dans une situation particulièrement triste et nous espérons qu'un tel fait ne se reproduira plus. »

Il est indispensable que dans l'avenir des chercheurs puissent trouver dans les archives du parti menchévik, quelle fut la résolution du parti contre Noé Ramichvili et qui était contre lui et qui l'approuvait.

Noé Ramichvili disait lui-même, qu'il savait parfaitement qui étaient ses ennemis et qui étaient ses amis.

La plus mauvaise impression de la Géorgie sur les Anglais eut lieu le 7 mai 1920, lors de la signature du pacte avec la Russie soviétique. Ils ont deviné qu'avec cette décision la Géorgie était perdue. Les anglais ont retiré leur armée de Bathoumi, selon les accords de la nouvelle alliance. Le général Koukolisse était tellement contrarié qu'il fit exploser tous les canons de la ville qui protégeaient Bathoumi. Cette histoire a mis fin aux relations entre la Géorgie et l'Angleterre.

« Je suis un petit Géorgien, fils d'une nation glorieuse, je souhaite avoir une vie et une mort aussi glorieuses. »

Doutou Megréli

Comment était en général la garde civile et populaire ? Il faut mentionner que dans toute son histoire la Géorgie n'eut jamais une force militaire aussi médiocre.

Les ouvriers de Tbilissi, tous conscients de la situation après le départ des bolcheviks militaires russes, commencèrent à mettre de l'ordre et à défendre le pays, en lui rendant un grand service. Le 12 mai 1917 avec l'aide de l'armée nationale ils prirent sans résistance l'arsenal de Tbilissi, ainsi que de nombreux entrepôts, ils avaient devancés d'un jour les bolcheviks.

A l'époque le Conseil des Ouvriers et des Soldats, dirigé par Noé Jordania confia la garde de l'arsenal aux ouvriers et nomma rapidement ce groupe d'ouvriers « garde rouge » lui attribuant le drapeau rouge de la révolution. Le Conseil confia la responsabilité de cette garde rouge à l'étudiant Valiko Djoug'héli, devenu bolchevik, tandis que Noé Jordania fut nommé chef permanent de la « garde rouge ». Cela voulait dire, que le conseil des ouvriers et des soldats s'était emparé du pouvoir en s'attribuant la force armée. Djoug'héli n'a jamais été à l'armée et il n'avait pas non plus l'expérience d'un dirigeant.

Dans les premiers mois, les ouvriers et les paysans de la garde ont bien aidé militairement la patrie, surtout au printemps de 1918 quand la Turquie envahit la Transcaucasie en voulant l'anéantir. A cette époque, la Géorgie n'avait pas d'armée, mais seulement un bataillon de volontaire et d'officiers.

Mais petit à petit la garde populaire changea de caractère. En mars 1918 le conseil des ouvriers et des soldats de Tbilissi choisirent Valodia Gogouadzé, connu comme ex bandit et le nommèrent à la direction des trains cuirassés et des automobiles. Quand Valodia Gogouadzé s'approchait d'un village géorgien, il tirait le canon en direction des cabanes des pauvres paysans, pour annoncer son arrivée et les habitants savaient déjà qu'ils devaient lui préparer au plus vite une bonne nourriture, à défaut d'être punis. Le banditisme de ce genre s'est propagé dans la garde et les ouvriers et les paysans, auparavant honnêtes, sont devenus des brigands.

En juin 1918 quand Jordania et Djoug'uéli renversèrent le gouver-

nement, le lendemain même de la prise du pouvoir, Jordania promulgua une loi, qui exigeait 50 millions de roubles de la nation géorgienne. La noblesse géorgienne fit don de cette somme à la nation géorgienne. Puis on réorganisa la garde selon la nouvelle théorie du socialiste français Jean Jaurès et selon le modèle de la milice suisse. Dans l'Etat Major de la garde il n'y avait pas un cavalier. La garde réunissait les vrais marxistes-internationalistes : des Géorgiens, des Russes, des Arméniens et des Turcs. Il n'y avait que des bataillons, il n'y avait ni brigades ni divisions.

Pendant la guerre l'Etat Major louait à l'armée nationale et professionnelle des colonels et des généraux, leur enlevaient leurs grades et les appelaient par leur nom de famille. Le Corps de Garde n'avait ni discipline ni aucune préparation militaire. Les membres de la Garde conservaient leurs uniformes et leurs fusils chez eux ce qui facilitait la mobilisation dans leurs régions. Noé Jordania donnait l'ordre de les appeler sous les drapeaux. Quand le bataillon recevait l'ordre d'aller à la guerre, pendant 2 à 3 heures les volontaires de la Garde Civile discutaient pour savoir s'il fallait ou non obéir aux ordres reçus.

La garde était impitoyable avec les paysans qui se révoltaient alors qu'elle avait un double comportement avec les ennemis étrangers : « - Le jour elle faisait la guerre, mais à la tombée de la nuit elle abandonnait le front et reculait pour aller dormir au chaud dans des cabanes de paysans. Le lendemain matin, ils constataient que l'ennemi avait déjà occupé des territoires, libérés la veille ; ainsi la garde civile, sans rigueur dans son action, attirait l'ennemi vers le détachement de l'armée régulière qui se battait parallèlement avec la garde rouge.

Ce même Corps de Garde prenait la décision de se retirer et de se reposer en revenant à la maison, après avoir constaté une petite victoire. La nonchalance de la garde civile devenait contagieuse pour l'armée nationale et le pays se trouvait ainsi en danger. Quand une unité de la garde apparaissait avec son drapeau rouge dans un village, les villageois ne comprenaient pas aussitôt que c'était la garde populaire et non pas les bolcheviks.

Le général Kvintadzé atteste que certains membres de la garde populaire avaient dans une poche la carte du parti menchevik et dans l'autre poche la carte du parti bolchevik.

Pendant la longue existence du royaume de Géorgie, les paysans de notre pays étaient toujours prêts à rendre un service patriotique au roi et ils avaient la capacité de constituer volontairement une armée populaire pour défendre la patrie. Leur participation fut souvent décisive lors des

affrontements avec les ennemis. Les paysans géorgiens se révélèrent très efficaces pendant les guerres et ils se comportèrent dignement, comme de vrais fils de la nation belligérante.

Ce code génétique se transmettait de père en fils et cela malgré l'existence des mencheviks et de la terreur des bolcheviks, durant 70 ans.

Les mencheviks de gauche ont souvent essayé de faire disparaître de nos mémoires nos traditions, si bien décrits dans le poème de Chotha Rousthaveli, en voulant les remplacer par la lutte des classes, ce qui était totalement inconnu de notre nation. Par contre, les mencheviks de gauche ont bien réussi une chose et malheureusement la plus importante : l'armée régulière et la garde populaire s'est montrée très affaiblie devant l'armée rouge des bolcheviks en 1921, ce qui n'a jamais eu lieu dans l'histoire de notre pays. De nombreux soldats ont déserté le champ de bataille. D'après nos traditions ancestrales il était impensable qu'un paysan abandonne son poste de soldat sur le champ de bataille. Il aurait préféré se suicider que de subir cette honte.

C'est ainsi que les mencheviks de gauche et aussi les bolcheviks ont causé beaucoup de dégâts à la Géorgie.

« La prairie est fleurie, les montagnes sont verdoyantes,
 ma patrie bien-aimée, quand pourra – tu t'épanouir ? »

Ilia Tjajtjadzé

Maintenant nous allons aborder la situation économique de la Transcaucasie.

En 1913 la production du pétrole de Bakou était la première au monde. L'Angleterre n'y a pas attaché une grande importance, quand elle remplaça l'Allemagne dans le Caucase. Il faut noter également, qu'à cette date la Géorgie était le premier producteur mondial du manganèse.

Les Allemands mirent activement en place une relation commerciale avec la Géorgie et en cinq mois ils exportèrent une quantité importante de manganèse. Ils donnaient à l'Etat de Géorgie un crédit important pour se reconstruire et ils promettaient toute sorte d'aide, mais l'Allemagne perdit la guerre et les Anglais arrivant après eux exigèrent l'annulation du contrat de collaboration commerciale entre l'Allemagne et la Géorgie ; ce contrat exista de 1918 à 1921.

Le but des Anglais était de vaincre le bolchévisme et pour cela ils ont aidèrent militairement les généraux russes : Denikine, Koltchak, Ioudénitch. L'armée anglaise était présente même à Arkhanguelsk, mais les Blancs ont perdu la guerre. La stratégie militaire anglaise était inefficace. Les Anglais devaient utiliser l'arme économique. Ils auraient dû faire rentrer trois divisions en Transcaucasie et protéger Bakou. Sans pétrole les bolcheviks auraient perdu la guerre et l'Angleterre aurait gagné militairement et économiquement. Cela aurait coûté moins cher et le Caucase aurait pu être sauvé en devenant une base importante stratégique et économique.

Nous pouvons ajouter que la politique économique de l'Angleterre envers la Transcaucasie était faible et aussi que les opinions des Anglais divergeaient.

Le gouvernement d'Azerbaïdjan reçut très bien le général Thomson et son armée de 10 000 soldats. Une importante compagnie russe Nansen était prête à devenir partenaire d'une puissante compagnie pétrolière anglo-turque. Le ministère anglais des Affaires étrangères choisit de soutenir la compagnie pétrolière Standard du concurrent américain. Il faut évoquer une autre cause : en 1919 l'armée anglaise n'a pas su mettre de

l'ordre en Azerbaïdjan ce qui inquiétait les hommes d'affaires. Par exemple les compagnies : Shell, Nobel et Naphta (russe) voulaient s'allier, alors que les Anglais n'ont pas soutenu suffisamment bien le directeur général de la compagnie Schell-Deterding. Ce qui est très curieux, c'est que les Anglais ont laissé échapper de leurs mains le plus grand centre pétrolier du monde. Les Azerbaïdjanais ne sont pour rien dans cet échec.

Les Anglais n'ont pas davantage pu faire des affaires en Géorgie, malgré le fait que certaines sociétés anglaises demandaient du soutien à Oliver Ouordrope. C'est à cause des mencheviks de gauche et de leur expérimentation de « l'économie socialiste » absurde. Ils ont inventé des nouvelles méthodes qui a failli rendre fou furieux de nombreux industriels et commerçants étrangers. Les Anglais souhaitaient vraiment avoir des relations commerciales avec les Géorgiens. Leurs banques étaient prêtes à établir des partenariats commerciaux avec la Transcaucasie, dès que ces trois républiques obtiendraient –DE URE? et seraient reconnues dans leur ensemble. Oliver Ouordrope se déployait activement pour créer un consortium dans l'exportation du manganèse et après cela le gouvernement d'Angleterre avait l'intention de rencontrer une délégation géorgienne pour régler les questions de la Géorgie.

Au deuxième semestre de 1920, Kotzia Kandélaki partit faire une tournée en Europe à la tête d'une délégation d'économistes. Il était accompagné de Niko Nikoladzé et du professeur Zourab Avalichvili. Mikhéil Soumbathachvili les rejoignit à Londres. Les banques anglaises étaient intéressées de prêter de l'argent à la Géorgie, malgré le fait que le pays n'était pas encore reconnu comme indépendant. Une banque de Grande Bretagne dégagea un prêt de 1 500 000 livre sterling pour notre pays avec un taux d'intérêt de 6 à 7 %, courant en Europe. C'était une banque du commerce extérieur. Il était convenu que les 2/3 du prêt devaient être affectés à l'industrie dans plusieurs domaines. Il est vrai que la somme d'1 million et demi de livre sterling n'était pas une grosse somme pour le budget de la Géorgie, cependant c'était prestigieux qu'une banque britannique devienne notre agent financier et commercial.

Nous devons remarquer qu'avant la première guerre mondiale, Ilia Tjvtjavadzé et ses partisans avaient entrepris la reconstruction économique de la Géorgie : des économistes professionnels géorgiens créèrent une grande banque centrale et nationale, et des coopératives pour la transformation du lait, des fruits, du tabac, du vin etc. L'élite géorgienne était très proche et respectueuse des paysans de notre pays ce qui il facilitait

l'acquisition des terres et elle leur apprenait les nouvelles méthodes de technologie agricole, gratuitement, bénévolement et en bonne entente. La Géorgie avait besoin encore de cinq ans pour redresser son système économique par des méthodes capitalistes et libérales.

Malheureusement, aussitôt après la proclamation de l'indépendance, les mencheviks de gauche se sont mêlés de tout et ils appliquèrent les absurdes lois socialistes. Ils ont chassé les partisans de notre grand Iliia Tjvtjavadzé pour les remplacer par des partisans du marxisme, totalement ignares.

En septembre 1919 le professeur Avaliani, alors vice-ministre des finances, écrivait dans le journal local « Borba », que dans les conditions actuelles il était nécessaire que l'Etat se mêle et prenne en main le monopole du manganèse, la production de la soie, du tabac etc. et qu'il établisse de vrai calcul sur l'exportation des produits nationaux.

A part cela, d'après tous les observateurs étrangers, les taxes douanières étaient très élevées.

Selon les affirmations de Kotzia Kandélaki en juin 1920, la banque italienne « Italo-Caucase » avait plus de crédit à Thbilissi que d'autres banques privées ; qu'en 1920 la vie était devenue 155 fois plus chère qu'en 1914 et que le salaire d'un ouvrier avait augmenté de 48 fois.

L'Etat n'avait pas de rentrée d'argent et c'est pour cette raison que de juillet 1919 à décembre 1920 le gouvernement mit en circulation des coupons, pour une valeur de 8 400 millions de roubles ; ce qui appauvrisait la nation. Pendant toute l'année 1920 (de janvier à décembre) la livre sterling est passée de 900 roubles à 18 000 roubles. Par rapport à d'autre république du Caucase, la Géorgie n'a pas reçu de crédit important.

Il est intéressant de connaître la répartition des crédits dans les dépenses des ministères en 1918-1919 : - ministère des Affaires intérieures : 10%, - ministère des Finances et de l'Industrie : 30 %, - ministère des Routes : 21%, - ministère de l'Armée : 30%, (armée régulière : 10%, garde populaire : 20%).

Quand nous avons obtenu l'indépendance, l'oléoduc et les chemins de fer étaient parfaitement entretenus par des ingénieurs et des fonctionnaires russes. Cependant le nouveau gouvernement les a limogés pour nommer à leur place des ouvriers non qualifiés. Le résultat fut déplorable : en deux ans, nos chemins de fer et nos trains à vapeur sont devenus inexploitable. Alors, les Italiens proposèrent de nous fournir des voies ferrées, 15 trains à vapeur, 1 million de wagons.

Il faut se rappeler du contrat signé à Rome entre l'Italie et la Géorgie. Les industriels italiens étaient intéressés depuis longtemps par le charbon de Tkkhvartchéli. Ils nous promettaient de construire une voie ferrée à destination de P'hothi. Il y aurait aussi de nouvelles habitations confortables pour les ouvriers. Ils avaient l'intention de renouveler les machines outils pour la production du charbon et d'acquérir l'usine pour 30 ans. Après 30 ans c'est l'Etat qui en serait redevenu le propriétaire.

Lors de son passage en France, notre délégation a mis en place un contrat intéressant. Il s'agissait de la culture de la soie. Les producteurs français de soie étaient très intéressés et le projet franco-géorgien était excellent.

Mais le grand malheur s'est abattu sur notre pays, car dans quelques mois les bolcheviks envahirent la Géorgie et l'armée rouge nous fit perdre notre indépendance.

**« La fraternité est mieux que l'esclavage,
Nous nous rappelons nos frères au moment, où
Nous sommes seuls à nous battre contre dix ennemis. »**

Populaire

Evoquons maintenant la question de Bathoumi et les événements historiques. En 1829 les Turcs se sont emparés de Bathoumi avec l'aide des Russes, en 1878 ce sont les Russes qui ont pris Bathoumi, puis à cause de l'absence de la délégation géorgienne lors des négociations de Brest-Litovsk, les bolcheviks ont attribué Bathoumi aux Turcs.

Au printemps de 1918, selon Von Vezendok, quand la Turquie essayait de conquérir la Transcaucasie, les bolcheviks russes ont cédé Bathoumi aux Turcs, pour éviter son appartenance à la Géorgie.

En décembre 1918, l'armée anglaise qui remplaça l'armée allemande, occupa Bathoumi et toute la province en créant une base d'approvisionnement pour Denikine. Les Anglais placèrent au poste de gouverneur de Bathoumi et de sa région, un Russe, représentant des « Russes blancs » sans la « garde blanche » en essayant de maintenir l'ordre dans les rues. Toute la région devint un lieu d'intrigues à cause des Turcs et des bolcheviks et les Géorgiens ne pouvaient plus s'exprimer.

En janvier 1920 Denikine perdit la guerre et les Anglais décidèrent d'apporter une aide militaire aux habitants de la Transcaucasie pour stopper et faire reculer les bolcheviks. Mais un autre événement survint. A la conférence de San Rémo Karlo Tchkhéidzé n'a pas osé céder la voie ferrée entre Erevan et Bathoumi. Irakli Tzeréthéli commit une faute encore plus grave, il dévoila à la conférence de Paris le secret de Noé Jordania, comme quoi ce dernier s'apprêtait à signer un accord avec Lénine.

La discussion au sujet de Bathoumi a eu lieu au sein du gouvernement anglais en l'absence de Lord Kerzon. Son adjoint, Harding annonça que Bathoumi faisait partie de la Géorgie et que s'il y avait un doute il fallait poser la question à Ouordrope. Les militaires ont présenté leurs propositions et le gouvernement anglais a pris la décision de quitter toute la Transcaucasie. Osborne déclara à ce sujet : « -Cela signifie l'anéantissement de la position de l'Angleterre dans le Caucase. »

Wordrope décida de démissionner en apprenant cette nouvelle. Mak

Donel voyait un ultime essai des cavaliers et militaires anglais, de s'opposer à la domination de la Russie impérialiste et à la démolition des républiques du Caucase avec l'aide de l'armée rouge.

Wordrope et Harding avaient le soutien du Lord Kerzon. Le ministère de l'armée voulait laisser le général Koukolisse avec une petite escorte à Bathoumi, mais le général Miln n'était pas d'accord. A la fin, Lord Kerzon se mit d'accord avec le chef de l'armée anglaises, le maréchal Wilson, pour laisser deux bataillons de soldats anglais à Bathoumi. En février 1920 le gouvernement anglais accepta cette proposition. Selon l'avis des experts anglais il n'y avait pas de nécessité à laisser stationner une grande garnison à Bathoumi.

Wordrope avait noté le mécontentement du gouvernement des mencheviks sur la gestion de Bathoumi par les Anglais et il décida de faire une demande pour occuper plusieurs points stratégiques. Mais avant que cela soit ne soit accepté, en mars 1920, les soldats géorgiens avaient franchi les frontières d'Akhalsikhé et d'Ardahani.

Wordrope fut très choqué et il protesta contre la conduite de Jordania en l'obligeant de mettre l'armée en retrait. Lord Kerzon remit un avertissement à notre gouvernement l'enjoignant de ne plus recommencer afin d'éviter une détérioration de la situation.

Conti, sénateur italien a déclaré lors de son interview dans un journal de Thbilissi, que Bathoumi était Fiume de la Géorgie (FIUM était une ville de la Yougoslavie qui appartenait avant à la Hongrie, mais après la première guerre mondiale on l'a attribuée à l'Italie, en 1947 la ville fut reprise par la Yougoslavie).

Le général Koukolisse changea d'avis et admit que l'administration anglaise n'était pas à la hauteur et que les Géorgiens devaient occuper Bathoumi au plus vite. Malheureusement le général Miln refusa cette alternative, car un détachement militaire géorgien était entré de Natanébi sur le territoire de Bathoumi. Le général Koukolisse affirmait que Bathoumi, avec toute sa région appartenait à la Géorgie. Ouordrope aussi était très contrarié. A Londres on craignait que le conflit avec la Géorgie puisse engendrer encore plus de problèmes.

Bien évidemment, les Arméniens disaient haut et fort que le pays ne pouvait pas vivre sans une ville portuaire. Lord Kerzon pensait que Bathoumi resterait une ville neutre et indépendante, alors que la région d'Atjara serait partagée entre la Géorgie et l'Arménie.

A la fin, Karlo Tchkhéidzé transmet un mémorandum à la conférence

de la trêve à Paris. La Géorgie prenait la responsabilité de se mettre d'accord avec les pays de la Transcaucasie au sujet de l'annexion du port et de toute la province. Harding reçut Karlo Tkhéidzé et lui annonça : « - Les habitants de cette province attendent avec impatience leur rattachement à la Géorgie, alors que le port restera neutre et ouvert à tous, c'est nous qui vous donnons cette garantie et le port de Bathoumi deviendra un centre commercial accessible à tous. » Il demandait de l'aide militaire à la garnison anglaise, pour mettre de l'ordre dans la ville.

Après cette proposition le gouvernement de Géorgie commit une action particulièrement choquante et inattendue, que les Anglais apprirent le 7 mai 1920 : Noé Jordania avait envoyé son représentant en cachette à Moscou, avec la mission de signer un accord avec la Russie soviétique au nom de la Géorgie ; il paraît que ce document n'avait pas besoin de ratification de la part de l'Assemblée Constituante.

Nous reviendrons sur cet accord catastrophique un peu plus tard. Pour l'instant nous devons remarquer les droits illimités que Noé Jordania avait. Il raconte lui-même dans ses mémoires : « - Les séances du gouvernement concernaient souvent des affaires de reconstruction du pays et j'y assistais rarement, malgré mon absence les projets que je n'approuvais pas ne passaient pas. Je ne mettais pas ce veto souvent, car je savais d'avance quel organisme et quel projet devaient être présentés pendant la séance gouvernementale. Les questions complexes ne se présentaient pas lors des séances officielles. C'était le domaine du chef de gouvernement et du ministre des affaires étrangères ou seulement du conseil des ministres. Par exemple, nous avons longtemps débattu la question suivante : fallait-il ou non faire entrer notre armée dans la région d'Atjara. La question est restée sans réponse et on m'a confié le dénouement de ce problème. Après une mûre réflexion, à minuit, j'ai donné l'ordre à notre armée de franchir la frontière. »

Si nous rassemblons les faits sur la méthode de travail du gouvernement, sous la présidence de Noé Jordania, nous obtenons une image étonnante de la hiérarchie. En haut de la pyramide il y avait Noé Jordania, en dessous le bureau du parti, puis la fraction des mencheviks au parlement, après cela, le gouvernement de Géorgie et à la fin, l'Assemblée Constituante. Cette remarque intéressera tout ceux qui déplorent les erreurs du gouvernement de cette époque. La décision de Jordania a obligé les Anglais à partir de Bathoumi et à laisser la ville aux Géorgiens. En réalité, c'était plutôt un échec qu'un succès.

**« L'unité est pour nous un trône, pour nos ennemis c'est une potence ;
Faisons pleurer l'ennemi et nous pourrons nous assembler en liesse. »**

Akaki Tzeréthéli

Dans ce chapitre nous voulons aborder la prise de l'arsenal à Tbilissi et la prise du bateau « Karol Karl » à Bathoumi.

Suite à la résolution de février, Noé Ramichvili et Cilibistro Djibladzé voulaient armer les ouvriers géorgiens pour restituer l'ordre civil dans toutes les villes, mais Noé Jordania n'était pas d'accord et étant donné qu'il avait à ses côtés la majorité du parti, ce projet ne s'est pas réalisé.

En 1917, au mois de décembre, une grande partie de l'armée du Caucase s'était jointe aux bolcheviks. Les soldats russes devenus bolcheviks abandonnaient le front. Sur le chemin de retour ils pillaient tous les habitants et ils avaient l'intention d'atteindre Tbilissi, pour continuer le banditisme et le pillage. C'est à ce moment là que les ouvriers ont créé les groupes armés « la garde rouge », pour maintenir l'ordre. Le conseil des ouvriers de Tbilissi fut alerté que dans quelques jours les bolcheviks devaient saisir l'arsenal et les représentants ont demandé des armes aux responsables de l'arsenal, mais ils reçurent un refus. Une commission contre la prise de l'arsenal par les bolcheviks fut créée, avec plusieurs membres : Noé Ramichvili, Andria Tjiabrichvili, Vladimer Djibladzé, Alexandré Lomthathidzé et Valiko Djoug'héli (ancien bolchevik, devenu menchevik). Selon le général Kvinitadzé, l'arsenal n'était pas protégé. Le 12 décembre, à l'aube, la garde rouge et quelques détachements de l'armée prirent l'arsenal sans difficulté. Ils désarmèrent les gardiens et ils prirent en otage les soldats, les anciens mencheviks devenus bolcheviks. Tout se déroula sans tirer un coup de fusils. Valiko Tchoubinidzé, qui était connu comme un grand menteur, disait que dans la garde rouge il n'y avait que 300 personnes. Les Arméniens disaient qu'ils avaient envoyé un détachement de soutien, ce que les Géorgiens nièrent. Ainsi, la vérité n'est pas encore faite. Noé Khomérikhi témoigna avoir vu et reconnu deux personnes descendant d'un camion, c'étaient Koté Tsintsadzé et N. Kouznétsov. Ils se dirigeaient vers l'arsenal pour examiner et mettre au point le projet d'attaque des bolcheviks, mais ils furent arrêtés et menés devant Jordania au palais du gouvernement. On pensait qu'ils seraient

fusillés, mais bien au contraire, ils sortirent très gais du palais gais en disant : Noé Jordania nous a libérés, quand nous lui avons promis que les bolcheviks ne lui feraient pas barrage. Cela signifiait que Jordania était très proche des bolcheviks et il essayait de ne pas les contrarier.

Le lendemain même, le 218-ème régiment essaya de prendre d'assaut l'arsenal, mais la garde rouge riposta et découvrit parmi les assaillants des Arméniens et des Russes. Le conseil des ouvriers et des soldats de Tbilissi donna l'ordre à la garnison 218 de quitter la ville et de repartir en Russie. Cependant, nous devons prendre en considération le fait que le conseil était dirigé par Jordania, qui ordonna le transfert de l'arsenal à la garde rouge, c'est-à-dire, le conseil et sa direction fut confié à l'ex bolchévik Valiko Djoug'héli.

Maintenant nous allons évoquer un sujet étonnant. Il s'agit du bateau « Karl Karl ». Ce bateau militaire, appartenant à la Roumanie est resté à Bathoumi après la révolution de février, il avait été acheté par la Russie tsariste, avant le commencement de la guerre. Les matelots russes, de ce bateau, devenus bolcheviks, avaient l'intention de piller les habitants de Bathoumi et de bombarder la ville, puis de partir en bateau pour Sébastopol en emportant les fruits de leur pillage. Cette nouvelle fut annoncée à Jordania, mais cela ne l'a pas intéressé vraiment, il a seulement dit : « C'est une affaire dangereuse ».

Le 4 mars 1918, Noé Ramichvili arriva à Bathoumi, pour une autre affaire, et dès qu'on lui communiqua cette nouvelle il prit immédiatement la décision de réunir une commission sous sa direction avec plusieurs membres : Alexandre Dguébouadzé et ses 150 ouvriers militaires, David Miqéladzé et ses 100 soldats, pour s'emparer du bateau. Dans cette commission il y avait aussi un membre du conseil des ouvriers de Bathoumi, le lieutenant Tsagaréli et le lieutenant de la marine nationale Tjajtjadzé. Ce dernier proposa de bombarder le bateau de la rive et il reçut l'approbation du colonel Guélovani. Cependant Noé Ramichvili avait un autre plan celui de prendre d'assaut le bateau à l'aube en l'attaquant avec un commando par l'arrière en y montant par l'échelle de corde, en tuant les gardiens et en arrêtant les matelots. Cette idée fut acceptée.

Toute cette opération fut menée par le lieutenant de marine Tjajtjadzé. Malheureusement, il y eut un meurtre tragique, les matelots bolcheviks jetèrent le lieutenant Tsagaréli dans le feu d'une cheminée. C'est en son honneur que les Géorgiens ont renommé le bateau « Tsagaréli ». Après cette opération dans le camp des mencheviks il y eut 9 blessés,

dans le camp des bolcheviks 250 matelots furent faits prisonniers, il restait aussi 2 torpilleurs, 4 torpilleurs d'escadron et toute la flotte du transport maritime.

Noé Ramichvili a transmis par téléphone le résultat de l'opération à Evguéni Guéguétchkori, chef du commissariat de la Transcaucasie, à qui il a proposé le poste du lieutenant Tjavitjavadzé avec le grade de capitaine pour diriger notre flote. Parmi les matelots capturés, il y eut 60 prisonniers qui devaient être fusillés. Evguéni Guéguétchkori transmet cette nouvelle à Noé Jordania, chef du conseil des ouvriers et des militaires de Thbilissi.

L'ordre de Thbilissi fut très étonnant : « -Pour ne pas contrarier les bolcheviks, libérez les 250 prisonniers et envoyez les à Sébastopol, avec une partie de la flotte. »

Révaz Gabachvili nous raconte que cet ordre fut exécuté par Guizot Andjap'haridzé, menchévik de gauche, qui disait : « - On n'a pas le droit de les fusiller car, ce sont nos frères. »

Ce bateau avec d'autres bateaux subordonnés, étaient restés en Géorgie jusqu'en mars 1921, puis fut transmis à la Roumanie.

Cet épisode a une autre importance. Noé Ramichvili eut une fausse appréciation de lui-même ; parce que son plan avait réussi il se crut qualifié dans le domaine de l'armée navale, mieux que nos généraux et nos militaires. Il se berçait d'illusions. Noé Ramichvili ne pouvait pas connaître l'art de la guerre mieux que les professionnels. Il est regrettable aussi, qu'il ait été farouchement contre la garde rouge et totalement pour la création d'une armée puissante.

Pour conclure, nous devons mentionner que Noé Ramichvili dirigeait la commission militaire, cependant certains membres de cette commission étaient des mencheviks de gauche, c'est-à-dire ses ennemis mortels, qui faisaient tout pour l'empêcher de se réaliser.

**« Nous ne donnerons pas notre patrie aux ennemis,
Nous préférons nous planter un couteau dans le cœur ;
Et nous ne payerons pas de redevance aux étrangers. »**

Vaja P'hchavéla

Cette fois je vais évoquer les erreurs commises par les partis responsables. Il y avait en Géorgie trois partis. Dans chaque parti il y avaient deux idéologies différentes et antagonistes.

1. Le parti des mencheviks : a) les mencheviks de droite, les socialistes avec une orientation nationaliste, non marxistes, tels que : Silibistro Djibladzé, Noé Ramichvili, Akaki Tchkhénéli, Noé Khomérikhi, Bénia Tchkhikvichvili, Vlassa Mguéladzé etc. b) les mencheviks de gauche, les socialistes internationalistes et marxistes, qui étaient pour la lutte des classes, antimilitaristes et beaucoup trop russophiles. Ils ne voulaient pas se séparer de la Russie et ils étaient extrémistes.

2. Le parti socialiste-fédéraliste : a) les socialistes, fédéralistes, centristes, avec une tendance nationaliste qui soutenaient la création de la confédération du Caucase, tels : Guiorgui Laskhichvili, Chalva Meskhichvili, G. Rtskhiladzé et d'autres ; b) les socialistes, fédéralistes, extrémistes de gauche, partisans de tous les partis socialistes ; leur projet était de créer un grand front avec des bolcheviks.

3. Le parti national-démocrate : a) les nationaux démocrates, centristes, partisans d'Ilia Tjajtjadzé, tels que : Guiorgui Gvazava, Niko Nikoladzé, Ivané Zourabichvili etc. ; b) le parti nationaliste, c'est-à-dire, ultra nationaliste, tels : Mikhako Tzeréthéli, David Vatchnadzé, Révaz Gabachvili, Spiridon Kédia etc.

Les hommes politiques géorgiens n'ont pas compris, qu'il fallait sortir de leurs partis, étant donné que les intérêts nationaux ne correspondaient plus à l'idéologie du parti central. Le cours de l'histoire aurait alors pu changer. Dans les nouvelles élections il y aurait eu un nouvel élan avec une grande force nationale et les partis politiques auraient changé de visage. On aurait eu le schémas suivant : 1). Les ultra-nationalistes avec un fort potentiel national ; 2). les partis centristes : les mencheviks de droite ; les socialistes, les fédéralistes, les centristes et les nationaux démocrates. Ils avaient beaucoup de choses en commun ; 3) les partis de gauche, les

socialistes-fédéralistes de gauche et leurs frères, les faux bolcheviks.

Pour une Géorgie indépendante la meilleure force aurait pu être « une coalition des trois partis centristes », comme c'était le cas le 26 mai 1918, lors du premier gouvernement, quand le général Kvinitadzé était ministre de la guerre. Malheureusement ce gouvernement fut renversé au bout d'un mois, par Noé Jordania, Valiko Djoug'héli et Irakli Tzeréthéli.

A mon avis la coalition des partis centristes devait se faire avant le début de la révolution de février et avant la création du conseil des ouvriers et des militaires de Tbilissi. Cela aurait facilité la prise du pouvoir. La ligne de conduite des centristes nationalistes aurait permis de défendre les questions nationales. Ainsi-nous aurions pu obtenir l'indépendance beaucoup plus tôt et nous aurions pu rentrer en possession de nos anciens territoires, occupés par les Turcs. Notre nation aurait pu bénéficier du programme économique d'Ilia Tjvatjavadzé (progressiste à l'époque), les Géorgiens n'auraient pas eu à souffrir du programme expérimental, socialiste, concernant la lutte des classes.

Nous aurions pu avoir une armée puissante, il n'y aurait pas eu la garde militaire et sans un soutien de mencheviks de droite les mencheviks de gauche n'auraient pas pu se trouver à la tête du pays.

Dans la « coalition du centre » Noé Ramichvili aurait eu du mal à se placer malgré qu'il ait été un anti-bolchevik farouche. Il était un fanatique du parti menchevik dont il était un des fondateurs et organisateurs et il fit beaucoup pour son développement. Il n'y a que Silibistro Djibladzé qui pouvait le convaincre, c'est lui qui était le chef de tous les mencheviks géorgiens. Le plus doué de tous était Noé Ramichvili ; il était très proche d'Akaki Tchkhenskéli. En premier lieu, tous les mencheviks de droite devaient aller dans cette coalition, puis Silibistro Djibladzé et Akaki Tchkhenskéli devaient convaincre Noé Ramichvili, en tant que anti-bolchevik de rentrer dans la coalition, pour l'intérêt général du pays. Avec ce programme la coalition aurait pris de l'importance et serait devenue une force d'opposition aux mencheviks de gauche et la Géorgie aurait pu être sauvée.

A présent, examinons le travail des hommes politiques géorgiens, dans leur lutte pour l'indépendance, avant la Révolution de Février.

- En 1901 à Genève, les Géorgiens Artchil Djordjadzé, Guiorgui Dékanozichvili et Guiorgui Laskhichvili créèrent le « Parti des Géorgiens socialistes-fédéralistes ». Ils proposèrent de réunir les peuples du Caucase dans une fédération pour libérer chacun de l'oppression et de l'asservissement social et national.

- En 1904 Noé Ramichvili distribuait des tracts socialistes à Tbilissi dans le deuxième collège des nobles, expliquant aux jeunes : « -La lutte des classes n'est pas pour les Géorgiens. Nous essayons seulement de créer un conflit entre les Russes. Prochainement il y aura la guerre entre la Russie et l'Allemagne. Cela affaiblira la Russie, nous nous engagerons dans la révolution et la Géorgie sera libre. »

- En 1905 Guiorgui Gvazava créa le parti national - démocrate et en fut le chef. Les principaux membres du parti étaient : Niko Nikoladzé, Ivané Zourabichvili et David Vatchnadzé. Le programme de ce parti prévoyait l'autonomie de la Géorgie, ce qui était à l'époque très courageux.

- En 1907 Varlam Tchérqézichvili et Guiorgui Gvazava participèrent à la conférence (HAAGUI ?) internationale et ils y présentèrent une pétition avec 7 000 signatures. Dans cette pétition la nation Géorgienne réclamait la restitution et la réhabilitation des droits qui lui revenaient selon le pacte de 1783, signé entre la Géorgie et la Russie.

- En 1910 Mikhako Tzéréthéli déclara officiellement que la Géorgie devait retrouver son indépendance.

- En 1910 Noé Ramichvili évoqua la question de l'indépendance de Géorgie, lors d'une session du parti menchevik, mais sans résultat.

- En 1912 Akaki Tchkhengkéli, à l'ouverture de la IV session de la DOUMA, dans son discours il réclama l'autonomie pour tous les peuples du Caucase qui n'étaient pas russes.

- En 1915 Guiorgui Matchabéli et Mikhako Tzéréthéli se déployaient en Allemagne au nom de la « Ligue Séparatiste géorgienne » et exigeaient une promesse de la part des Allemands, de réussir la proclamation de l'indépendance de Géorgie en lui restituant les anciennes frontières ; dans le cas où l'Allemagne obtiendrait l'armistice.

- En 1916 Noé Ramichvili fit voter un référendum sur l'indépendance de la Géorgie et il obtint la majorité des voix.

- En 1917 au mois de janvier, Noé Ramichvili et Noé Khomériki exigèrent de Noé Jordania, durant trois jours, la proclamation de l'indépendance de la Géorgie, avec un slogan « La nation doit savoir pourquoi nous luttons. », mais le parti en place ne voulait pas contrarier Noé Jordania et il déclara : «- Nous proclamerons notre indépendance le moment venu. » Noé Jordania a écrit dans ses mémoires : « La question de la proclamation de l'indépendance s'est posée ce qui était inattendu et totalement imprévu. Les fonctionnaires du parti ont amené toute la classe ouvrière sur la voie ferrée nationale.»

Cette phrase montre bien l'orientation anti-nationale de Noé Jordania.

**« L'homme doit ressembler à une scie pour s'adapter
aux allées et venues;
Il ne peut être une hache et tirer tout vers soi. »**

Populaire

Malgré une grande gêne, je dois quand même parler de Noé Ramichvili en tant que ministre des affaires intérieures, car je voudrais que tout le monde connaisse ses erreurs et ses succès.

Le ministère des affaires intérieures était un grand ministère. Il y avaient plusieurs services : le détachement spécial, le service de bienfaisance, les services de téléphonie et le télégraphe. Il y avait également un service extraordinaire, dont la fonction était le renvoi des réfugiés Arméniens dans leurs pays, au fur et à mesure. Justement ce service a eu le mérite de faire revenir en Arménie les 400 000 Arméniens réfugiés. Nous sommes convaincus que le détachement spécial de 2 500 hommes, a parfaitement accompli sa mission. Les bolcheviks avaient très peur de Noé Ramichvili et du détachement spécial.

A part cela, il existait au ministère le « Service de Renseignement et du Contre Espionnage », qui donna des preuves de son efficacité. Quand Noé Ramichvili recevait les dossiers de ce service, concernant les conduites impardonnables des bolcheviks, il les faisait juger en toute légalité selon les règles administratives, devant le tribunal militaire, subordonné à ses ordres.

Quant au service de bienfaisance il le gérait lui-même. Il avait fait son expérience pendant les 4 ans de Première Guerre Mondiale, en travaillant avec la société de bienfaisance, créée par Ilia Tjajtvavadzé. Il aimait beaucoup ce travail et quand il devint ministre de l'Intérieur c'est lui-même qui créa ce service. Il recevait les plus démunis avec la même compassion que pendant la guerre. Il ne demandait à personne sa nationalité, il accueillait tout le monde avec beaucoup d'amitié. Chaque personne démoralisée sortait de son bureau enchantée et pleine d'espoir.

Dans ce ministère il y avait aussi un service médical et un réseau téléphonique. Il faut souligner qu'en trois ans presque tous les villages du

pays furent équipés de câbles téléphoniques et de téléphones.

Nous n'avons pas encore évoqué les erreurs de Noé Ramichvili. Maintenant nous pouvons aborder le travail du ministère de l'Intérieur et l'image d'ensemble est très curieuse. Dans les archives de 1919 de l'Assemblée Constituante il y un rapport sur l'arrestation de Nikoloz Tcharkviani et sur la fraction nationale démocrate. Il se trouve que Tcharkviani fut arrêté sans que le ministre de l'Intérieur soit avisé. Cependant, le ministre jugea impossible de libérer Tcharkviani, malgré que son innocence soit évidente pour plusieurs personnes : Iosseb Matjavariani en tant que porte-parole du parti national-démocrate ; Chalva Meskhichvili, Samson Dadiani et Chalva Noutsoubidzé au nom des socialistes-fédéralistes.

Valiko Djoug'héli et Guiorgui Gvazava disaient : « -Qu'est ce que cela peut vous faire de libérer un seul homme, il ne nuira à personne, il n'est pas une menace pour vous. » Voici la réponse de Noé Ramichvili : « - Le commissaire du district de Letchkhoumi, Oniani fut tué à Qouthaïssi. Selon nos sources Nikoloz Tcharkviani participa à cet assassinat et un mandat d'arrêt fut lancé contre lui. C'est la garde populaire qui l'avait arrêté. Nous avons examiné cette affaire et nous l'avons présentée au procureur de justice d'un quartier de Tbilissi. Il n'y avait pas suffisamment de preuves pour sa défense et le procureur n'a pas pu transmettre ce dossier à la Cour de Justice.

Nous connaissons la participation de Tcharkviani dans ce meurtre. Il était récidiviste depuis 1905 et sa libération aurait déclenché une panique générale. Le ministère et le gouvernement étaient d'accord pour suivre la procédure normale. »

A ce sujet, Alexandre Assathiani, nationale démocrate a répondu : « - Cette arrestation a été faite par la « garde populaire » et non pas par des fonctionnaires. La garde populaire étant sous les ordres de Noé Jordania, elle s'attribuait plus de pouvoir que l'armée régulière. L'emprisonnement de Tcharkviani ne fut ordonné ni par l'Etat-major, ni par le chef du gouvernement. C'était seulement une partie de la garde populaire qui avait décidé de l'arrêter. Pour cette raison j'exige la réponse du ministre de la justice. »

Chalva Meskhichvili déclara : « - Dans notre république, récemment créée, les droits élémentaires des citoyens ne sont pas encore consolidés et les institutions de l'Etat ne sont pas à la hauteur. Monsieur Ramichvili essayait de nous expliquer que nous ne devons pas être contre l'enferme-

ment selon les règles administratives, qui doivent être basées sur les lois en vigueur. Dans notre époque moderne où la vie est alarmante et perturbée, il est possible que le ministère des affaires intérieures se donne le droit de profiter des règles administratives existantes et de les appliquer. Cependant, puisque la présomption d'innocence de chaque être ne doit pas être ignorée et que ses droits civils doivent être garantis, à cet effet les établissements d'Etats qui agissent selon les règles administratives doivent agir extrêmement prudemment.

Noé Ramichvili n'était pas de cet avis et il ne se référait pas à cette règle. Par exemple : « - Il emprisonna les nobles qui avaient osé porter plainte auprès du général Kres Von Kressenchtain, comme quoi, ils étaient victimes de la confiscation de leurs terres sans recevoir aucune compensation. Il écouta un intrigant Valiko Djoug'héli et donna l'ordre de perquisitionner l'appartement du général Guiorgui Mazniachvili. Le fait le plus révoltant de sa part c'était d'avoir écouté les fonctionnaires envieux de son ministère et il emprisonna injustement Chalva Mag'hlakélidzé, un des collaborateurs le plus honnête qui ait jamais existé au ministère de l'intérieur.

Malheureusement mon père a commis de nombreuses fautes de ce genre. Je suis très peiné pour cela, mais comme j'ai déjà dit, il est nécessaire de dire la vérité.

En fin, je considère, que les plus graves erreurs de mon père, Noé Ramichvili, furent les suivantes :

- Lors du renversement du premier gouvernement de Géorgie, il n'a pas consulté le général Kvinitadzé et il ne lui a pas demandé l'aide de son armée, pour arrêter les conspirateurs.

- Le 7 mai 1920 quand Noé Jordania signa un pacte avec Lénine, il n'a pas donné l'ordre au détachement spécial de l'arrêter et de le faire juger par la cour martiale.

- Le 7 mai 1920 l'Armée Rouge a envahi l'Azerbaïdjan et attaqué la Géorgie ; au même moment le général Kvinitadzé, avec son armée de 40 000 hommes, faisait reculer les Russes sur le territoire azerbaïdjanais à une distance de 40 km. Le 18 mai le général Kvinitadzé reçut l'ordre de Noé Jordania de cesser l'offensive et de revenir en Géorgie.

- Ce fut un crime d'Etat, hautement condamnable et contre ce crime national Noé Ramichvili n'a pris aucune sanction.

- Quand Noé Ramichvili fit arrêter les conspirateurs et les mencheviks d'Ilia Tjavtjadzé et quand il présenta les deux traîtres : Philipé

Makharadzé et Berbitjachvili, devant l'Assemblée Constituante, on créa une commission extraordinaire pour examiner le déroulement du meurtre. Noé Jordania intervint avant le jugement pour faire libérer secrètement les criminels avec la complicité du directeur de la prison, il mit sa voiture de fonction à leur disposition et donna l'ordre à son chauffeur de les conduire à Vladikavkaz.

- Pourquoi Noé Ramichvili n'a-t-il pas réagi, soutenu par le détachement spécial, pour prendre les mesures nécessaires à l'encontre de Noé Jordania, pour le faire juger par la Haute Cour de Justice ?

Noé Ramichvili a une certaine responsabilité dans la perte de l'indépendance de notre pays. Pourtant, le but essentiel de sa vie était essentiellement l'indépendance de la Géorgie.

შინაარსი

სად წაიყვან სავაჟურსა, სად აღუშვრი სავაჟი ძირსა	3
წინასიტყვაობა	6
ცოტა რამ ნოე რამიშვილის შესახებ	8
1918-1921 წლების საქართველოს მთავრობის შეცდომები	11

CONTENTS

“NOBODY KNOWS WHERE ONE WILL END UP”	67
INTRODUCTION	70
A FEW WORDS ABOUT NOE RAMISHVILI	72
MISTAKES OF THE GOVERNMENT OF GEORGIA IN 1918-1921	75

SOMMAIRE

“Ô VIE, TU EST CAPABLE DE TRANSPORTER L'HOMME, À L'AUTRE BOUT DE LA TERRE, ET DE LE FAIRE MOURIR LOIN DE SES RACINES.”	131
PRÉAMBULE	134
PEU DE CHOSE SUR NOÉ RAMICHVILI	136
LES ERREURS DU GOUVERNEMENT DE GÉORGIE DANS LES ANNÉES 1918-1921	139

აკაკი რამიშვილი 1916-1999წ.

დამოუკიდებელი საქართველოს მთავრობის პირველი თავმჯდომარის სოე რამიშვილის ვაჟი 1921 წლიდან ამყოფებოდა ემიგრაციაში. სხვადასხვა დროს ცხოვრობდა ხაერანჯეთში, პარიზში, ანგლისში. 1947 წლიდან იყო დიდი ბრიტანეთისა და ჩრდილოეთ ირლანდიის ვაგერთიანებული სამეფოს მოქალაქე.

1992 წლიდან დაბრუნდა პარიზში, სადაც სოციტელის პილი წლებში ხათავეში ვივა ლევილის ქართული კერის მხელაყობის ვითაქობით წიგნს, სადაც ბატონი აკაკი უზარებს მკითხველის თავის მოვინებებს და მისაზრებებს საქართველოს ისტორიის მეტად საინტერესო პერიოდს.

K 257.925
3

AKAKI RAMISHVILI (1916-1999)

From 1921, at various times, Akaki Ramishvili, the son of Noe Ramishvili, Chairman of the first Government of independent Georgia, lived as an émigré in France, England and Poland. Since 1947 he was the UK citizen.

In 1992 Akaki Ramishvili returned to Paris where he became the Head of the Association of the Georgian estate in Leville during the last years of his life.

We offer you a book in which Mr. Ramishvili shares with readers his reminiscences and opinions about an extremely interesting period of the Georgian history.

AKAKI RAMICHVILI (1916-1999)

Fils du premier Chef d'Etat de la Géorgie indépendante était dans l'émigration à partir de 1921.

Durant sa vie, il a vécu successivement en France, en Pologne et en Angleterre. Il est resté jusqu'à sa mort citoyen du Royaume-Uni de Grande Bretagne et d'Irlande du Nord. En 1992 il revint à Paris où il dirigea le foyer géorgien de Leuille.

Nous vous proposons cet ouvrage, écrit par Akaki Ramichvili, qui partage avec son lecteur ses souvenirs et ses idées sur une période très importante de l'histoire de la Géorgie.